

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Г.Л. Норд

**Економічний аналіз в системі управління
фінансовою безпекою промислових
підприємств**

Монографія

ЖИТОМИР
2019

УДК 657:330.1:658.1
Н–82

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Університету Короля Данила
(протокол №12 від 15.08.2019 р.)*

Рецензенти :

доктор економічних наук, доцент О.О. Осадча,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Національний університет водного господарства та природокористування

доктор економічних наук, доцент О.О. Нестеренко,
професор кафедри фінансів, аналізу та страхування,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

Норд Г.Л.

Н–82

Економічний аналіз в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств [Текст] : монографія / Г.Л. Норд. – Житомир: Видавець О.О. Євенок. – 2019. – 392 с.
ISBN 978-966-995-076-5

В монографії розкрито напрями вирішення наукової проблеми розвитку економічного аналізу як складової формування інформаційного забезпечення управління фінансовою безпекою промислових підприємств. Розкрито теоретичні положення економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою та ідентифіковано пріоритетні об'єкти управління. Здійснено оцінку сучасного стану фінансової безпеки промислових підприємств в частині фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності та рентабельності. Обґрунтовано теоретико-методологічні положення економічного аналізу фінансових результатів як пріоритетного об'єкту управління фінансовою безпекою, визначено їх вплив на рівень фінансової безпеки через економічний потенціал промислового підприємства. Запропоновано інноваційні організаційно-методологічні положення аналітичного забезпечення валютними ризиками.

Видання призначене для докторантів, аспірантів, магістрантів, наукових співробітників, викладачів і студентів закладів вищої освіти, які досліджують проблеми розвитку теорії та методології економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств.

ISBN 978-966-995-076-5

УДК 657:330.1:658.1
© Норд Г.Л., 2019

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Розділ 1. Теоретичні положення економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств	9
1.1 Становлення та розвиток національної школи економічного аналізу в Україні	9
1.2. Фінансова безпека як інтегрований об'єкт економічного аналізу	50
1.3. Складові системи економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств ...	69
Висновки до 1-го розділу	83
Розділ 2. Аналітична оцінка сучасного стану фінансової безпеки промислових підприємств України	90
2.1. Фінансова стійкість як показник автономії промислового підприємства, що характеризує стан фінансової безпеки	90
2.2. Стан ділової активності промислових підприємств як складова фінансової безпеки	107
2.3. Аналіз показників ліквідності та рентабельності промислових підприємств	131
Висновки до 2-го розділу	153
Розділ 3 Механізм формування аналітичної системи управління фінансовими результатами як складової фінансової безпеки підприємства	157
3.1. Сучасні підходи до формування обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами	157
3.2. Розробка механізму формування обліково-аналітичної системи управління фінансовими результатами	181
3.3. Апробація механізму формування аналітичної системи управління фінансовими результатами	213
Висновки до 3-го розділу	228

РОЗДІЛ 4. Аналіз валютних ризиків в системі управління фінансовою безпекою підприємства	234
4.1. Теоретично-методичне значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства	234
4.2. Організаційні аспекти аналізу в процесі управління на етапі ідентифікації валютних ризиків	263
4.3. Методичне забезпечення аналізу валютних ризиків в частині застосування методів управління валютними ризиками	289
Висновки до 4-го розділу	317
Висновки	321
Список використаних джерел	330
Додатки	375

ПЕРЕДМОВА

Від рівня фінансової безпеки окремого підприємства та підприємств певної галузі, зокрема промисловості, залежить рівень інвестиційної привабливості держави. Сьогодні питання інвестиційної привабливості України має вкрай важливе значення та потребує зміни формату управління фінансовою безпекою підприємств. Це пов'язано із тим, що за даними Європейської бізнес-асоціації¹, індекс інвестиційної привабливості України знизився до рівня 2016 р. Так, на сьогоднішній день даний показник дорівнює 2,85 балам (максимальне значення - 5 балів), що нижче від показника попереднього періоду на 0,22 бали. Зауважимо, що на рівень фінансової безпеки вагоме значення має зовнішнє середовище, що вимагає мобілізувати внутрішні ресурси для управління господарською діяльністю. Щодо зовнішнього середовища то варто зазначити, що Україна займає 147 місце зі 180 країн у рейтингу економічних свобод². Це вказує, що сучасний бізнес в Україні знаходиться в жорстких умовах зовнішнього середовища, що вимагає від управління уваги до рівня фінансової безпеки.

В таких умовах зростає роль та значення економічного аналізу як інформаційної підсистеми, що дозволяє оцінити рівень фінансової безпеки підприємства для різних учасників економічних відносин. Економічний аналіз є особливою системою генерування інформації про економічний потенціал підприємства та його важливу складову – фінансову безпеку. Сучасні теорія та методологія економічного

---

¹ Топ-менеджери погіршили оцінку інвестпривабливості України. URL: <https://eba.com.ua/top-menedzhery-pogirshyly-otsinku-investpryvablyvosti-ukrayiny/>

² Рейтинги стран. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>

аналізу не в повній мірі дозволяє генерувати інформацію, яка потрібна користувачам для прийняття рішень. Зауважимо, що спектр інформаційних потреб та склад користувачів є різноманітним, а тому система економічного аналізу має бути динамічною та мінливою до особливостей внутрішнього та зовнішнього середовища. Те, що діюча система економічного аналізу не в повній мірі відповідає сучасним є об'єктивною ознакою, адже розвиток економічних відносин та їх властивостей значно прискорився на початку ХХІ ст.

Становлення та розвиток національної школи економічного аналізу пов'язана із науковим доробком вітчизняних вчених, докторів економічних наук: Є.В. Мниха, І.Д. Фаріона, В.К. Савчука, І.Д. Лазаришиної, О.В. Олійник, О.А. Зоріної, Л.О. Примостки, І.М. Парасій-Вергуненко, О.М. Галенко, Т.М. Ковальчук, І.В. Саух. Питання розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління безпекою підприємства, ризиками різних рівнів та видів були викладенні в працях Л.В. Гнилицької, Д.О. Грицишена, В.М. Диби, В.В. Євдокимова, І.В. Жиглей, Р.О. Костирка, А.С. Крутової, О.А. Лаговської, С.Ф. Легенчука, О.В. Мельниченка, О.О. Нестеренко, О.О. Осадчої, Н.Л. Правдюк, М.В. Реслер, Т.О. Тарасової, та інших. Серед зарубіжних вчених досліджуване питання були викладенні в працях:

Вчені присвятили свої праці розвитку теорії та методології економічного аналізу та визначили напрями розвитку організаційно-методичних положень аналітичного забезпечення управління фінансовою безпекою підприємств. Проте ряд проблем залишилися поза увагою вчених. Зокрема, сьогодні актуалізують питання розширення теоретичного підґрунтя економічного аналізу в системі

фінансової безпеки підприємств, обґрунтування сучасного стану фінансової безпеки, визначення напрямів розвитку організаційно-методологічного забезпечення управління фінансовими результатами як складової фінансової безпеки, розробка інноваційних методик аналітичної оцінки валютних ризиків.

Методологічною основою дослідження виступають загальнофілософські та загальнонаукові методи пізнання явищ і процесів у системі економічного аналізу та управління фінансовою безпекою. Для оцінки сучасного стану та напрямів формування національної школи економічного аналізу було використано наступні методи дослідження: бібліометричний, аналізу та синтезу, історичний та логічний (параграф 1.1). Історичний та логічний метод пізнання, методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу використано для обґрунтування сутності та властивостей фінансової безпеки, визначення місця економічного аналізу в управлінні ризиками та загрозами господарській діяльності (параграфи 1.2 та 1.3). Методи статичного спостереження використані для оцінки сучасного стану фінансової безпеки промислових підприємств України в частині фінансової стійкості (параграф 2.1), ділової активності (параграф 2.2), рентабельності та ліквідності (параграф 2.3). Для обґрунтування теоретико-методологічних положень економічного аналізу фінансових результатів як пріоритетного об'єкту управління фінансовою безпекою промислових підприємств використано методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення, групування та узагальнення (параграф 3.1). Розробка методологічних положень економічного аналізу фінансових результатів та їх місце в

ідентифікації складових потенціалу підприємств здійснена із застосуванням методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, моделювання та узагальнення (параграфи 3.2 та 3.3). Визначено теоретико-методичне значення економічного аналізу валютних ризиків в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств через використання методів групування, моделювання, узагальнення, аналізу та синтезу (параграф 4.1). Використання методів індукції та дедукції, аналізу та синтезу, абстрагування, групування, узагальнення та аналогії дозволило розробити організаційно-методологічні положення економічного аналізу валютних ризиків, зокрема визначення валютного ризику, оцінки валютної ефективності, оцінки ефективності використання зовнішніх методів управління валютними ризиками (параграфи 4.2 та 4.3)

Інформаційною базою дослідження є наукові джерела (монографії, наукові статті, доповіді вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем розвитку економічного аналізу, фінансової безпеки та управління ризиками); офіційні документи (нормативні акти України та інших країн світу з питань організації та методики економічного аналізу, офіційні матеріали органів законодавчої та виконавчої влади, міжнародні та національні концепції та стратегії розвитку); статистичні джерела (звіти й офіційні дані Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України); дані фінансової та статистичної звітності підприємств; довідкові та інформаційні видання професійних організацій України та інших країн світу, інтернет-ресурси.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Становлення та розвиток національної школи економічного аналізу в Україні

Економічний аналіз є особливою системою генерування інформації про економічний потенціал підприємства та його важливу складову – фінансову безпеку. Сучасна теорія та методологія економічного аналізу не в повній мірі дозволяє генерувати інформацію, яка потрібна користувачам для прийняття рішень. Зауважимо, що спектр інформаційних потреб та склад користувачів є різноманітним, а тому система економічного аналізу має бути динамічною та мінливою до особливостей внутрішнього та зовнішнього середовища. Те, що система діюча система економічного аналізу не в повній мірі відповідає сучасним є об'єктивною ознакою, адже розвиток економічних відносин та їх властивостей значно прискорився на початку ХХІ ст.

Мінливість як властивість економічного аналізу полягає в тому, що трансформація має відбуватися як на методологічному рівні – зміна існуючих інструментів та формування нових, так і на суб'єктному – розвиток професійних компетентностей аналітика, формування етичних положень та зміна його місця в системі управління та об'єктному – дослідження об'єкту управління з позиції

його властивостей, їх зміни та взаємозв'язку із іншими. Виходячи із зазначеного система економічного аналізу має багатоаспектний прояв в системі управління та займає особливе місце в інформаційному моделюванні механізмів забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Варто зауважити, що на багатогранності економічного аналізу наголошують фундатори вітчизняної аналітичної науки, основні риси якої сформувалися на зламі століть, економічних епох, технологічних проривів та політико-правових трансформацій. «Будь-яке явище, у тому числі економічний аналіз, розкривається у своїй багатогранності в контексті ретроспективи. Аналіз в ході свого історичного розвитку зазнав глибоких змін – від аналізу за допомогою отриманого досвіду і традицій, звичаїв в первинному суспільстві, які передавалися з покоління в покоління, до наукового осмислення економічних і суспільних процесів та явищ і усвідомленого застосування їх на науковій основі». [236,с. 18]

Сучасна наука про економічний аналіз в Україні розвивалася в рамках галузі знань «економічні науки» та наукової спеціальності 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Протягом понад чверті століття даному питанню було присвячено не велику кількість дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук з проблем теорії, організації та методології економічного аналізу, проте дані праці є основоположними в формуванні та розвитку вітчизняної науки про економічний аналіз.

Розвиток наукових досліджень присвячених обліково-аналітичному забезпеченню управління господарською діяльністю.

Перше десятиліття ХХ ст. характеризувалося підвищенням інтересом вчених до проблем економічного аналізу, що пов'язано з інтенсивністю глобалізаційних процесів, розширенням та зміною властивостей ринків, в тому числі ринку капіталу, які в свою чергу обумовили трансформацію запитів користувачів, появу нових об'єктів, зміну властивостей існуючих. Характеризуючи докторські дисертації вітчизняних вчених з позиції розвитку положень економічного аналізу варто зазначити, що вони виконувалися в двох напрямках: по-перше, на перетині бухгалтерського обліку та економічного аналізу для розробки комплексу обліково-аналітичних систем управління суб'єктів господарювання різних форм власності, величини та галузі; по-друге, стосувалися суто проблем розвитку теорії, організації та методології економічного аналізу (додаток А).

Характеризуючи перший напрям дисертаційних досліджень, зазначимо що в даному напрямі працювали: В.М. Костюченко «Методологія й організація обліку і аналізу діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці» [149]; С.В. Гушко «Методологічний та організаційний аспекти обліку, аналізу та аудиту в управлінні підприємств гірничо-металургійного комплексу» [95]; О.М. Брадул «Теорія та методологія бухгалтерського обліку і аналізу діяльності корпорацій» [60]; Р.О. Костирко «Контроль і аналіз в управлінні економічним потенціалом підприємств: методологія та організація» [148]; М.В. Реслер «Обліково – аналітичне забезпечення операційної компоненти фінансового менеджменту» [271]; Ю.Ю. Мороз «Бухгалтерський облік та аналітичне забезпечення моніторингу економічного потенціалу підприємства» [186]; В.М. Пархоменко «Концепція розвитку бухгалтерського обліку, контролю і аналізу

витрат на якість продукції» [143]; Я.Д. Крупка «Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємства: методологія та організація» [151]; О.В. Кантаєва «Бухгалтерський облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія» [127]; С.О. Левицька «Облік, контроль та аналіз діяльності непідприємницьких організацій» [168]; Л.В. Гнилицька «Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства» [80]; О.А. Лаговська «Розвиток бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія, методологія, організація» [162]; Діба В.М. «Облік та аналіз нематеріальних активів в умовах інституційних змін: теорія і методологія» [99]; Т.А. Гоголь «Обліково-аналітичне забезпечення в управлінні діяльністю підприємств малого бізнесу України» [81]; Д.О. Грицишен «Обліково-аналітичне забезпечення управління економіко-екологічною безпекою підприємств» [30]; Т.О. Тарасова «Обліково-аналітичне забезпечення сталим розвитком підприємств торгівлі» [296]; Т.В. Бочуля «Інновативний розвиток обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством» [110]; О.В. Мельниченко «Організація і методологія аналізу і аудиту електронних грошей в банках» [181]; Т.С. Осадча «Бухгалтерський облік та аналіз ренти: теорія і методологія» [239]; Корінько М. Д. «Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація» [147]. Систематизація праць за напрямками дослідження (об'єктні, галузеві та інші) та їх вихідні положення представлено в додатку А.

Дослідження результатів дисертаційних робіт в даному напрямі дозволить оцінити сучасний стан наукового теоретичного знання

науки про економічний аналіз. Це в свою чергу має стати підґрунтям для ідентифікації критичних точок в методології та організації і визначення напрямів їх трансформації і розвитку в забезпеченні управління фінансовою безпекою підприємств.

Аналізуючи результати наукових досліджень праць вчених щодо проблем бухгалтерського обліку та економічного аналізу, зазначимо, що їх групування та інноваційність можна ідентифікувати в розрізі наступних блоків:

- по-перше, розвиток системи обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання. Дисертаційні дослідження в даному напрямі присвячені розробці організаційно-методичним положенням економічного аналізу господарської діяльності в загальній системі обліково-аналітичного забезпечення управління. Об'єктами економічного аналізу в даному напрямі виступають як господарська діяльність в цілому, так і її види або сфери прояву зокрема. Окремі дослідження присвячені розробці методик в розрізі об'єктів управління або напрямів економічного аналізу, зокрема відходи та економіко-екологічні наслідки надзвичайних ситуацій підприємств – Д.О. Грицишен; вартість бізнесу – О.А. Лаговська, ризики та загрози безпеці підприємства – Л.В. Гнилицька та Т.А. Гоголь. Ряд дисертацій містять рекомендації щодо підвищення інформативності управлінських рішень на підприємствах різних галузей економіки: промисловість – Д.О. Грицишен; торгівлі – Т.О. Тарасова та Т.В. Бочуля; чорна металургія – М.В. Реслер. Зауважимо, що питання сталого розвитку як загроз фінансово-економічній безпеці підприємства були окреслені в розробці рекомендацій з удосконалення організації та методики економічного аналізу в працях Д.О. Грицишена,

О.А. Лаговської, Т.О. Тарасової. В цілому дисертаційні дослідження даного напрямку дозволили підвищити якісні характеристики економічного аналізу та спрямованні на розвиток його організації та методології та розширення теоретичного знання про економічний аналіз;

- по-друге, блок проблеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу господарської діяльності або окремих об'єктів управління. Даний напрям дослідження обумовлений потребою удосконалення системи бухгалтерського обліку для цілей економічного аналізу або ж на основі нових методик бухгалтерського обліку розширення методологічного інструментарію економічного аналізу. Об'єктом зазначених досліджень вступали господарська діяльність підприємств та організації окремих галузей та організаційних форм, а також об'єкти бухгалтерського обліку та економічного аналізу, що дозволило удосконалити систему інформаційного забезпечення управління. В напрямі розвитку бухгалтерського обліку та економічного аналізу господарської діяльності підприємств окремих галузей та організаційно-правових форм працювали: С.О. Левицька (неприбуткові організації) – удосконалено аналіз ефективності використання одержаного фінансування неприбутковими організаціями; В.М. Костюченко (група підприємств) – вперше одержано методологічний інструментарій аналізу та оцінки вартості групи підприємств та методику аналізу звітних сегментів, удосконалено методи аналізу консолідованих звітів; О.М. Брадул (корпорації) - розроблено процесуальну будову комп'ютерної інформаційної системи аналізу та удосконалено оцінку ефективності функціонування бізнес-одиниць корпорації; С.В. Гушко (гірничо-металургійна галузь) – удосконалено систему економічного

аналізу в забезпеченні стратегічного розвитку підприємств; Ю.Ю. Мороз (переробні підприємства) – удосконалено організацію та методологію аналітичного забезпечення управління моніторингу економічного потенціалу підприємства. Розробка організаційно-методологічного забезпечення економічного аналізу окремих видів господарської діяльності підприємств міститься в докторських дисертаціях: О.В. Кантаєвої – розроблено комплекс аналітичних процедур оцінки можливостей інноваційного розвитку підприємства; Я.Д. Крупки – розвинено методологію економічного аналізу ефективності інвестиційних проектів в умовах перехідного періоду. Питання розвитку бухгалтерського обліку та економічного аналізу в розрізі окремих об'єктів були досліджені в докторських дисертаціях: О.В. Мельниченко (електронні гроші) – удосконалено аналітичну оцінку ефективності бізнес процесу з емісії і поширення електронних грошей та порядок його здійснення з використанням методів теорії масового обслуговування та аналізу ієрархій; Т.С. Осадчої (рента) – розроблено порядок оцінки рентабельності ренти та її факторні моделі; В.М. Дибби (нематеріальні активи) – розроблено методологічні положення щодо економічного аналізу нематеріальних активів для виміру ефективності діяльності та методичні засади аналізу витрат на створення інтелектуальних активів; В.М. Пархоменка (витрати на якість) – обґрунтовано комплексний організаційно-методичний підхід витрат на якість. Підсумовуючи результати аналізу щодо наукових здобутків вітчизняних вчених, варто вказати на їх значенні в розширенні наукового знання економічного аналізу в сфері організації та методології, що обумовлено трансформацією структури об'єктів управління в різних галузях національної економіки України;

- по-третє, удосконалення організації та методології контролю та економічного аналізу в формуванні інформаційного простору управління господарською діяльністю підприємств. В даному напрямі працювали М.Д. Корінько та Р.О. Костирко. В дисертаційній роботі М.Д. Корінька в частині економічного аналізу розроблено комплекс аналітичних показників та організацію їх застосування щодо визначення необхідності та оцінки диверсифікації діяльності, теоретичні положення місця економічного аналізу в управлінні диверсифікацією. Костирко Р.О. розробив нові підходи до виявлення резервів в процесі аналізу економічного потенціалу для покриття втрат від ризиків за об'єктами, удосконалив систему комплексного аналізу економічного потенціалу підприємств, запропонував аналітичний інструментарій, процедури інтегральної оцінки і параметризації результатів аналізу на основі матричного методу. Отже, дослідники обґрунтували напрями розвитку методології та організації економічного аналізу за окремими об'єктами або сферами управління, що примножило наукове знання та розширило методологічний інструментарій.

Становлення національної школи економічного аналізу.

Вивчення специфіки та становлення вітчизняної наукової школи економічного аналізу дозволить визначити сучасні риси його теорії та методології, виявити напрями їх застосування та трансформації для оцінки фінансової безпеки підприємств. Адже, економічний аналіз будь-якого об'єкту управління дозволяє оцінити безпечність функціонування підприємства в цілому або окремого виду діяльності чи сфери управління. Задля формування теоретичного підґрунтя розвитку економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою підприємства розглянемо його становлення в Україні в кінці ХХ ст. та розвиток в ХХІ ст. Це є можливим шляхом аналізу наукових результатів вітчизняних вчених, які

присвятили свої докторські дисертації проблемам економічного аналізу та розвинули його теорію і методологію у відповідності до економічних реалій того чи іншого періоду.

Основоположником вітчизняної школи економічного аналізу був Є.В. Мних, який захистив свою докторську дисертацію на зламі економічної трансформації від командно-адміністративної економіки до ринкової. Тема дисертації «Методологія та організація комплексного економічного аналізу ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів в промисловості» (1991 р.), в частинні предметного поля присвячена «системі функціонального забезпечення управління паливо-енергоспоживанням і адекватна їй методологія і організація КЕА ефективності використання паливо-енергетичних ресурсів в умовах переходу промислових підприємств на ринкові відносини». В свою чергу об'єктом дослідження стало «паливо-енергоспоживання у промисловості УРСР в цілому, в розрізі галузей, підприємств та їх внутрішньовиробничих ланок, що розглядається в системі єдиного ПЕК СРСР». Зауважимо, що хоча дисертаційне дослідження Є.В. Мниха було проведено на матеріалах підприємств Радянського Союзу в окремих аспектах прослідковувалися елементи ринку, що було обумовлено періодом перебудови.

Не можливо не відмітити значний вклад Є.В. Мниха в розвиток науки про економічний аналіз в Україні, що прослідковується в наукових працях вченого, які присвячені розвитку теорії та гносеології економічного аналізу як прикладної функціональної економічної науки.

В перші роки незалежності України, проблеми економічної науки загалом та економічного аналізу зокрема були пов'язані із переходом до положень ринкової економіки, проте в більшій мірі наукові дослідження проводилися за матеріалами підприємств, управління якими

здійснювалося суб'єктами, компетенції яких не дозволяли врахувати весь комплекс факторів та ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища та жорсткої конкуренції. В даний період в світ виходять дисертаційні дослідження вітчизняних вчених І.Д. Фаріона «Аналіз ефективності використання виробничого потенціалу в умовах переходу до ринкової економіки» (1992 р.) та А.С. Лісецького «Проблеми підвищення економічної ефективності промислового птахівництва (інформаційно-аналітичний аспект)» (1992 р.).

Вихідні положення зазначених робіт свідчать про те, що дослідження були першими спробами оцінити місце та значення економічного аналізу в управлінні підприємством різних галузей в ринкових умовах. В працях закладені наукові передумови формування нової теорії економічного аналізу, трансформація методології, формування новітніх методів та методик, розвиток організації. Зауважимо, що об'єктно-предметна область зазначених досліджень характеризувалися рисами характерними суто ринковій економіці. Зокрема, І.Д. Фаріон визначив предметом дослідження – «методологію, методику й організацію економічного аналізу формування та використання виробничого потенціалу», об'єктом: «підприємства газової промисловості України та інших країн СНД за 1980-1990 рр.». В свою чергу предметом дослідження в докторській дисертації виступили «обліково-аналітичні моделі стану і динаміки формувань АПК, необхідні для контролю спільної діяльності багатьох галузей і виробництв в умовах жорсткої ринкової конкуренції, реалізації заходів НТП», а об'єктом - «формування промислового птахівництва» .

Фундатором розвитку економічного аналізу в сфері сільського господарства є В.К. Савчук. Його докторська дисертація

на тему «Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств» була захищена у 1996 р.. Предметом дослідження докторської дисертації В.К. Савчука стала «сукупність соціально-економічних відносин в сільськогосподарському виробництві та регулювання їх розвитку в умовах становлення ринкових відносин з використанням економічного аналізу» , а об'єктом - «діяльність господарюючих суб'єктів аграрної мікроекономіки, а також теорія і практика економічного аналізу» . В дисертаційному дослідженні закладені фундаментальні положення розвитку економічного аналізу господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. В подальших дослідженнях, результати яких представлені в численних публікаціях В.К. Савчук значно розширив сферу використання економічного аналізу в системі управління підприємствами даної галузі та розробив комплекс теоретичних положень, що сьогодні характеризують вітчизняну школу економічного аналізу.

Дослідження, присвячені розвитку науки про економічний аналіз, її теорії, методології та організації, виконувалися на початку ХХІ ст. в напрямі забезпечення системи управління в умовах розширення глобалізаційних процесів. За цей період докторські дисертації з проблем економічного аналізу були виконанні за напрямами: розвиток науки економічного аналізу в різних умовах розвитку економіки І.Д. Лазаришина «Економічний аналіз: теорія, методологія, практика» [163]; О.В. Олійник «Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація» [234]; О.А. Зоріна «Економічний аналіз діяльності акціонерних товариств в контексті сучасної теорії олігополії» [121]; розвиток теорії, методології та організації

економічного аналізу діяльності банків: Л.О. Примостка «Аналіз банківської діяльності: теорія і практика» [260]; І.М. Парасій-Вергуненко «Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика» [241]; розвиток організаційно-методологічних положень окремих видів економічного аналізу: О.М. Галенко «Фінансовий аналіз діяльності підприємств з метою упередження банкрутства: теорія і методологія» [77]; Т.М. Ковальчук «Оперативний економічний аналіз: теорія, методологія, організація» [141].

Зазначені праці стали вагомим внеском в науку про економічний аналіз, адже визначили розвиток його теорії, методології та організації як основи формування інформаційної платформи управління економічними інститутами в економічних, політичних, геополітичних, правових та соціальних умовах. Практична реалізація пропозицій вчених дозволили вирішити комплекс проблем щодо прийняття управлінських рішень та критичних точок господарської діяльності. Зважаючи на те, що економічні відносини є динамічними й система управління має бути мінливою до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, окремі питання розвитку теорії та організаційно-методологічні положень економічного аналізу в управлінні фінансово-економічною безпекою мають бути переглянуті для удосконалення практики через розширення наукового теоретичного знання економічного аналізу.

Заради досягнення зазначеного проведемо аналіз дисертаційних досліджень на предмет їх місця в розвитку наукового теоретичного знання та розширення механізму використання організаційно-методичних положень економічного аналізу. Даний аналіз здійснено за напрямками:

- вихідні положення дослідження, а саме мета, предмет, об'єкт та основний науковий результат, що дозволить визначити межі проведеного дослідження та його розвиток. В даному контексті є потреба в ідентифікації економічних умов, кі дослідник визначив за базові, це можуть бути певний стан економічний відносин, економічні теорії або концепції;

- розширення наукового знання проведеного дослідження, що полягатиме в ідентифікації пропозицій автора в розвитку теорії, методології і методиці та організації. Це дозволить визначити сучасний стан економічного аналізу в Україні та обґрунтувати напрями його розвитку в зазначених напрямках;

- специфічна складова дослідження, що може бути представлена в формуванні напрямів розвитку професійної діяльності, розробці нових концепцій або ж досягнення специфічних цілей.

В напрям розвитку економічного аналізу як економічної функціональної науки працювали вчені І.Д. Лазаришина, О.В. Олійник, О.А. Зоріна. Одним із фундаторів національної наукової школи економічного аналізу є І.Д. Лазаришина, яка присвятила свої дослідження теорії, методології та практиці економічного аналізу.

Структурування наукових результатів І.Д. Лазаришина, що представлено в докторській дисертації «Економічний аналіз: теорія, методологія, практика» [163] в 2006 р. представлено на рис. 1.1

Рис. 1.1. Структурування основних положень щодо розвитку економічного аналізу в Україні в докторській дисертації І.Д. Лазаришиної

Аналізуючи дослідження І.Д. Лазаришиної, варто зазначити вагомий вклад в розвиток теорії економічного аналізу, в умовах трансформації економічних відносин, через систематизацію принципів економічного аналізу та виділення їх груп. «Урахування практики господарювання на засадах ринкових відносин дозволило автору виділити такі групи принципів економічного аналізу: професійної етики, правові, методологічні та організаційні. До числа принципів професійної етики аналітиків відносяться: об'єктивність, професійну поведінку, професійну компетентність, конфіденційність. В окрему групу доречно виділити правові принципи економічного аналізу: інституціональний (економіко-правовий) підхід, принцип індивідуальної та колективної відповідальності. Проведені дослідження свідчать, що найважливішими методологічними принципами економічного аналізу є: системність, комплексність, соціально-екологічний підхід, релевантність, суттєвість, науковий підхід, адаптивність, узгодженість, випереджуюче відображення, оптимізаційний підхід» [163, с. 15].

Значний внесок в розвиток теоретичного знання здійснено через розширення функцій економічного аналізу, зокрема виділення та розробки механізму реалізації регулятивної функції, що є основою забезпечення корисності економічного аналізу. Автор одна з перших обґрунтувала сутність економічного аналізу як системи, що базуються на засадах корисності.

Окресленні теоретичні положення отримані І.Д. Лазаришиною стали основою в розробці рекомендацій з удосконалення методології та організації економічного аналізу. В частинні розвитку методологічних

положень вченою розроблено нові методики, окремі з яких застосовуються для оцінки ризиків та стану фінансової безпеки підприємства, зокрема: методика аналізу відхилень економічних показників за рівнем суттєвості з урахуванням видів ризиків; система результативних показників; закономірності корисності аналітичної інформації. Свій розвиток отримала організація економічного аналізу в наукових положеннях щодо адаптації до вимог управління, моделей організації відбору якісних характеристик корисності аналітичної інформації та часову моделі аналітичного процесу, яка має вигляд операційного циклу.

Зазначенні організаційно-методологічні положення лягли в основу розроблених автором напрямів розвитку економічного аналізу як професійної діяльності. Зокрема доповнено кваліфікаційні характеристики суб'єктів ведення економічного аналізу.

Таким чином, аналізуючи результати дослідження І.Д. Лазаришиної, необхідно зазначити, що автором обґрунтовано розвиток економічного аналізу як цілісної інформації системи управління та удосконалено усі його складові, зокрема суб'єкт, об'єкт методологічну дію та зворотній зв'язок. Окремі результати дослідження втратили свою актуальність, адже були адаптовані до певних економічних умов. Зі зміною умов відбуваються зміни в господарській діяльності, адже в системі управління фінансовою безпекою підприємств, яка є мінливою до внутрішнього та зовнішнього середовища. Проте І.Д. Лазаришина одна з перших підняла питання аналітичного забезпечення управління ризиками, а отже розроблені організаційно-методологічні положення, надалі використані вітчизняними суб'єктами господарювання, дозволили сформулювати аналітичний супровід прийняття управлінських рішень

щодо фінансово-економічної безпеки. Варто зазначити, що розвиток поглядів на теорію економічного аналізу в нових економічних умовах та розробки його організаційно-методологічного забезпечення спостерігається в подальших дослідженнях вченої, що мають фундаментальне значення в розвитку вітчизняної науки.

Подальше зростання національної школи економічного аналізу в певній мірі пов'язано з науковими дослідженнями О.В. Олійник. Тема докторської дисертації звучить «Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація» та була захищена в 2009 р. Олійник О.В. одна з перших підняла питання становлення наукової школи економічного аналізу в Україні із застосування наукометричного підходу, що дозволило виявити специфіку формування, розвитку та тенденції як в теорії так і в методології та організації економічного аналізу.

Структурування вихідних положень та наукових результатів, що представлені в докторській дисертації О.В. Олійник наведено на рис. 1.2.

Аналізуючи дисертаційні дослідження присвячені розвитку науки економічного аналізу, варто наголосити, що О.В. Олійник вперше наголосила на потребі її розбудови в трьох напрямках, зокрема, як науки прикладної функціональної науки, професійної діяльності та навчального предмета. За кожним напрямом вчена обґрунтувала соціально-економічне значення та визначила специфіку трансформації, що обумовлено інституційними змінами. Дослідження О.В. Олійник стало мейнстримом у вітчизняній науці, адже вперше до економічного аналізу застосовано інституційний підхід, а інституційна теорія визнана за базову. Саме інституційний підхід до дослідження економічних систем дозволив розвинути теорію, методологію та організацію економічного аналізу.

Рис. 1.2. Структурування основних положень щодо розвитку економічного аналізу в Україні в докторській дисертації О.В. Олійник

Багатоаспектність економічного аналізу вченою доведено крізь призму філософського світогляду. Зокрема, в авторефераті до дисертації зазначається: «багатоаспектний зміст економічного аналізу розглянуто в онтологічному та гносеологічному аспектах. Так, з онтологічної точки зору, економічний аналіз формує здатність пізнавати й пояснювати визначене предметне поле дослідження, інтерпретується як властивість буття, тип відносин і вид діяльності окремих суб'єктів. У гносеологічному аспекті сутність економічного аналізу розкривається за такими площинами абстракції: аналіз як загальнонауковий метод пізнання дійсності; економічний аналіз як прикладна функціональна наука, практична діяльність, навчальний предмет» [234, с. 8]. В аналізованій роботі автор визначила напрями розвитку кожного аспекту прояву економічного аналізу: як науки (розвиток методології пізнання, наукові підходи до організації і методики економічного аналізу), як практична діяльність (створення нового якісно-змістовного знання, що знижує невизначеність та ризику), як професійної діяльності (механізм відтворення знань, знання, уміння, навички, формування компетенцій). Такий підхід дозволив значно розширити механізм пізнання економічного аналізу та розвинути його теоретичні положення.

Примноження наукового знання в сфері методології економічного аналізу здійснено через розробку багаторівневої структури методології та її реалізації у функціях, що представлено в авторефераті [234, с. 16]:

«- рівні методології: трансцендентний рівень - включає методи наукового пізнання, що безпосередньо не пов'язані зі специфікою предмета пізнання у всіх його проявах; іманентний рівень - включає способи та прийоми наукового пізнання, що безпосередньо обумовлені предметом економічного аналізу; єдність методологічних рівнів - взаємозв'язок трансцендентного та іманентного рівнів, їх

взаємодія в процесі використання; формування методів міждисциплінарних досліджень;

- функції: пізнавальна (через визначення напрямів дослідження, способів і прийомів, забезпечення отримання нових результатів, уточнення, розвиток теорії економічного аналізу, формування наукового інструментарія пізнання тощо) та практична (передбачає впровадження отриманих знань у практичну діяльність через формування аналітичних методик і технології їх реалізації)».

Організацію економічного аналізу розвинено з позиції його регламентації та обґрунтування механізму організації діяльності суб'єктів економічного аналізу зважаючи на організаційну структуру управління підприємством. В свою чергу організація виконання аналітичних процедур здійснена в умовах застосування інформаційно-ком'ютерних технологій.

В подальшому зазначенні положення розвинуті в працях О.В. Олійник, що присвяченні трансформації системи економічного аналізу в умовах зміни економічних відносин.

Застосування організаційно-методичних положень економічного аналізу для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки та формування аналітичного супроводу прийняття рішень в даному напрямі можливе в частинні пропозиції комп'ютеризації економічного аналізу з використанням методів та моделей аналізу даних (OLAP та Data Mining). Це є основою розвитку процедурної сторони методології економічного аналізу в системі управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Розвиток економічного аналізу в системі управління корпорації в контексті розвитку теорії олігополії представлено в докторській дисертації О.А. Зоріної «Економічний аналіз діяльності акціонерних товариств в контексті сучасної теорії олігополії». Особливістю

дисертаційної роботи є те, що автором за базову визначено теорію, яка стосується не особливостей розвитку економічної науки, а теорію, яка характеризує певний стан економічних відносин на ринку. Дані питання є вкрай актуальною за умови формування корпоративного сектору України та зважаючи на той факт, що на сьогодні Україна має пікрати інвестиційний клімат задля залучення іноземних інвестицій.

Структурування результатів дослідження О.А. Зоріної наведено на рис. 1.3.

Аналізуючи розвиток системи економічного аналізу в докторській дисертації О.А. Зоріної можна ідентифікувати вектори розширення наукового знання за наступними напрямками:

- в частині теорії автором обґрунтовано напрями розширення предмету економічного аналізу в контексті теорії олігополії. Зокрема, в авторефераті йдеться мова про те, що «предметна область економічного аналізу розширюється внаслідок інституційних змін, що відбуваються у суспільстві, та організаційних перетворень, які відбуваються на акціонерних товариствах. У результаті цих змін предметом економічного аналізу є система досліджень причинно-наслідкових зв'язків елементів господарюючої системи з метою вибору механізмів адаптації, важелів зміни, визнання зовнішніх та внутрішніх загроз у перспективі та інших характеристик управління. Зміни в інституційному середовищі викликають організаційні перетворення на рівні суб'єкта господарювання та зумовлюють появу нових об'єктів економічного аналізу, зокрема, ризиків та соціально відповідальної діяльності» [121, с. 10]. Відповідно до зазначеного автор визначила нові завдання економічного аналізу та напрями розширення аналітичних процедур. Для формування комплексності теоретичного наукового знання дослідниця обґрунтувала потребу у відновленні

принципів розвитку і історизму, інтегрованості та альтернативності, а в частинні етичних принципів: чесності, незалежності та відповідальності;

Рис. 1.3. Структурування основних положень щодо розвитку економічного аналізу в Україні в докторській дисертації О.А. Зоріної

- значну частину дослідження О.А. Зоріної присвячено розвитку методології економічного аналізу акціонерних товариств, що дозволила розробити структурно-логічну модель економічного аналізу діяльності акціонерних товариств в контексті сучасної теорії олігополії. Дана модель передбачає два напрями формування аналітичного забезпечення соціально-відповідальної діяльності та ризик-менеджменту. Розроблене аналітичне забезпечення ризик-менеджменту певним чином сприяє розвитку організації та методології економічного аналізу в системі управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Так, автором було поєднано якісні та кількісні показники в єдину систему та розширено порядок оцінки показників ліквідності;

- в частинні організації економічного аналізу дослідження автора було направлено на формуванні інтегрованої системи, яка поєднує всі інформаційні підсистеми управління в системі контролінгу. Особливістю дослідження є те, що автором розроблено модель адаптації нейромережових технологій у корпоративну інформаційну систему економічного аналізу діяльності акціонерних товариств.

В частинні розвитку економічного аналізу як професійної діяльності сформовано напрями підготовки фахівців з економічного аналізу, що передбачає розроблений стандарт “кваліфікації фахівця-аналітика з економічної діяльності”.

Таким чином, вивчення вихідних положень та результатів дослідження дисертаційних робіт вчених, що присвяченні розвитку економічного аналізу як науки, дає можливість констатувати, що вченими розроблено комплекс теоретичних, методологічних та організаційних положень, що дозволило розширити наукове знання

економічного аналізу як функціональної економічної науки. Теоретико-методологічні положення, що доведені вченими становлять траєкторію розвитку національної наукової школи економічного аналізу та визначають розвиток науки як інструменту пізнання економічної дійсності щодо функціонування економічних агентів. Фактично, вченими доведено, що економічний аналіз єдина економічна наука методологія якої дозволить пізнати явища в економічному середовищі.

Значний розвиток економічний аналіз отримав в докторських дисертаціях Л.О. Примостки та І.М. Парасій-Вергуненко. Дані вченні є фундаторами розвитку економічного аналізу в банках, що внесли вагомий вклад в розвиток якої теорії, методології та організації. Зауважимо, що докторські дослідження за зазначеним напрямом виконувалися лише цими дослідниками. Питання теорії, методології та організації економічного аналізу діяльності банків є вкрай актуальною на різних етапах розвитку економічних відносин. Це обумовлено в першу чергу тим, що діяльність банків є жорстко регламентованою як національним законодавством, а також повинна відповідати міжнародним нормам. Постійні зміни нормативно-правових положень та вимог до діяльності банків вимагають зміни в системі управління й відповідно аналітичного забезпечення.

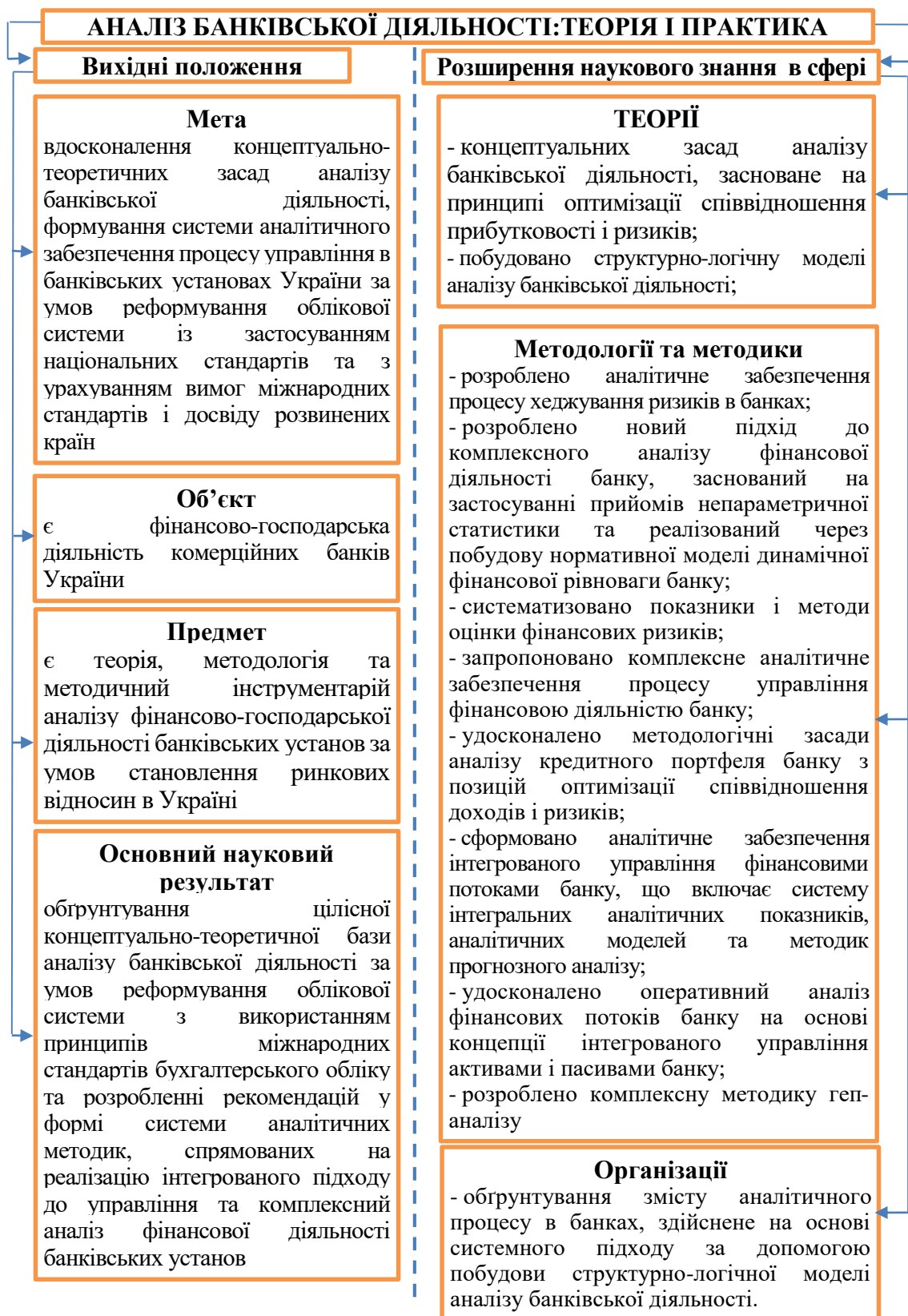
Досліджуванні докторські дисертації виконувалися в різний період розвитку економічних відносин: Л.О. Примостка «Аналіз банківської діяльності: теорія і практика» [260] (2001 р.) розробила нові підходи до теоретико-методологічних положень економічного аналізу банків на зламі століть та в період, що характеризувався поживленням інвестиційного клімату; І.М. Парасій-Вергуненко «Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика» [241]

(2009 р.) досліджувала місце економічного аналізу в стратегічному розвитку банків в період загострення економічної кризи 2008 року. Вчені розвивали в своїх дисертаціях та розвивають в подальших дослідженнях, вагому сферу системи економічного аналізу, що визначає його розвиток як прикладної функціональної економічної науки, яка покликана вирішити комплекс проблем теоретичного та практичного характеру в розвитку системи економічних відносин. Крім того, вченими розроблено нові підходи до аналітичних процедур, які дозволяють пізнавати соціально-економічні явища в банківській сфері. Саме задля оцінки значення розроблених аналітичних процедур в пізнанні соціально-економічних явищ, визначимо напрями примноження наукового знання в сфері економічного аналізу, що міститься в докторських дисертаціях вчених.

Структурування наукових результатів в докторських дисертації Л.О. Примостки наведено на рис. 1.4.

Примостка Л.О. одна з перших обґрунтувала напрями трансформації системи економічного аналізу, зокрема «у дисертації наголошується, що цілі аналізу полягають у підвищенні ефективності управлінського процесу, спрямованого на зростання ринкової вартості банківської установи, і з огляду на досягнення цих цілей формується методологія, методика та система аналітичних показників, які дають змогу об'єктивно оцінити ефективність (фінансові результати) та надійність (ризикованість) банку» [260, с. 8]. Погоджуємося з даною позицією, автора яка не надає економічному аналізу аморфного статусу в підвищення ефективності бізнесу, а лише ідентифікує його значення в підвищенні ефективності саме управлінського процесу.

Рис. 1.4. Структурування основних положень щодо розвитку економічного аналізу в Україні в докторській дисертації Л.О. Примостки

В частині розширення наукового теоретичного знання в економічному аналізі вченою зокрема розроблено концептуальні положення його трансформації, що ґрунтується на принципі оптимізації співвідношення прибутковості і ризиків, а також побудовано структурно-логічну моделі аналізу банківської діяльності, яка враховує три етапи: загальний, аналіз банківських портфелів, оперативний аналіз інтегральних показників фінансової діяльності банку.

Значну увагу в роботі Л.О. Примостки приділено методології економічного аналізу з використанням математичного інструментарію. Так, автором вперше розроблено комплекс методик щодо оцінки ризиків та ризикових операцій банку, зокрема: хеджування ризиків в банках; оцінки фінансових ризиків; кредитного портфеля банку з позицій оптимізації співвідношення доходів і ризиків. Окремі методики направлені на формування аналітичного забезпечення інтегрованої системи управління фінансово-господарською діяльністю банку: побудовано нормативну модель динамічної фінансової рівноваги банку; розроблено систему інтегральних аналітичних показників, аналітичних моделей та методик прогнозного аналізу; розроблено комплексну методику геп-аналізу. Розроблені організаційно-методичні положення в дисертації Л.О. Примостки є основоположними при формуванні комплексу інформаційно-аналітичного забезпечення управління фінансовою безпекою банку, а окремі з них можливо використати для оцінки фінансової безпеки підприємств.

Структурування результатів дослідження І.М. Парасій-Вергуненко наведено на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Структурування основних положень щодо розвитку економічного аналізу в Україні в докторській дисертації І.М. Парасій-Вергуненко

В Україні розвиток економічного аналізу діяльності банківських установ досліджувалися лише Л.О. Примостка та І.М. Парасій-Вергуненко. Дослідження їх докторських дисертацій вказує на принципово різні напрями дослідження. Якщо Л.О. Примостка вивчала розвиток економічного аналізу в забезпеченні ризик-менеджменту комерційних банків, то І.М. Парасій-Вергуненко присвятила своє дослідження розробці теоретико-методологічних положень стратегічного аналізу. Питання стратегічного аналізу як банків, так і інших суб'єктів господарювання не втрачає свої актуальності і сьогодні, що обумовлено потребою прогнозування економічного розвитку інституцій з урахуванням динамічності економічних відносин.

Професор І.М. Парасій-Вергуненко вперше в Україні обґрунтувала теоретичні положення та розробила організацію і методологію стратегічного аналізу. Тим самим вказана вчена значно розширила наукове знання економічного аналізу як прикладної функціональної науки:

- теоретичні положення економічного аналізу стосуються обґрунтуванню місця стратегічного аналізу в управлінні банківськими установами. Зокрема в авторефераті трактують «стратегічний аналіз як систему процедур дослідження економічних явищ і процесів, які впливають на діяльність суб'єкта господарювання в минулому, поточному та в майбутньому періодах як на мікро-, так і на макрорівні (тобто з урахуванням впливу зовнішнього середовища). Ці процедури формують інформаційне поле для виконання тактичних дій, спрямованих на досягнення стратегічних цілей» [241, с. 7]. Відповідно до цього автором

розроблено концепцію стратегічного аналізу комерційних банківських установ, яка передбачає уточнення функцій (оціночно-діагностичну; прогностичну; пошукову; контрольну), етапів, методологічних принципів та інструментарію дослідження фінансово-господарської діяльності. В цілому це дозволило розширити наукове теоретичне знання економічного аналізу в частинні його методологічної структури та функціональної спрямованості як в окремі галузі так і окремого його виду;

- розширення наукового знання в сфері методології економічного аналізу полягає в розвитку методологічного інструментарію через розробку відповідних методик стратегічного аналізу фінансово-господарської діяльності банківських установ, які стосуються ефективності використання внутрішнього потенціалу банку; дохідності, витратності, прибутковості; клієнтської бази банку; ефективності фінансових стратегій банку; конкурентоспроможності та визначення конкурентної позиції банків; кадрового потенціалу банку. Крім того, «Ураховуючи особливості стратегічного аналізу, запропоновано доповнити стандартну тріаду складових методу економічного аналізу (теоретико-пізнавальні категорії, принципи, методичні прийоми) четвертим елементом – системами взаємопов'язаних аналітичних показників. На відміну від окремих одиничних показників, які характеризують розрізнені явища та процеси, системи показників дають змогу оцінити взаємозв'язок між ними, установити причини їх зміни, провести структурно-логічний аналіз факторів впливу на цільовий результат» [241, с. 10]. В даному контексті у висновка зроблених автором до дисертаційного дослідження зазначено: «Інструментарій стратегічного аналізу доповнено новими методами і технологіями аналітичного

дослідження, зокрема запропоновано використання збалансованої системи показників, прийомів візуалізації динамічних змін основних факторів впливу на цільові стратегічні показники діяльності банку в системі координат, використання матричного аналізу та АСФ-технологій для оцінювання стратегічних та конкурентних переваг банку» [241, с. 30]. Таким чином, методологія економічного аналізу в частинні його виду – стратегічний аналіз, розвинена як з позицію окремих методик за об'єктами стратегії розвитку комерційних банківських установ так і в частинні використання методу економічного аналізу;

- питання організації стратегічного аналізу банківських установ досліджувалося в частинні виокремлення окремих блоків, етапів та формування інформаційного забезпечення здійснення аналітичних процедур.

Підсумовуючи аналіз наукових результатів дисертацій з напряму розвитку економічного аналізу банківських установ, варто окреслити їх специфіку, яка полягає в розробці методик аналізу особливих об'єктів управління банківськими установами та розширення їх спектру, що пов'язано зі зміною зовнішнього середовища. В більшості випадків досліджуванні об'єкти управління стосуються суто банківських установ.

Зазначимо, що наукове дослідження проведене І.М. Парасій-Вергуненко на тему «Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика» є специфічним з позиції виділених нами напрямів дослідження, адже розвиває аналітичну науку як з позиції розвитку її теорії, методології та організації в банківських установах, так і з позиції розвитку окремих видів економічного аналізу, зокрема стратегічного аналізу. Певні аспекти, які стосуються поглиблення теорії та методології економічного аналізу викладено в працях вченої [241].

Окремі докторські дисертації присвячені видам економічного аналізу, зокрема оперативному - Т.М. Ковальчук (2004 р.) та фінансовому - О.М. Галенко (2009р.). Питання розвитку видів економічного аналізу в контексті їх теоретичних положень, методології та організації є мало досліджуваними, а тому зазначенні праці з точки зору розширення наукового знання економічного аналізу є досить важливим, адже розбудовує не лише об'єктну сторону, але й предметну сферу економічного аналізу. А зважаючи на те, що економічний аналіз є системою пізнання економічних явищ, організаційно-методологічні положення окремих його видів, дозволяють пізнати їх під різними кутами зору та сформувати інформаційний базис для управління фінансово-господарською діяльністю економічних агентів різних галузей та сфер діяльності. Такі дослідження посилюють роль економічного аналізу як інструменту забезпечення інформаційних потреб, які формуються у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Структурування наукових результатів в докторських дисертації Т.М. Ковальчук наведено на рис. 1.6.

Специфікою дисертаційного дослідження Т.М. Ковальчук на тему «Оперативний економічний аналіз: теорія, методологія, організація» [141] є те, що автор підняла питання економічного аналізу саме як науки й відповідно до цього розвинула наукове теоретичне знання. Автор зазначає, що «економічний аналіз, як і будь-яка наука, у своєму розвитку досягає теоретичних узагальнень через складні, а іноді й суперечливі етапи, вона формується та розвивається відповідно до загальних закономірностей розвитку науки, виходячи з потреб виробництва й управління ним, тобто вона детермінується, з одного боку, практичною потребою, а з іншого – потребами розвитку самої науки.

Рис. 1.6. Структурування основних положень щодо розвитку економічного аналізу в Україні в докторській дисертації Т.М. Ковальчук

Таке розуміння суті проблеми і розгляд її через призму філософського світогляду дало змогу визначити сучасну парадигму науки економічний аналіз» [141, с. 11]. Теорію економічного аналізу вчена розвинула в контексті дослідження економічного аналізу з двох позицій, а саме як функції управління та як економічної науки, що дозволило розкрити функціональну сторону системи економічного аналізу в цілому та оперативного зокрема.

В частині розвитку теоретичних положень оперативного економічного аналізу Т.М. Ковальчук обґрунтувала структурні елементи стратегічного економічного аналізу на основі типологізації його видів та розкриття функцій. Варто також зауважити, що автор розглядала підприємство як відкриту соціально-економічну систему, що значно розширило місце та значення оперативного економічного аналізу в управлінні господарською діяльністю. Це лягло в основу розроблених методологічних положень оперативного економічного аналізу різних видів діяльності підприємства та побудові взаємозв'язків оперативного економічного аналізу з різними підсистемами управління. Варто зазначити, що в роботі представленні нові підходи до методик оперативного маркетингового аналізу, оперативного внутрішньогосподарського аналізу та оперативного фінансового аналізу, що розширило методологічну складову економічного аналізу за значеними його видами. Зауважимо, що значна частина дослідження присвячена розвитку інформаційного забезпечення оперативного економічного аналізу яким виступає управлінський облік.

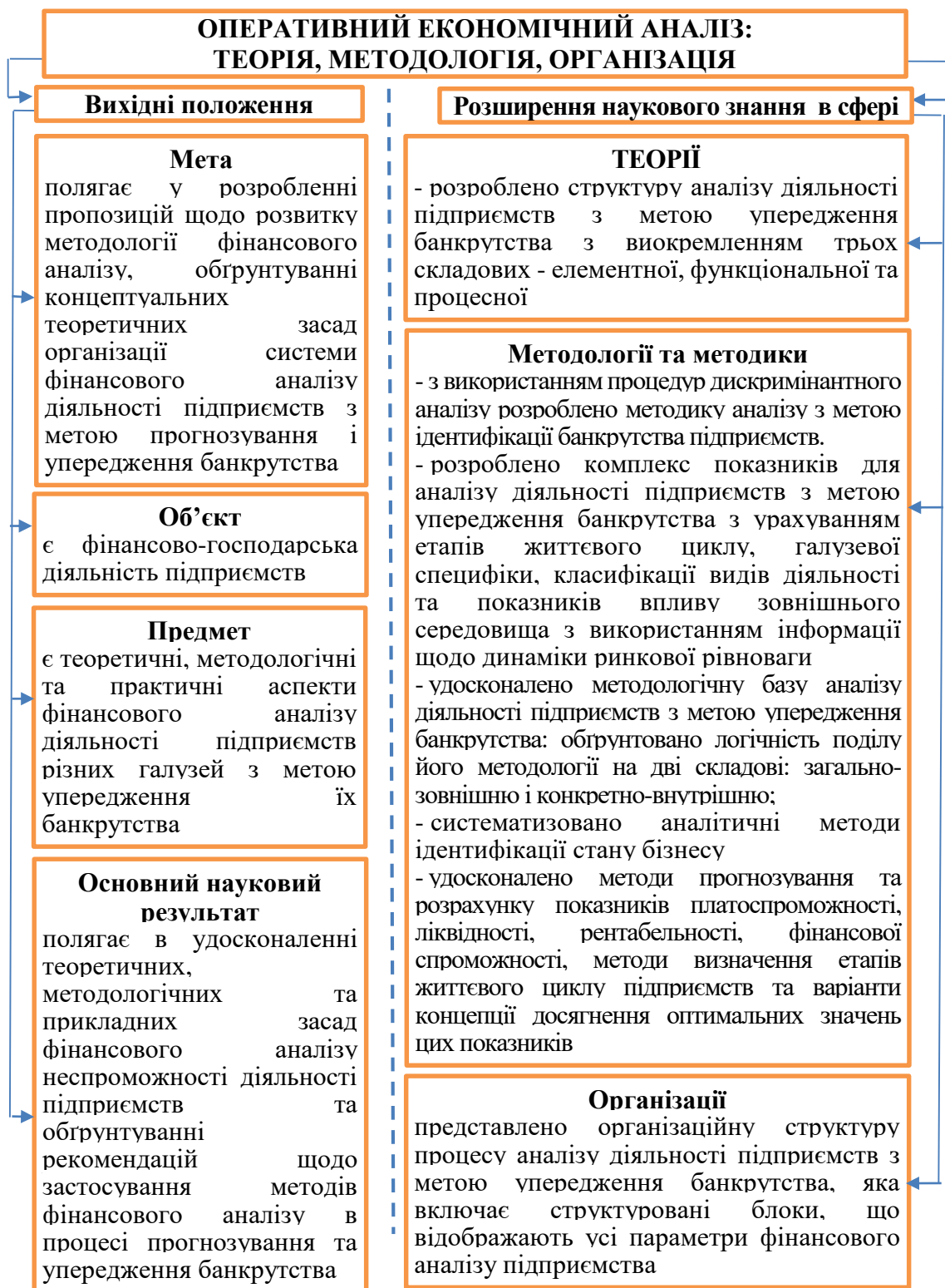
Щодо організації економічного аналізу автором наголошено, що «головною метою організації аналізу є перетворення існуючої ситуації в бажану, тому структуризація мети має забезпечити ефективний спосіб її досягнення. В дисертації, використовуючи

принципи дедуктивної логіки, розроблено модель організації аналітичної роботи у вигляді дерева цілей, де генеральна ціль структуризується на підцілі, останні на комплекс задач, які поділяються на блоки однорідних задач і на конкретні задачі та серію операцій, що мають бути виконані встановленими методами, способами і технологією в чітко визначені строки» [141, с. 30]. В даному контексті автором обґрунтовано напрями застосування інформаційно-комп'ютерних технологій при здійсненні аналітичних процедур та організації оперативного економічного аналізу.

Таким чином, дисертаційна робота виконана на початку ХХІ століття заклала фундамент розвитку національної школи економічного аналізу з позиції його розвитку як економічної науки, що в подальшому було розвинено в докторських дисертаціях І.Д. Лазаришиної та О.В. Олійник в позиції складових науки, та інших досліджуваних дисертаціях з позиції теорії економічного аналізу. В подальших дослідженнях автор значно розвинула свої ідеї [163], [263].

Значний внесок у розвиток фінансового аналізу прослідковується в докторській дисертації О.М. Галенко на тему «Фінансовий аналіз діяльності підприємств з метою упередження банкрутства: теорія і методологія» [77]. Дана робота направлена на розширення наукового знання економічного аналізу в контексті його виду – фінансовий аналіз. Особливого значення робота набуло в умовах загострення кризових явищ, що пов'язані з іпотечною кризою 2008 р. в США, яка призвела до банкрутства багатьох компаній світу в цілому та Україні зокрема.

Структурування наукових результатів в докторських дисертації О.М. Галенко наведено на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Структурування основних положень щодо розвитку економічного аналізу в Україні в докторській дисертації О.М. Галенко

Особливістю аналізованого дослідження є те, що автор обґрунтувала теоретико-методологічні та організаційні положення фінансового аналізу в системі упередження банкрутства в контексті життєвого циклу підприємства. Так, автором зазначено: «з'ясовано, що якісне проведення діагностики платоспроможності підприємства з метою підвищення її ефективності потребує чіткого розуміння економічної сутності поняття «життєвого циклу підприємства». Результатом вивчення сучасних підходів до його трактування став висновок: концепція життєвого циклу підприємства відображає дію законів циклічного розвитку та спадаючої ефективності еволюційного удосконалення систем з урахуванням динаміки ринкової рівноваги, тобто зміни попиту, пропозиції, обсягу продажів і ціни рівноваги. В процесі авторського опрацювання існуючих моделей життєвого циклу через призму власного бачення цієї проблематики (ідентифікація та визначення основних фаз циклу, їх характеристика у часі та просторі) запропоновано модернізовану схему множинної динаміки життєвого циклу підприємства в контексті вірогідності банкрутства на кожній із стадій» [77, с. 16]. Саме в даному контексті проведено дослідження, що дозволило вченій розробити підходи до адаптації існуючих та формування інноваційних методик фінансового аналізу. Це значно розширило наукове знання економічного аналізу в контексті розвитку його видів.

Таким чином, становлення національної школи економічного аналізу відбулося в кінці ХХ ст., а свій динамічний розвиток та фундаментальні положення наука економічного аналізу здобула на початку ХХІ ст.. Саме період з 1991 р. по теперішній час відбулася повна трансформація економічного аналізу як науки, практичної

діяльності, функції управління та професійної діяльності та здобула сучасні риси, які характерні економічним умовам та полягають у мінливості теоретичних, методологічних та організаційних положеннях економічного аналізу. Сьогодні національна школа економічного аналізу представлена лише 4 докторськими дисертаціями кінця ХХ ст. та 7-ма початку ХХІ ст., що розвивають економічний аналіз як економічну науку та декількома десятками робіт в яких визначенні його окремі аспекти в системі управління.

Презентовані результати стали можливими завдяки застосування комплексу методів наукового пізнання, що підтверджує зрілість, фундаментальність та функціональність науки економічного аналізу. Використанні методи є різноманітними та дозволили отримати відповідні наукові результати. Склад використаних методів представлено в табл. 1.1.

Таким чином, формування науки економічного аналізу в Україні на початку ХХ ст. відбувалося в умовах динамічного розвитку ринкових відносин при відкритості національної економіки та розвитку її місця в міжнародній економічній системі. Проаналізовані нами дисертаційні дослідження фундаторів національної наукової школи економічного аналізу вказують на багатогранність економічного аналізу як сфери наукового пізнання. Характеризуючи економічний аналіз як сферу наукового пізнання, варто наголосити на різносторонності вихідних положень наукових досліджень вітчизняних вчених, зокрема:

- об'єктом дослідження проблем економічного аналізу може виступати власне як система економічного аналізу суб'єктів, так і

його теорія та практика. В окремих дослідженнях об'єктом визначено фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання;

- предметом наукових досліджень виступали теорія, методологія, організація та практика економічного аналізу. Проте при формуванні предмету дослідження вчені використовували різні тлумачення об'єкту, зокрема теоретичні, організаційні, методологічні, практичні аспекти або положення або засади або проблеми;

Таблиця 1.1

Склад методів наукового пізнання, що використанні вченими-аналітиками

Методи наукового дослідження	Автор						
	Галенко О.М.	Ковальчук Т.М.	Парасій-Вергуненко І.М.	Примостка Л.О.	Олійник О.В.	Лазаршина І.Д.	Зоїрна О.А.
діалектичний метод пізнання	X	X	X	X		X	
гносеологічний метод пізнання					X		
індукції та дедукції	X		X		X	X	X
класифікації	X						X
наукової абстракції	X						
монографічний	X	X				X	
теоретичного узагальнення	X			X	X		
порівняння	X	X	X			X	X
історичний підхід	X	X		X	X	X	X
системний підхід	X	X		X	X	X	X
статистико-аналітичні методи	X		X	X	X	X	
методи експертного оцінювання	X		X	X			
метод дискримінантного аналізу	X						
зведення	X						
групування	X					X	X
вибірки даних	X						X
аналізу та синтезу			X	X	X	X	X
абстрактно-логічний	X	X			X	X	X

Продовження табл. 1.1

спостереження			X	X	X		X
«мозкового штурму»			X				
аналогії			X	X		X	
ідеалізації					X		
порівняльно-правовий					X		
бібліомеричний і бібліографічний					X		
зіставлення					X		
комплексних оцінок					X		
моделювання					X	X	
формалізація					X		

- основний науковий результат полягав в розвитку складових, які окресленні предметом наукового дослідження, що дозволило розвинути наукове знання економічного аналізу в сфері теорії, методології та організації.

Складність визначення вихідних положень економічного аналізу як сфери наукового пізнання полягає в тому, що економічний аналіз можна розглядати як окрему функціональну науку або ж як окремий метод наукового пізнання економічних явищ. В тому та іншому аспекті все належатиме від мети наукового дослідження. Адже і при вивченні економічного аналізу як сфери наукового пізнання так і як методу наукового пізнання економічний аналіз розглядається як інструмент вивчення (пізнання) економічних явищ. В першому випадку для цілей практики управління фінансово-господарською діяльністю, а в іншому для цілей наукового пошуку.

Вважаємо, що для формування економічного аналізу як сфери наукового пізнання варто уточнити об'єкти при різних напрямках ідентифікації економічного аналізу, а саме як науки, практичної діяльності та навчальної дисципліни, що перше було ідентифіковано О.В. Олійник та в подальшому розвинено вітчизняними вченими.

Так, говорячи про економічний аналіз як науку його об'єктом не можу виступати фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання, адже дослідженню підлягає не господарська діяльність а сама система економічного аналізу, яка вивчає фінансово-господарську діяльність.

Вважаємо, що об'єктом економічного аналізу як науки (наукового пізнання) є система економічного аналізу суб'єктів господарювання або її окремі складові або її інструментарій, що використовується різними учасниками управлінського процесу (наприклад аналітичні процедури в аудиті). Об'єктом економічного аналізу як практичної діяльності є фінансово-господарська діяльність або її окремі складові суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, розмірів та галузей національної економіки (бюджетні організації, виробничі підприємства, торговельні компанії, компанії сфери послуг).

Щодо предмету економічного аналізу як сфери наукового пізнання варто наголосити, що при використанні понять аспект, положення або засади, варто виходити з мети наукового дослідження. Так, при використанні поняття аспект, необхідно тлумачити його з двох позицій: як властивості, атрибуту, характеристики об'єкту наукового дослідження або ж точку зору, щодо якої відбувається сприйняття об'єкту дослідження вченим, що унеможлиблює їх застосування при формуванні предмету наукового дослідження теорії, методології та організації економічного аналізу. Адже, аспекти можна використовувати лише при певних обмеженнях наукового дослідження предметом теорії, методології та організації. Так, аспектом дослідження можуть виступати такі обмеження як «в умовах ризику», «в мовах інституційних змін», «в умовах ринкової

економіки», що характеризує особливі властивості, атрибути та характеристики теорії, методології та організації економічного аналізу.

Поняття засади, зазвичай характеризує принципові положення того и іншого явища, а тому не може бути застосований в цілому до теорії, методології або організації економічного аналізу. В свою чергу, поняття положення найбільш повно відповідають предмету наукового дослідження системи економічного аналізу. Тому як, положення являють собою сукупність тверджень, правил, законів з певного питання, зокрема теорії, методології та організації економічного аналізу. Саме тому визначенні в предметі положення, що характеризують певний бік об'єкту наукового пізнання в подальшому визначатимуть результати наукового дослідження, що полягатимуть в розробці нових або удосконаленні та розвитку існуючих теоретичних, методологічних, організаційних положень економічного аналізу.

1.2. Фінансова безпека як інтегрований об'єкт економічного аналізу

Сучасна економічна система являє собою сукупність різних видів економічної діяльності на задоволення потреб суб'єктів у процесі здійснення розширеного виробництва і характеризується високим рівнем складності, багатуокладністю, а отже значними розривами в розвитку, різномірністю, а також сукупністю інших зовнішніх та внутрішніх факторів-характеристик . Всі вищевказані

фактори є потенційними детермінантами спричинення нестабільності такої системи; запобіганню таких явищ призвана слугувати економічна безпека, яка нормативно визначена як певний стан національної економіки, що забезпечує: збереження стабільності щодо внутрішніх та зовнішніх загроз, високу конкурентоздатність у світовій економічній системі, збалансоване та стале її зростанням, а також задоволення потреб особистості, родини, суспільства та держави; її компонентами виступають з макроекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, інвестиційної, науково-технологічної, енергетичної, виробничої, демографічної, соціальної, продовольчої безпеки [262, 263].

В умовах активного долучення України до євроінтеграційних процесів на тлі процесів глобалізації та системних кризових явищ, які з одного боку характеризуються диверсифікацією векторів фінансових потоків, прискоренням руху капіталу, розширенням меж фінансової діяльності, формуванням глобального фінансового ринку, а з іншого – глибоким розладом вітчизняної системи фінансів, значною участю міжнародних фінансових організацій в її модернізації роль фінансової безпеки важко недооцінити.

Поняття фінансової безпеки є досить новим у вітчизняній літературі, втім, нормативно це визначення було вперше закріплено Наказом Міністерства економіки України, згідно якому [262]: “фінансова безпека - це такий стан бюджетної, грошовокредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне

зростання.” При цьому, в якості деталізації основної характеристики вищевказаного поняття наводяться таке змістовне наповнення всіх заявлених елементів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Характеристика елементів поняття “фінансова безпека” [262]

№	Поняття	Характеристика
1	2	3
1	бюджетна безпека	стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів
2	валютна безпека	такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках
3	грошово-кредитна безпека	такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення
4	боргова безпека	такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи
5	безпека страхового ринку	такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування
6	безпека фондового ринку	оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому

На продовження розбудови механізму розрахунку рівня економічної безпеки іншим наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України через 6 років було запроваджено наступне

визначення [263]: «фінансова безпека - це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни.», яке, знов такі, мало додаткове тлумачення (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Характеристика елементів поняття “фінансова безпека” [263]

<i>№</i>	<i>Поняття</i>	<i>Характеристика</i>
1	банківська безпека	рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування
2	безпека небанківського фінансового сектору	рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах
3	боргова безпека	відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі
4	бюджетна безпека	стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції
5	валютна безпека	стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках
6	грошово-кредитна безпека	стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки

Як бачимо, наведені тлумачення поняття «фінансова безпека» дійсно перетерпіло значних змін як власне у загальному визначення, так і у елементному складі та їх змістовному наповненні. Цікавим є також те, що Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, легітимізована у 2012 році, зазначає, що «...національна безпека у фінансовій сфері включає питання безпеки в бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектору, податковій сфері, сфері фінансів реального сектору економіки, банківській сфері, сфері валютного ринку та у сферах функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектору.» [266]. Таким чином спостерігається певна неузгодженість чинних нормативних документів, що потребує проведення роботи з їх консолідації.

Опрацювання наукової літератури свідчить, що питаннями фінансової безпеки в цілому та надання тлумачення поняттю «фінансова безпека» переймалась надзвичайна кількість вчених, як то: Альтман Е., Агенті Дж., Ю. М. Барський, І.О.Бланк, І.Бенько, В. Богомолів, Бойкевич О.Р., Р. Валлетта, О.Д. Василик, Васильців Т.Г., З.С. Варналій, О.С.Власюк, Волошин В.І., В.М. Геєць, М. І. Гельвановський, Б.В., В. Грір, Губін, Б.В. Губський, Е.В. Дмитренко, С. В. Добринь, Ілляшенко С.Н., Єпіфанов А.О., М.М. Єрмошенко, Я. Жаліло, І. В. Журавльова, Іванова Г.П., С.В. Кавун, Б. А., Каркавчук В.В., Карпінський, Т. Клебанова, Козаченко А.В., Г. В. Коржов, Коротков Е.М., Крижанівська В.Г., О.Д. Ладюк, Ліс Р., Д. Ламберт, О. В. Макарюк, А.Миколайчук, Москаленко В.П., В.І. Мунтіян, Новосядло Є.В., Райзберг Б.А., І. О. Ревак, О. Савицька, І. Ю.

Семухін, В. К. Сенчагов, Г.П. Ситник, Дж. Сімонс, Скударь Г.М., С. М. Смирнов, В. М. Смирнов, Ю. Соколов, Дж. Стігліц, А. І. Сухоруков, Таффлер Р., Уткін Е.А., Якоб С. Хакер, Грегорі А. Хубер, В.Шлемко, М. Шлезінгер, С.І.Юрій, Н. М. Яценко та інші.

Так, в різні часи висувались такі концепції розуміння фінансової безпеки; це - [282]:

- розширене відтворення та сприяння економічному зростанню [65];

- спроможність забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи [93];

- збалансованість, стійкість до загроз, здатність та ефективність функціонування національної економічної та фінансової системи [116-294];

- цілісність, єдність фінансової системи [301];

- захищеність, забезпеченість фінансовими ресурсами [44-100];

З поміж надвичайно великої кількості думок вказаних вчених варто зупинитись на підходах вітчизняних науковців Барановського О.І. та Єрмошенко М.М., що запропонували комплексне бачення проблематики.

Розглядаючи в часі зміну їх поглядів, зауважимо, що первісно науковець Барановський О.І. ідентифікував фінансову безпеку держави як [312]:

- «важливу складову економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України та відбивається через критерійно-показникову систему щодо її стану, яка характеризує збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність

необхідних грошових і золотовалютних резервів;

- стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю запобігти зовнішній фінансовій експансії, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;

- стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання та саморегулювання»;

Вчений Єрмошенко М. М. у більш пізніх працях досить чітко визначив, що фінансова безпека потребує всебічного розгляду з позицій [116, С.33-34]:

- «ресурсно-функціонального підходу, за яким фінансова безпека – захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання відповідних зобов'язань;

- статички, відповідно до якого остання є таким станом фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної й фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню

фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи й економічне зростання;

- нормативно-правового регламентування, за яким фінансова безпека передбачає створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання й, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами».

Барановський О.І., розвиваючи свої ідею, пізніше презентував всебічне бачення поняття «фінансова безпека» за яким це [44, с. 28]:

- «важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золото валютних резервів;

- ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин;

- рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань;

- стан фінансової, грошово кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митнотарифної

та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання;

- стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання;

- якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливові можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів».

Отже, як бачимо, комплексний підхід запропонований вищевказаними вченими є найбільш вдалим, оскільки забезпечує багатовекторне розуміння характеристики поняття «фінансова безпека».

Не менш вагомим, через провідну роль в економічній системі визначеного у терміні суб'єкту, а також похідним від останнього є поняття «фінансова безпека підприємств», на якому і пропонується зосередити свою увагу. Найпершим вітчизняним розробником механізму фінансової безпеки підприємств виступив І.О.Бланк, який надав доволі вичерпну на багатовекторну характеристику цьому поняттю; зокрема вказаний відомий вчений ідентифікував останню як [52, с. 16-22]:

1. ключовий компонент економічної безпеки підприємства, що визначається наступними характеристиками фінансової діяльності:

вона виступає ресурснозабезпечувальною не тільки у досягненні мети економічної стратегії, але й тактики підприємства; операції в її межах носять безперервний характер; її ризики є найбільш відчутними, а отже небезпечними;

2. систему кількісно-якісних параметрів фінансового стану підприємства для відображення ступеня його фінансової захищеності, що визначається такими внутрішніми зв'язками субординаційних елементів: характеристикою певного рівня фінансового стану, що ідентифікується як фінансово безпечний через певну сукупність показників; показниковою аспектною фінансової безпеки щодо фінансового стану; необхідністю їх підсистемної ідентифікації;

3. систему переважних найбільш вагомих збалансованих фінансових інтересів підприємств з метою їх захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз щодо їх фінансової діяльності, що визначається такими характеристиками власне фінансових інтересів: вони виступають об'єктом дослідження фінансової безпеки як в довгостроковій, так і короткостроковій перспективі в контексті збалансованості з інтересами інших суб'єктів фінансових відносин;

4. система фактичних та можливих загроз зонішньо-внутрішнього характеру фінансовим інтересам підприємства, яка характеризується наступними положеннями: вибірковістю факторного впливу, що не є сталою в контексті різних їх спрямувань: внутрішніх та зовнішніх, реальних та перспективних, з акцентуванням на найбільш небезпечних;

5. розмежований рівень кількісно-якісних параметрів захищеності фінансових інтересів підприємств відповідно до його

фінансової політики;

б. система забезпечення стабільності фінансових пропорцій розвитку підприємств в контексті захищеності його фінансових інтересів, що характеризується наступними якостями: стабільність розглядається як динамічна величина, що не носить абсолютний характер, а видозмінюється відповідно до рівня розвитку підприємства;

І, нарешті, автор надає комплексне визначення поняття «фінансова безпека підприємств», за яким це «кількісно та якісно детермінований рівень його стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному й перспективному періодах» [52, с. 24].

Звернімося до інших досліджень авторів означеної проблематики.

Науковці Ревенчук Н.Й та Мельник Л.Г. розуміють під фінансовою безпекою підприємств «захист від можливих фінансових витрат і попередження банкрутства підприємств, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів» [269, с. 22-23; 20, с. 536].

Вчені Мунтіян В.І., Донець Л.І., Ващенко Н.В., Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. вважають, що вказане поняття варто трактувати як «стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності бізнесу, якості

управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідентних виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку [105, С.81; 22, С.101; 23].

Автори Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. пропонують розглядати фінансову безпеку підприємств як «захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість підприємств фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань» [119, С.79].

Кириченко О., Ким Ю. ідентифікують фінансову безпеку підприємства як «фінансовий стан і фінансову стабільність, здатні забезпечити підприємству нормальний ефективний розвиток його діяльності [134, С.15].

Горячева К.С. дотримується точки зору, що фінансова безпека підприємств – це «наявність такого фінансового стану, котрий характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємств забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [88, С.15]. Молодий науковець Матвійчук Л.О. приєднується до її точки зору і наголошує на необхідності розгляду вказаного поняття в якості «процесу досягнення певного стану підприємства, який характеризується стійкістю до внутрішніх та

зовнішніх загроз, збалансованістю фінансових інструментів та методів управління ними й забезпеченістю достатнім обсягом фінансових ресурсів, що дозволить підприємству ефективно функціонувати в сучасному і минулих періодах» [176, С.134].

Тридід О.М. та Орехова К.В. повністю підтримують точку зору Бланка І.І, пропонуючи розглядати фінансову безпеку підприємства «як кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періодах» [298, С.243].

Куцик В.І., Бартиш А.І., Кириченко О.А., Кудря І.В. змістовно ідентифікують фінансову безпеку підприємств як «діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємства та зростання власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі» [160, 30].

Вчені Черниш О.В. та Тарасенко І.О. вбачають у вказаному понятті «основну складову економічної безпеки підприємства, яка дозволяє забезпечити його фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, допомагає вирішити внутрішні і зовнішні небезпеки і загрози діяльності підприємства та подолати їх; має кількісно-якісне вираження та дозволяє самостійно обирати та впроваджувати фінансову стратегію» [311].

Точка зору науковців Єпіфанова А.О., Плачтуна О.Л., Домбровського В.С., Бердара М., Журавки О.С. та Бондаренка Е.К. уособлюється в визначенні, за яким фінансова безпека підприємств – це «його здатність здійснювати свою господарську діяльність, в тому числі і фінансову, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища» [307, 46, 117].

Науковець Васечко Л.І. вважає, що під фінансовою безпекою слід розуміти «спроможність протидіяти існуючим небезпекам і загрозам, які прагнуть завдати фінансових збитків або небажано змінити структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство» [63, С.117].

Науковець Сорокіна О.М. акцентує, що фінансова безпека підприємств є «специфічним видом економічних відносин, які виникають між підприємством і суб'єктами його зовнішнього оточення щодо забезпечення оптимального фінансового стану, в якому має перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам» [287].

Вчена Кудрицька Ж.В. розуміє під зазначеним поняттям «збалансований стан його елементів та підсистем як окремої економічної системи, що можуть бути виражені кількісними чи якісними показниками та характеризується стійкістю до негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища та здатністю забезпечити її ефективне функціонування, стабільність розвитку та

економічного зростання» [157].

Лаврова Ю.В. вважає останню «системою, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства, які формують захищеність його фінансових інтересів у балансі з фінансовими інтересами його економічних агентів» [161].

Гучкова А.В., Анікіна І.Д. вбачають її у «здатності підприємства самостійно розробляти й проводити фінансову стратегію, відповідно до цілей корпоративної стратегії, в умовах невизначеного й конкурентного середовища» [94].

Науковець Пономаренко О.Е. доводить, що фінансова безпека підприємств - це «визначений якісно та кількісно рівень фінансового стану підприємства та діяльність, направлена на досягнення даного стану, який характеризується збалансованістю і якістю використання фінансових інструментів економічної системи та забезпечує її здатність реалізувати свою місію й забезпечувати стабільний розвиток, витримуючи негативний вплив зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів» [256].

Козак Л.С. і Багровецька І.В. сприймають фінансову безпеку підприємств як «важливу складову частину економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта, яка відображається через систему критеріїв і показників його фінансового стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних резервів» [142].

Чібісова І.В. та Івашина Є.М. ідентифікують останню як «складову економічної безпеки підприємства, яка полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується:

збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз» [312].

Науковець Мулик Я.І. виводить власне визначення фінансової безпеки, за яким «це стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективах» [190, С. 202].

Картузов Є.П. вважає, що «фінансова безпека підприємства – це такий його фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [130, С. 174].

Підсумовуючи вищенаведені визначення зазначимо, що ефективно опанування їх значної кількості та різнобарвності змістовного наповнення можливе за умов додаткового порадювання підходів до трактування поняття «фінансова безпека підприємств». Такі підходи були опрацьовані в працях Матвійчука Л.О. та Мулик Я.І..

Перший з авторів наголошує на необхідності виокремлення підходів трактування сутності поняття «фінансова безпека підприємств» в якості [176, С.133]:

- самостійного об'єкту управління;
- складової економічної безпеки;

- стану захищеності інтересів підприємств;
- стану ефективного використання ресурсів підприємства;

Другий автор пропонує виокремлювати такі аспекти наголоси визначення «фінансова безпека підприємств» [190, С. 198]:

- складова економічної безпеки підприємств;
- стан, що забезпечує захищеність фінансових інтересів, фінансову рівновагу;
- здатність здійснювати ефективно та стабільно свою діяльність, використовувати потенціал та ресурси підприємства;
- здатність самостійно розробляти та проводити фінансову стратегію;
- діяльність з управління ризиками;
- система забезпечення стабільності важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства;
- специфічний вид відносин;

Звернімося також до характеристики поняття «фінансова безпека підприємств» під авторством Бланка І.О., репрезентованої раніше; згідно неї вказаний автор виокремлює такі понятійні вектори [52, С. 16-22]:

- компонент економічної безпеки підприємства;
- система кількісно-якісних параметрів фінансового стану підприємства;
- систему пріоритетних збалансованих фінансових інтересів;
- систему реальних та потенційних загроз фінансовим інтересам підприємства;
- диференційований рівень кількісно-якісних параметрів захищеності фінансових інтересів підприємства;
- система забезпечення стабільності фінансових пропорцій розвитку підприємства;

На підставі формального опрацювання всіх представлених підходів та визначень можливо виокремленні такі класифікаційні ознаки щодо підходів формування угруповань трактувань поняття “фінансова безпека підприємств”:

- елемент економічної системи підприємств;
- стан фінансових інтересів підприємства;
- рівень фінансового стану підприємства;
- система забезпечення фінансової стабільності підприємства;
- система забезпечення стабільності фінансових процесів;
- спроможність протидіяти фінансовим ризикам;
- процес досягнення певного фінансово стабільного стану підприємства;
- діяльність з управління ризиками підприємства;
- система кількісно-якісних параметрів фінансового стану підприємства;
- система фінансових загроз підприємства;
- стан використання ресурсів підприємства;
- захист від фінансових втрат підприємства;

Така багатоваріативність та принципо-змістовна різновекторність вимагає дослідження власне значення слова “безпека” в контексті вітчизняних семантичних досліджень (табл.1.4).

Отже, це стан певної системи, що досягається через процесно-діяльнісні заходи, спрямовані на досягнення певних умов. В контексті опрацювання поняття “фінансова безпека підприємств” в якості об’єкту аналізу слід зауважити, на необхідності максимального охоплення всіх елементів цього поняття для кінцевого випрацювання комплексної методики аналізу власне аналізу фінансової безпеки підприємств.

Таблиця 1.4

**Тлумачення поняття “безпека”
в словниково-енциклопедичних джерелах**

Джерело	Визначення
Вікіпедія [45]	Безпе́ка — це такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень
Новий тлумачний словник української мови [199, С.115]	Безпе́ка – стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує, безпечність, беспечество, безпека
Універсальний словник української мови [158, С.65]	Безпе́ка – стан, за якого ніщо не загрожує кому- або чому-небудь

Тому, на підставі ранішенаведеного та вищевказаного пропонується розуміти під *фінансової безпекою підприємства* певний стан фінансової системи підприємства, що уможливорює безперервний розвиток його ефективної діяльності підприємства, і який досягається сукупністю заходів технологічного характеру в процесі відповідної діяльності спрямованих на забезпечення стабільності фінансового стану та захисту фінансових інтересів підприємства через: вивчення зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на систему з метою мінімізації загроз та синергізації сприятливих подій; виявлення та упередженню ризиків в часі і просторі; оптимізацію складу і структури внутрішніх детермінант-об’єктів господарської діяльності підприємств.

Таке розуміння фінансової безпеки підприємств презентує комплексне бачення вказаного явища господарського життя підприємств, що включає сукупність всіх важливих аспектів, що підлягають аналітичному дослідженню розбудови організаційно-методичних положень аналізу фінансової безпеки підприємств.

1.3. Складові системи економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств

Різноманіття будь-якого процесу, системи і явища вивчається перед усім через класифікацію, яка виступає важливим функціональним науковий прийомом, що дозволяє опанувати певний понятійний сегмент через виокремлення видів та підвидів в контексті родового поняття. Незамінним об'єктом категоризаційного опрацювання виступають складні явища, яким і є фінансова безпека підприємств.

На сьогодні слід відмітити надзвичайні прогалини в сфері досліджень щодо класифікації фінансової безпеки. Так, вперше класифікацію фінансової безпеки в цілому провів в своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відомий вчений Барановський О.І., який запропонував класифікаційну модель останньої на основі таких ознак [43, С.4]: «характер економіки, стан економіки, відношення до офіційної економіки, мета, спосіб і засоби підтримання, ступінь міцності, соціальні наслідки, ступінь повноти, стан безпеки, характер розповсюдження, форма прояву, стабільність, тривалість періоду дії, мотивація, гарантування, суб'єкт, тип учасників фінансового ринку, економічний зміст, вид фінансових інструментів, рівень фінансування, рівень достатності, фаза відтворення, цільове використання ВВП, система забезпечення управління, охоплення, ступінь усупільнення, відособленість, реальність, рівень досягнення, національні особливості, ступінь забезпечення».

Доволі розвинута класифікація вищевказаного автора представлена на загальнодержавному рівні і характеризує різні зрізи фінансової безпеки держави. Щодо фінансової безпеки підприємств заслуговує на увагу класифікація презентована науковцем Ганущак

Т.В., яка пропонує такі її змістовні блоки за [78, С.102]:

- рівнем фінансової діяльності: фінансова діяльність підприємства в цілому; фінансова безпека окремих структурних підрозділів; фінансова безпека окремих фінансових операцій;

- функціональним видом фінансової діяльності: фінансова безпека інвестиційної діяльності підприємства; фінансова безпека кредитної діяльності підприємства; фінансова діяльність емісійної діяльності підприємства; фінансова безпека інноваційної діяльності підприємства; фінансова безпека інших видів діяльності;

- характером прояву загроз фінансовим інтересам: фінансова безпека підприємства, зорієнтована на нейтралізацію загроз; фінансова безпека підприємства, зорієнтована на попередження потенційних загроз;

- джерелом загроз фінансовим інтересам: фінансова безпека, зорієнтована на захист фінансових інтересів підприємства від зовнішніх загроз; фінансова безпека, зорієнтована на захист фінансових інтересів підприємства від внутрішніх загроз;

- характером механізмів захисту фінансових інтересів, які використовуються на підприємстві: фінансова безпека підприємства, що забезпечується внутрішніми механізмами захисту фінансових інтересів; фінансова безпека підприємства, що забезпечується зовнішніми механізмами захисту фінансових інтересів;

- направленістю механізмів захисту фінансових інтересів: фінансова безпека, що обмежує деструктивний вплив окремих факторів на фінансові інтереси підприємства; фінансова безпека, що забезпечує компенсацію збитків, що наносяться реалізованими загрозами фінансовим інтересам підприємства;

- часовим періодом: короткострокова фінансова безпека

підприємства; середньострокова фінансова безпека підприємства;
довгострокова фінансова безпека підприємства;

- рівнем захищеності фінансових інтересів: висока фінансова безпека підприємства; нормальна фінансова безпека підприємства;
низька (недостатня) фінансова безпека підприємства;

- стійкістю параметрів, що забезпечують захист фінансових інтересів: стійка фінансова безпека підприємства; нестійка фінансова безпека підприємства;

Слід зауважити, що вказана класифікація є досить всеохоплюючою, втім варта певного уточнення в контексті вищенаведеного в п.1.1 визначення фінансової безпеки підприємств. Йдеться про врахування не тільки позиції «фінансових інтересів», але й позиції «фінансового стану».

На підтвердження такого підходу наведемо такі думки дослідників-попередників:

- Мельник С.І. зазначає, що «до основних функціональних цілей фінансової безпеки належать: забезпечення високої фінансової ефективності роботи; підтримка фінансової стійкості та незалежності підприємства; досягнення високої конкурентоздатності; забезпечення високої ліквідності активів; підтримка належного рівня ділової активності; забезпечення захисту інформаційного поля і комерційної таємниці; ефективна організація безпеки капіталу та майна підприємства, а також йогокомерційних інтересів» [180, с.278].

- Петрина О.Б. відзначає, що «...фінансова безпека підприємства повинна бути реалізована за такими напрямками: стабільність і стійкість фінансового стану підприємства; нормалізація фінансових потоків і розрахункових відносин; рівнем дефіциту необхідних джерел для фінансуванняінвестиційних проектів; забезпечення необхідної

оптимальної структури капіталу; захищеністю інтересів власників; стійкість стосунків з фінансовими партнерами (інвесторами, банками, ін.); забезпеченням фінансових умов для активізації інвестиційної і інноваційної діяльності підприємства» [247, с.221];

Крючко Л.С. відмічає, що фінансова безпека суб'єктів підприємництва, визначається: «...рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами; стабільністю і стійкістю фінансового стану підприємства; збалансованістю фінансових потоків і розрахункових відносин; ступенем ефективності фінансово економічної діяльності; рівнем контролю за внутрішніми і зовнішніми ризиками» [154, с.5].

Нагадаймо, що термін «фінансовий стан підприємства» нормативно трактується як «сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні фінансові можливості підприємства» [265]. В широкому розумінні фінансовий стан підприємства являє собою «комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів» [308]. Отже важливим є також те, що фінансовий стан виступає результатом сукупної дії виробничих, комерційних та фінансових сфер діяльності підприємств [197]. Зважаючи існуючий світовий та консолідований до нього вітчизняний підходи до поділу діяльності підприємств на операційну, інвестиційну та фінансову, пропонуємо таке уточнення наведеної класифікації фінансової безпеки підприємств (табл.1.5) [188, 10].

Таблиця 1.5

Класифікація фінансової безпеки підприємств

Ознака класифікації	Класифікаційні угруповання
субординаційний рівень	фінансова безпека підприємства загалом; фінансова безпека структурних підрозділів; фінансова безпека окремих фінансово-господарських операцій;
вид звичайної діяльності	фінансова безпека операційної діяльності; фінансова безпека інвестиційної діяльності; фінансова безпека фінансової діяльності;
вид фінансової діяльності	фінансова безпека інвестиційної діяльності підприємства; фінансова безпека кредитної діяльності підприємства; фінансова діяльність емісійної діяльності підприємства; фінансова безпека інноваційної діяльності підприємства; фінансова безпека інших видів фінансової діяльності;
ступінь випереджуваності подій	нейтралізуюча фінансова безпека підприємства; превентивна фінансова безпека підприємства;
векторний характер загроз	фінансова безпека, зорієнтована на захист фінансових стану та інтересів підприємства від зовнішніх загроз; фінансова безпека, зорієнтована на захист фінансових стану та інтересів підприємства від внутрішніх загроз;
просторовий характер механізму захисту	фінансова безпека підприємства, що забезпечується внутрішніми механізмами захисту фінансових стану та інтересів; фінансова безпека підприємства, що забезпечується зовнішніми механізмами захисту фінансових стану та інтересів;
спрямованість механізмів захисту	фінансова безпека, що обмежує деструктивний вплив окремих факторів на фінансові інтереси підприємства; фінансова безпека, що забезпечує компенсацію збитків, що наносяться реалізованими загрозами фінансовим інтересам підприємства;
часовий період охоплення	короткострокова фінансова безпека підприємства; середньострокова фінансова безпека підприємства; довгострокова фінансова безпека підприємства;
рівень захисту	висока фінансова безпека підприємства; нормальна фінансова безпека підприємства; низька (недостатня) фінансова безпека підприємства;
стійкість параметрів, що забезпечують захист	абсолютно стійка фінансова безпека підприємства; нормальна стійка фінансова безпека підприємства; нестійка фінансова безпека підприємства; кризова фінансова безпека підприємств;

Представлена класифікація дозволить більш чітко спрямувати та безпосередньо сфокусувати аналіз фінансової безпеки підприємств на його базовій інформаційній основні – бухгалтерській звітності.

Чинники та загрози фінансової безпеки підприємств виступають її елементними об'єктом. На сьогоднішній день сучасна наука про фінансову безпеку підприємств ідентифікували значну їх кількість, проте, єдиної точки зору на їх досить розгалужений склад та класифікацію немає. Звернімося до існуючих підходів.

Вчені С. Я. Єлецьких, К. Г. Петрищева в спільній праці на підставі опрацювання вже існуючих позицій визначають таку їх сукупність [115, С.104-105; 12-14] (табл.1.6).

Таблиця 1.6

Загрози та небезпеки фінансової безпеки підприємств

[115, С.104-105; 12-14]

<i>Загрози та небезпеки на мікрорівні</i>
відсутність платіжного календаря, ефективної системи планування; великі обсяги дебіторської та кредиторської заборгованості; неефективна податкова політика; наявність значних збитків; відсутність системи фінансового контролю; неефективна робота з фінансовими інститутами
<i>Загрози та небезпеки на мезорівні</i>
криза фінансово-кредитної системи; політична криза; рейдерські атаки; нестабільність економіки; високий рівень конкуренції; значні коливання валютних курсів; значна інфляція; значне підвищення цін на сировину, матеріали та енергетичні ресурси; недосконалість та часта зміна законодавчих актів
<i>Загрози та небезпеки на макрорівні</i>
погіршення стану фінансово-кредитної системи на міжнародному рівні; введення санкцій проти окремих країн, що призводить до пошуку нових ринків збуту та скорочення надходжень грошових коштів на тривалий період; відсутність механізмів імпортозаміщення матеріалів, що використовуються у виробництві продукції, є причиною відволікання значної частини фінансових ресурсів для сплати митних платежів.

Молода науковець Погоріла Г.В. виокремлює внутрішні та зовнішні чинники і, відповідно, відносить до них такі [250, С.114]:

- некваліковане управління, помилки в стратегічному плануванні і ухваленні тактичних рішень; слабкий аналіз ринку та середовища; недостатня ліквідність активів підприємств; низький рівень кваліфікації основного персоналу; неконкурентна цінова політика; слабе технічне озброєння підприємства; помилки в організації збереження фінансових і матеріальних цінностей тощо;

- загальноекономічна ситуація в країні і регіоні, криза; нестабільність нормативно-правової бази; нестабільність податкової, кредитної і страхової політики; рівень інфляції і прогноз інфляції; нестабільність валютної політики держави; несприятливі умови кредитування підприємств, зміна процентних ставок за кредитами; недобросовісна конкуренція на ринку; природні катаклізми тощо;

Вчена Лиса О.В. зауважує, що фінансова безпека підприємств знаходиться під постійним впливом загроз, які можна поділити на [171, С.63]:

- зовнішні (не залежать від діяльності підприємства, а тому їх, за умов ідентифікації, можна лише врахувати при організації його діяльності) - несприятлива політична ситуація в країні (нестабільність влади, урядові кризи, акти громадської непокори, військові дії на сході, складна криміногенна ситуація, високий рівень корупції та бюрократизму тощо); несприятлива макроекономічна ситуація в країні (кризові явища в економіці, високий рівень інфляції, нестабільність валютного курсу, поганий прогноз економічної та фінансової ситуації в країні на майбутнє тощо); несприятливі природні умови, природні катаклізми; недобросовісна конкуренція на ринку через високий рівень

монополізації окремих сфер або наявність ознак олігархічної змови; нестабільність законодавчої та нормативно-правової бази; нестабільність податкової, валютної, кредитної та страхової політики; ускладнений доступ до кредитних ресурсів через їх високу вартість; брак інвестиційних ресурсів у регіоні, незадовільний рівень інвестиційної активності; непрогнозована політика НБУ у сфері регулювання кредитного та валютного ринків; інші зовнішні загрози;

- внутрішні (викликані діяльністю самого підприємства) - неефективна організація процесу діяльності; неефективне управління капіталом підприємства; невиправдано високий рівень кредиторської заборгованості підприємства; використання морально й фізично застарілого обладнання, в результаті чого підвищується ризик аварійних ситуацій, знижується якість продукції та продуктивність праці; перебої в роботі підприємства та його окремих підрозділів; некваліфіковане управління, помилки менеджерів; відсутність стратегічного планування; слабка організація маркетингового дослідження ринку; недосконала цінова політика, що призводить до фінансових втрат; недосконала логістика поставок; проблеми зі збутом продукції підприємства внаслідок недиверсифікованості ринків збуту; низький рівень фінансової дисципліни та, відповідно, рівень ділової репутації підприємства; несанкціонований доступ конкурентів до інформації, що становить комерційну таємницю підприємства; інші внутрішні загрози;

Автори Кальченко О. М., Андросенко Я. С. вважають, що фінансова безпека підприємств повністю залежить від сукупності факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, до яких вони відповідно відносять на [125, С.246]:

- людські; інформаційні; технічного забезпечення; системні;

внутрішньогосподарські;

- ринкові; міжнародні; географічні; правові; економічні; політичні; соціально-культурні; технологічні; технічні;

Вчена Болгар Т. М. акцентує на трьох основних першоджерельних складових впливу на фінансову безпеку підприємств, а саме на [56]:

- свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів)

- збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо)

- суб'єктивні впливи внаслідок неефективної роботи підприємства загалом або окремих його працівників (передусім керівників і функціональних менеджерів);

Штангрет А. М., Караїм М. М. до чинників негативного впливу на фінансову безпеку підприємства відносять [321, С.180]: посиленням фінансової кризи, зростанням рівня інфляції та розбалансування системи грошового обігу в державі; надлишком продукції на зовнішньому ринку, посиленням конкуренції та засиллям товарів іноземного виробництва на внутрішньому ринку; високим рівнем митних і валютних бар'єрів, які знижують конкурентоспроможність вітчизняних товарів; негативним впливом чинників політичної нестабільності; низькою конкурентоспроможністю вітчизняних товарів, яка спричинена високим рівнем її енерго- та матеріало-місткості; систематичною та непередбачуваною за характером зміною законодавчого поля діяльності суб'єктів господарювання; виснаженістю інвестиційних ресурсів та пасивною інноваційною політикою, що спричиняє сировинну спеціалізацію та низькі темпи розвитку

підприємництва в Україні.

Зазуляк Х., Миронов Ю., Базилінська О. до чинників впливу на фінансову безпеку підприємств відносять:

- внутрішні (галузева належність суб'єкта господарювання; структура продукції (послуг), що випускається, її частка в загальному платоспроможному попиті; розмір сплаченого статутного капіталу; розмір і структура витрат, їх динаміка у порівнянні з прибутком; стан майна і фінансових ресурсів, включаючи запаси й резерви);

- зовнішні (економічні умови господарювання; політична стабільність; техніка і технологія; платоспроможний попит споживачів; економічна і фінансово – кредитна законодавча база; соціальна і екологічна ситуація в суспільстві; податкова політика; рівень конкурентної боротьби; розвиток фінансового і страхового ринку);

Вчений Картузов Є.П. зазначає, що варто виокремлювати внутрішні загрози фінансової безпеки підприємств (вибір стратегії, а також управління й оптимізація їх активів і пасивів) та її внутрішні загрози (скупка акцій, боргів підприємства небажаними партнерами чи підставними компаніями; наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства; нерозвиненість ринків капіталу та їхньої інфраструктури; недостатньо розвинена правова систему захисту прав інвесторів і виконання законодавства; криза грошової і фінансово-кредитної систем;^[1] нестабільність економіки;^[2] недосконалість механізмів формування економічної політики держави), які пояснюються такими джерелами негативного впливу: свідомими чи несвідомими діями окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання та збігом об'єктивних обставин [129, С.116-117]. На підтримку такої позиції

виступає і Сілакова Г.В. [283, С.163]

Вчені Тарасенко І. О., Філімонюк Є. В. вказують загрози фінансової безпеки в контексті зовнішнього та внутрішнього середовища, до яких, відповідно, ними віднесено [306, С.163]:

- зниження попиту на послуги та товари підприємства; зниження рівня якості життя населення; висока конкуренція;

- розголошення конфіденційної інформації підприємства; зниження рівня кваліфікації персоналу; втручання у роботу підприємства сторонніх осіб;

Вчений Біляк Ю.В. в своїх працях демонструє підтримку точкам зору Болгар Т.М., Лиси О.В., в той же час презентує авторську класифікацію загроз фінансовій безпеці підприємств в розрізі таких класифікаційних ознак [48, С.23-28]:

- за напрямом їх впливу (внутрішні (співробітники підприємства, інсайдери); зовнішні (конкуренти, контрагенти, зловмисники й ін.)

- за можливостями прогнозування (прогнозовані (ймовірні); непрогнозовані (випадкові)

- за величиною можливого збитку (незначні (до 10% від усіх коштів); значні (від 10 до 50%); фатальні (понад 50%));

- за ймовірністю реалізації (потенційно можливі загрози ((шахрайство, крадіжка); реально наявні (розкрадання));

- за місцем дії (загальні (на весь об'єкт захисту); локальні (на елемент об'єкта захисту));

- за часом впливу (постійно діючі (розкрадання); епізодичні (сезонні втрати); разові, одномоментні (перевезення вантажів));

- за об'єктом посягань (персонал; фінансові засоби; матеріальні

засоби; інформаційні засоби);

Молода вчена Васькова Ю.І. виокремлює такі чисельні класифікаційні ознаки загроз фінансовій безпеці підприємств та групи за [67, С. 233]:

- напрямом впливу (прямі та непрямі);
- ступенем сформованості (реальні та потенційні);
- тривалістю (тимчасові і постійні);
- суб'єктами загроз (кримінальні структури, конкуренти, робітники, контрагенти);
- можливістю передбачення (прогнозовані і непрогнозовані);
- масштабом впливу (підприємства, його підрозділам, операціям);
- об'єктивністю та суб'єктивністю зумовлення (цілеспрямовано створені та стихійні);
- стадіями підприємства (на підготовчому, виробничому та завершальному етапі);
- видом інтересів (поточні та довгострокові інтереси);
- джерелом виникнення (зовнішні та внутрішні);
- можливістю виникнення (явні та приховані);
- ймовірністю реалізації (високого, середнього та низького рівня реалізації);
- об'єктами загроз (фінансовим операціям, активам, інформаційним технологіям, персоналу);
- ступенем суб'єктивного сприйняття (неусвідомлені, уявні, адекватні);
- розміром ймовірних збитків (допустимі, критичні, катастрофічні збитки);

- характером відповідальності суб'єктів (цивільна, кримінальна, адміністративно-правова);

- впливом на вид діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна);

- формою збитків (прямий збиток та упушення вигоди);

Яременко О.Ф. загалом виокремлюючи зовнішні та внутрішні фактори в межах розробленої класифікації небезпек і загроз фінансової безпеки підприємств виділяє відповідно за ними [327, С. 246]:

- макроекономічні (розвиток ринку капіталів; міра відкритості внутрішнього ринку; ступінь ризиків ринкових коливань; хильність населення до операцій з фондовими цінностями; концентрація інтелектуальних ресурсів^[1]; характер фінансово-кредитної політики; соціально-економічна і політична стабільність; організація обміну фінансовими ресурсами між галузями, регіонами, країнами);

- мікроекономічні (підприємства небажаними партнерами; нерозвиненість ринків капіталу і їх інфраструктури; недостатньо розвинена правова система захисту прав інвесторів і виконання законодавства; криза грошової і фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки; недосконалість механізмів формування економічної політики; значний податковий тиск; недобросовісність контрагентів);

- опосередкованого впливу (кадрова складова економічної безпеки підприємства; технологічна складова економічної безпеки підприємства; захисна складова економічної безпеки підприємства; правова складова економічної безпеки підприємства; інформаційна складова економічної безпеки підприємства; ринкова складова економічної безпеки підприємства; інтерфейсна складова економічної безпеки

підприємства; екологічна складова економічної безпеки підприємства; ресурсна складова економічної безпеки підприємства; міжнародна складова);

- прямого впливу (низький рівень технології організації виробництва; ^[11]_{SEP}дефіцит оборотного капіталу; ^[11]_{SEP}нестача фінансових ресурсів; наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства; умисні або випадкові помилки в управлінні фінансами підприємства; помилки в управлінні і активів і пасивів підприємства; ^[11]_{SEP}зниження ефективності діяльності підприємства).

Враховуючі вищенаведені класифікації пропонується така система чинників-загроз фінансової безпеки підприємств (табл.1.7).

Таблиця 1.7

Класифікація чинників-загроз

Ознаки класифікації	Групи чинників-загроз
1	2
джерело виникнення	внутрішні та зовнішні
характер факторів	природні, технологічні, антропогенні
природа об'єктного явища	системні та процесні
ступінь самостійності	діяльності та її забезпечення
сфера середовища	технологічні, технічні, кадрові, людські, виробничі, економічні, управлінські, інституційні, правові, соціально-культурні, політичні, географічні, економічні, міжнародні, інформаційні
економічний рівень	мега-, мезо-, макро-, мікро-
рівень дії	підприємство, структурний підрозділ, операція
напрямок дії	прямі та непрямі
характер виникнення	суб'єкти та об'єктивні фактори
стадія сформованості	реальні та потенційні
можливість прогнозування	прогнозовані та непрогнозовані
безперервність дії	тимчасові та постійні
термін дії	поточні та довгострокові
ступінь сприйняття	неусвідомлені, уявні та адекватні
рівень прояву	явні та приховані
ступінь виявлення	ідентифіковані та невідомі
ймовірність реалізація	високого, середнього та низького рівня

Продовження табл. 1.7

<i>1</i>	<i>2</i>
об'єкт впливу	фінансовий стан та фінансові інтереси
суб'єкт впливу	фізичні та юридичні особи
сегмент діяльності	операційної, інвестиційної, фінансової діяльності
стадії економічного життя	підготовчого, основного, заключного
характер охопленням наслідками	загальний та локальний
розмір можливих збитків	припустимого, критичного, катастрофічного рівня
форма збитків	витрати, втрати та упущена вигода
характер відповідальності суб'єктів	цивільна, кримінальна, адміністративно-правова

Представлена класифікація чинників-загроз відображає максимально можливу їх сукупність, що дозволяють здійснювати всеохоплюючий аналіз фінансової безпеки підприємств з урахування усієї множини факторів впливу.

Висновки до 1-го розділу

1. Підводячи підсумок оцінки результатів наукових досліджень вітчизняних вчених, що присвятили свої докторські дисертації проблемам розвитку бухгалтерського обліку та економічного аналізу на початку ХХІ Формування науки економічного аналізу в Україні на початку ХХ ст. відбувалося в умовах динамічного розвитку ринкових відносин при відкритості національної економіки та розвитку її місця в міжнародній економічній системі. Проаналізовані нами дисертаційні дослідження фундаторів національної наукової школи економічного аналізу вказують на багатогранність економічного аналізу як сфери наукового пізнання. Характеризуючи економічний

аналіз як сферу наукового пізнання, варто наголосити на різносторонності вихідних положень наукових досліджень вітчизняних вчених, зокрема:

1) об'єктом дослідження проблем економічного аналізу може виступати власне як система економічного аналізу суб'єктів, так і його теорія та практика. В окремих дослідженнях об'єктом визначено фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання;

2) предметом наукових досліджень виступали теорія, методологія, організація та практика економічного аналізу. Проте при формуванні предмету дослідження вчені використовували різні тлумачення об'єкту, зокрема теоретичні, організаційні, методологічні, практичні аспекти (або положення, або засади, або проблеми);

3) основний науковий результат полягав в розвитку складових, які окреслені предметом наукового дослідження, що дозволило розвинути наукове знання економічного аналізу в сфері теорії, методології та організації.

2. Складність визначення вихідних положень економічного аналізу як сфери наукового пізнання полягає в тому, що економічний аналіз можна розглядати як окрему функціональну науку або ж як окремий метод наукового пізнання економічних явищ. В тому та іншому аспекті все належатиме від мети наукового дослідження. Адже і при вивченні економічного аналізу як сфери наукового пізнання, так і як методу наукового пізнання, економічний аналіз розглядається як інструмент вивчення (пізнання) економічних явищ. В першому випадку для цілей практики управління фінансово-господарською діяльністю, а в іншому для цілей наукового пошуку.

3. Об'єктом економічного аналізу як науки (наукового пізнання) є система економічного аналізу суб'єктів господарювання або її окремі складові або її інструментарій, що використовується різними учасниками управлінського процесу (наприклад аналітичні процедури в аудиті). Об'єктом економічного аналізу як практичної діяльності є фінансово-господарська діяльність або її окремі складові суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, розмірів та галузей національної економіки (бюджетні організації, виробничі підприємства, торговельні компанії, компанії сфери послуг).

4. Щодо предмету економічного аналізу як сфери наукового пізнання варто наголосити, що при використанні понять «аспект», «положення» або «засади», варто виходити з мети наукового дослідження. Так, при використанні поняття аспект, необхідно тлумачити його з двох позицій: як властивості, атрибуту, характеристики об'єкту наукового дослідження або ж точку зору, щодо якої відбувається сприйняття об'єкту дослідження вченим, що унеможлиблює їх застосування при формуванні предмету наукового дослідження теорії, методології та організації економічного аналізу. Адже аспекти можна використовувати лише при певних обмеженнях наукового дослідження предметом теорії, методології та організації. Так, аспектом дослідження можуть виступати такі обмеження як «в умовах ризику», «в мовах інституційних змін», «в умовах ринкової економіки», що характеризує особливі властивості, атрибути та характеристики теорії, методології та організації економічного аналізу.

5. Поняття засади, зазвичай, характеризує принципові положення того чи іншого явища, а тому не може бути застосований в цілому до теорії, методології або організації економічного аналізу. В свою чергу, поняття положення найбільш повно відповідають предмету наукового дослідження системи економічного аналізу оскільки являють собою сукупність тверджень, правил, законів з певного питання, зокрема теорії, методології та організації економічного аналізу. Саме тому конкретизація в предметі положення, що характеризують певний бік об'єкту наукового пізнання, в подальшому визначатиме результати наукового дослідження, що полягатимуть в розробці нових або удосконаленні та розвитку існуючих теоретичних, методологічних, організаційних положень економічного аналізу.

6. Мінливість як властивість економічного аналізу полягає в тому, що трансформація має відбуватися як на методологічному рівні – зміна існуючих інструментів та формування нових, так і на суб'єктному – розвиток професійних компетентностей аналітика, формування етичних положень та зміна його місця в системі управління та об'єктному – дослідження об'єкту управління з позиції його властивостей, їх зміни та взаємозв'язку із іншими. Виходячи із зазначеного, система економічного аналізу має багатоаспектний прояв в системі управління та займає особливе місце в інформаційному моделюванні механізмів забезпечення фінансової безпеки підприємства.

7. Варто зауважити, що на багатогранності економічного аналізу наголошують фундатори вітчизняної аналітичної науки, основні риси якої сформувався на зламі століть, економічних епох,

технологічних проривів та політико-правових трансформацій. Інноваційність науки економічного аналізу може відбуватися за трьома шляхами: по-перше, нові теоретико-методологічні та організаційні положення за існуючими об'єктами; по-друге, адаптація існуючих теоретико-методологічних та організаційних положення до нових об'єктів; по-третє, нові теоретико-методологічні та організаційні положення за новими об'єктами. Всі дисертаційні роботи вітчизняних вчених з питань економічного аналізу відповідають тому чи іншому шляху.

8. Визначено риси становлення національної наукової школи економічного аналізу та специфіку розвитку економічного аналізу як науки (сфери наукового пізнання), що є фундаментом розвитку його теорії та методології в забезпеченні фінансової безпеки підприємства.

9. В умовах активного долучення України до євроінтеграційних процесів на тлі процесів глобалізації та системних кризових явищ, які з одного боку характеризуються диверсифікацією векторів фінансових потоків, прискоренням руху капіталу, розширенням меж фінансової діяльності, формуванням глобального фінансового ринку, а з іншого – глибоким розладом вітчизняної системи фінансів, значною участю міжнародних фінансових організацій в її модернізації роль фінансової безпеки важко недооцінити.

10. В контексті опрацювання поняття “фінансова безпека підприємств” в якості об'єкту аналізу необхідним є максимальне охоплення всіх елементів цього поняття для кінцевого випрацювання комплексної методики аналізу власне аналізу фінансової безпеки підприємств. Під фінансовою безпекою підприємства запропоновано розуміти певний стан фінансової системи підприємства, що

уможливорює безперервний розвиток його ефективної діяльності підприємства, і який досягається сукупністю заходів технологічного характеру в процесі відповідної діяльності спрямованих на забезпечення стабільності фінансового стану та захисту фінансових інтересів підприємства. Відповідний рівень фінансової безпеки промислового підприємства досягається через: вивчення зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на систему з метою мінімізації загроз та синергізації сприятливих подій; виявлення та упередженню ризиків в часі і просторі; оптимізацію складу і структури внутрішніх детермінант-об'єктів господарської діяльності промислових підприємств.

11. На розбудову теоретичних засад фінансової безпеки підприємств опрацьовано її властивості шляхом формування класифікацій останньої (включає 10 класифікаційних ознак) та чинників-загроз (включає 25 класифікаційних ознак), що уможливить проведення всеохоплюючого комплексного аналізу фінансової безпеки підприємств з урахування усієї множини факторів впливу.

12. В контексті управління фінансовою безпекою промислового підприємства було розроблено комплексну теоретичну модель економічного аналізу, яка передбачає: 1) обґрунтування вихідних положень економічного аналізу (мета, об'єкт та предмет); 2) ідентифікацію напрямів трансформації елементів системи аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень; 3) визначення пріоритетних об'єктів управління; 4) обґрунтування напрямів трансформації методологічного інструментарію. В частині вихідних положень економічного аналізу було обґрунтовано наступний зміст понять: мета економічного аналізу – формування

комплексного аналітичного забезпечення про стан фінансової безпеки промислового підприємства, яке передбачає визначення причинно-наслідкових в'язків щодо окремих складових та об'єктів управління, а також ідентифіковані резерви підвищення рівня релевантної до ризиків. Об'єктом економічного аналізу виступає господарська діяльність підприємства в контексті її автономності та безперервності зважаючи на ризики внутрішнього та зовнішнього середовищ. Предметом економічного аналізу є причинно-наслідкові зв'язки щодо стану фінансової безпеки промислового підприємства загалом та ризикових об'єктів зокрема.

13. За результатами дослідження було обґрунтовано склад об'єктів управління фінансовою безпекою та визначено пріоритетні з них, які є найбільш мінливими до ризиків та суттєвими з точки зору оцінки рівня фінансової безпеки. До таких об'єктів віднесено: фінансові результати як складову економічного потенціалу підприємства та валютні ризики як найвагоміший детермінант для господарської діяльності вітчизняних підприємств. За визначеними пріоритетними об'єктами обґрунтовано напрями трансформації методологічного інструментарію, а саме: в частині фінансових результатів – розробка аналітичних процедур, які дозволяють оцінити економічний потенціал промислового підприємства як основи його безперервної діяльності; в частині валютних ризиків – здійснювати оцінку зовнішнього середовища в контексті зміни курсу валют, що визначає мінливість господарської діяльності до економічного розвитку країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

2.1. Фінансова стійкість як показник автономії промислового підприємства, що характеризує стан фінансової безпеки

Фінансова стійкість промислового підприємства відображає його фінансовий стан, який повинен забезпечуватись високою часткою наявного власного капіталу в загальній сумі усіх використовуваних засобів фінансового характеру.

Наявність сталого виробництва та хороших обсягів продажів, постійне зростання обсягів прибутку в порівнянні з витратною частиною, забезпечення ефективного використання всіх фінансів є запорукою фінансової стійкості промислових підприємств.

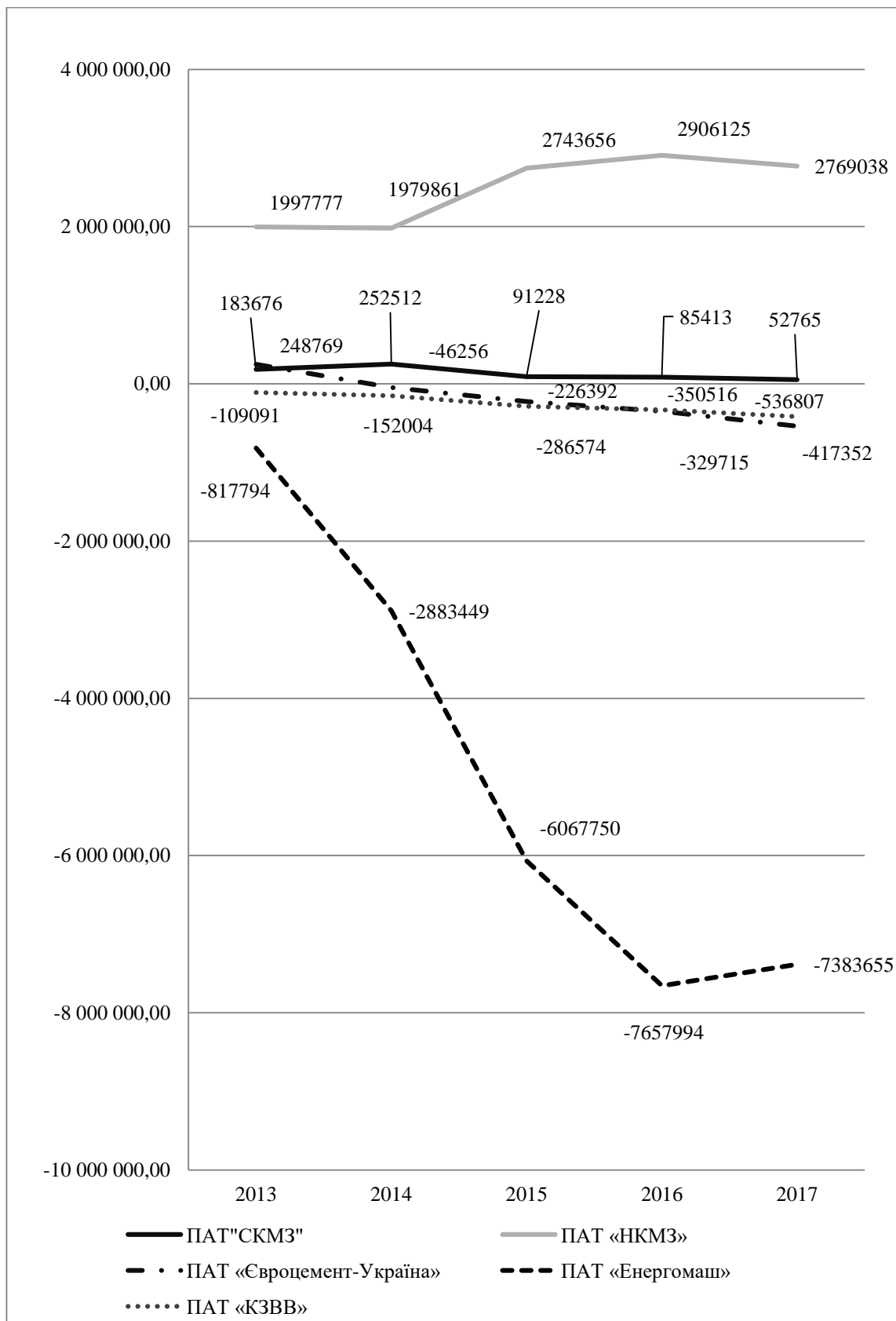
Таким чином, аналіз фінансової стійкості промислових підприємства є найважливішим етапом оцінки їх основної діяльності і фінансово економічного благополуччя, відображених в результаті поточного, інвестиційного і фінансового розвитку відображає актуальність обраної теми дослідження. Актуальність обраної теми пояснюється тим, що аналізуючи показники в комплексі, фінансова стійкість дозволяє визначити основні фактори впливу на неї, а також дозволяє виокремити певні заходи які вживаються у разі необхідності покращення фінансового стану промислового підприємства, що в результаті зменшує його залежність від зовнішніх джерел фінансування

Проблеми аналізу фінансової стійкості у своїх працях досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: М. Болюх, В. Бурчевський, М. Горбатов [57], Л. Лахтіонова [165], Р. Хиггінс [273], Р. Сайфулин, А. Шеремет [317], В. Ковальов [137], В. Бочаров [59], Г. Савицька [276], В. Мец [183], Є. Мних [185], Г.І. Кіндрацька [135], В. Артеменко, Н. Анисимова [38], С. Мошенський, О. Олійник [12], Грабовський [89], Попович [258], Г. Андрєєва, В. Андрєєва [35], М. Болюх, В. Бурчевський, М. Горбатюк [58] та ін. Проте, незважаючи на значну кількість дослідників та їх досягнення в пошуку відповіді, питань теоретико-методологічного характеру щодо зниження фінансової стійкості промислових підприємств потребує детальнішого висвітлення.

На промислових підприємствах фінансова стійкість виступає головною умовою забезпечення життєдіяльності, сприяє розвитку й забезпеченню високого рівня конкурентоспроможності між підприємствами. Показники фінансової стійкості характеризують ефективність операційного, фінансового та інвестиційного розвитку, а також містить всю необхідну інформацію яка є важливою для інвесторів. Фінансова стійкість відображає здатність промислових підприємств відповідати за своїми боргами і зобов'язаннями.

Фінансова стійкість відображає платоспроможність підприємств в довгостроковому періоді, саме тому при її оцінюванні слід приділити увагу фінансовим запасам, який відобразатиме обсяг реалізації, що забезпечить стабільну і беззбиткову діяльність підприємства.

Результати аналізу власних обігових коштів досліджуваних промислових підприємств представлено на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Результат аналізу власних обігових коштів

За даними фінансової звітності ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» мають від'ємне значення власних обігових коштів не тільки на кінець 2017 року, а й протягом всього досліджуваного періоду (2013-17), що свідчить про сталість такої тенденції. Аналіз динаміки власних обігових коштів ПАТ «Євроцемент-Україна» показав, що нестача суттєво збільшилась в 2014 році (в порівнянні з 2013 на 118,59%), а протягом наступного року нестача була зменшена на 389,43%, а в 2016 в порівнянні з 2015 зменшена на 54,83%, наприкінці періоду 2017 року дефіцит власних обігових коштів зменшено на 53,15%. На ПАТ «Енергомаш» протягом 2013-2017 рр. спостерігається дещо нестабільна ситуація, оскільки показники нестачі є максимально негативними відносно інших підприємств. У 2014 році у порівнянні з 2013 р. показник нестачі власних обігових коштів збільшився на 252,59%, в 2015 та 2016 році нестача також суттєво збільшилася на 110,43% та 26,21% відповідно, це свідчить що керівництву підприємства не вдається зменшити їх нестачу, а в 2017 році дещо зменшився показник лише на 3,58%.

Не зважаючи на зростання суми нестачі власних обігових коштів на ПАТ «СКМЗ» в 2014 р. в порівнянні з 2013 р. (на 37,48%), в 2015 році вдалося подолати максимальне значення їх нестачі, зменшивши суму нестачі власних обігових коштів на 161 284 тис.грн. або 63,87%, і тим самим вирівняти показник зростання нестачі, в 2016 році було зменшено нестачі лише на 6,37% або на 5815 тис.грн. У 2017 році на ПАТ «СКМЗ» фінансова звітність відображає поступове її зменшення, оскільки саме в цьому році спостерігається найменше значення нестачі власних обігових коштів протягом досліджуваних років.

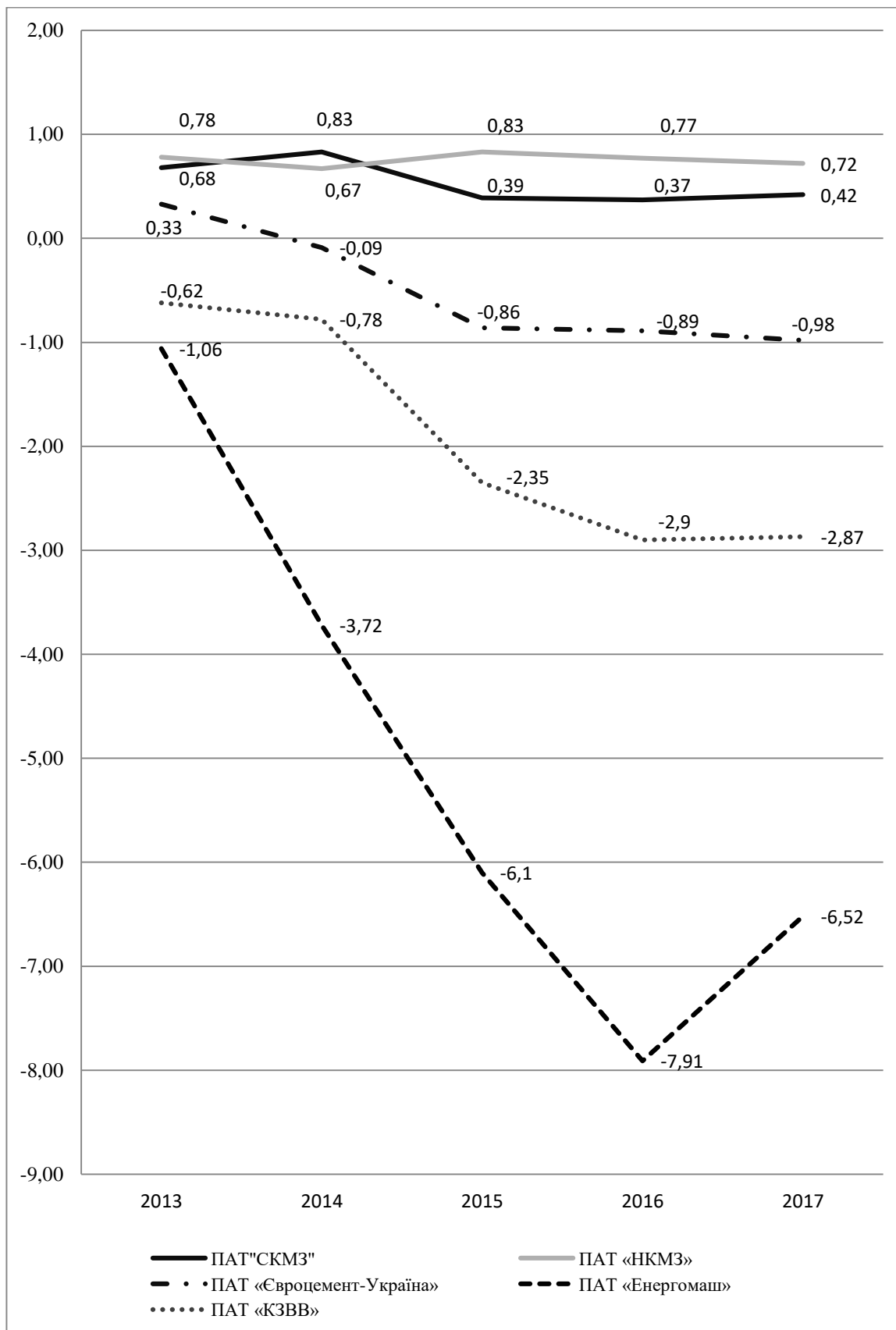
Наявність власних обігових коштів сприяє підприємству проводити гнучку фінансову політику, позитивне значення показника власних обігових коштів протягом досліджуваного періоду спостерігається на ПАТ «НКМЗ».

Хоча в 2014 році значення показника в порівнянні з 2013 році зменшилося на лише 0,90%, в 2015 та 2016 році показник суттєво зріс на 38,58% та 5,92% відповідно, тим самим це знизило потребу в позикових коштах, в тому числі і короткострокових. В 2016 році спостерігається незначне зменшення власних обігових коштів на 137 087 тис. грн., що становить лише 4,72% в порівнянні з 2015 роком, але це не впливає на виконання своїх обов'язків підприємства, які виникають в ході поточної діяльності. Отже, аналіз стану та динаміки власних обігових коштів показує, що троє з досліджуваних підприємств потребують збільшення оборотного капіталу та власних джерел фінансування оборотних активів, адже за рахунок поточних зобов'язань фінансуються оборотні та необоротні активи, а їх нестача негативно характеризує фінансову стійкість підприємства.

Отримані дані нестачі власних обігових коштів визначають розміри наступних відносних величин – коефіцієнта забезпечення оборотних активів власними коштами, маневреності робочого капіталу, маневреності власних обігових коштів та забезпечення власними обіговими коштами запасів.

Результати розрахунку показників забезпечення оборотних активів власними коштами промислових підприємств України представлено на рис. 2.2.

За даними, наведеними рис. 2.2, відповідно до попередніх розрахункових даних щодо власних обігових коштів, спостерігається додатне значення коефіцієнту забезпечення оборотних активів власними коштами протягом всього періоду на ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «НКМЗ». Протягом 2013-17 рр. значення зазначеного коефіцієнта на ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «НКМЗ» коливалися в межах 0,37–0,83 на кінець 2017 р. на одну гривню оборотних активів приходиться 0,42 та 0,72 грн. власних обігових коштів відповідно.

Рис. 2.2. Результат аналізу забезпечення оборотних активів власними коштами

Слід зазначити, що попри позитивне значення, забезпеченість оборотних активів власними коштами на ПАТ «СКМЗ» в 2016 р. є найменшою за досліджуваний період та в порівнянні з попереднім періодом має негативну тенденцію до зниження, оскільки, в порівнянні з 2015 р. його приріст склав - 5,13%, та його значення є меншим ніж у 2014 р., в якому на одну гривню оборотних активів приходилось 0,83 грн. власних коштів. Найбільше значення досліджуваного коефіцієнта 0,83 спостерігалось в 2014 р., що зумовлене суттєвим зростанням власних обігових коштів на ПАТ «СКМЗ» (приріст склав 22,06%), однак, незалежно від збереження тенденції до зростання суми власних обігових коштів (в 2015 р. в порівнянні з 2014 р. приріст власних обігових коштів склав – 53,01 % та став максимально негативним), нарощення обсягів оборотних активів призвело до скорочення значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів до 0,39. На кінець 2017 р. на одну гривню оборотних активів приходиться 0,42 грн. власних обігових коштів та приріст збільшився на 13,51 відносно 2016 р.

Ще одним з досліджених підприємств, яке має додатне значення коефіцієнту забезпечення оборотних засобів власними коштами є ПАТ «НКМЗ», у 2017 р. одна гривня оборотних активів забезпечувалась 0,72 грн. власних та довгострокових джерел фінансування. Протягом досліджуваного періоду, спостерігається стійка тенденція до зростання коефіцієнта забезпечення оборотних активів власними коштами, в 2015 р. (0,83) підприємству вдалося забезпечити максимальний приріст власних оборотних активів, що характеризує підвищення фінансової стійкості, збільшення незалежності від зовнішніх джерел фінансування.

Найвища нестача власних коштів для забезпечення оборотних активів спостерігається на ПАТ «Енергомаш» – у 2015 році становить -6,10, крім того, така тенденція спостерігається останніх

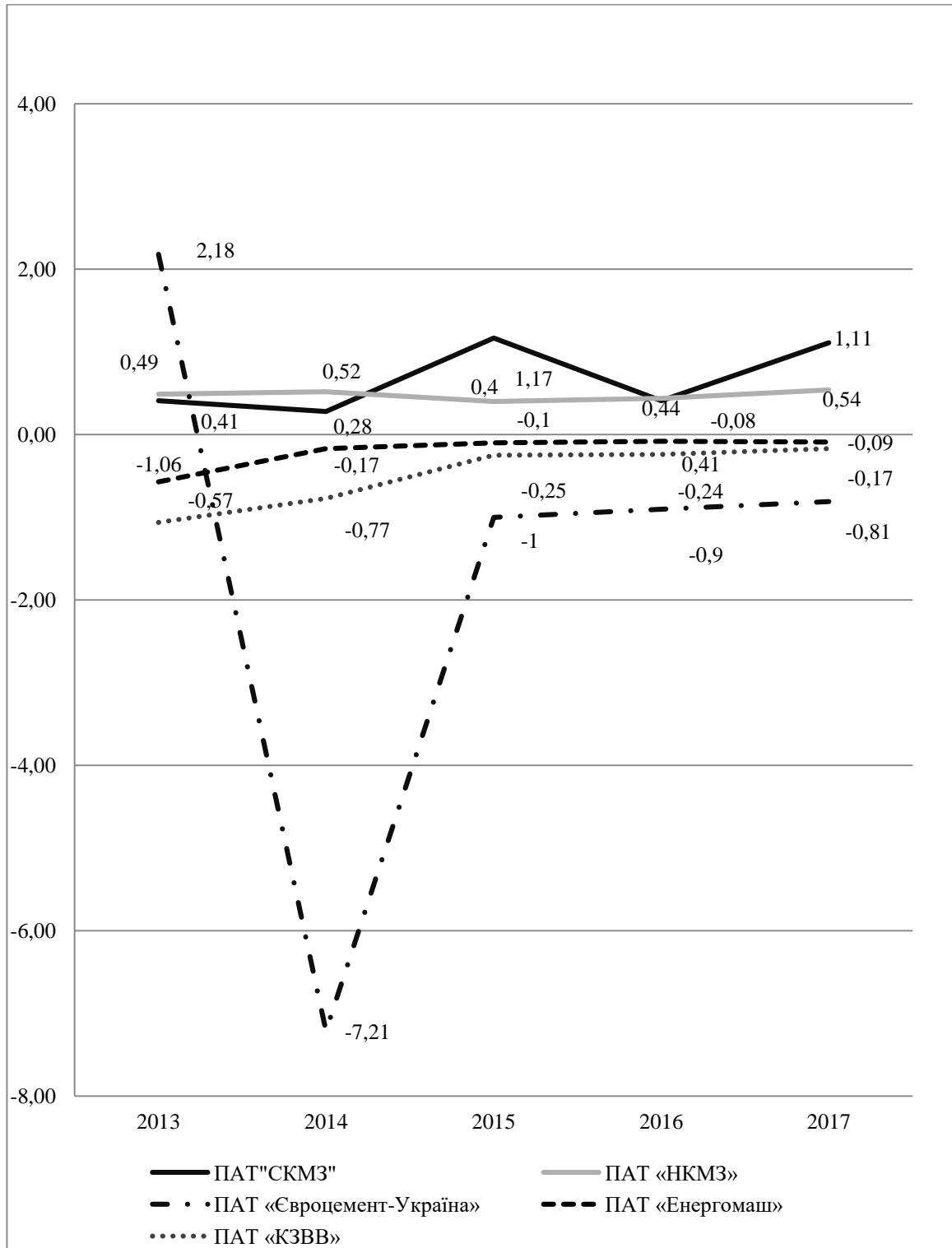

два роки, з 2014 р. значення коефіцієнта забезпечення власними оборотними коштами оборотних активів тримається на позначці -- 3,72-7,91, така тенденція свідчить про недостатні дії щодо підвищення фінансової стійкості підприємства.

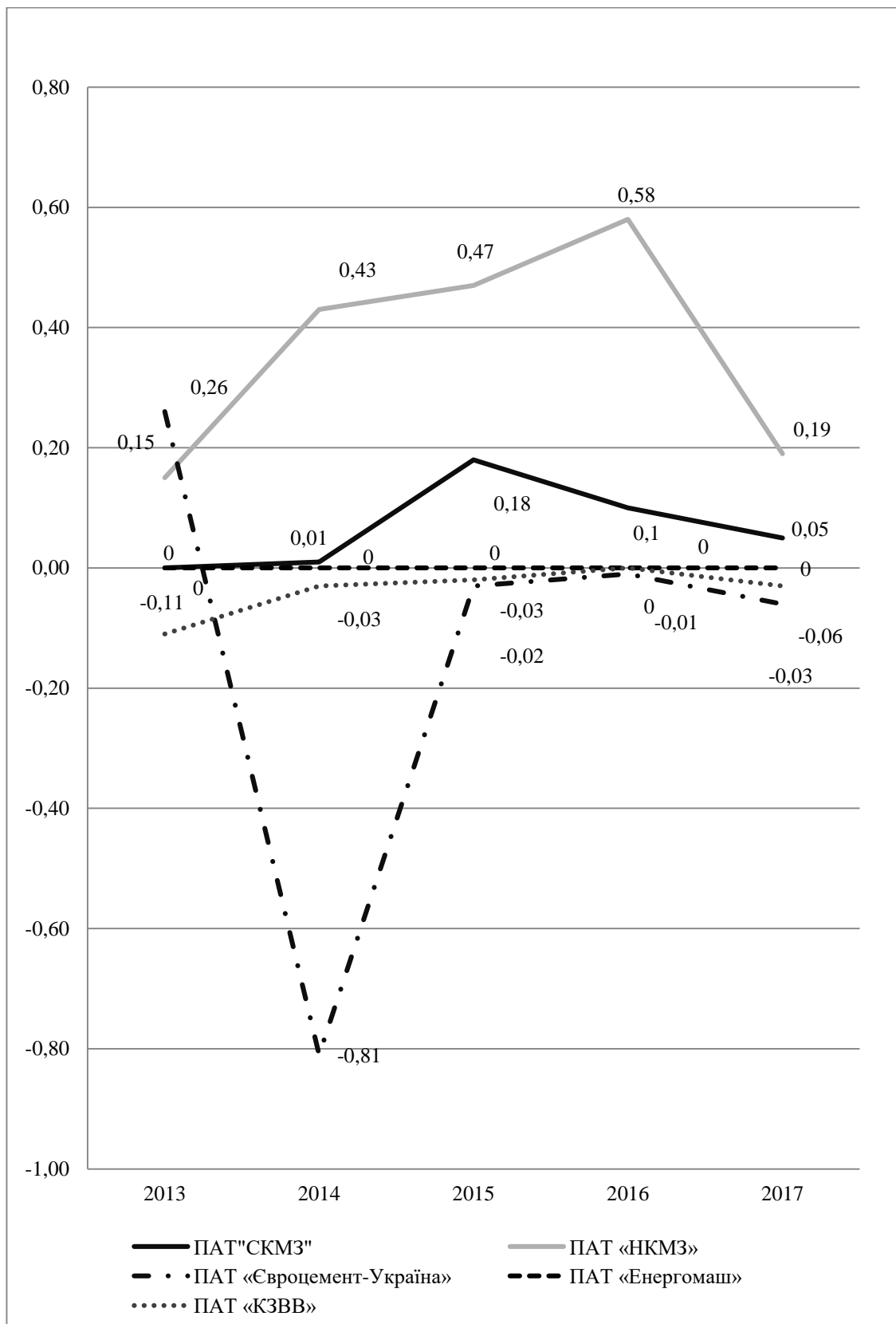
Негативно можна оцінити динаміку зміни коефіцієнта забезпечення оборотних активів власними коштами ПАТ «КЗВВ», оскільки протягом 2014-2017 рр. спостерігається поступове збільшення суми нестачі власних оборотних активів для забезпечення оборотних активів, підприємство суттєво погіршило ситуацію в порівнянні з 2014 р. в якому нестача власних коштів для забезпечення оборотних активів складала -0,78, в той час як в 2017 р. ця нестача складала -2,87 грн. на одну гривню оборотних активів.

На ПАТ «Євроцемент-Україна» ситуація щодо нестачі оборотних активів така як на попередньому підприємстві, адже за 2014 році показник коефіцієнта забезпечення оборотних активів власними коштами є негативним (в порівнянні з 2013 р. приріст нестачі зріс на -127,27%), протягом трьох досліджуваних років показник зріс достатньо значними темпами(в 2015 р. – приріст нестачі склав 855,56%, у 2016 році в порівнянні з попереднім -3,49%). В 2017 р. підприємству не вдалося досягти зменшення нестачі власних коштів для забезпечення оборотних активів. В результаті проведених розрахунків, можна встановити, що на даних підприємств на сучасному етапі є певні проблеми щодо покриття оборотних активів власними та довгостроковими джерелами фінансування.

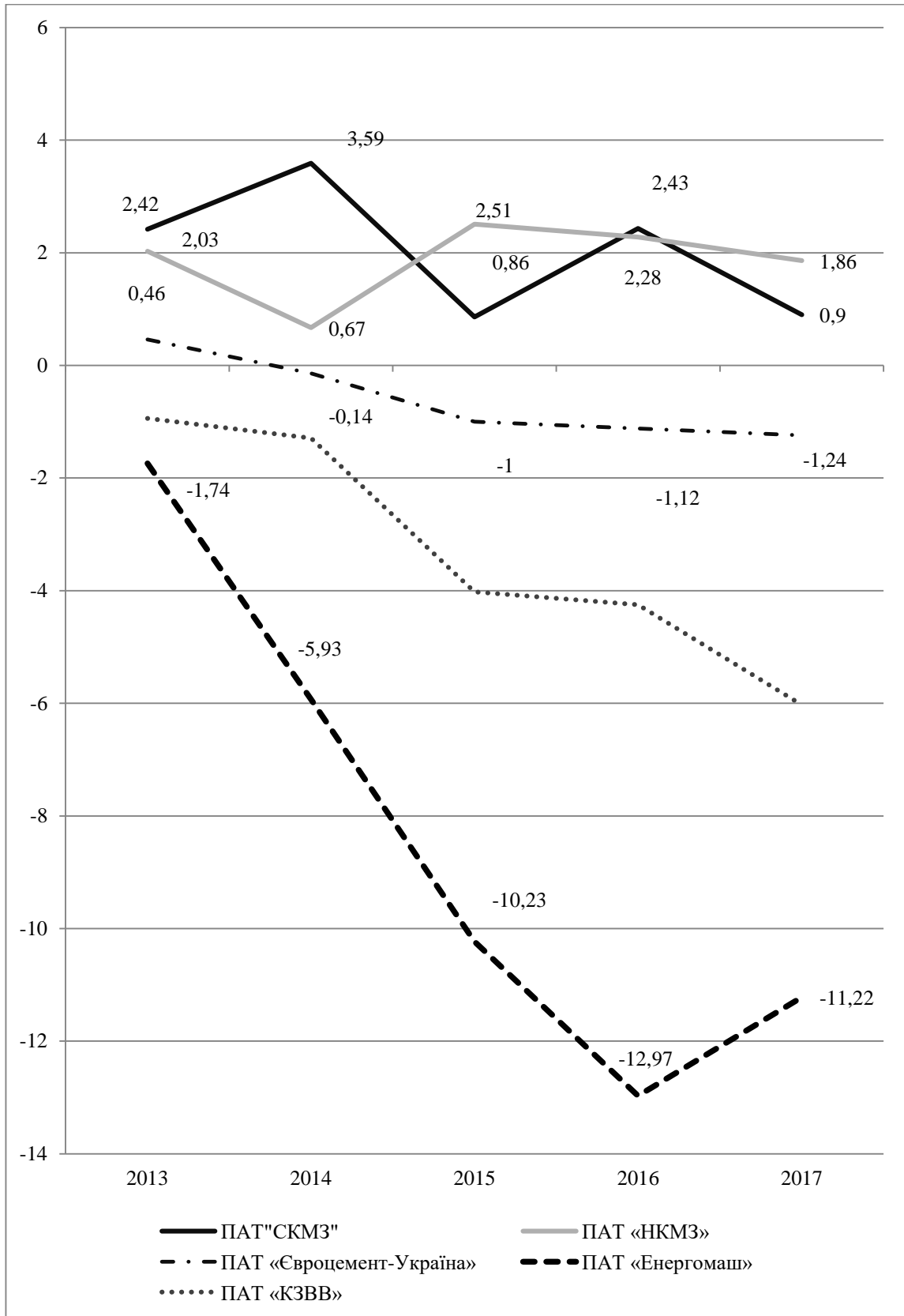
Маневреність робочого капіталу, власних обігових коштів та забезпеченість власними обіговими коштами запасів є одними із показників фінансової стійкості. Аналізуючи звітність досліджуваних промислових підприємств нами триманні наступні результати за даними показником (рис. 2.3, 2.4, 2.5).

Рис. 2.3. Результат аналізу маневреності робочого капіталу

Рис. 2.4. Результат аналізу маневреності власних обігових коштів

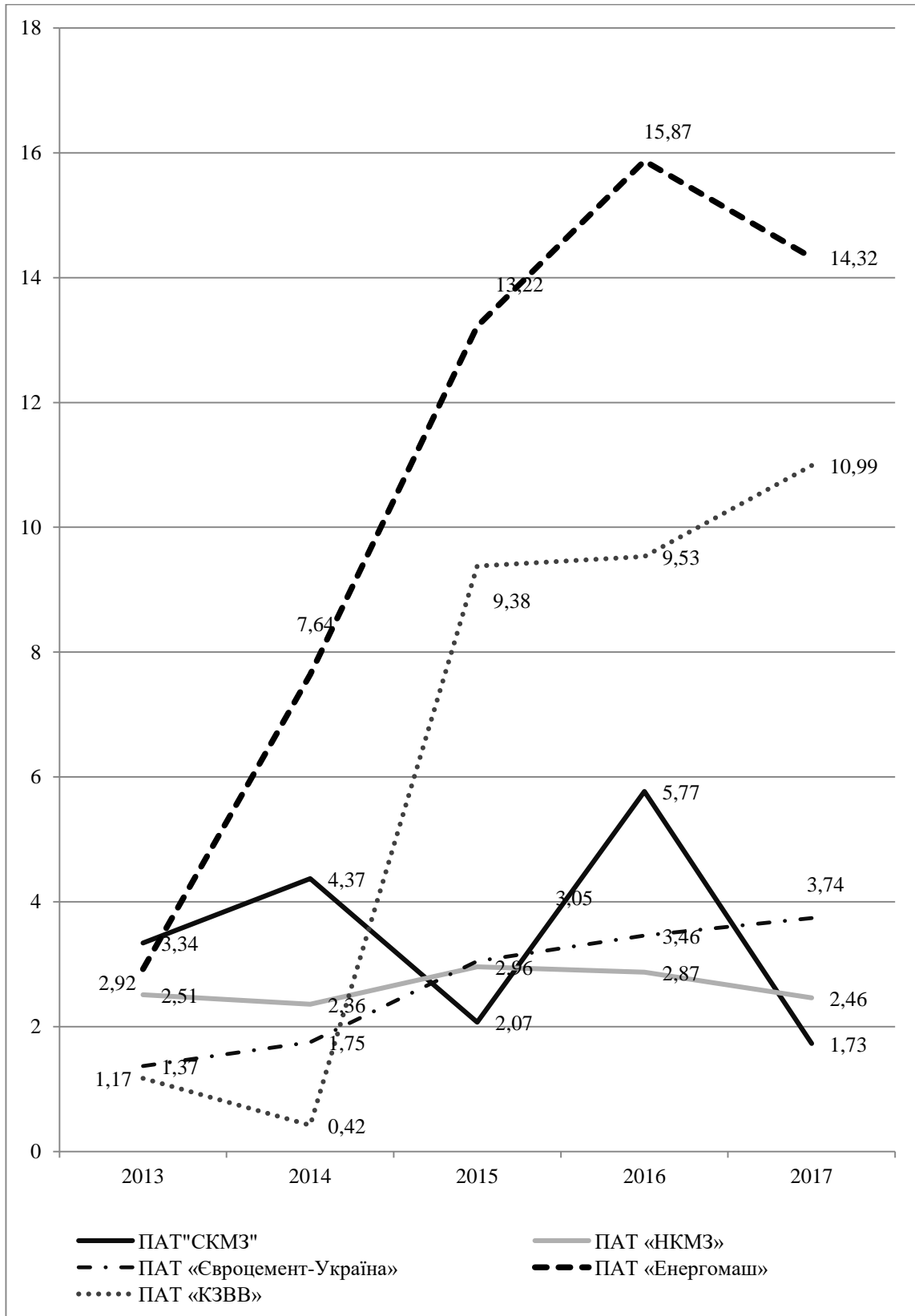
Рис. 2.5. Результат аналізу забезпечення власними обіговими коштами запасів

Враховуючи, що показник маневреності робочого капіталу та коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів є обернений, розглянемо їх значення на досліджуваних підприємствах в сукупності. Розмір власних обігових коштів визначає значення зазначених коефіцієнтів, тому додатні значення коефіцієнту забезпечення власними обіговими коштами запасів та їх достатність для забезпечення постійного здійснення виробничо - збутового процесу підприємства спостерігається на ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «НКМЗ» на першому підприємстві на кінець 2017 р. кожна гривня запасів забезпечується 0,90 грн. власних коштів, у другого підприємства цей показник вдвічі більший та становить 1,86 грн. власних коштів на одну гривню запасів. Зазначене позитивно характеризує маневреність робочого капіталу, оскільки запаси підприємства фінансуються за рахунок пасивів, це дозволяє підвищити виробничі перспективи підприємств. Від'ємне значення коефіцієнтів забезпечення власними обіговими коштами запасів ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» свідчить про недостатність забезпечення запасів стабільними джерелами фінансування (власними та довгостроковими), що відповідно негативно характеризує маневреність робочого капіталу. Аналіз динаміки коефіцієнтів, дозволяє вказувати на позитивну тенденцію, оскільки управлінському персоналу ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «НКМЗ» вдалося досягти певного зростання значення показника забезпечення запасів власними обіговими коштами (скорочено нестачу власних оборотних коштів на одну гривню запасів у 2016 р. в порівнянні з 2015 р. на 62,96% та 18,42% відповідно).

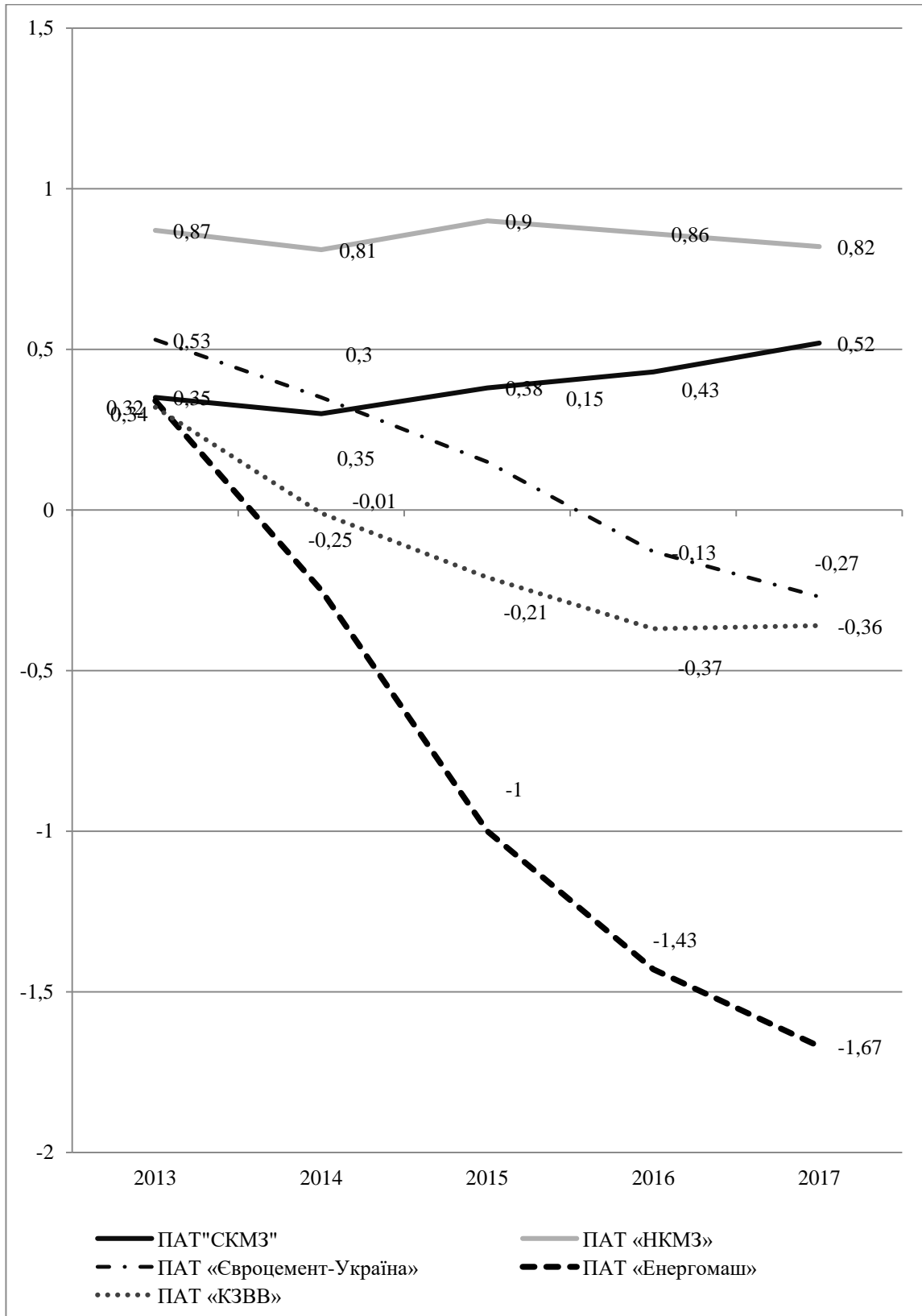
Подібна ситуація спостерігається щодо показника маневреності власних обігових коштів. Всі підприємства, які мають нестачу власних обігових коштів, а саме ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ», відповідно, мають значення маневреності власних обігових коштів менше нуля, що говорить про проблеми з фінансовою стійкістю. Підприємство не в змозі забезпечити гнучку політику використання власного капіталу та змушене вдаватися до залучення позикових коштів. Зокрема, ПАТ «НКМЗ» досягло зменшення значення маневреності власних обігових коштів - 67,24% за рахунок збільшення грошових коштів та утримання нестачі власних обігових коштів на рівні 2017 р. Незважаючи на високе значення зазначеного показника в 2015 та 2016 році (0,47 та 0,58 відповідно) та здатність підприємства розраховуватись за терміновими зобов'язаннями за рахунок власних обігових коштів, підприємству необхідно контролювати стан власного капіталу щодо подальшого можливого погіршення фінансового стану.

Результати аналізу показників покриття запасів та фінансової незалежності (автономії) представлено на рисунках 2.6 та 2.7 відповідно.

Аналіз даних наведених в рис. 2.6. щодо оцінки покриття запасів дозволяє констатувати, що серед досліджених підприємств не виявлено суттєвих проблем із достатністю джерел фінансування для створення запасів. На всіх досліджуваних підприємствах протягом 2013 -2017 рр. показник коефіцієнту покриття запасів вище одиниці, що демонструє достатність джерел фінансування для формування виробничих та інших запасів. та підвищення фінансової стійкості підприємства.

Рис. 2.6. Результат аналізу коефіцієнту покриття запасів

Рис. 2.7. Результат аналізу фінансової незалежності (автономії)

Розрахунок коефіцієнту фінансової незалежності свідчить про здатність підприємства профінансувати частину своїх активів за рахунок власних фінансових ресурсів. На ПАТ «НКМЗ» та ПАТ «СКМЗ» на кінець 2017 р. рівень фінансової стійкості є прийнятним, значення коефіцієнта 52-82%, адже він перевищує норматив та свідчить, що підприємства на 52% та 82% фінансуються за рахунок власного капіталу та мають достатній рівень залежності від залучених коштів.

Зовсім інша ситуація спостерігається на інших трьох підприємствах: ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ», оскільки значення коефіцієнту фінансової автономії нище нормативного (прийнятний рівень показника 0,5), а отже підприємства мають велику залежність від зовнішніх джерел фінансування. Керівництву підприємства слід звернути увагу на негативну тенденцію фінансової автономії та провести заходи щодо залучення нових інвесторів та вкладення додаткових коштів власниками для покращення стійкості підприємств в середньостроковій перспективі. Слід зазначити, що зміна ринкової ситуації може призвести до негативних факторів, зокрема сума фінансових та операційних витрат буде значно більшою ніж фінансовий результат підприємства.

Підсумовуючи висновки за результатами аналізу фінансової незалежності досліджуваних підприємств, слід зазначити, що більшості підприємствам притаманні певні проблеми із забезпеченням платоспроможності, що в майбутньому може призвести до банкрутства. Для того щоб уникнути такої ситуації необхідно вжити міри щодо відновлення позитивної фінансової

стійкості, а саме: залучення власних коштів та позикових, збільшення обсягів продажу та збільшення частки ринку.

Кризові процеси сучасної економіки України впливають на розвиток всіх галузей економіки. Більшою мірою вони виявляють залежність промислового потенціалу економіки яка відображається на фінансовому стані підприємств. Наявність дефіциту власних коштів призводить до збільшення вартості кредитних ресурсів що призводить до постійного зростання цін на енергоносії призводять до занепаду промислових підприємств.

Обрані для дослідження підприємства ПАТ «СКМЗ», ПАТ «НКМЗ», ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» протягом 2013-2017 рр. довели, що лише ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «НКМЗ», має більш менш стабільні значення всіх обраних показників, що відображають їх стійкість. Інші підприємства – мають від’ємні значення показників, що свідчить про їх неефективність та неплатоспроможність в сучасних ринкових умовах.

Саме тому забезпечення довгострокової фінансової стійкості промислових підприємств є можливим за рахунок створення:

- системи ефективного стратегічного фінансового менеджменту. Його головним елементом буде механізми за допомогою якого відбуватиметься своєчасне управління ризиками зниження фінансової стійкості;

- резервів мінімізації негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства за рахунок наявних додаткових коштів;

- гнучкої політики ефективної реалізації запланованих дій.

2.2. Стан ділової активності промислових підприємств як складова фінансової безпеки

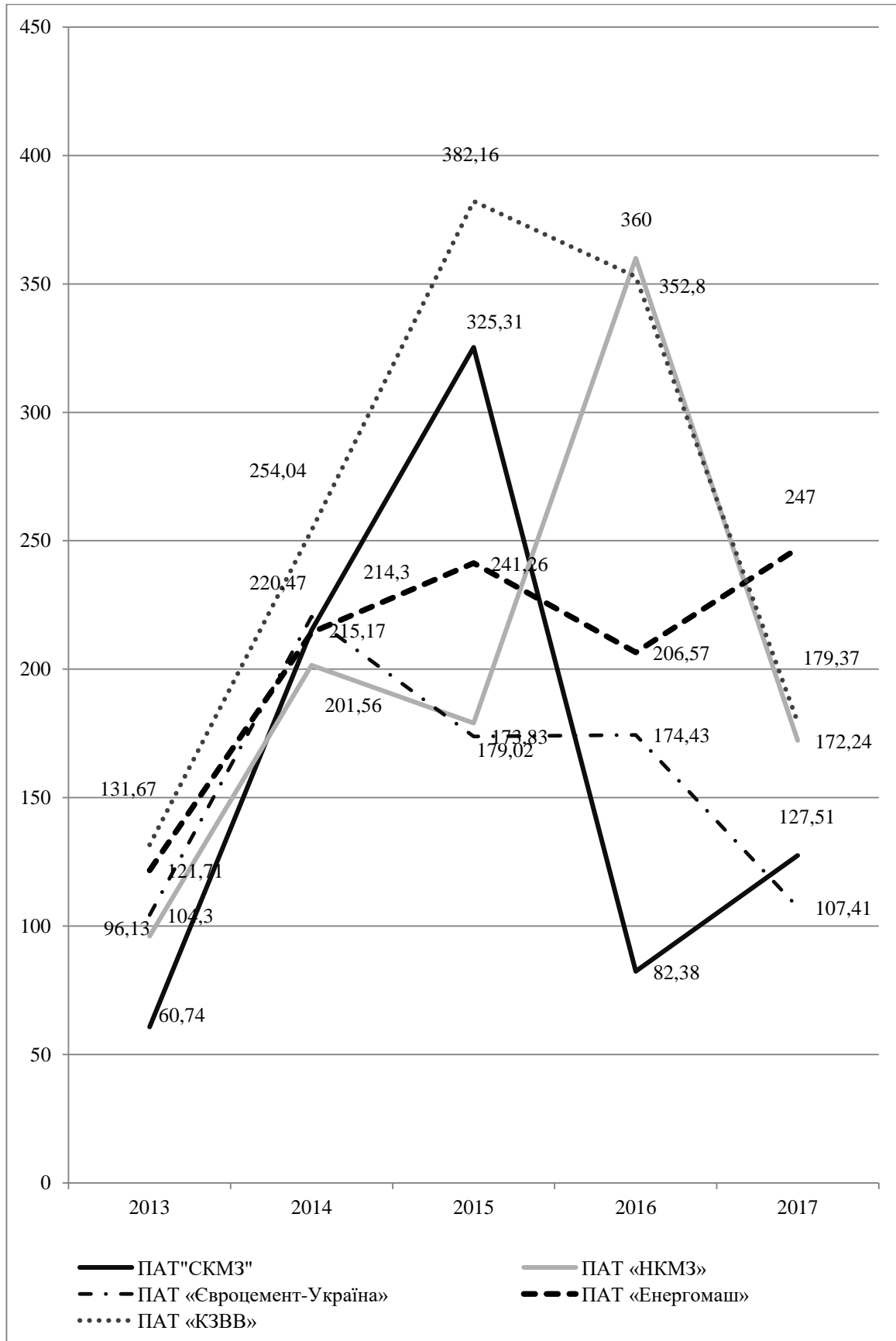
Сучасні глобалізаційні процеси, що супроводжуються високим рівнем конкуренції як на вітчизняних, так і на світових ринках, підвищеними вимогами до суб'єктів господарювання, а також використання сучасних технологій, що прискорюють господарські процеси, вимагають, насамперед, від підприємств пошуку нових моделей господарювання та інструментів підвищення ефективності їх фінансово-господарської діяльності. Адже гнучкість та адаптивність як критерії функціонування підприємств на ринку є одними із визначальних факторів забезпечення, продовження та розвитку їх діяльності, особливо, у нестабільних умовах, під впливом різноманіття факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ. Фінансова безпека суб'єктів господарювання, особливо у сучасних умовах, обумовлюватиметься показником рівня їх фінансової стійкості, який в свою чергу, значною мірою визначатиметься рівнем ділової активності, тобто конкурентоспроможністю підприємства, кількістю та якістю ринків збуту, швидкістю обороту коштів, стабільністю економічного зростання тощо.

У контексті забезпечення фінансової безпеки підприємства, суб'єктам прийняття управлінських рішень, задля своєчасності та ефективності таких рішень, потрібно достовірно, реально та у повному обсязі володіти інформацією щодо середовища функціонування підприємства, місця підприємства, його можливостей, ресурсів як потенційних так і наявних, а також напрямів та потенціалу їх використання. Зважаючи на

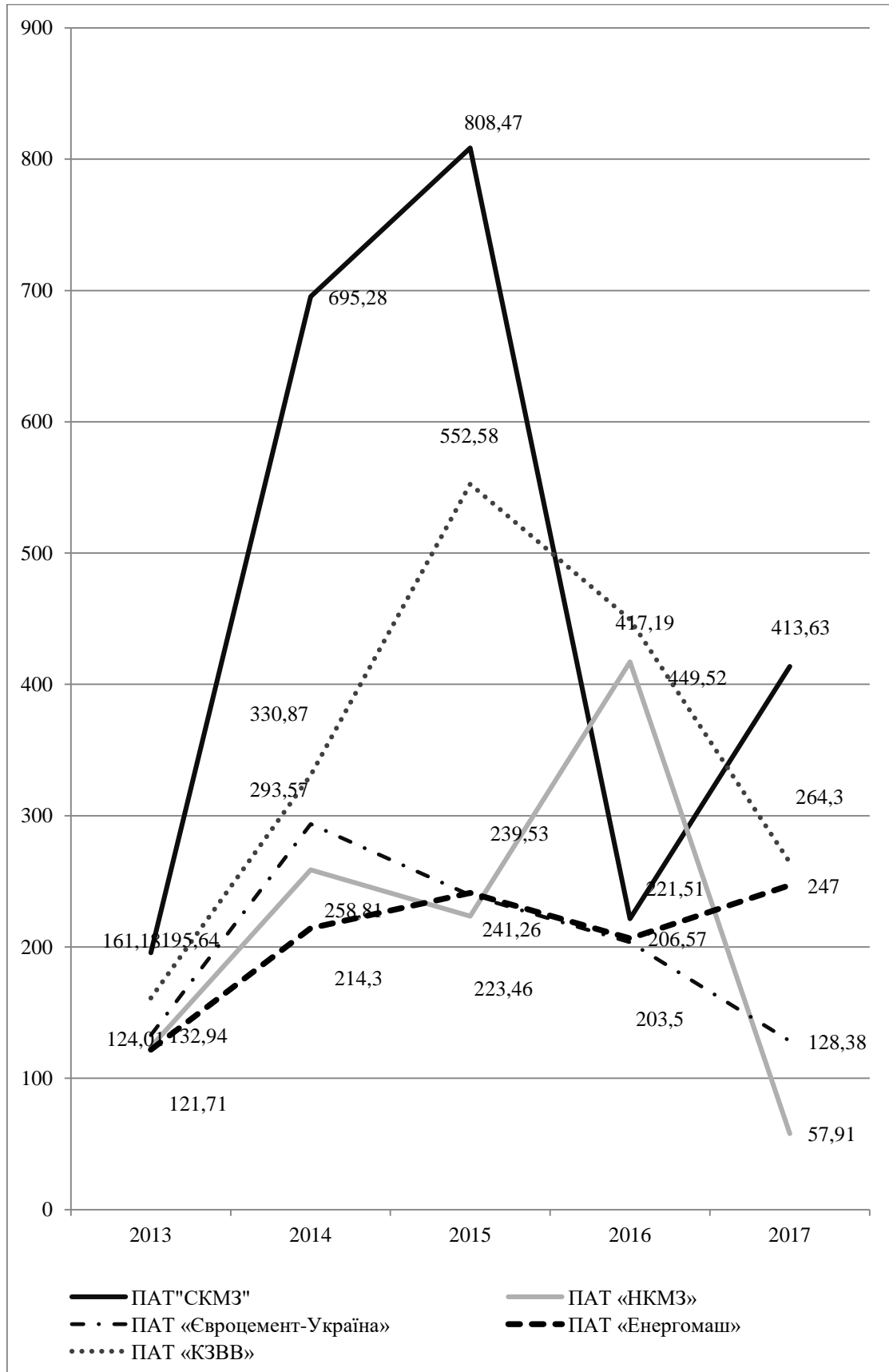
вищевикладене, результати аналізу ділової активності підприємства дозволяють оцінити стан фінансово-господарської діяльності, виконання планових завдань та, зважаючи наявну ситуацію, сформуванню конкурентоспроможну політику, програму розвитку суб'єкта господарювання, що є досяжною з позицій наявності внутрішніх ресурсів та можливостей, а також та із врахуванням зовнішніх факторів та загроз. Зазначене вище обумовлює необхідність проведення аналізу та оцінки стану ділової активності досліджуваних у роботі підприємств задля визначення рівня їх фінансової безпеки.

Особливою складовою оцінки ділової активності підприємства є визначення циклічності, а саме періоди виробничого, операційного та фінансового циклів. Результати розрахунку зазначених показників на досліджуваних промислових підприємства представлено на рисунках 2.8, 2.9 та 2.10 відповідно.

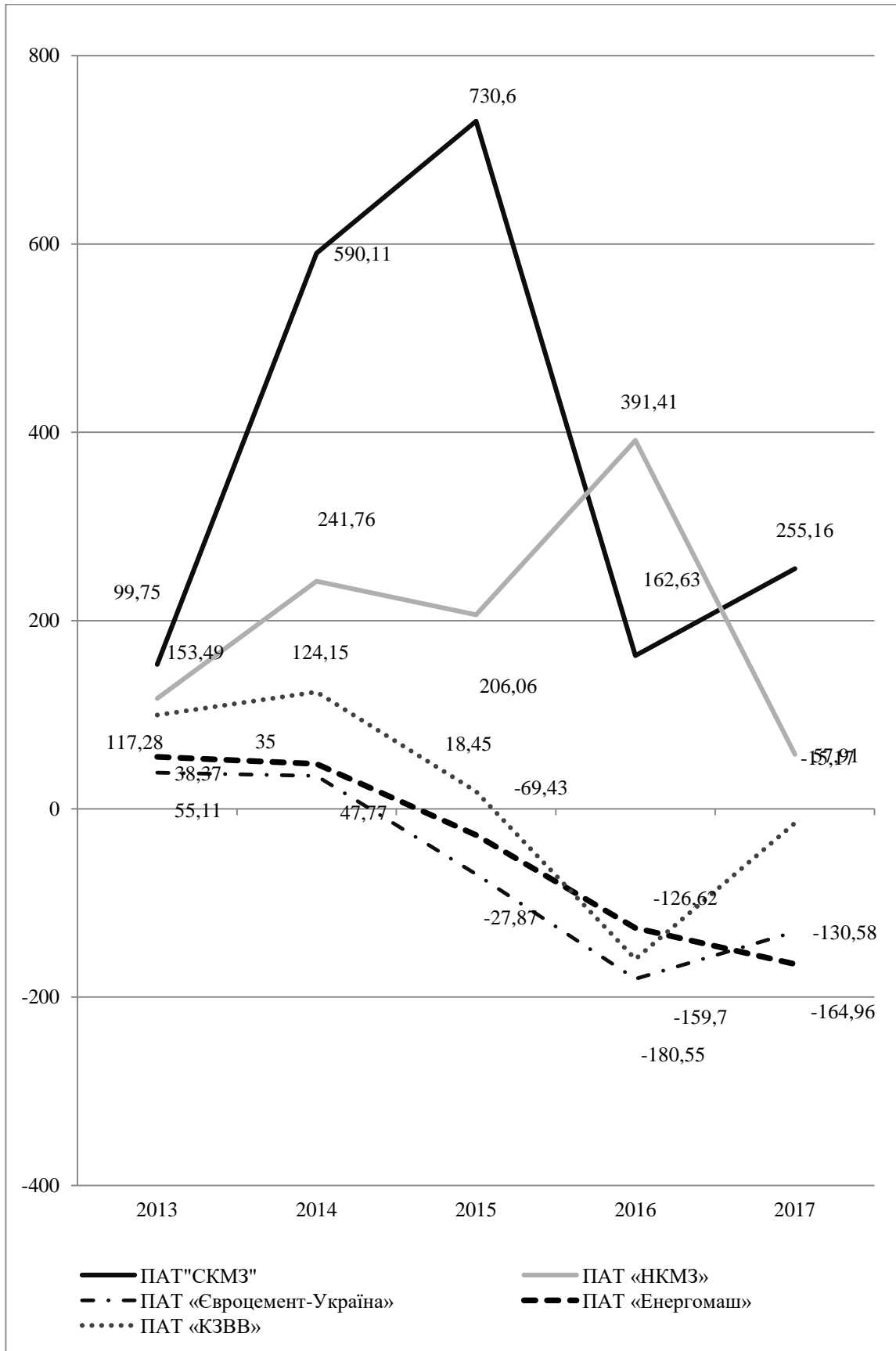
Аналіз тривалості виробничого циклу підприємств, наведений в рис. 2.8., свідчить про позитивну тенденцію щодо скорочення часу перетворення запасів у готову продукцію на ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «НКМЗ» та ПАТ «КЗВВ» протягом 2013-2017 років, так як ПАТ «Євроцемент-Україна» досягнуло скорочення виробничого циклу у 2015 році в порівнянні з 2014 р. на 21,15%, в 2016 році приріст збільшився лише на 0,35%, що є не суттєвим, а на кінець 2017 рр. приріст зменшився на 38,42%, стосовно двох інших підприємств на кінець 2017 рр. тривалість виробничого циклу становить 172,24 та 179,37 дня, що на 52,16% та 49,16 менше ніж у 2016 році відповідно.

Рис. 2.8. Результат аналізу періоду виробничого циклу

Рис. 2.9. Результат аналізу періоду операційного циклу

Рис. 2.10. Результат аналізу періоду фінансового циклу

Негативна ситуація спостерігається на ПАТ «СКМЗ», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» відносно показника виробничого циклу за всі досліджені роки, а саме на ПАТ «Енергомаш» приріст збільшився на 19,57%, попри зменшення періоду виробничого циклу у 2017 р., який складав 179,37 дня, підприємство демонструє досить високі темпи збільшення часу перетворення запасів у готову продукцію. Досягнуте зменшення у 2016 р. виробничого циклу на 74,68% ПАТ «СКМЗ» було втрачене через зростання, на кінець 2017 року, яке становить 127,51 дня та його приріст складає 54,78% у порівнянні з попереднім роком. Найсуттєвіші негативні зміни фіксуються на ПАТ «КЗВВ», яке має найбільший час перетворення запасів у грошові кошти – 382,16 дня, що більше на 50,43% ніж у попередньому періоді. Наведене констатує, що дані підприємства змушені збільшити частку постійних витрат в кожній гривні вироблених товарів та послуг, тому є необхідним керівництву провести спостереження за виробничим процесом, задля констатації всіх можливих втрат часу.

Щодо показника операційного циклу найсуттєвіші негативні зміни фіксуються на ПАТ «СКМЗ» на кінець 2017 р., яке має найбільший час перетворення запасів у грошові кошти – 413,63 дня, що більше на 86,73% ніж у попередньому періоді. Зростання тривалості операційного циклу на ПАТ «Енергомаш» характеризується меншими темпами (19,57%), однак його значення (247 днів) суттєво перевищує показники інших досліджуваних підприємств. Для решти підприємств характерне поступове скорочення тривалості операційного циклу протягом 2015-2017 рр.

Найменша тривалість операційного циклу спостерігається на ПАТ «НКМЗ», якому для перетворення запасів на грошові кошти потребувалось майже 58 днів (57,91). Незважаючи на те, що позитивна тенденція щодо скорочення фінансового циклу в 2017 р. спостерігалась тільки у ПАТ «НКМЗ» ПАТ «КЗВВ», відсутність нульових значень свідчить про відсутність критичних проблем з ліквідністю. Певні проблеми з ліквідність

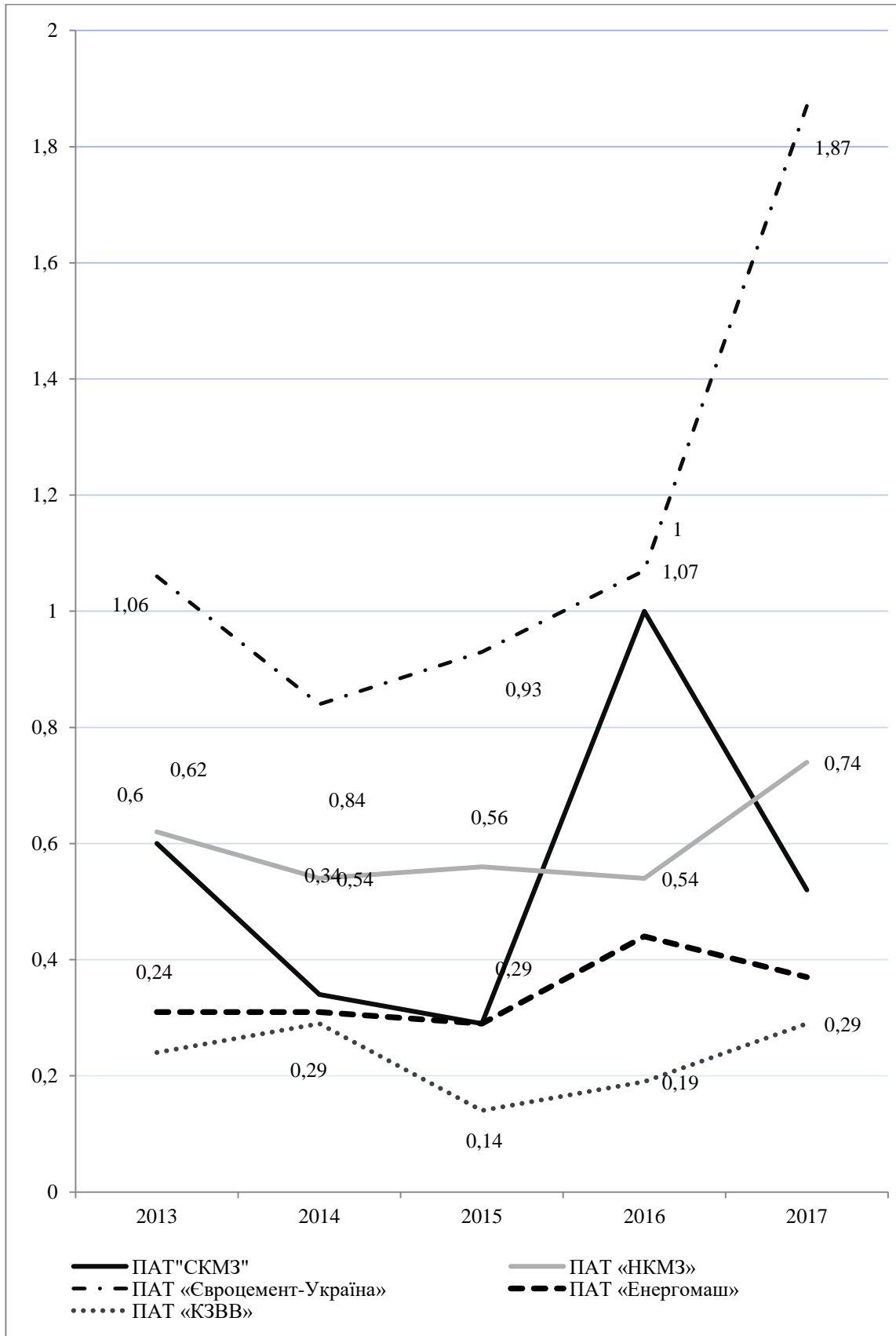

мають ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ», оскільки їх значення є від'ємними, що свідчить про те, що дані компанії залучають значні суми кредиторської заборгованості, наслідком чого в майбутньому можуть мати негативні довгострокові наслідки. А отже, для досліджуваних підприємств в контексті аналізу ділової активності спостерігається загальна негативна тенденція до зниження показників або тенденція до уповільнення приросту.

Показники оборотності активів, фондівддачі, оборотності обігових коштів, період одного обороту обігових коштів, оборотності запасів, період одного обороту запасів та оборотність готової продукції представлено на рисунках 2.11 – 2.17.

Аналіз розрахунків коефіцієнта оборотності активів підприємств, наведених в таблиці вказує, що найбільша сума виручки, яка припадає на одну гривню активів спостерігається серед досліджених підприємств на ПАТ «Євроцемент-Україна» – одна гривня, вкладена в активи, приносить 1,87 грн. виручки (чистого доходу) та спостерігається поступове зростання даного показника протягом 2013-2017 рр.

Слід відзначити, що протягом 2013-2017 рр. спостерігається поступове зростання коефіцієнту оборотності також на ПАТ «НКМЗ», яке характеризується приростом оборотності активів, однак його значення в 2017 р. складає лише 0,74 грн на одну гривню активів, у 2015 році у порівнянні з 2014р. темп приросту оборотності активів становить 3,70%, в 2014 р. в порівнянні з попереднім темпи приросту складає -12,90%. Найбільше значення коефіцієнту оборотності активів на ПАТ «НКМЗ» зафіксовано у 2016 році та становить 1,00, що на 37,04% вище ніж у 2015 році. Решта досліджуваних підприємств в 2017 р. в порівнянні з попереднім роком зазнали незначного збільшення оборотності активів. Найсуттєвіше зменшення оборотності активів (-51,72%) в 2015 р. спостерігалось на ПАТ «КЗВВ», що потребує дій по підвищенню грошових надходжень, стимулюванню реалізації тощо.

Рис. 2.11. Результат аналізу оборотності активів

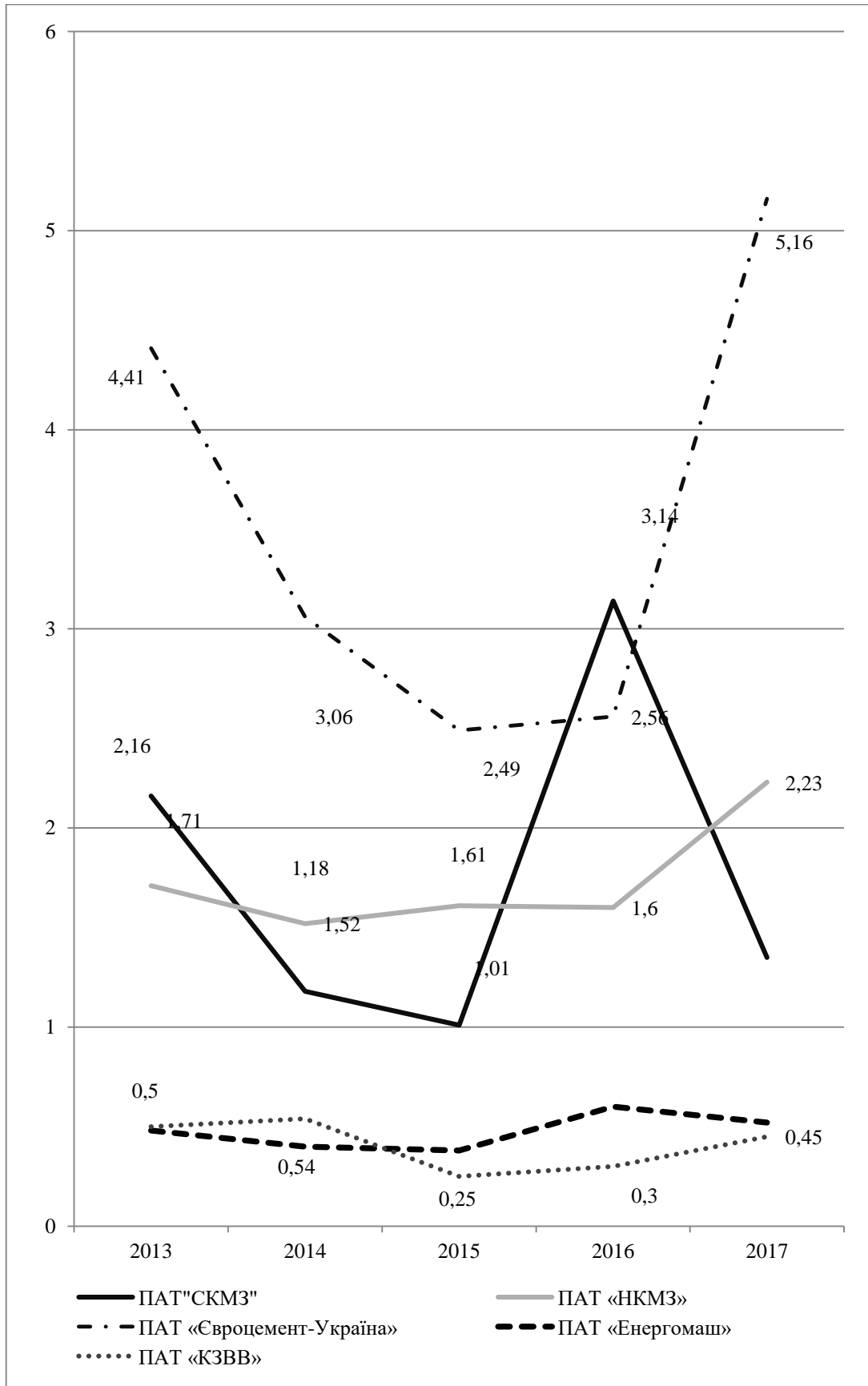
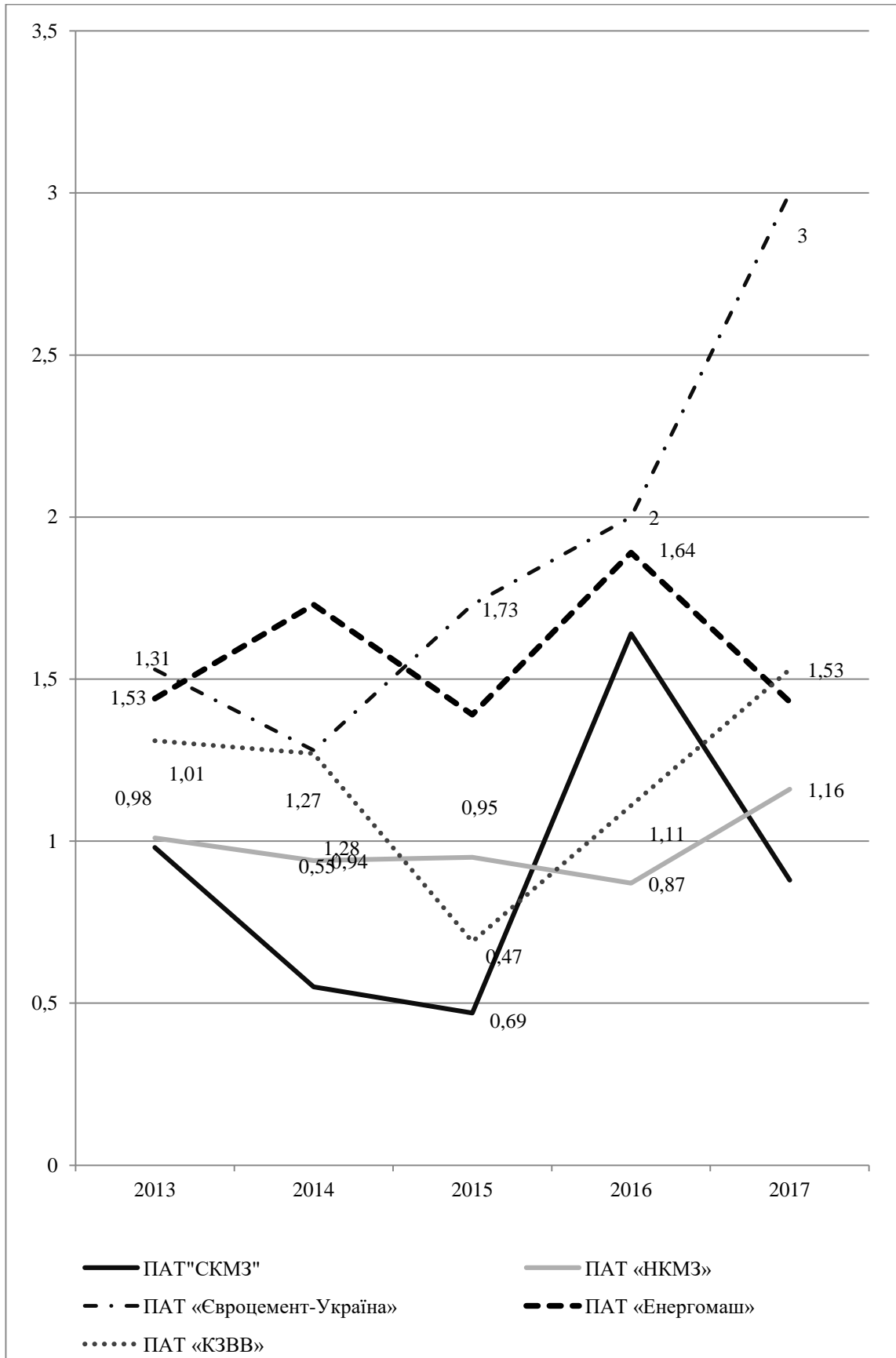
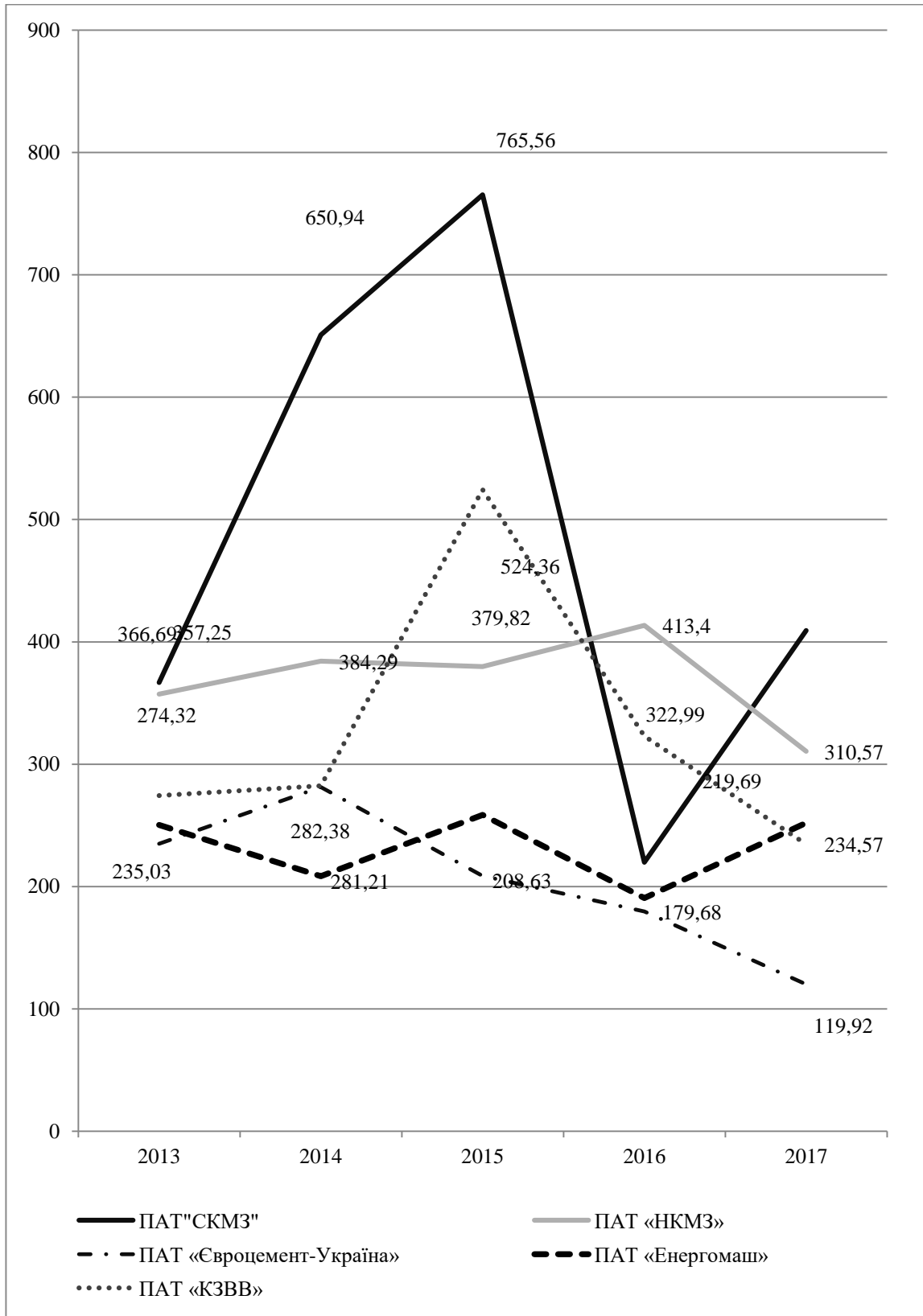

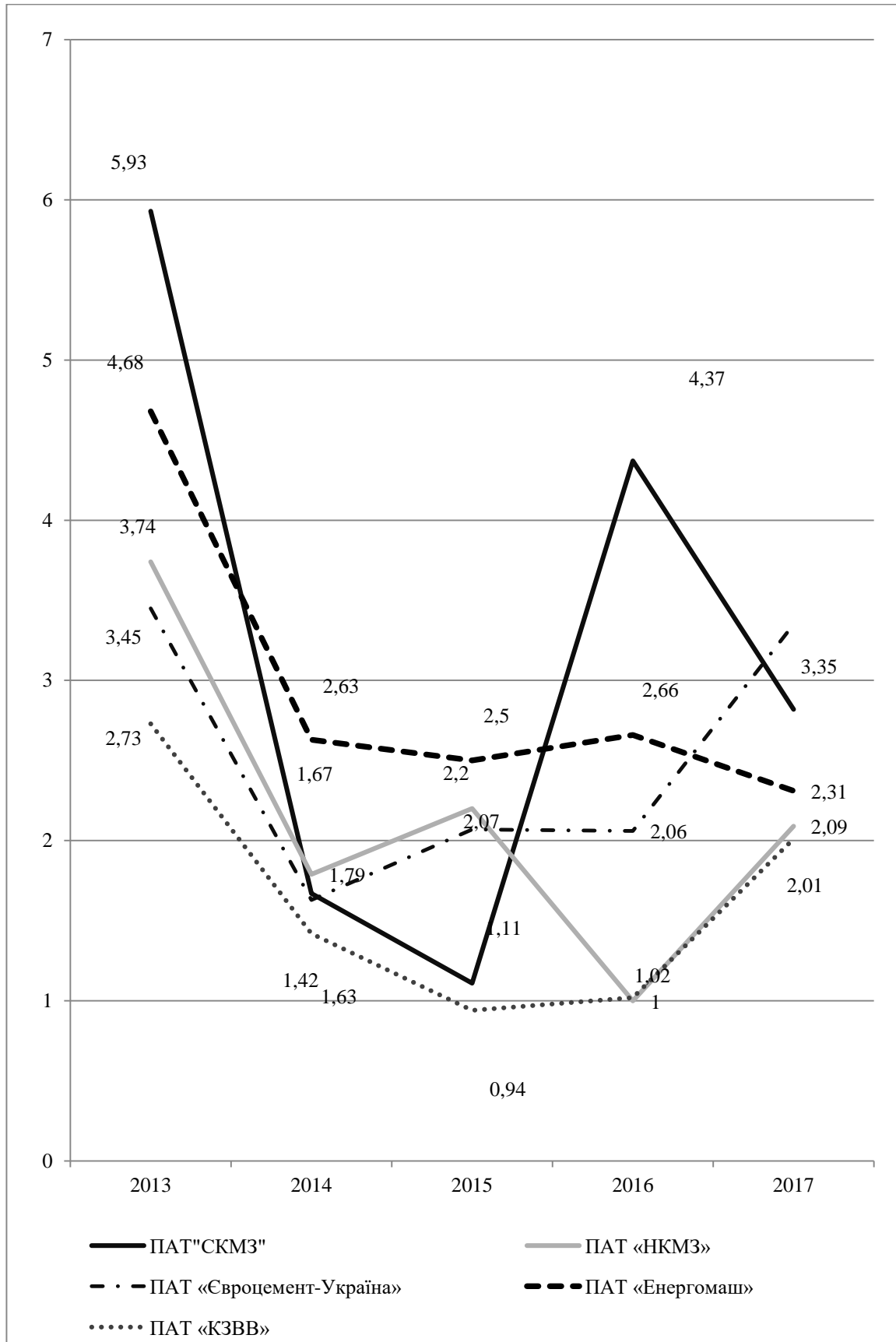
Рис. 2.12.Результат аналізу фондвіддачі

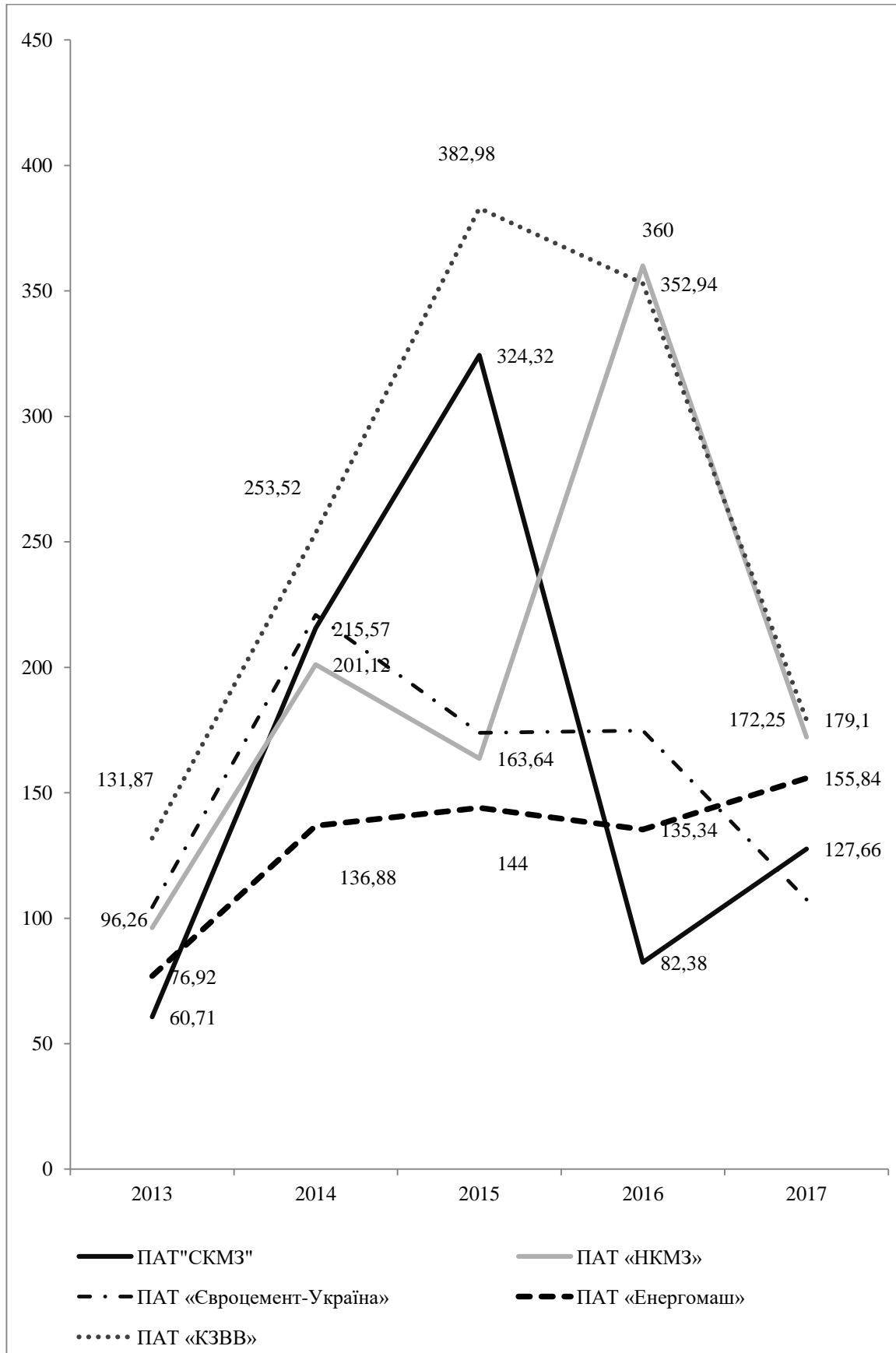
Рис. 2.13. Результат аналізу оборотності обігових коштів

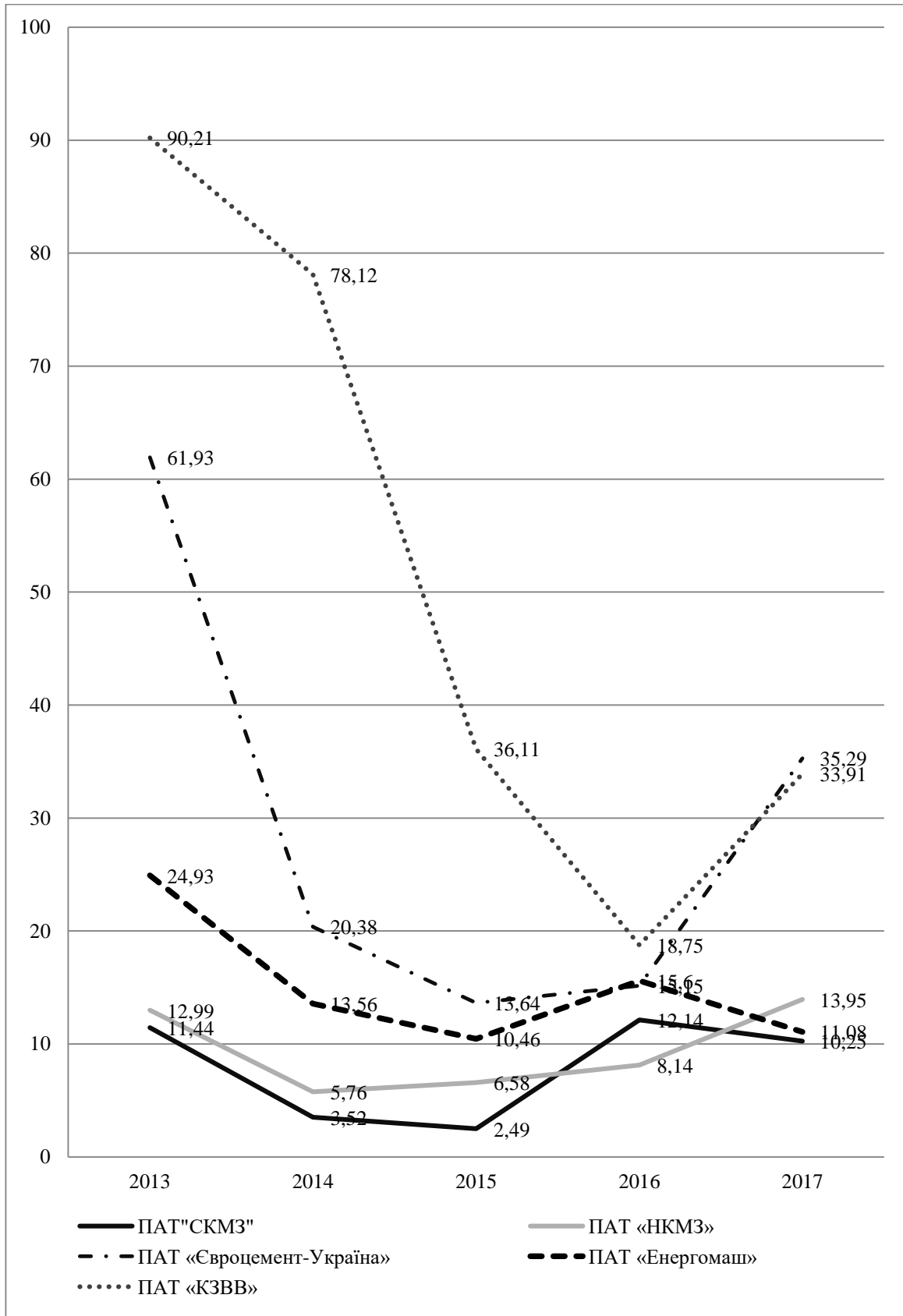
Рис. 2.14. Результат аналізу одного обороту одного обороту обігових коштів

Рис. 2.15. Результат аналізу оборотності запасів

Рис. 2.16. Результат аналізу одного обороту запасів

Рис. 2.17. Результат аналізу оборотності готової продукції

Найбільший приріст оборотності активів, а саме 244,83% зазначено на ПАТ «СКМЗ» у 2016 році, це характеризує, що дане підприємство максимально ефективно використало свої активи (грошові кошти, майно) для підвищення даного показника відносно попереднього року та отримання бажаного прибутку. протягом трьох попередніх років спостерігалась стійка тенденція до зростання оборотності, тому тимчасове скорочення може бути викликане дією зовнішніх факторів, нестабільністю зовнішнього середовища тощо.

Аналіз стану та динаміки оборотність активів на досліджуваних підприємствах показав, що в 2017 р. в порівнянні з попереднім скоротилась та пригальмувала своє зростання, що негативно характеризує ефективність використання активів.

Показник ефективності використання основних засобів підприємств, що аналізуються у 2017 р. є найвищим (а також, за весь досліджуваний період) на ПАТ «Євроцемент - Україна» – одна гривня вкладена в основні засоби приносить 5,16 грн. виручки (чистого доходу), збільшення рівня фондівдачі для вказаного підприємства є суттєвим, адже саме на ПАТ «Євроцемент - Україна» реалізовано максимальну кількість виробленої продукції та послуг. На ПАТ «СКМЗ» ТА «НКМЗ» збільшення показника не є суттєвим, дані підприємства протягом 2013-2017 рр. з різними темпами досягали приросту фондівдачі. Однак, слід відмітити, що на ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «Енергомаш» темпи приросту фондівдачі в 2017 р. в порівнянні з іншими періодами суттєво сповільнилися. Наприклад, якщо ПАТ «СКМЗ» в 2016 р. в порівнянні з 2015 р. збільшило фондівдачу на 3,14 п. (або 210,89%), в 2014 р. у порівнянні з 2013 р. приріст зменшився до 1,01п. (-14,41%), то в 2017 р. зростання

фондовіддачі складало 1,35 п. (зменшено приріс на 57,01%). На ПАТ «Енергомаш» приріст показника зафіксовано лише у 2016 р. та становить 0,60 п., у 2014 та 20145 році приріс склав 0,40 п. та 0,38 п. відповідно, а в 2017 р. показник фондовіддачі зменшився на -13,33%.

ПАТ «КЗВВ» протягом 2013-2017 рр. також збільшувало показник фондовіддачі за винятком 2015 р., показник використання основних засобів в порівнянні з попереднім суттєво скоротило це значення на 53,70% (0,25), на кінець 2017 р. значення показника фондовіддачі становило 0,52 п .

Аналіз ефективності використання обігових коштів, здійснений на рис. 2.17 засвідчив, що найнижчий рівень зафіксовано на ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «НКМЗ» та, відповідно, найбільшу тривалість одного обороту обігових коштів. Так, обігові кошти ПАТ «СКМЗ» протягом 2017 р. здійснили лише 0,88 обороти, тривалість одного обороту склала 409 днів (409,16). Незначно краща ситуація на ПАТ «НКМЗ», тривалість обороту обігових коштів якого 310,57 дня, відповідно кількість обертів 1,16. Крім того, уповільнення оборотності оборотних коштів спостерігається на обох підприємства протягом останніх двох років. Сталою є тенденція до підвищення оборотності обігових коштів та скорочення тривалості їх обертання на ПАТ «Євроцемент - Україна» та ПАТ «Енергомаш», які протягом всіх досліджуваних років (2013-2017) впевнено підвищують зазначені показники (не залежно від певного уповільнення темпів приросту на ПАТ «Енергомаш» у 2017 р. в порівнянні з 2016). Слід зазначити, що значення коефіцієнту оборотності та тривалості обороту обігових коштів є найбільшими (найменшими для тривалості) серед досліджених. Так, обігові кошти ПАТ «Євроцемент

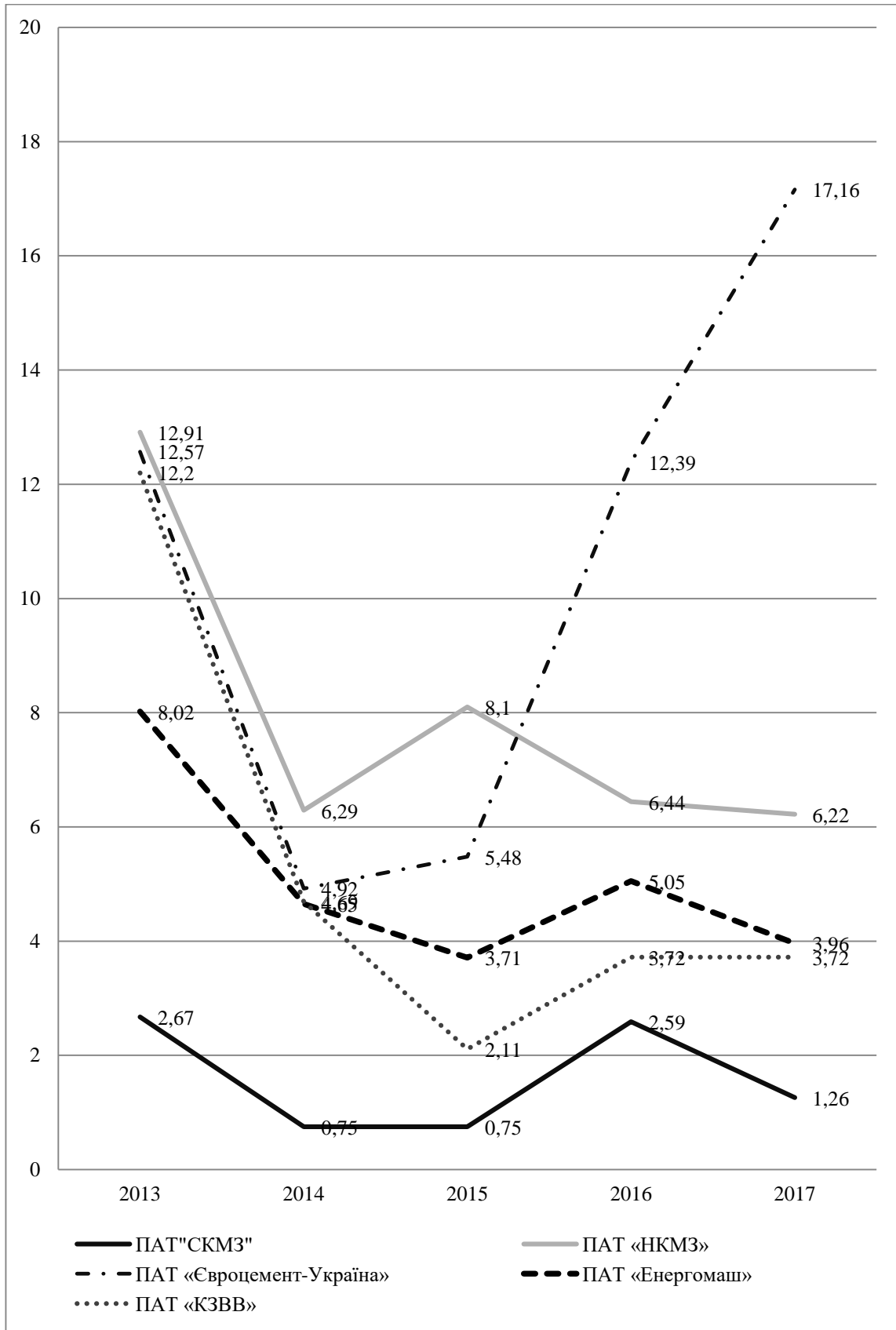
- Україна» протягом 2017 р. здійснили 119,92 оборти, а тривалість одного обороту склала 3,00 дні. Впевнене підвищення оборотності обігових коштів ПАТ «КЗВВ» протягом 2013-2014 рр. було зменшено в 2015 р., в якому коефіцієнт оборотності зменшився на 45,67%, та склав менше ніж у 2014 р., суттєво, але в з 2016 року зафіксовано позитивне покращення коефіцієнту оборотності обігових коштів на 60,87%, на кінець 2017 р оборти складають 1,53. Таким чином, аналіз оборотності обігових коштів підприємств, які досліджуються показує, що спостерігається тенденція до зниження оборотності обігових коштів та збільшення тривалості одного обороту, яке веде до збільшення потреби в фінансових ресурсах підприємств. Для керівництва необхідно провести міри для зменшення кількості запасів до мінімальної, що дозволить забезпечити безперервність операційного процесу та здійснення заходів щодо прискорення погашення дебіторської заборгованості.

Динаміка коефіцієнту оборотності запасів проведена на досліджених підприємствах констатує наступне: найменші значення коефіцієнту оборотності запасів і, відповідно, найбільша тривалість одного обороту спостерігається на ПАТ «КЗВВ» (0,94) та ПАТ «НКМЗ» (1,00). Для всіх досліджуваних підприємств 2014 р. характеризувався значною втратою показника оборотності запасів в порівнянні з 2013 р., так суттєво (на 71,84%) скоротився показник оборотності для ПАТ «СКМЗ» з 5,93 до 1,67 обертів за рік, також на 52,75% відбулося зменшення коефіцієнту оборотності запасів ПАТ «Євроцемент - Україна», на 43,80% ПАТ «Енергомаш». Незважаючи на позитивну тенденцію поступового підвищення значення оборотності запасів протягом 2014-2017 рр., зокрема ПАТ «СКМЗ»,

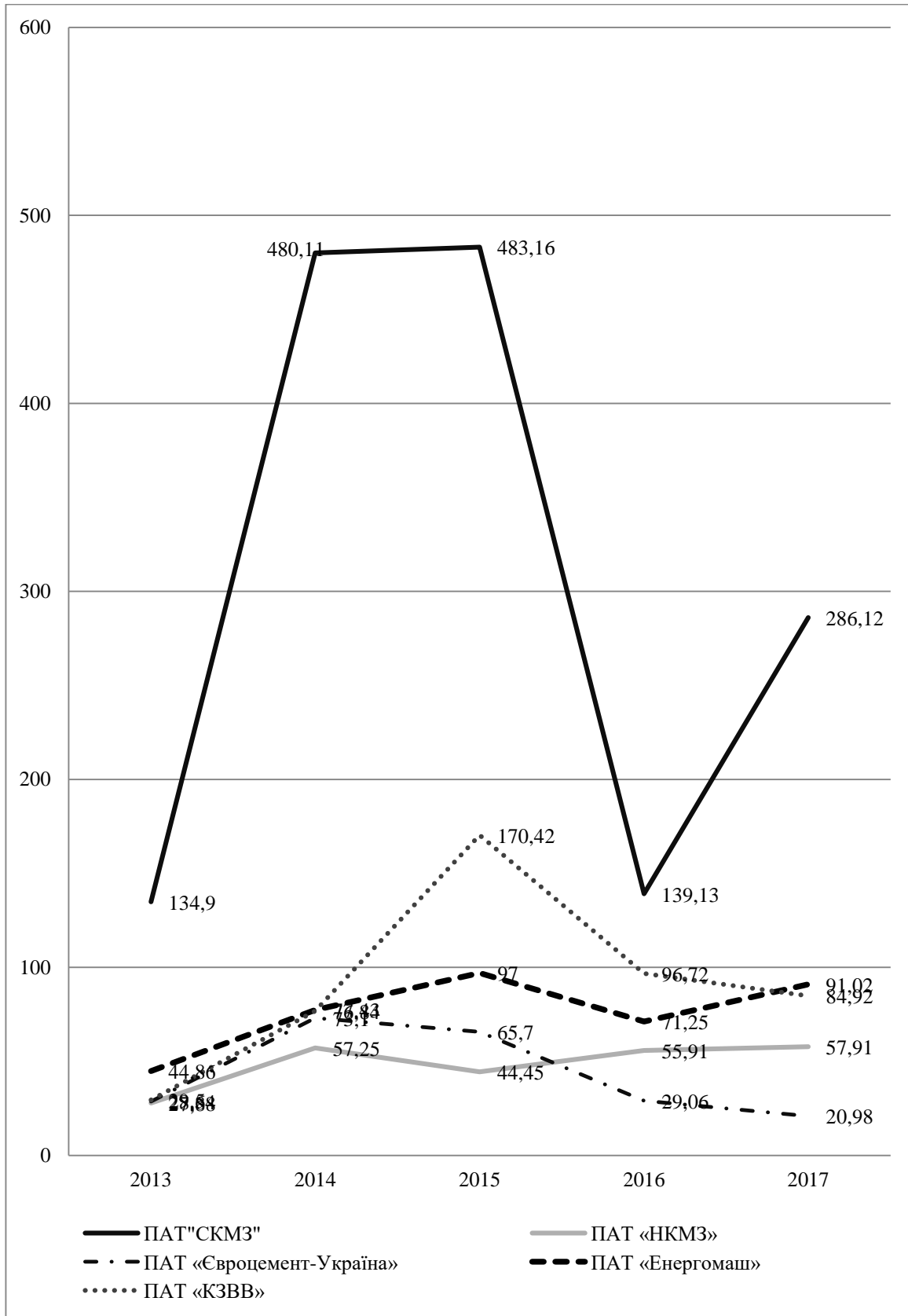
ПАТ «Енергомаш», та ПАТ «Євроцемент - Україна», ПАТ «КЗВВ» не вдалося відновити рівень оборотності або наблизити його до рівня 2013 р. Крім того, коефіцієнт оборотності запасів ПАТ «Енергомаш», який мав позитивну тенденцію до зростання протягом 2015 та 2016 рр., в 2017 р. знову знизився більш як на -13 % (13,16%). Відповідно збільшилась тривалість одного обороту запасів – з 135,34 до 155,84 днів. Найдовша тривалість одного обороту запасів спостерігається на ПАТ «КЗВВ» та ПАТ «НКМЗ», відповідно, 382,98 та 360,00 дні, що свідчить про наявність проблем підприємств щодо ділової активності та оборотності оборотних активів.

Аналіз розрахункових даних дозволяє визначити, що для всіх досліджених підприємств в період 2014-2016 рр. спостерігалось зменшення оборотності готової продукції, окрім ПАТ «Євроцемент - Україна». Найменше значення цього показника зафіксовано на ПАТ «НКМЗ», протягом 2014 р. на одну гривню готової продукції припадало 5,76 грн. виручки від реалізації (чистого доходу). Найбільше значення цього показника на ПАТ «КЗВВ», там цей показник у 2013 сягнув 90,21 грн. на одну гривню готової продукції. На кінець 2017 р. показник збільшився на всіх підприємствах, особливо на ПАТ «Євроцемент - Україна» на 132,94% порівняно з 2016 роком.

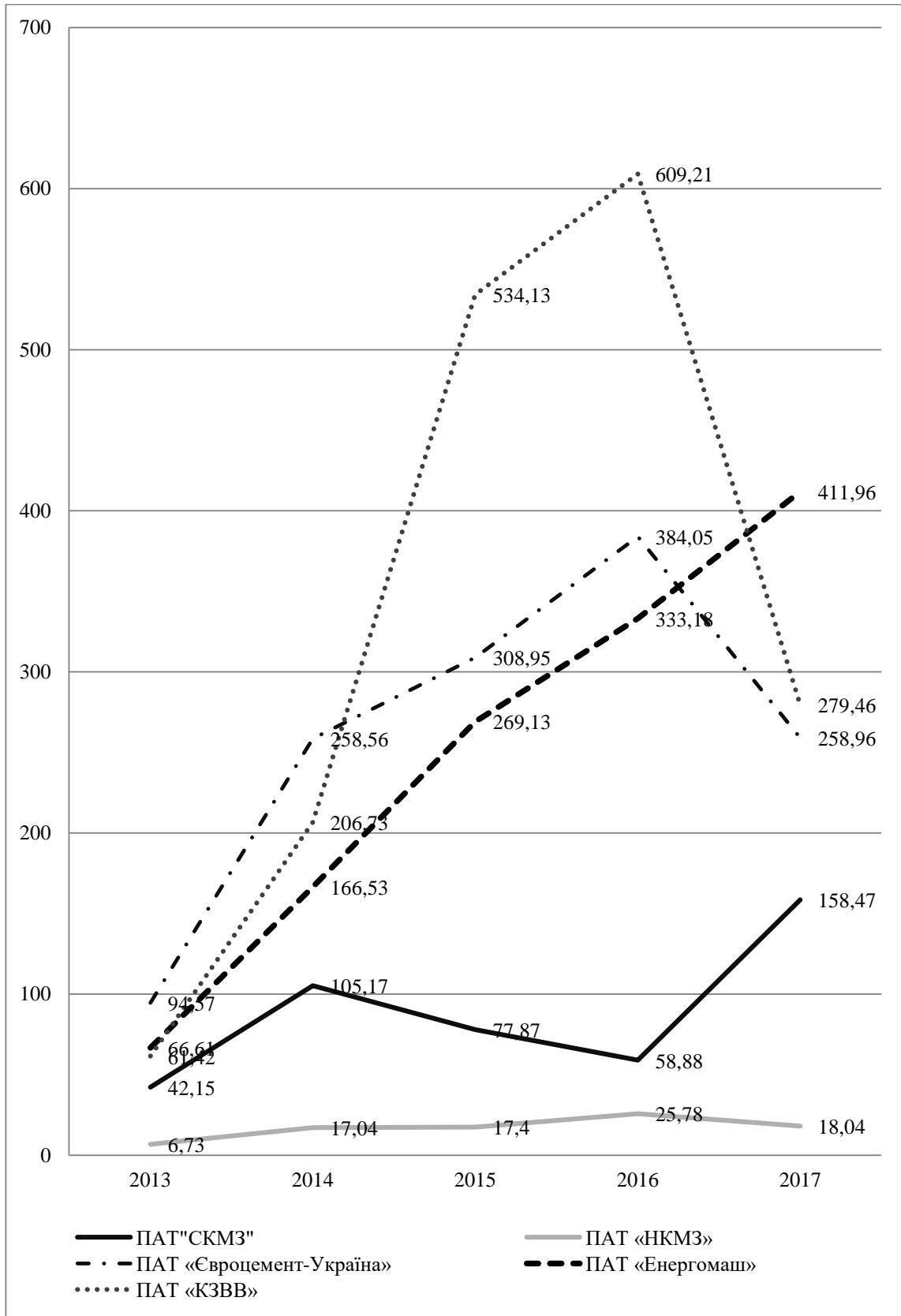
Результати аналізу оборотності дебіторської заборгованості, періоду погашення дебіторської заборгованості, періоду погашення кредиторської заборгованості та оборотності власного капіталу представлено на рисунках 2.18 – 2.21.

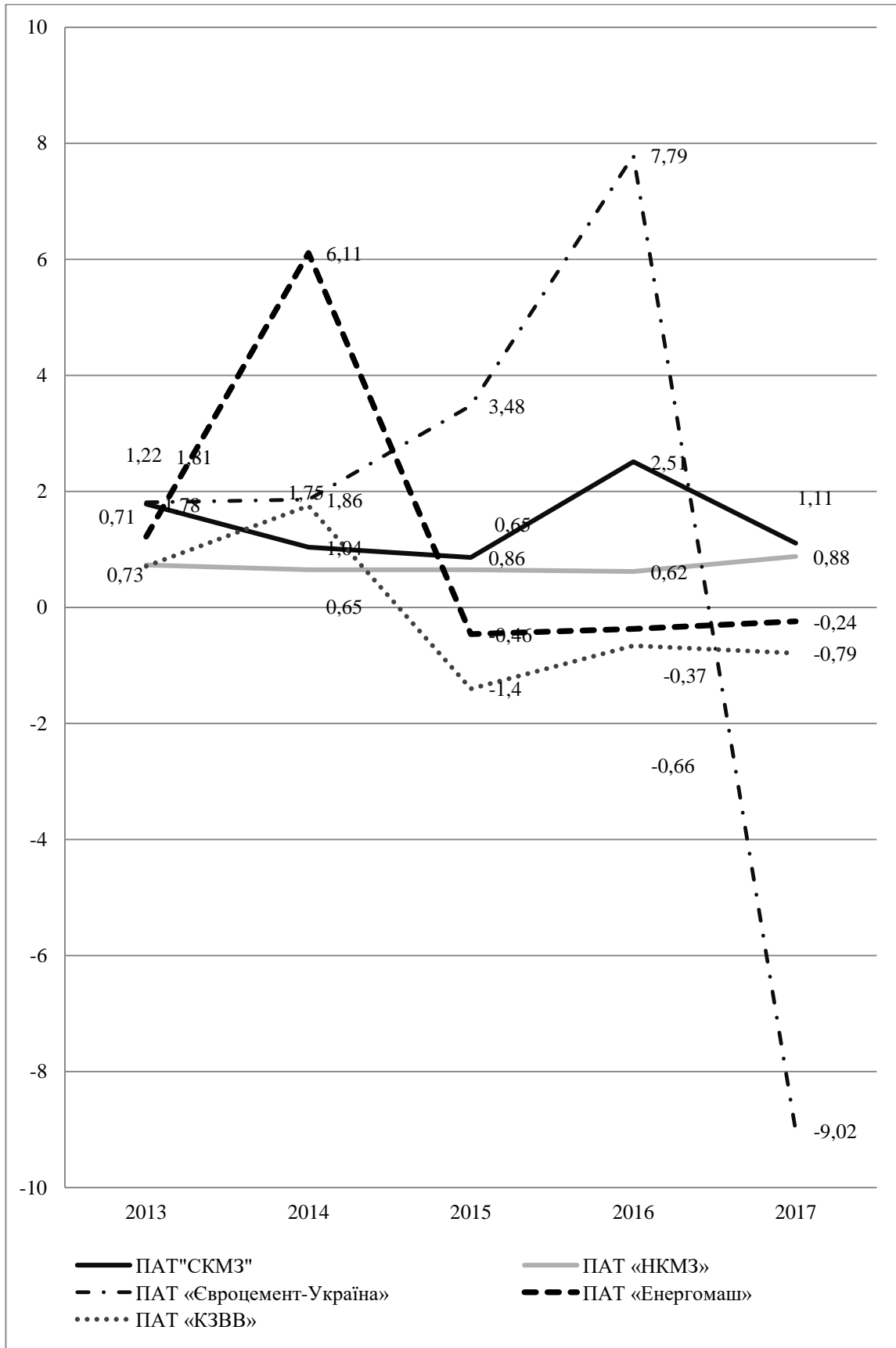
Рис. 2.18. Результат аналізу оборотності дебіторської заборгованості

Рис. 2.19. Результат аналізу періоду погашення дебіторської заборгованості

Рис. 2.20. Результат аналізу періоду погашення кредиторської заборгованості

Рис. 2.21. Результат аналізу оборотності власного капіталу

Аналіз ділової активності підприємства охоплює аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості, а також їх співвідношення (рис. 2.18, 2.19, 2.20, 2.21.). Найбільше значення коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості як в 2016, так і в 2017 р. спостерігається на ПАТ «Євроцемент-Україна», на одну гривню дебіторської заборгованості припадає відповідно 12,39 грн. та 17,16 грн., що відповідно, зумовлює достатньо незначні терміни погашення заборгованості 29,06 днів в 2016 р. та 20,98 дня в 2017 р. Слід також зазначити, що підвищення оборотності та скорочення періоду погашення дебіторської заборгованості, свідчить про підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю та покращення платіжної дисципліни.

Позитивна динаміка до прискорення оборотності дебіторської заборгованості та скорочення періоду її погашення спостерігається на ПАТ «НКМЗ» (в 2017 р. обігові кошти знаходились у дебіторів 57,91 дня) та ПАТ «КЗВВ» (84,92 дня). Відсутня стала динаміка щодо показників ефективності управління дебіторської заборгованості на ПАТ «Євроцемент-Україна», що може бути свідченням непослідовної політики щодо відносин з клієнтами. Хоча підприємство досягло скорочення терміну погашення дебіторської заборгованості в 2015 р. в порівнянні з 2014 (на 11,38%), однак в 2016 р. знову спостерігалось різке уповільнення оборотності (на 126,09%).

Аналізуючи наступний показник ділової активності, кредиторську заборгованість як одну з форм фінансування, динаміка до скорочення періоду її погашення протягом 2014-2017 рр. ПАТ «КЗВВ» ТА ПАТ» НКМЗ» може розглядатись як використання коштів своїх підрядників та постачальників з однієї сторони, та

підвищення якості платіжної дисципліни з іншої. На відміну від вищевказаних підприємств, ПАТ «СКМЗ», ПАТ «Євроцемент-Україна» та ПАТ «Енергомаш» протягом всього періоду, що досліджується збільшують період погашення кредиторської заборгованості, зокрема, зростання тривалості погашення кредиторської заборгованості склало на кінець 2017 р. 158,47 дня або 169,14%, 258,96 днів або 32,57% та 411,96 дня або 23,64% відповідно, що не в останню чергу, може бути пов'язане з погіршенням відносин з постачальниками або ж суттєвим зростанням придбаних товарів. Керівництву даних підприємств необхідним є складення платіжного календаря для погашення своїх зобов'язань та контролювати майбутні транзакції фінансових ресурсів, що дозволить надалі більш ефективно управляти грошовими потоками.

Показник оборотності власного капіталу характеризує ефективність управління власного капіталу, в результаті аналізу динаміки констатуємо, що в 2017 р. на ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «Євроцемент-Україна» спостерігається тенденція до зменшення суми чистого доходу, який припадає на одну гривню власного капіталу. Слід відмітити, що скорочення оборотності власного капіталу ПАТ «СКМЗ» відбувається досить значними темпами (-55,78%), то на ПАТ «Євроцемент-Україна» темпи дещо вищі в 2017 р. -215,79%. Незважаючи на те, що ПАТ «НКМЗ» характеризується найменшим значенням показника оборотності власного капіталу – в 2013 р. на одну гривню власного капіталу приходиться 0,73 грн. чистого доходу, підприємство демонструє поступове зростання даного показника протягом всіх років, що вивчалися. Зовсім інша ситуація спостерігається на ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ», з 2015-2017 рр. зосереджено від'ємне значення коефіцієнту оборотності власного капіталу, що зумовлено

дефіцитом власного оборотного капіталу, зростом поточних зобов'язань, збитковою діяльністю підприємства. Разом з тим, доводиться констатувати уповільнення темпів приросту коефіцієнту оборотності власного капіталу в 2017 р. в порівнянні з 2016 р. на обох зазначених підприємствах. Так, наприклад, приріст коефіцієнту оборотності власного капіталу ПАТ «Енергомаш» в 2016 р. в порівнянні з попереднім зменшився 52,86%, в той час, як в 2017 р. його значення збільшилось лише на 19,70%.

2.3. Аналіз показників ліквідності та рентабельності промислових підприємств

В сучасних умовах показники ліквідності є суттєвим елементом аналізу фінансового стану промислових підприємства. Зацікавлені сторони, на основі існуючих даних, приймають рішення щодо інвестиційної стратегії в ту чи іншу галузь промислової діяльності коефіцієнти ліквідності та рентабельності якої має позитивних характер. Дослідження існуючої методики обчислення й оцінки коефіцієнтів ліквідності та рентабельності є необхідною умовою якісного забезпечення аналітичної роботи в цьому напрямі.

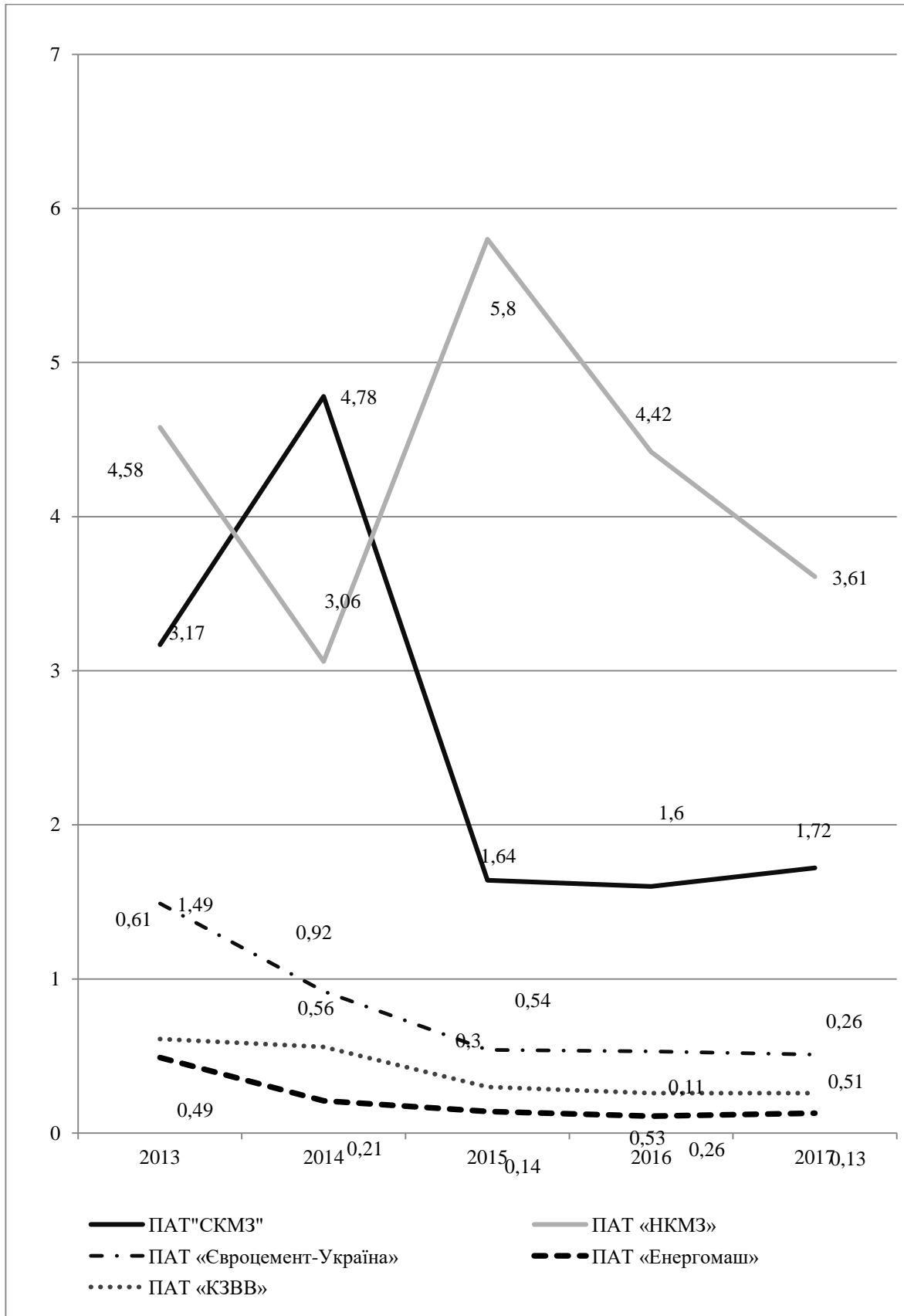
Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми ефективного управління та економічного аналізу ліквідності та рентабельності піднімали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: М. Чумаченко, М. Болух, В. Бурчевський, М. Горбатов [57], Л. Лахтіонова [165], Р. Хиггінс [273], Р. Сайфулин, А. Шеремет [317], В. Ковальов [137], В. Бочаров [59], Г. Савицька [276], В. Мец [183], Є. Мних [185], Г.І. Кіндрацька [135], В. Артеменко, Н. Анисимова [38],

С. Мошенський, О. Олійник [187], Грабовський [89], Попович [258], Г. Андрєєва, В. Андрєєва [35], М. Болух, В. Бурчевський, М. Горбатюк [58] та ін.

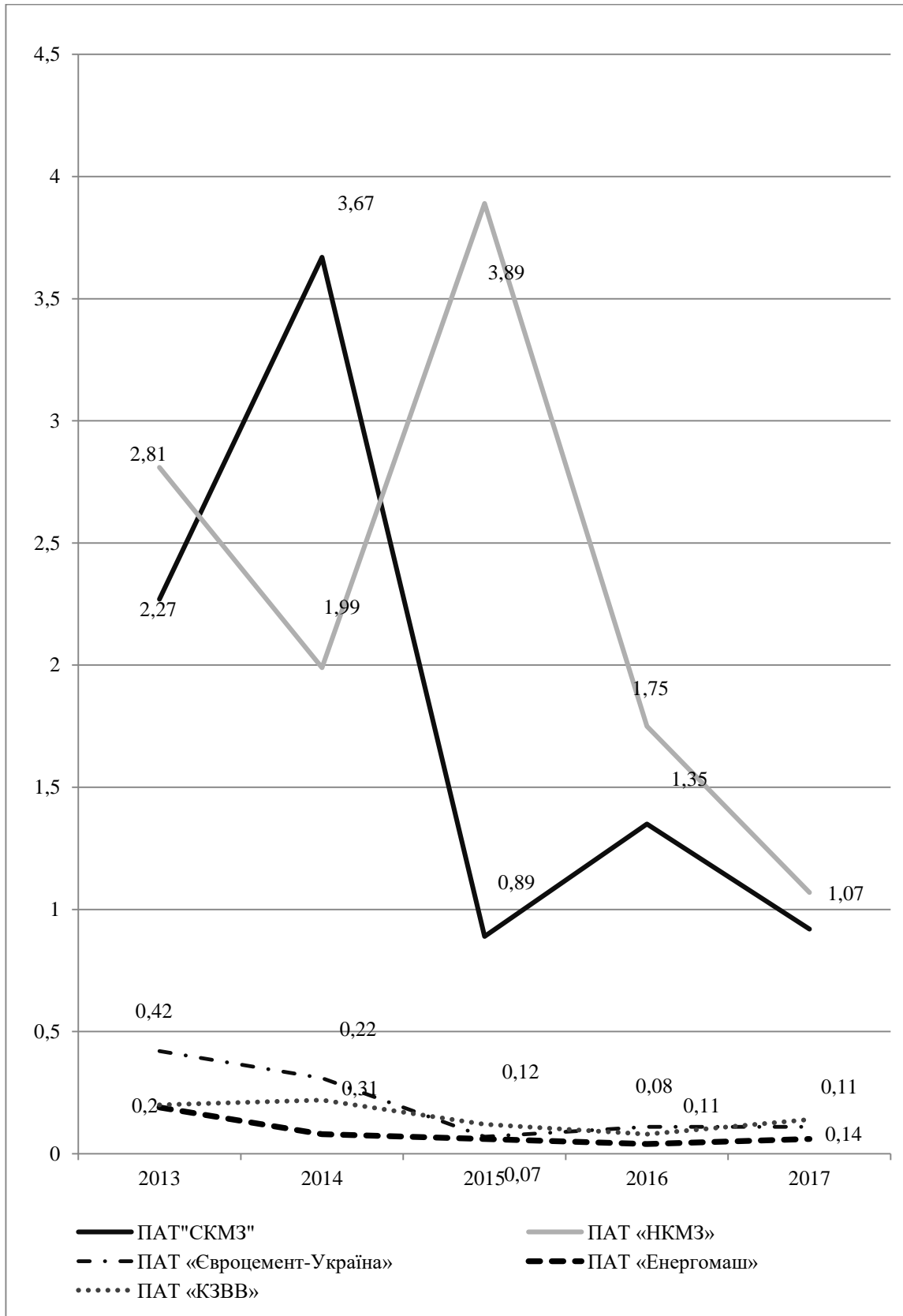
Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах одним із визначальних факторів розвитку промислових підприємств є їх фінансовий стан завдяки якому відображається потенціал та конкурентоспроможність. Функціонування промислових підприємств країни підпадає під вплив економічних та політичних змін, що утворюють нестабільне зовнішнє середовище яке вимагає своєчасного обрахунку дій задля мінімізації операційних та фінансових ризиків.

Проводячи об'єктивну оцінку показників ліквідності та рентабельності промислових підприємств варто розглядати показник не окремо, а в комплексі, які наочно відображають основу діяльність підприємств. Такі дії зумовлюють швидке виконання завдань та зобов'язань господарюючим суб'єктом, що відображає рівень його ділової репутації, сприяє збільшенню довіри партнерів, збільшує кількість зовнішніх джерел фінансування.

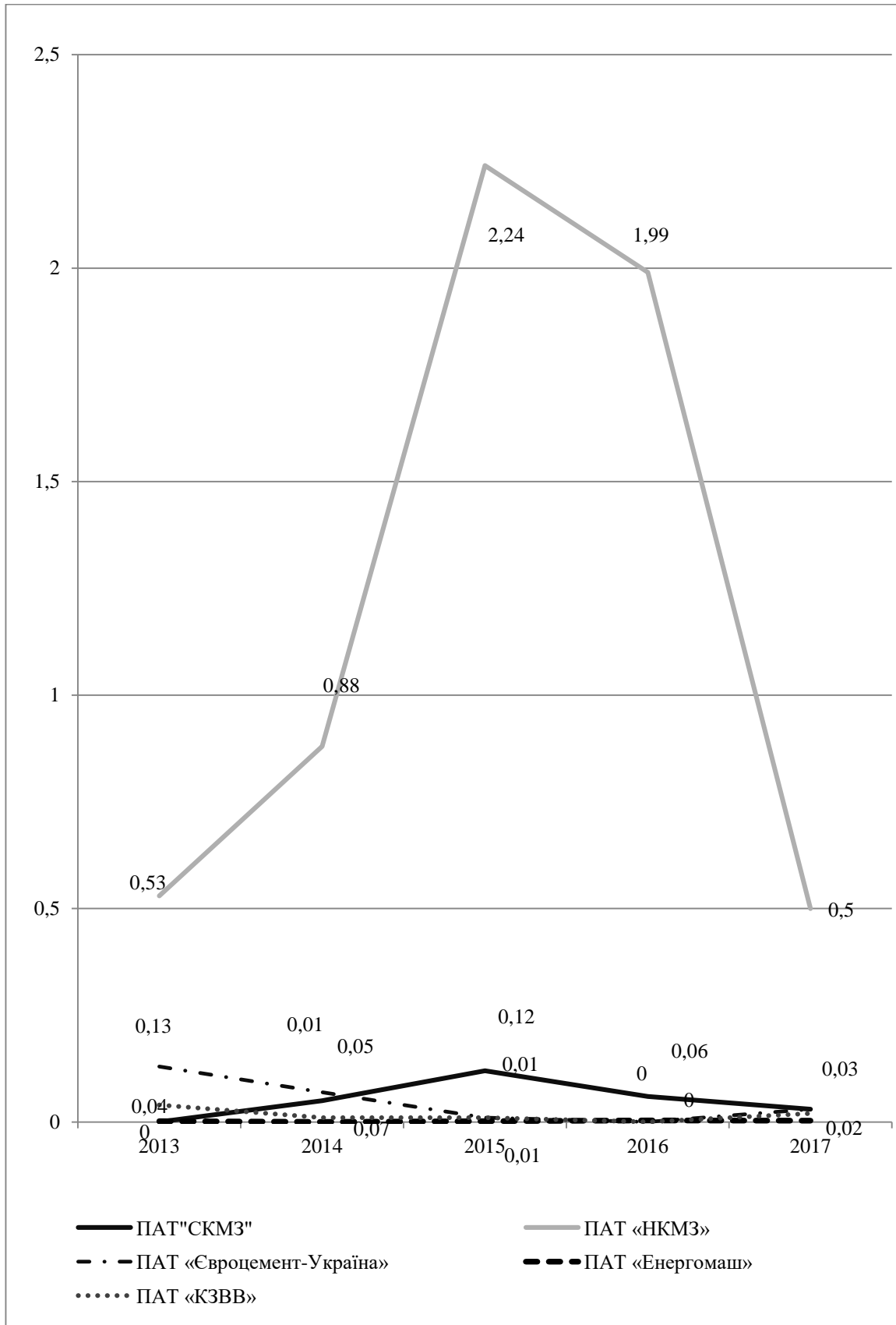
Одним із факторів успішного господарювання є наявність достатньої кількості активів промислового підприємства. Саме з цією метою виникає необхідність посилення уваги до важливої складової фінансового стану промислового підприємства, як показників ліквідності та рентабельності, задля удосконалення методів і способів їх аналізу та забезпечення ефективного управління ними. Результати аналітичної оцінки поточної ліквідності, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності та співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості представлено на рисунках 2.22 – 2.25.

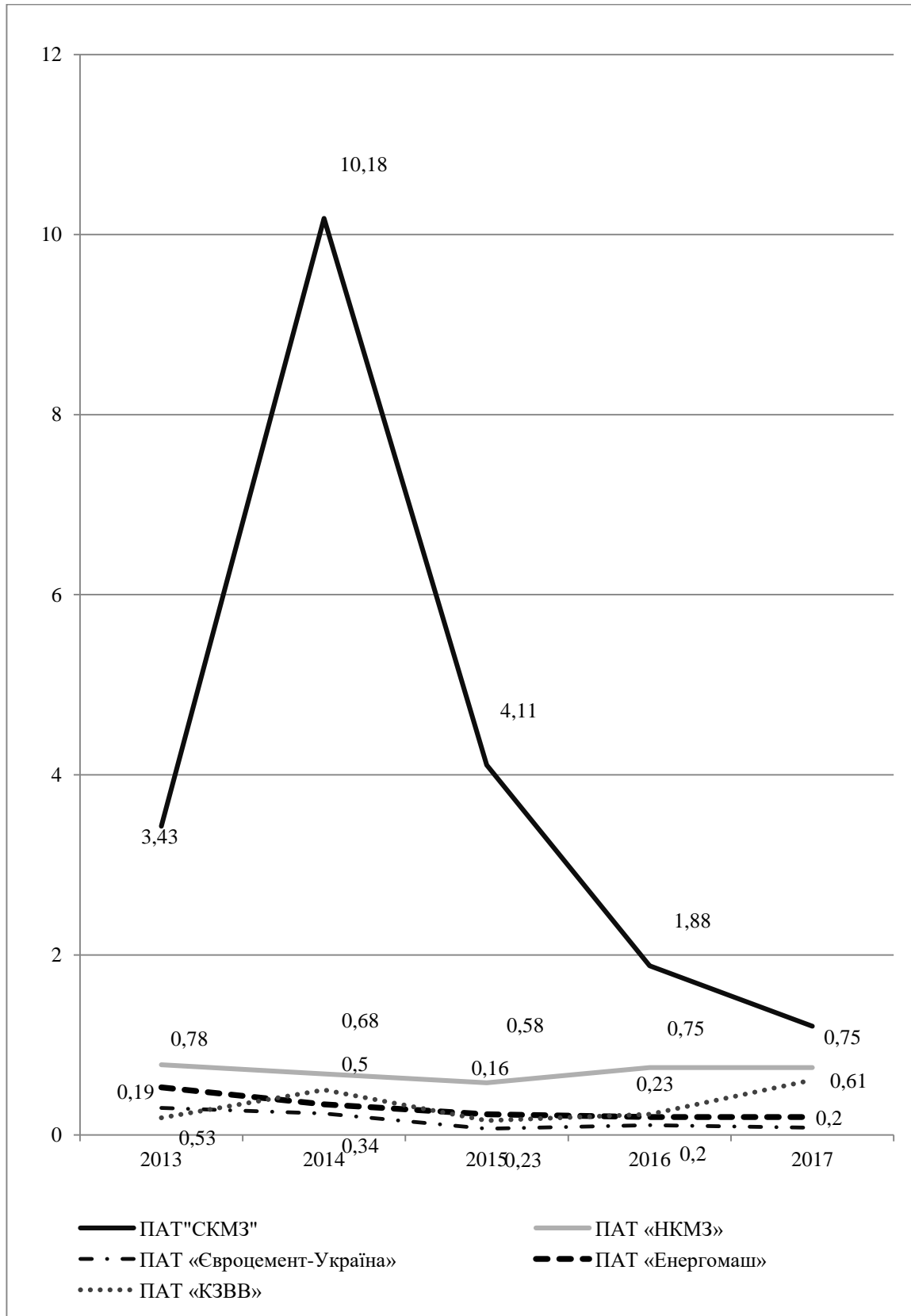
Рис. 2.22. Результат аналізу ліквідності поточної (покриття)

Рис. 2.23. Результат аналізу ліквідності швидкої

Рис. 2.24. Результат аналізу ліквідності абсолютної

Рис. 2.25. Результат аналізу співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості

За результатами проведених розрахунків показників ліквідності підприємств, можна зробити наступні висновки: в цілому на трьох з досліджуваних підприємств: ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» спостерігаються достатньо низькі значення коефіцієнту поточної ліквідності (покриття), на ПАТ «СКМЗ» показники є відповідним до нормативного (1,00-3,00), а на ПАТ «НКМЗ» навпаки вище нормативу. Так на ПАТ «СКМЗ» значення коефіцієнта поточної ліквідності на кінець 2017 р. його значення склало 1,72, тобто на одну гривню поточних зобов'язань приходиться 1,72 грн. оборотних активів, що є цілком достатнім. Разом з тим, аналіз динаміки показника на досліджуваному підприємстві свідчить про його стійке з протягом останніх трьох років, причому в 2017 р. в порівнянні з попереднім коефіцієнт збільшився на 0,12 грн. або 7,50%. Перевищення нормативу показника протягом 2013-17 рр. зосереджено на ПАТ «НКМЗ», на кінець 2017 р. коефіцієнт ліквідності поточної становив 3,61 грн., дане свідчить про зниження ефективності використання активів та залучення зайвих оборотних коштів підприємства. Нижчим за норматив, є значення показника поточної ліквідності на ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ», яке на кінець 2017 р. є критичним для всіх підприємств, так на ПАТ «Євроцемент-Україна» показник становить 0,51 грн, що -3,77% менше ніж в попередньому, у 2015-16 рр. ситуація залишилася негативно стабільною, а от у 2013-2014 рр. показник був близьким до нормативного. Найнижчим показником характеризується ПАТ «Енергомаш», у 2016 р. коефіцієнт становить лише 0,11 грн. та є максимально критичним для нього. Проблемний стан платоспроможності зафіксовано на ПАТ «Енергомаш», адже

показники протягом всього досліджуваного періоду не відповідають нормативним, що спричиняє збільшенню вартості позикових коштів та веде до зниженню довіри перед кредиторами та постачальниками.

Аналогічно до попереднього показника позитивне значення коефіцієнта швидкої ліквідності спостерігається у ПАТ «СКМЗ» (0,92) та ПАТ «НКМЗ» (1,07). Решта досліджуваних підприємств характеризується досить незначною часткою короткострокових зобов'язань, які можна оплатити завдяки високоліквідних оборотних активів (фінансові інвестиції, грошові кошти). Так ПАТ «Євроцемент-Україна» та ПАТ «КЗВВ» спроможне погасити лише 11% та 14% своїх зобов'язань відповідно, за рахунок високоліквідних активів, на ПАТ «Енергомаш» цей показник на кінець 2017 р. ще нижчий - на кожен гривню поточних зобов'язань приходиться 0,06 грн. високоліквідних активів.

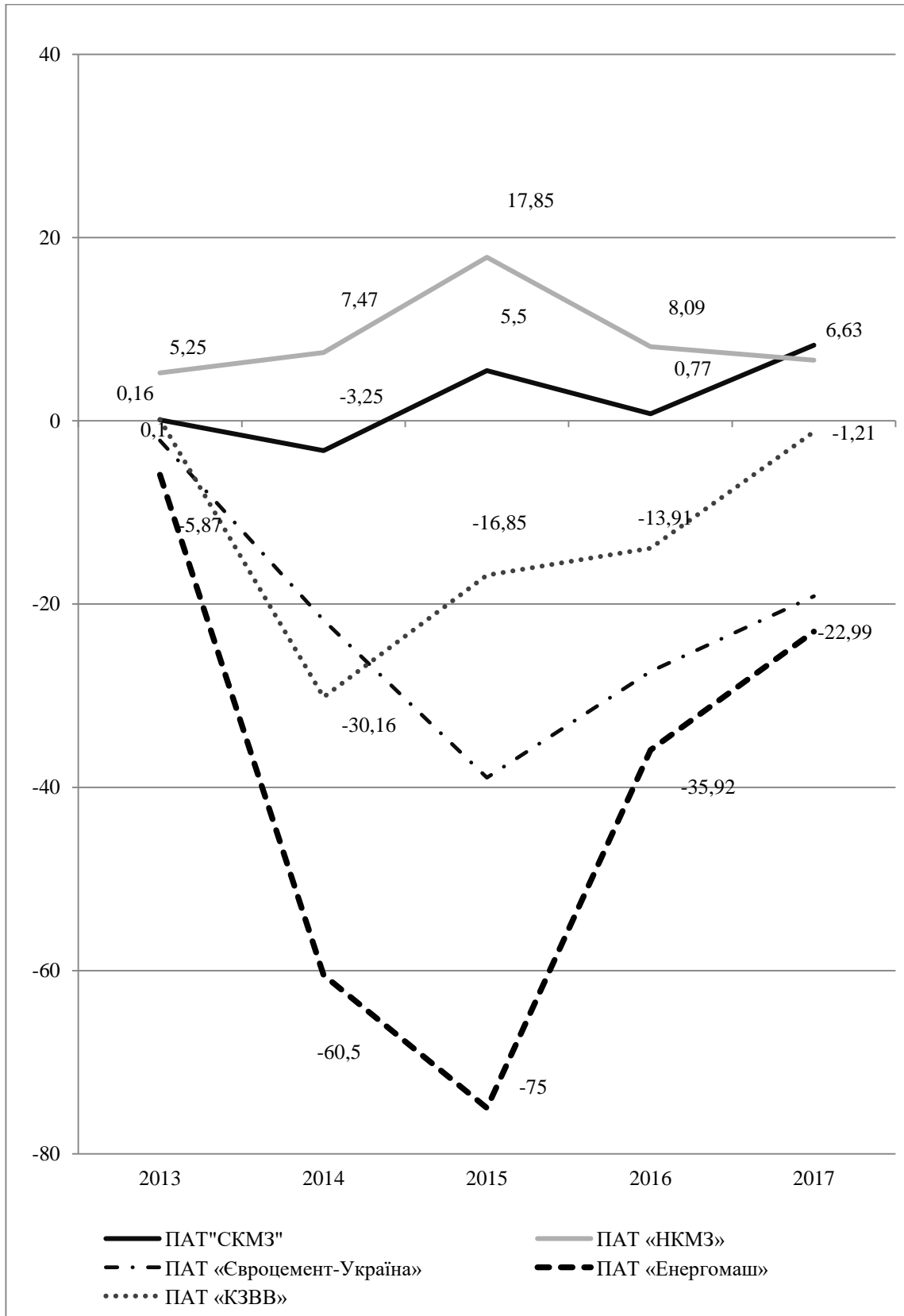
Величина коефіцієнту абсолютної ліквідності для більшості досліджуваних підприємств ПАТ «СКМЗ», ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» є дуже низькою від 0,00 до 0,03, тобто підприємства мають дуже незначну здатність погашати свої зобов'язання негайно, за рахунок наявних грошових коштів та їх еквівалентів. Досить високе значення абсолютної ліквідності спостерігається на ПАТ «НКМЗ» на кожен гривню поточних зобов'язань приходиться 0,35 грн. абсолютно ліквідних активів. Незважаючи на те, що значення всіх показників ліквідності вказаного підприємства є досить високим та перевищує нормативи, вказана ситуація свідчить про неефективну стратегію використання фінансових ресурсів.

Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств показує, що має місце переважання

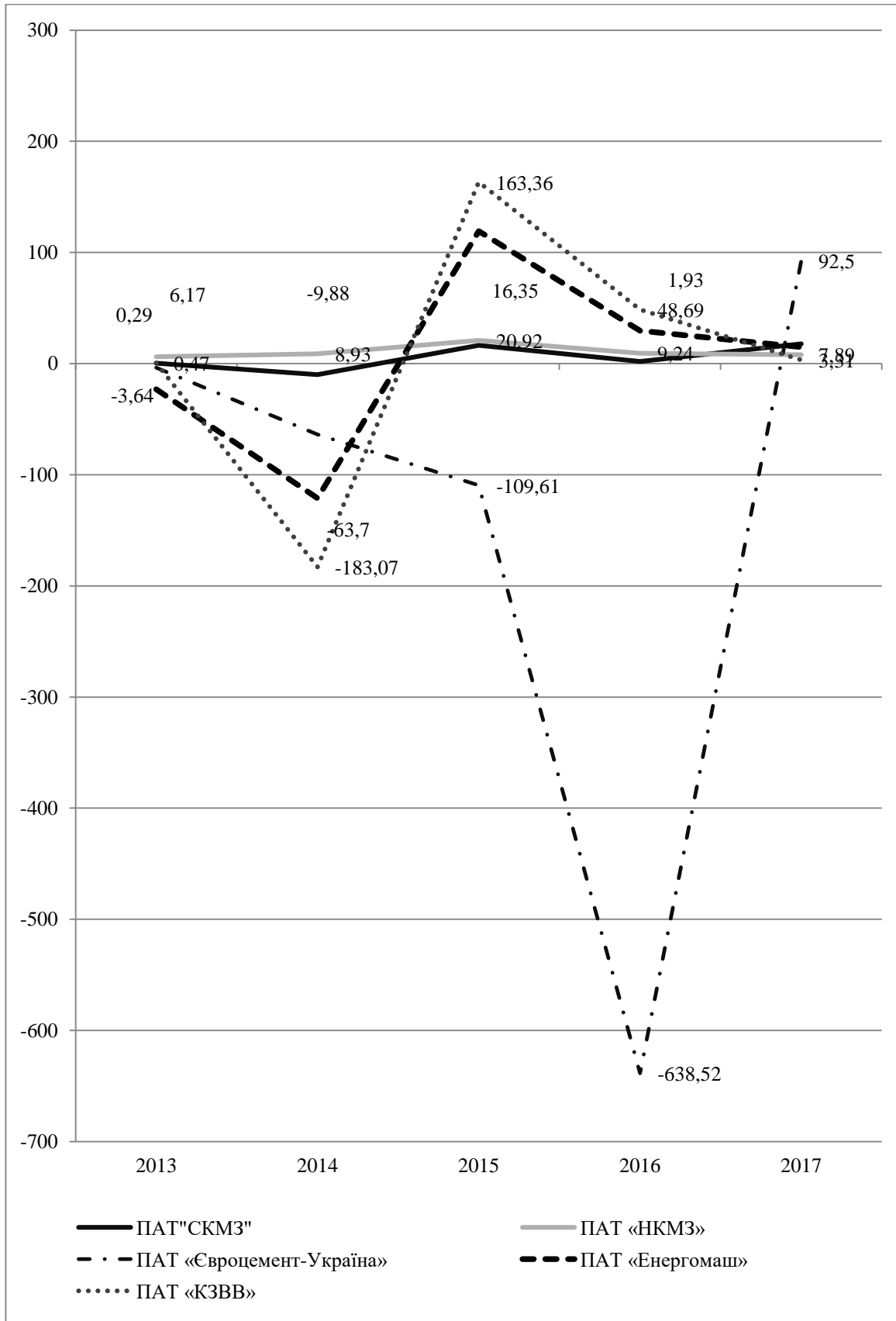
розмірів кредиторська заборгованості. На ПАТ «Євроцемент-Україна» на одну гривню кредиторської заборгованості припадає 0,08 грн. дебіторської (цей показник є найменшим серед досліджених підприємств); ПАТ «Енергомаш» за рахунок очікуваних надходжень від дебіторів може погасити лише 20% наявної кредиторської заборгованості.

Переважання дебіторської заборгованості над кредиторською спостерігається у ПАТ «НКМЗ», ПАТ «КЗВВ» співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості становить 0,75 та 0,61 відповідно. Перевищення нормативу показника зафіксовано на ПАТ «СКМЗ» (1,21-10,18), адже протягом всього досліджуваного періоду спостерігається збільшення фінансування за рахунок кредиторів, як наслідок це може спричинити в майбутньому погіршення відносин з постачальниками. В цілому, аналіз показників ліквідності підприємств показує наявність проблем з їх платоспроможністю, оскільки більшість підприємств мають низькі показники ліквідності, які не відповідають нормативам та вимагають перегляду політики формування виробничого процесу на підприємстві збільшення грошових коштів за рахунок комерційного кредитування.

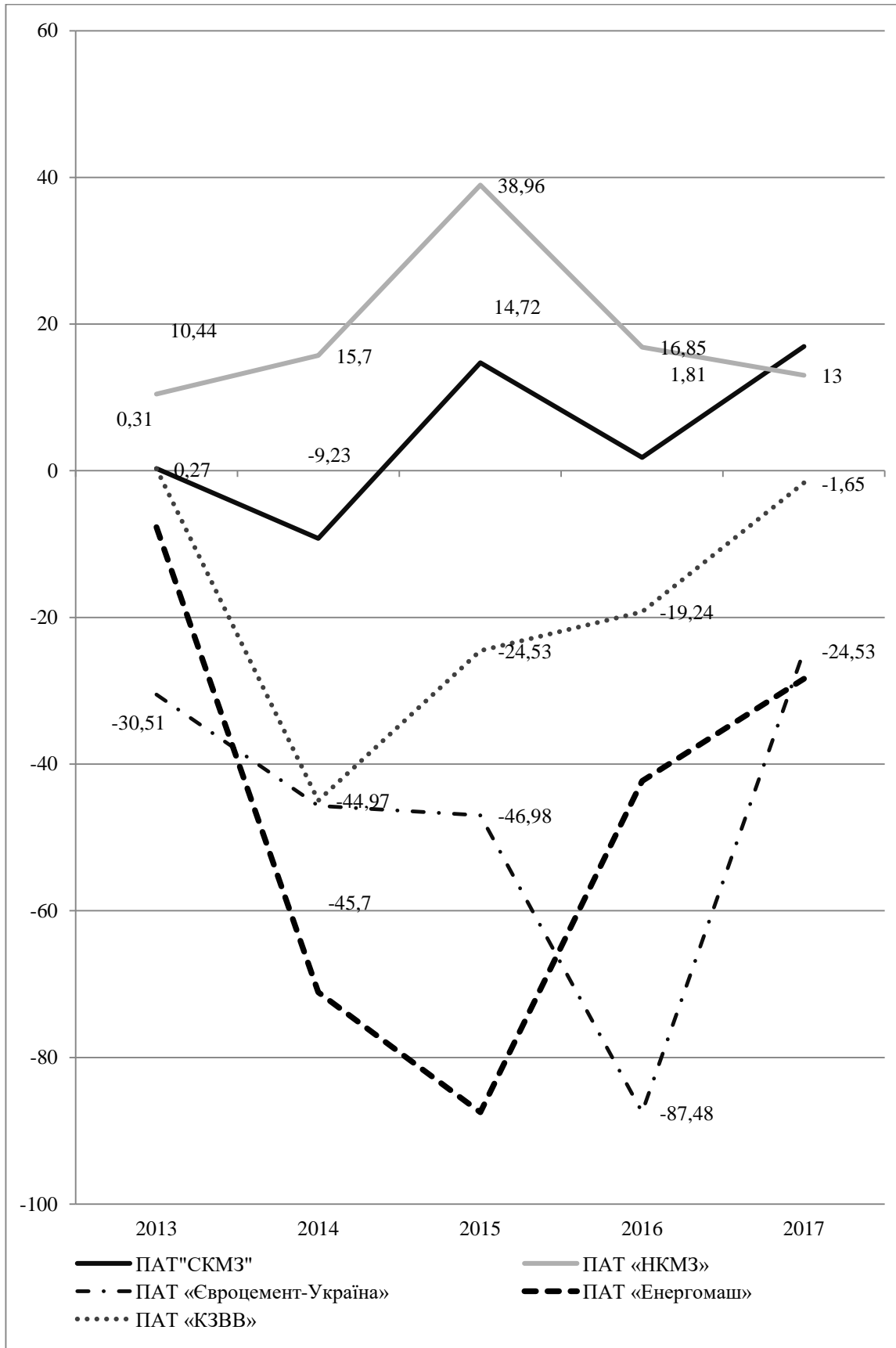
Досліджуючи фінансову звітність досліджуваних промислових підприємств України нами були проведенні розрахунки показників рентабельності, зокрема: рентабельності капіталу (активів) за чистим прибутком (рис. 2.26), рентабельність власного капіталу (рис. 2.27), рентабельності виробничих фондів (рис. 2.28), рентабельності реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності (рис. 2.29), рентабельності реалізованої продукції за чистим прибутком (рис. 2.30).

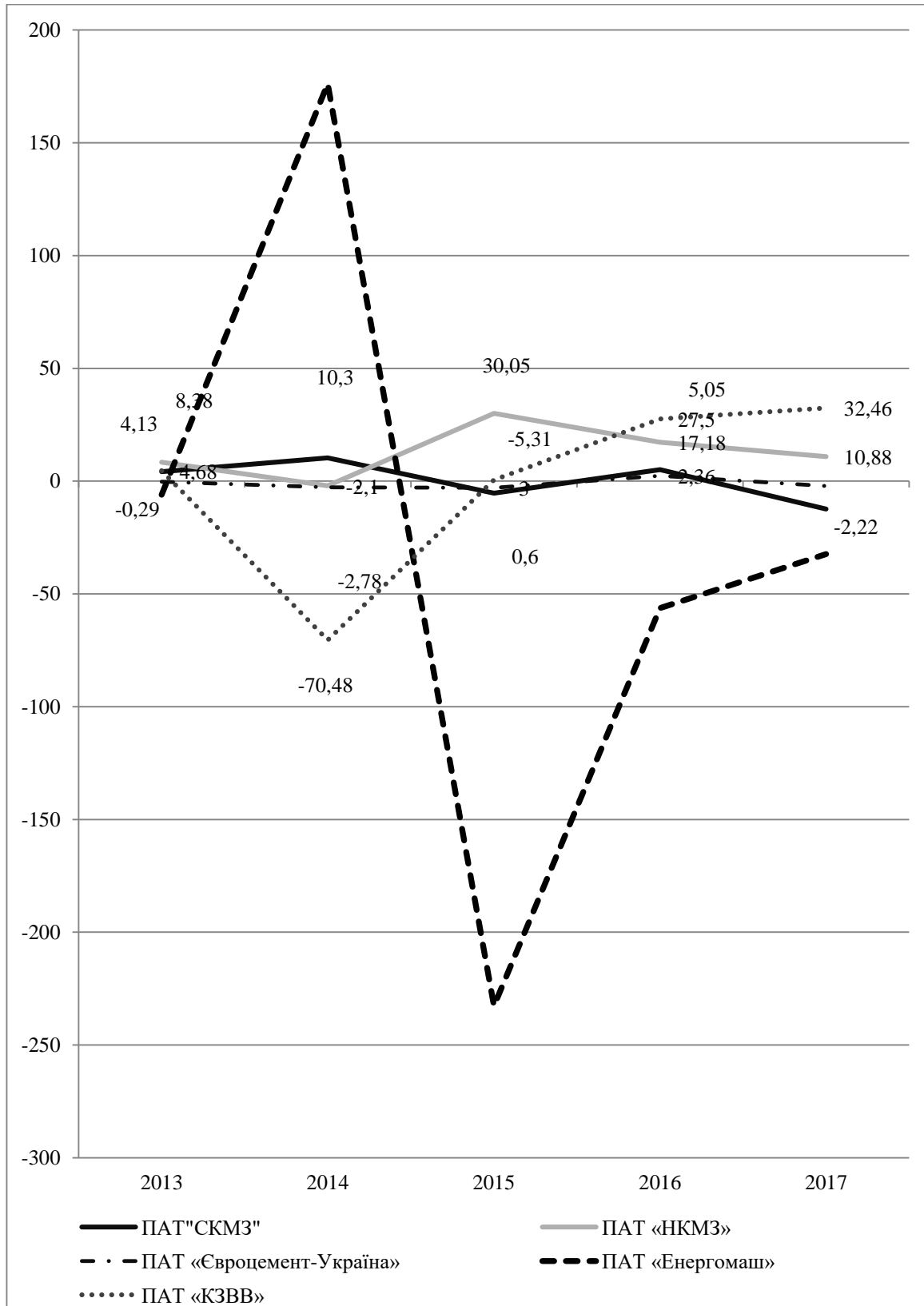
Рис. 2.26. Результат аналізу рентабельності капіталу (активів) за чистим прибутком

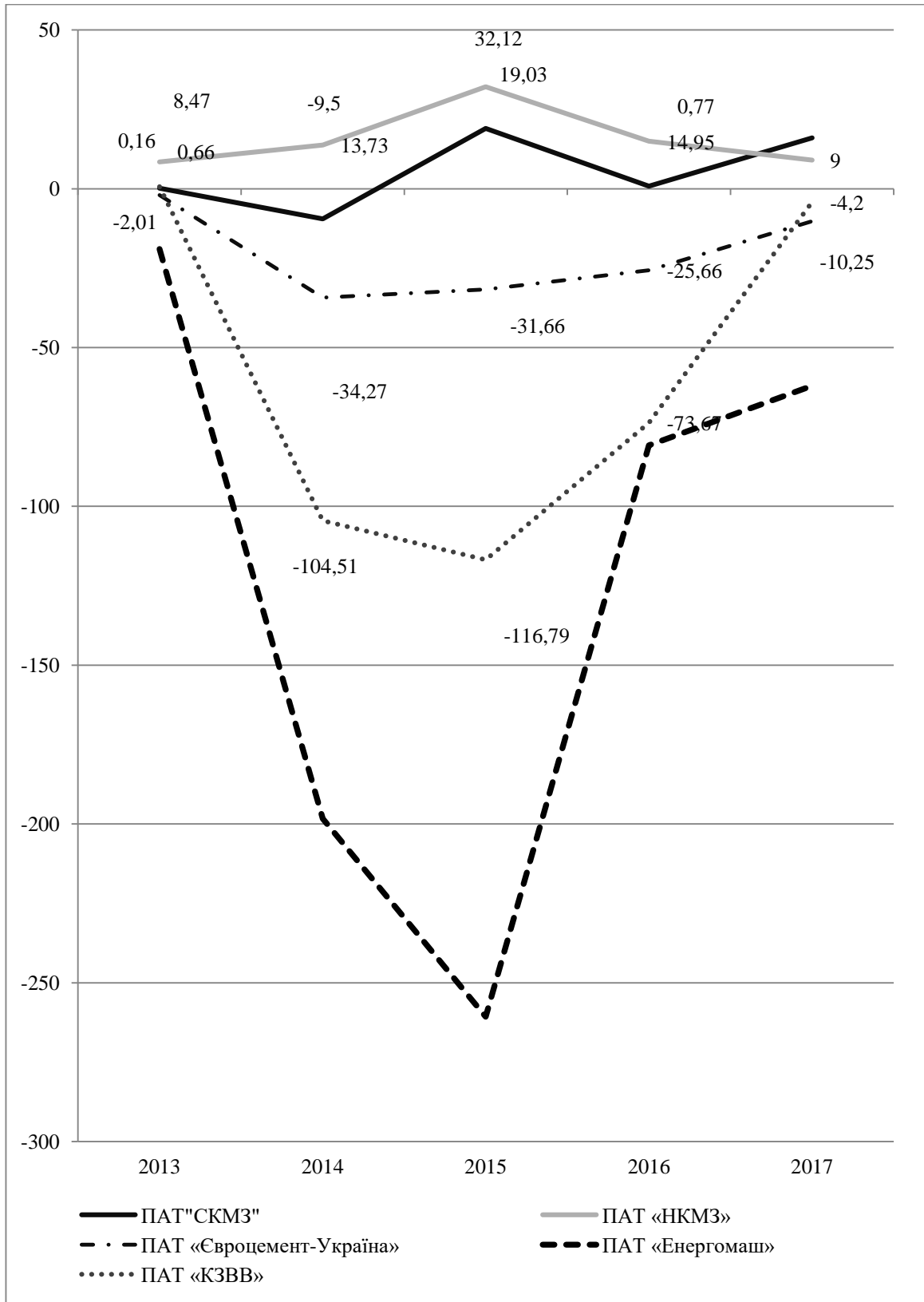
Рис. 2.27. Результат аналізу рентабельність власного капіталу

Рис. 2.28. Результат аналізу рентабельності виробничих фондів

Рис. 2.29. Результат аналізу рентабельності реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності

Рис. 2.30. Результат аналізу рентабельності реалізованої продукції за чистим прибутком

Узагальнюючим для аналізу економічної ефективності діяльності підприємств є аналіз показників рентабельності, оскільки саме їх оцінка дозволяє оцінити ефективність використання вкладених ресурсів. Аналіз рентабельності капіталу (активів) лісогосподарських підприємств дозволив встановити, що на двох з досліджуваних підприємствах показник рентабельності на належному рівні, решта підприємств характеризується негативними показниками рентабельності.

Найбільший рівень рентабельності активів в 2017 р. спостерігається на ПАТ «СКМЗ», на одну гривню вкладену в капітал (активи) підприємства приходиться 8,26 коп. чистого прибутку. Суттєво не відрізняється рентабельність активів в 2017 р. на ПАТ «НКМЗ», яке отримало 6,63 коп. чистого прибутку на одну гривню активів. Для ПАТ «НКМЗ» та ПАТ «СКМЗ» 2015 р. характеризувався різким підвищенням рівня рентабельності активів, в порівнянні з 2013 та 2014 рр., зокрема ПАТ «НКМЗ», яке протягом 2013-14 рр. мало показник рентабельності активів 0,10 та 5,25 спромоглося збільшити значення цього показника до 17,85%.

На ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» діяльність підприємства є збитковою, що свідчать від'ємні значення рентабельності активів за 2013-2017 рр. Так на ПАТ «Євроцемент-Україна» на рентабельність активів у 2016 році складає -27,36%, тобто на кожну гривню активів підприємство отримало 27,36 коп. чистого збитку, на кінець 2017 р. ситуація залишилася вкрай нестабільною, адже показник становить -19.14 коп. На двох інших підприємствах, ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» рентабельність активів на кінець періоду, що досліджується дорівнює -22,99% та -1,21% відповідно, у 2016 р. приріст рентабельності ПАТ «Енергомаш» зменшилася на -52,11% у порівнянні з 2015 р., на ПАТ

«КЗВВ» приріст зменшився на -17,45% порівняно з 2015 р. Для подолання збиткової діяльності, яка зосереджена на вищевказаних підприємствах, керівництву необхідно зменшити суму витрат у всіх сферах роботи та збільшення доходів.

Тенденція стабільного зростання показника рентабельності власного капіталу зосереджено на ПАТ «СКМЗ» та ПАТ «НКМЗ». Так, рентабельність власного капіталу у 2016 р. на ПАТ «СКМЗ» дорівнює 1,93 коп. чистого прибутку, а отже на кожен залучену гривню власних коштів припадає 1,93 коп. чистого прибутку, у 2015 році рентабельність становить 16,35 коп., що на 26,23 п. більше ніж у 2014 р., а на кінець 2017 р. рентабельність становить 17,81 коп. що на 15,88 п. більше ніж у 2016 р. Найнижчий рівень ефективності використання власного капіталу (як і інших показників рентабельності) в 2017 р. спостерігався на ПАТ «КЗВВ» – на одну гривню власного капіталу приходиться близько 0,03 грн. власного капіталу, крім того, саме на цьому підприємстві спостерігається суттєвий спад цього показника, який зменшився на - 45,38 п. (варто зазначити, що такому зниженню передувало дуже різке зростання з 0,47% до 3,31%). Рентабельність власного капіталу на ПАТ «НКМЗ» та ПАТ «Енергомаш» коливається в межах 8-15%, причому для першого підприємства зниження цього показника в 2017 р. призвело до того, що його рівень зменшився навіть в порівнянні з 2015 р, на ПАТ «Енергомаш» показник зменшився на 49,98 % порівняно з 2016 р. Отже, динаміка показника рентабельності власного капіталу підприємств свідчить про ефективність використання власного капіталу з метою отримання прибутку завдяки активізації роботи управлінського персоналу підприємства.

Щодо ефективності використання активів підприємств на кінець 2017 р. констатуємо, що позитивна рентабельність виробничих

фондів коливається від 13,00% на ПАТ «НКМЗ» до 16,94% (ПАТ «СКМЗ»). Найбільший рівень ефективності використання виробничих фондів спостерігається на ПАТ «НКМЗ», одна гривня основних виробничих фондів підприємства приносить 0,13 грн. чистого прибутку, адже найвищий рівень цього показника серед досліджуваних підприємств спостерігається протягом всього періоду, що аналізується.

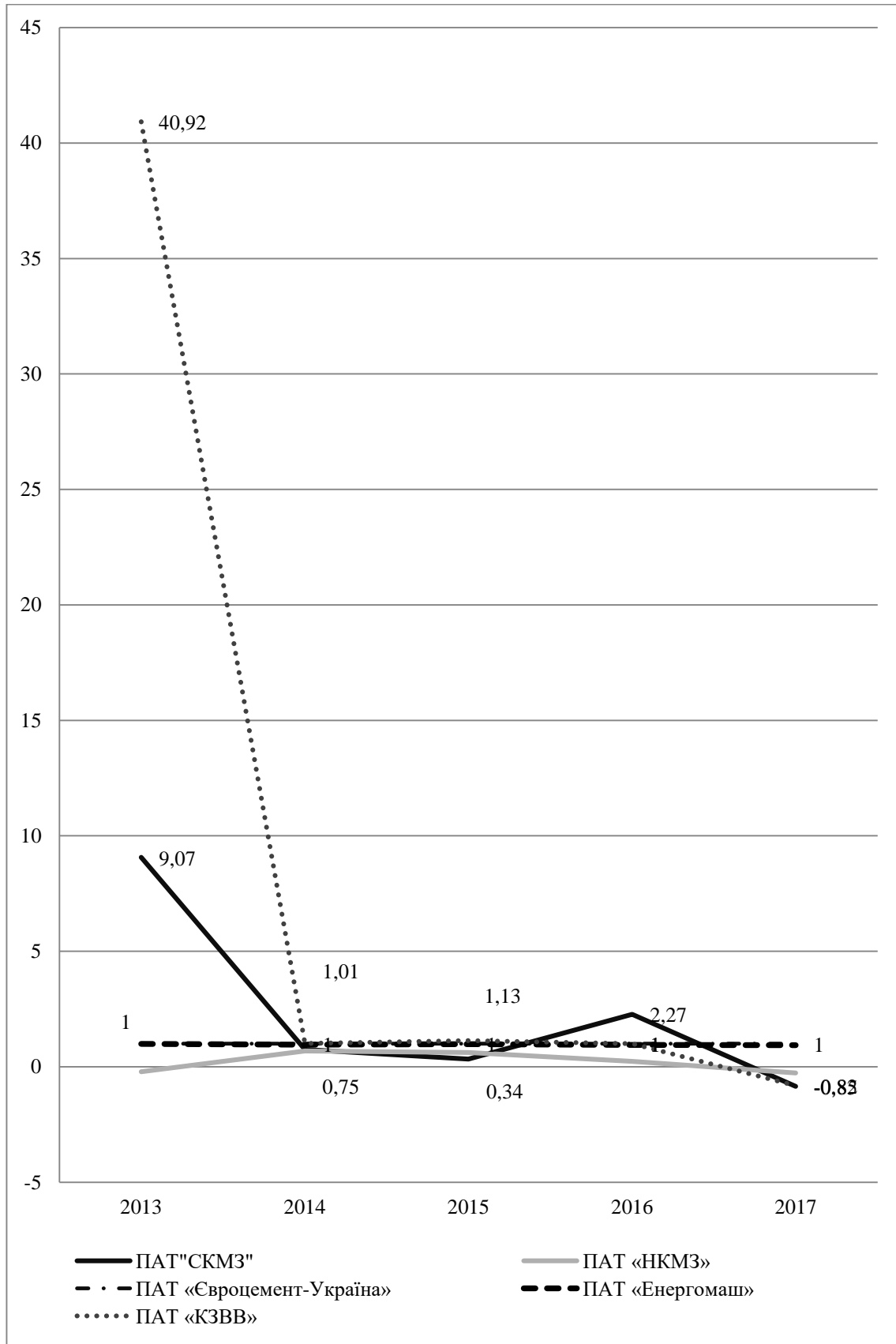
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності характеризує ефективність здійснення процесів реалізації готової продукції підприємств. В результатів аналізу цих показників та їх динаміки спостерігаємо, що рівень рентабельності реалізації на досліджуваних підприємствах достатньо низький, що визначено високою собівартістю та великих затрат на виробничий процес.

Найбільше значення рентабельності реалізації як за фінансовим результатом від операційної діяльності (0,325 грн. на одну гривню фінансового результату) спостерігається на ПАТ «КЗВВ». Незважаючи на суттєве зменшення показників рентабельності реалізації всіх досліджуваних підприємств (крім, ПАТ «СКМЗ») в 2017 р. в порівнянні з попереднім, їх значення рентабельності за чистим прибутком суттєво підвищились на 15,23 п. та , а от за операційним прибутком зменшилася на -17,46 п. Найменше значення цих показників спостерігається на ПАТ «НКМЗ», в 2017 р. на одну гривню чистого доходу приходилось лише 0,11 (0,109) грн. фінансового результату від операційної діяльності та 0,090 грн. чистого прибутку. Щодо ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» відображено від'ємні значення як і рентабельності реалізованої продукції за операційним та і за чистим прибутком, це свідчить про неефективне управління витратами підприємства.

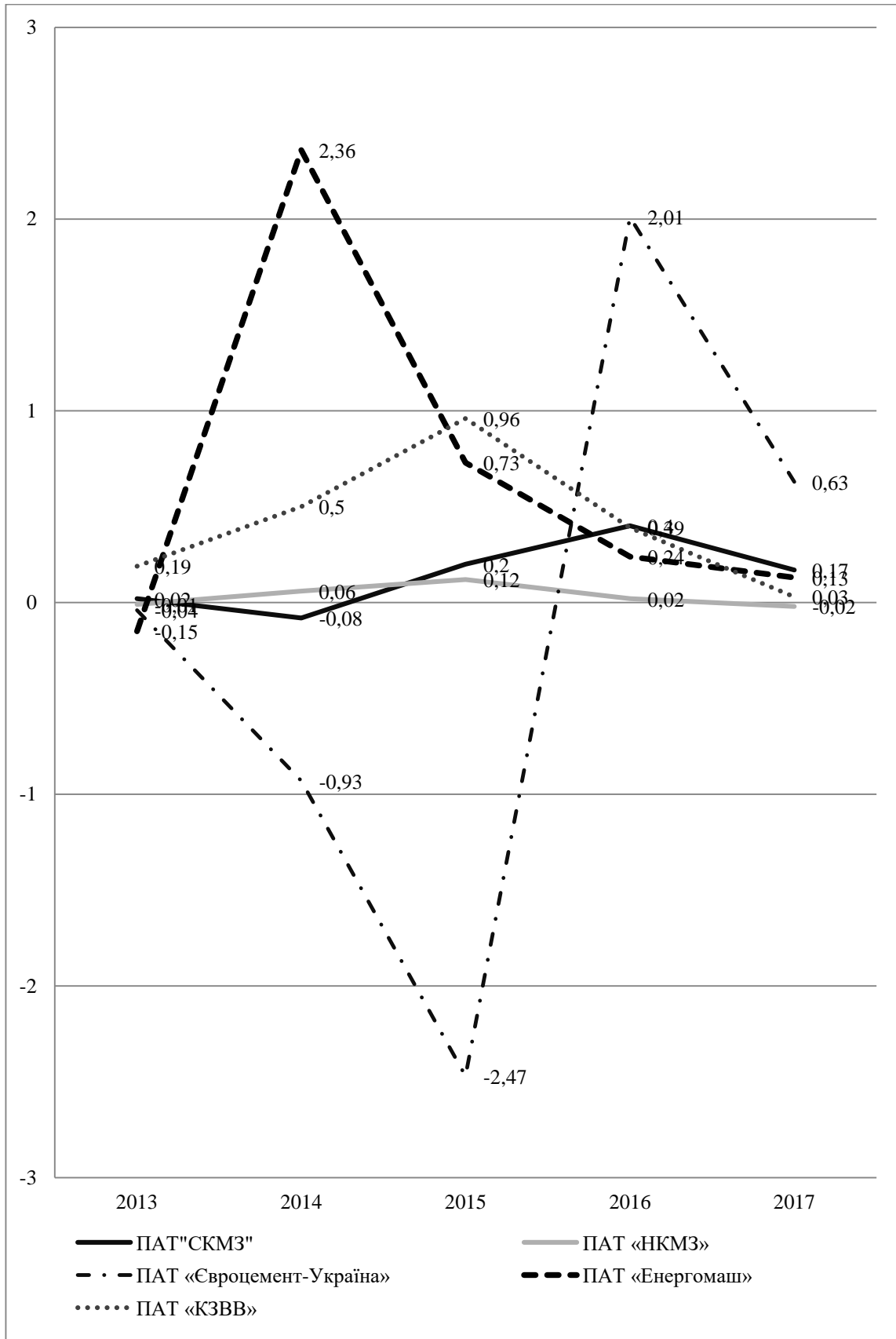
Необхідно вищевказаним підприємствам з показниками вище нормативного шукати шляхи покращення рентабельності за рахунок оптимізації витрат.

На рисунках 2.31 – 2.34 представлено результати аналізу реінвестування, стійкості економічного зростання, окупності капіталу, та окупності власного капіталу.

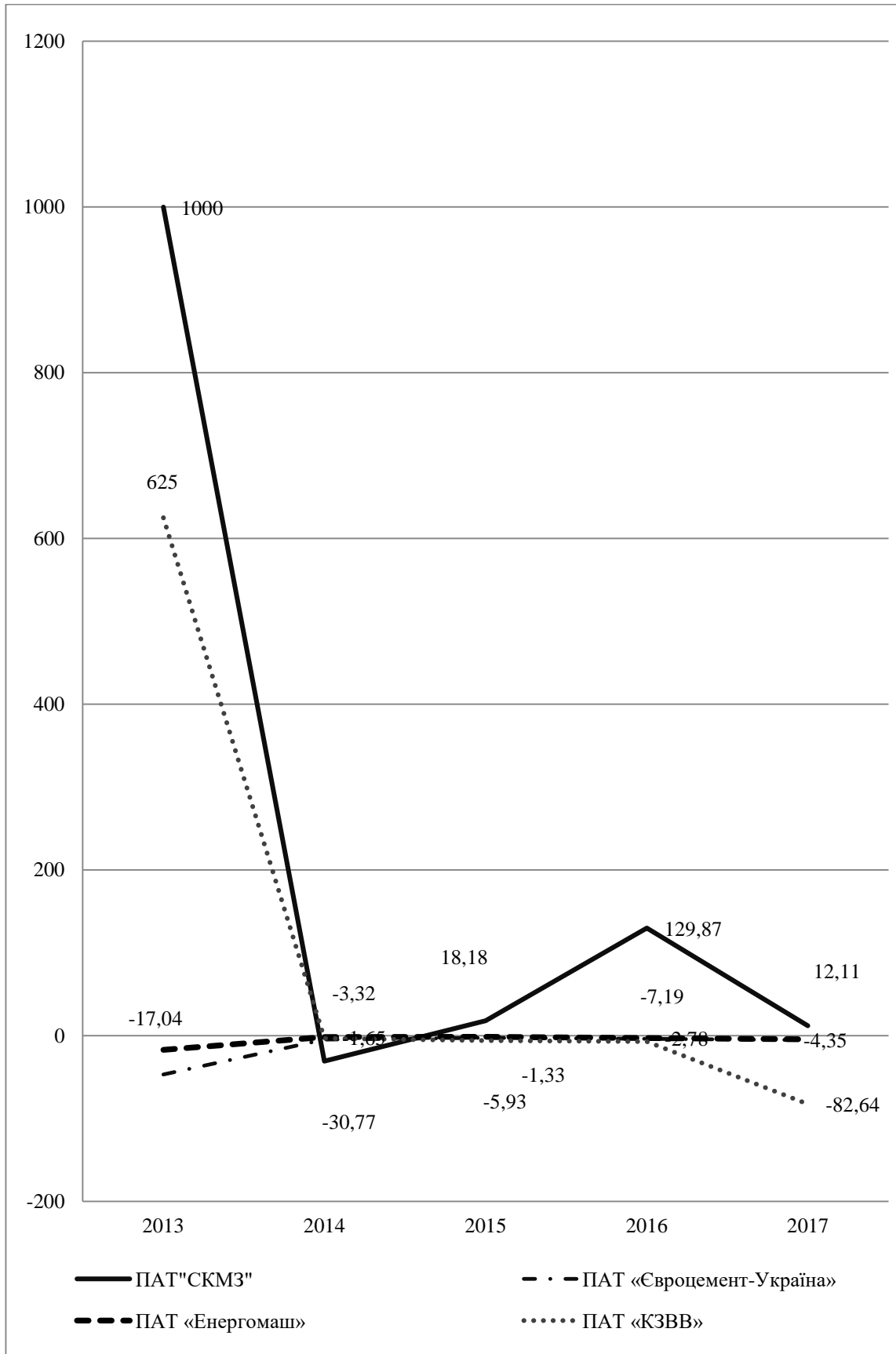
Аналіз розрахункових даних дозволяє стверджувати, що на досліджуваних підприємствах існують певні проблеми в політиці розподілу прибутку в контексті розвитку підприємств, оскільки спостерігається загальна тенденція до зменшення коефіцієнту реінвестування прибутку та коефіцієнту стійкості економічного зростання. Як бачимо, з таблиці значення вказаних показників крім того, що є дуже незначними, найвище значення коефіцієнту реінвестування спостерігалось на ПАТ «Євроцемент-Україна» в 2017р. і складало 1,0; найвище значення коефіцієнту стійкості економічного зростання також на цьому підприємстві у 2016 р. – 2,01. Рівень ефективності господарювання підприємства визначає період окупності вкладеного капіталу. Враховуючи, що період окупності як власного капіталу, так і капіталу(активів) в цілому повинен в динаміці знижуватись можна констатувати, що на досліджуваних підприємствах спостерігається негативна тенденція до збільшення терміну окупності в 2017р. в порівнянні з 2016 р., так період окупності капіталу ПАТ «НКМЗ» збільшився з 12,36 років до 15,08, а період окупності власного капіталу з 11 років до 13. Позитивну тенденцію спостерігаємо на ПАТ «СКМЗ», адже у 2017 р. показник періоду окупності капіталу знизився на 90,68% у порівнянні з 2016 р, також період власного капіталу знижено на 89,17% відповідно попереднього року.

Рис 2.31. Результат аналізу реінвестуванн

Рис 2.32. Результат аналізу стійкості економічного зростання

Рис 2.33. Результат аналізу окупності капіталу(рік)

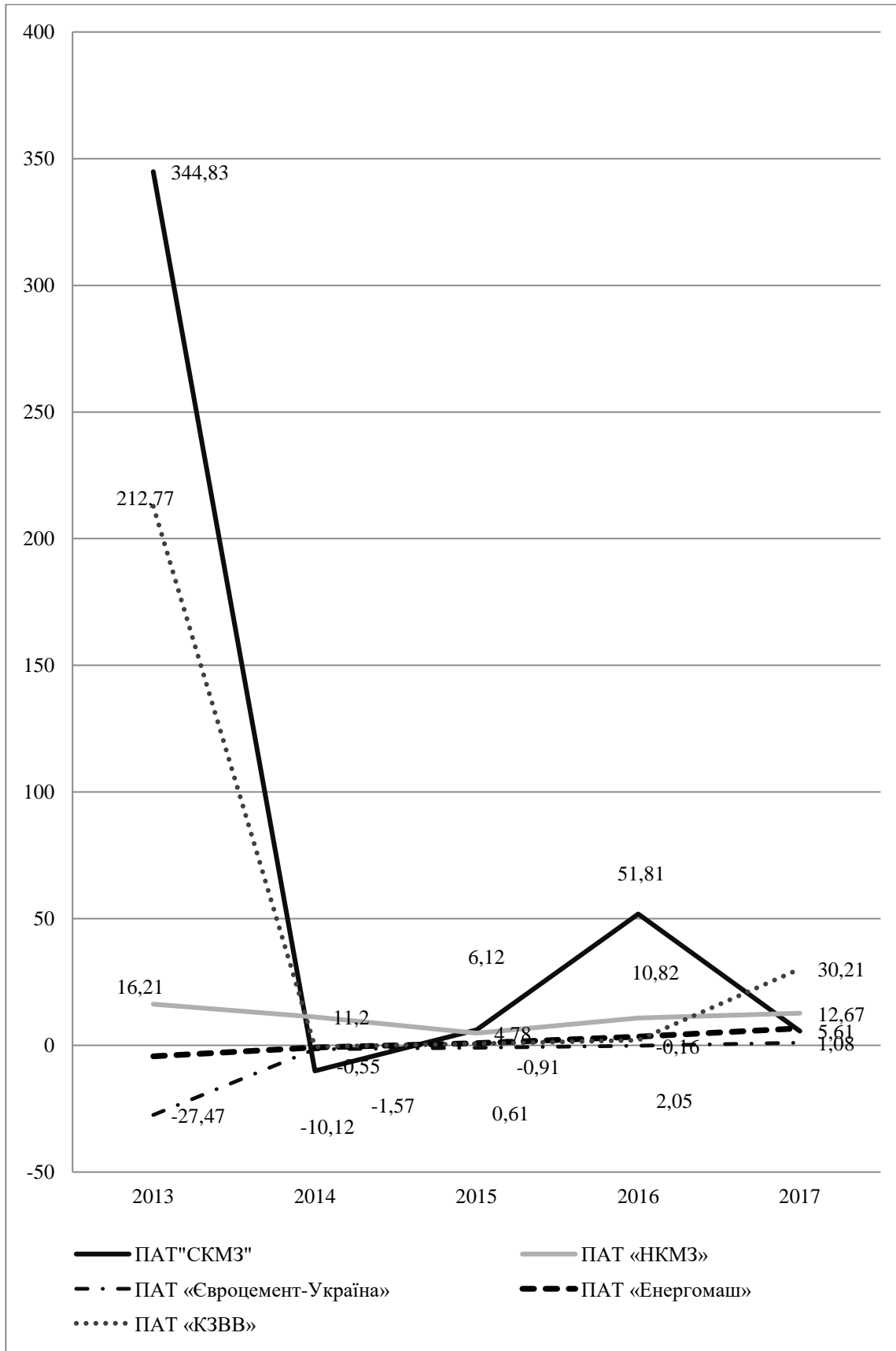

Рис 2.34. Результат аналізу окупності власного капіталу(рік)

Дане може свідчити про підвищення ефективності роботи підприємства. Від'ємне значення показників окупності капіталу(активів), свідчить про нестабільну ситуацію підприємств на ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ». Аналіз динаміки рентабельності та періоду окупності дозволяє констатувати, що найшвидші темпи окупності можливі при досягненні рівня господарювання 2017 року, тому керівництву підприємства необхідно розробити систему заходів для мобілізації резервів підвищення ефективності господарської діяльності та збільшення стійкості економічного зростання.

Так як головним чинником формування фінансового потенціалу є фінансовий стан промислового підприємства необхідно дотримуватись принципового підходу до порядку розрахунку основних показників оцінки його діяльності. Такі дії відкриють можливість обґрунтувати в подальших дослідженнях методику оцінки фінансового потенціалу, інтегрувати різноманітні й часто різноспрямовані за напрямом зміни показників, вона розширює можливості для більш якісного і надійного аналізу та прогнозування їх діяльності та кількісного виміру фінансових перспектив, а також дозволить чітко визначати підприємства, які є лідерами на ринку.

Висновки до 2-го розділу

1. Функціонування промислових підприємств як одних із важливих елементів розвитку країни підпадає під вплив економічних та політичних змін, що утворюють нестабільне зовнішнє середовище, яке вимагає своєчасного обрахунку дій задля мінімізації операційних та фінансових ризиків. В роботі здійснено оцінку рівня фінансової

безпеки в контексті класичних показників фінансового стану промислового підприємства за напрямками: фінансова стійкість, ділова активність, ліквідність та рентабельність. Об'єктом дослідження виступали вітчизняні промислові підприємства, які показують найбільш динамічний розвиток та є бюджетоутворюючими для міст їх розміщення: ПАТ «Старокраматорський машинобудівний завод», ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод», ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомашспецсталь» та ПАТ «Краматорський завод важкого верстатобудування».

2. Ідентифіковано основні проблеми забезпечення відповідного рівня фінансової безпеки в частині ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості та ділової активності. Наведені показники характеризують фінансову привабливість, проте в процесі дослідження вони висвітлили існуючу фінансову нестабільність досліджуваних промислових підприємств. Найбільш вагомими показниками відображені. В цілому стан фінансової безпеки досліджуваних великих промислових підприємств вказує на наступне:

- ліквідності. Дослідження ліквідності великих промислових підприємств, показує тенденцію до стрімкого зниження та свідчить, що наявні грошові кошти, високоліквідні цінні папери і дебіторська заборгованість до короткострокових зобов'язань не може бути реалізована і звернена в готівку в бажаних обсягах, а це в свою чергу знижує рівень фінансової безпеки підприємства;

- рентабельності. Результат аналізу рентабельності капіталу (активів) за чистим прибутком за досліджуваний період відобразив, що більшість досліджуваних великих промислових підприємств

мають незадовільний показник прибутковості, тобто чистої виручки підприємства, яка залишається після вирахування всіх можливих витрат. За рахунок наведеного показника відображається привабливість підприємства для інвестування.

- фінансової стійкості. Аналіз стійкості економічного зростання є невід'ємною частиною дослідження, який відображає частку зростання власного капіталу. Протягом досліджуваного періоду найбільш високе значення коефіцієнту економічного зростання ПАТ «Енергомашспецсталь». Інші досліджувані підприємства, крім ПАТ «Євроцемент-Україна», знаходились на одному рівні зростання, що свідчить про бажання залишитись на ринку не втративши конкурентні позиції. ПАТ «Євроцемент-Україна» є нестабільним промисловим підприємством з боку економічного зростання. Різкі зміни свідчать про наявність значних фінансових проблем, негативне значення яких може бути викликано дивідендною політикою підприємства чи наявністю великої кількості виробничих витрат.

3. У частині дослідження за всіма вищенаведеними показниками найбільш фінансово стабільними та з високим рівнем фінансової безпеки є ПАТ «НКМЗ» та ПАТ «СКМЗ». Підприємства мають тенденцію падіння коефіцієнтів по всіх показниках, проте це значення не було критичним. Ситуація на ПАТ «Євроцемент-Україна», ПАТ «Енергомаш» та ПАТ «КЗВВ» перебуває в незадовільному стані, що підтверджено всіма досліджуваними показниками і свідчить про відсутність грошових та інших ліквідних активів. Результатом цього є ризик не погашення поточних зобов'язань.

4. Розрахункові дані дозволяють стверджувати, що на досліджуваних підприємствах існують проблеми в політиці розподілу прибутку в контексті розвитку підприємств, оскільки спостерігається загальна тенденція до зменшення коефіцієнту реінвестування прибутку та коефіцієнту стійкості економічного зростання. Це також визначає потребу в розробці інноваційних організаційно-методичних положень економічного аналізу як фінансових результатів та як пріоритетного об'єкту управління фінансовою безпекою.

5. Сучасний стан промислових підприємств перебуває під впливом зовнішніх факторів, які сприяють стрімкому падінню всіх досліджуваних підприємств. Отримані результати не відповідають нормативам та вимагають перегляду політики формування виробничого процесу на підприємствах та збільшення грошових коштів за рахунок комерційного кредитування. Насамперед отримати бажаний результат можливо за рахунок активізації державних програм промислової підтримки, адже без активних економічних зрушень на макрорівні промисловість самостійно не зможе подолати проблеми, які є на сьогодні, та не зможе забезпечити задовільну фінансову стійкість.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Сучасні підходи до формування обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами

В сучасних умовах господарювання, зважаючи на кризове становище вітчизняної економіки, обумовлене нестабільністю як в економічній, так і політичній сферах, необхідним є ефективне управління господарюючими суб'єктами. З іншого боку, глобалізаційні процеси та розширення економічних відносин, обумовлюють підвищені вимоги до якості виробленої продукції, виконаних робіт або наданих послуг, адже, на сьогодні, лише, конкурентоспроможні економічні одиниці, залишаються на ринку, здійснюючи ефективну господарську діяльність. В свою чергу, ефективність здійснення господарської діяльності нерозривно пов'язана з прийняттям раціональних та економічно обґрунтованих управлінських рішень, які базуються на повних та якісних результатах аналітичної роботи. Система економічного аналізу є інструментом, що забезпечує ефективну управлінську функцію, вивчає причинно-наслідкові зв'язки тих чи інших явищ та виявляє резерви підвищення продуктивності роботи суб'єкта господарювання. Беззаперечним є той факт, що основною метою

провадження господарської діяльності є отримання прибутку – позитивного фінансового результату. Фінансовий результат є узагальнюючим показником, що характеризує діяльність підприємства в цілому, та окремих його аспектів зокрема, що підтверджує необхідність здійснення економічного аналізу в даному напрямку.

Проблеми ефективного управління та економічного аналізу фінансових результатів піднімали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: М. Чумаченко, М. Болюх, В. Бурчевський, М. Горбаток [57], Л. Лахтіонова [165], І. Бланк [49], Р. Хиггінс [273], А. Шеремет, Р. Сайфулин, Е. Ненашев [317], В. Ковальов [137], В. Бочаров [59], Г. Савицька [276], В. Мец [183], Є. Мних [185], Г.І. Кіндрацька [135], В. Артеменко, Н. Анисимова [38], С. Мошенський, О. Олійник [187], Є. Грабовський [89], П. Попович [258], Г. Андрєєва, В. Андрєєва [35], М. Болюх, В. Бурчевський, М. Горбатюк [58] та ін. У працях вчених розглянуті різні підходи до аналітичної оцінки результатів діяльності суб'єктів господарювання, не зважаючи на вагомість цих досліджень, конкретизації потребують окремі питання здійснення економічного аналізу фінансових результатів в частині організаційних та методичних положень з урахуванням особливостей діяльності підприємств та сучасних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Зазначене підтверджує актуальність здійснення дослідження існуючих методик економічного аналізу фінансових результатів з метою формування оптимальної організаційно-методичної моделі здійснення такої аналітичної роботи з окресленням суттєвих її елементів.

Процес управління необхідно розпочинати з оцінки тих чи інших явищ на підприємстві, в першу чергу, в частині збору, опрацювання та групування джерел інформації, адже, результати економічного аналізу є необхідними для прийняття управлінських рішень. Однією із функцій управління є планування господарської діяльності економічних суб'єктів. Як стверджують Г.І. Андрєєва та В.А. Андрєєва [237] «на основі даних економічного аналізу досліджується виконання планів, а також якість самого планування. В свою чергу, в процесі аналізу встановлюються та кількісно вимірюються фактори, які спричиняють відхилення у виконанні планів, розкриваються причини їх виникнення, позитивні та негативні сторони в роботі. За результатами аналізу об'єктивно оцінюються досягнуті економічні результати, виявляються невикористані внутрішньовиробничі резерви, розробляються організаційно-технічні заходи щодо їх максимального використання, вносяться корективи до планових завдань, тобто контролюється, як дотримуються вимоги об'єктивних економічних законів, що забезпечують досягнення мети виробництва. Дані аналізу виконання планів за попередні періоди є базою для складання обґрунтованих та оптимальних бізнес-планів на майбутнє. Таким чином, процес планування розпочинається та завершується економічним аналізом результатів господарської діяльності».

Зважаючи на зазначене, можна стверджувати, що важливість економічного аналізу прослідковується на всіх етапах управлінського процесу та в розрізі всіх функцій управління, адже економічний аналіз є інструментом виявлення резервів підприємства та оцінки

потенціалу, а також передумовою розробки раціонально обґрунтованих планів діяльності.

Питання економічного аналізу фінансових результатів широко піднімається в літературних джерелах та, в основному пов'язані з організаційними та методичними аспектами, оцінкою переваг та недоліків існуючих методик, виявленням особливостей даної аналітичної роботи та дослідженням галузевих особливостей здійснення аналізу результатів діяльності. Натомість, результативність економічного аналізу в цілому, та фінансових результатів, зокрема, на думку Г.В. Савицької [277, с. 67].має відповідати ряду вимог: «науковий характер аналізу (в основу аналізу повинні бути покладені найновіші досягнення науки та передового досвіду, при його проведенні слід використовувати науко обґрунтовані методики); аналітичне дослідження повинно бути ефективним (затрати на його проведення повинні бути мінімальними, але забезпечувати глибину аналізу, його комплексність та системність); уніфікація аналітичної роботи (створення таких методик, які передбачали б заповнення обмеженої кількості спеціально розроблених таблиць, показники яких можна було б порівнювати, оцінювати та узагальнювати); обґрунтований розподіл обов'язків з проведення аналізу (проведення аналізу повинно стати органічною частиною службових обов'язків кожного спеціаліста, керівника, усіх службовців, характер роботи яких стосується прийняття управлінських рішень)».

Важливого значення в процесі економічного аналізу фінансових результатів має визначення організаційних аспектів в частині виконавців аналітичної роботи. Адже, як зазначають Н.Б. Кащенко,

О.В. Цуканова та Н.М. Гаркуша [131], «ефективність функціонування підприємств у сучасному бізнес-середовищі забезпечується прийняттям виважених управлінських рішень у сфері використання фінансово-економічних ресурсів, формування маркетингової політики та політики партнерських взаємовідносин, розробки стратегії підприємства тощо. Практична реалізація процедур прийняття ефективних рішень у кожній із визначених сфер базується на результатах економічного аналізу. Економічний аналіз є важливим інструментом систематичного вивчення основних економічних показників господарської діяльності підприємств, позитивних та негативних впливів бізнес-середовища на їх зміну, засобом обґрунтування рішень на всіх етапах підприємницької діяльності: від задумів і формування підприємства до реалізації кожного етапу його функціонування. Трансформаційні процеси в економіці України надають нового змісту економічному аналізу, змінюють його завдання, суб'єкти та об'єкти, розширюють спектр засобів і прийомів обробки економічної інформації. Результатом цих процесів стає вдосконалення підходів до організації економічного аналізу та методичних засад його здійснення».

Зважаючи на те, що економічний аналіз фінансових результатів охоплює весь спектр господарської діяльності суб'єктів господарювання, джерела інформації для проведення такої аналітичної роботи включають в себе інформацію різних відділів та структурних підрозділів підприємства. В свою чергу, керівники структурних підрозділів чи відділів суб'єкта господарювання, приймаючи управлінські рішення повинні враховувати результати аналітичної роботи, яка, в свою чергу, може входити як до їх

обов'язків, та і до обов'язків їх підлеглих, що обумовлює необхідність чіткої організації розподілу аналітичної роботи між виконавцями з метою уникнення дублювання такої роботи та ефективного використання робочого часу працівників окремих підрозділів. Беззаперечним є той факт, що створення окремого структурного підрозділу, що забезпечував би суто здійснення економічного аналізу є доцільним лише на великих підприємствах зі значними масштабами діяльності, адже економічні витрати на створення та забезпечення такого відділу повинні бути раціональними, економічно обґрунтованими та порівнюватися з вигодами, які отримує підприємство внаслідок діяльності служби економічного аналізу. Для здійснення несистемної аналітичної роботи можна використовувати технології аутсорсингу та косорсингу, вдаючись до послуг спеціалістів зовнішніх підприємств.

Економічний аналіз з точки зору процесу повинен будуватися на чітко визначених етапах його здійснення з метою отримання ефективних результатів в частині затрат часу, матеріальних та трудових ресурсів та виявлення шляхів оптимізації окремих господарських операцій на досліджуваному суб'єкті господарювання.

Дослідження літературних джерел дає підстави стверджувати про відсутність єдиного підходу серед авторів щодо визначення напрямів та етапів здійснення економічного аналізу фінансових результатів, що обумовлює необхідність раціональної побудови організаційно-методичної моделі здійснення аналітичної роботи в розрізі результатів господарської діяльності. Не зважаючи на це, дослідники, зазначені вище стверджують, що фінансові результати

характеризують абсолютну та відносну ефективність діяльності господарюючого суб'єкта в розрізі її видів: операційна або звичайна, фінансова та інвестиційна. Також з метою деталізації результатів аналітичної роботи виділяють виробничу, збутову та інші суттєві для кожного окремого підприємства діяльності.

Доцільно зауважити, що користувачами даних економічного аналізу фінансових результатів є достатньо широке коло суб'єктів, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища досліджуваного підприємства, що підтверджує його важливість та необхідність здійснення. Важливість економічного аналізу фінансових результатів обумовлена основною ціллю провадження господарської діяльності будь якого економічного суб'єкта – отримання прибутку та його значення в ринковій економіці. Адже, прибуток – є основним джерелом забезпечення стійкості підприємства та характеристикою його господарського становища, а також основним напрямом реалізації принципу ринкової економіки – особистого інтересу. Особистий інтерес описував у своїй праці Адам Сміт [285], який зазначав, що ««Не від доброзичливості м'ясника, пивовара або булочника очікуємо ми отримати свій обід, а від дотримання ними своїх власних інтересів. Ми звертаємося не до гуманності, а до їхнього егоїзму і ніколи не говоримо їм про наші потреби, а лише про їхні вигоди». Таким чином, реалізація особистого інтересу власників підприємств задовольняє потреби суспільства, формуючи пропозицію товарів, послуг.

З іншого боку, позитивний фінансовий результат – прибуток, використовується не лише для оцінки результатів господарської діяльності, а і для розрахунку інших показників, наприклад,

рентабельності інвестицій, прибутку на акцію та ін. Тобто, в процесі планування величини прибутку, управлінський персонал повинен враховувати весь спектр взаємопов'язаних з ним показників, враховуючи усі можливі ресурси та потенціал на досягнення поставлених цілей. Зважаючи на те, що прибуток та взаємопов'язані з ним показники можна кількісно оцінити, вони є інструментом, що використовує управлінець для контролю господарської діяльності підприємства, а їх відхилення, виявлені в процесі економічного аналізу, обумовлюють необхідність пошуку внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на отриманні результати.

Дані економічного аналізу фінансових результатів використовуються не лише внутрішніми користувачами, а і є ключовими для прийняття контрагентами, інвесторами, кредиторами та іншими суб'єктами управлінських рішень, зважаючи на те, що саме цей показник є узагальнюючою характеристикою діяльності підприємства. Необхідність економічного аналізу фінансових результатів обумовлена власною потребою підприємства в частині його економічного розвитку, адже саме позитивний фінансовий результат є джерелом для розширення виробничих потужностей та масштабів діяльності, виходу на нові ринки збуту, розширення матеріально-технічної бази та оптимізації активів суб'єктів господарювання, а також джерелом реалізації стратегії розвитку підприємства. Слід відзначити, що в отриманні позитивного фінансового результату зацікавлені не лише окреслені вище зовнішні суб'єкти, а і держава – в частині наповнення бюджету податками, та суспільство – від величини бюджетних надходжень залежить соціально-економічне благополуччя країни в цілому.

Здійснення економічного аналізу фінансових результатів та, як наслідок, виявлення потенційних можливостей забезпечують використання резервів підвищення ефективності господарської діяльності з метою максимізації прибутку, що має безпосередній вплив на формування показника фінансової стійкості. В свою чергу, фінансова стійкість підприємства є визначальним фактором у залученні зовнішніх ресурсів для фінансування його діяльності, адже збільшення величини прибутку дозволяє суб'єктам господарювання підвищити рівень фінансування, з огляду на те, що за рахунок прибутку покриваються різного роду кредитування та фінансування.

Зважаючи на підвищення значення конкуренції в існуючій, на сьогодні, економічній системі, фінансовий результат є показником конкурентоспроможності на ринку, що характеризує можливість його адаптації до мінливих умов та здатності витримати фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Таким чином, зазначене вище підтверджує важливість такої економічної категорії як фінансові результати, в цілому, та необхідність здійснення їх економічного аналізу, зокрема. Зазначене вище підтверджує необхідність формування організаційно-методичної моделі економічного аналізу фінансових результатів. В першу чергу, слід окреслити показники, які характеризували б діяльність господарюючого суб'єкта, використання яких для цілей економічного аналізу фінансових результатів, є раціональним та доцільним. Зокрема, відповідно до Рішення НКЦПФР [272], основними показниками, що характеризують фінансово-господарську діяльність підприємства є наступні: «загальна величина активів, основні засоби (за залишковою вартістю), довгострокові

фінансові інвестиції, запаси, сумарна дебіторська заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти, власний капітал, статутний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), довгострокові зобов'язання і забезпечення, поточні зобов'язання і забезпечення, чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію (грн), скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію (грн), середньорічна кількість простих акцій (шт.), цінні папери власних випусків, викуплені протягом звітного періоду (за загальною номінальною вартістю та у відсотках від статутного капіталу) та загальна сума коштів, витрачених на викуп цінних паперів власних випусків протягом періоду». Окреслені показники зазначаються за попередній та звітний періоди, тобто вивчаються в динаміці, однак, даний підхід може використовуватися лише акціонерними товариствами – емітентами акцій, для інших форм підприємств є недоречним.

Натомість, В.В. Ковальов [138] зазначає, що «для зовнішнього фінансового аналізу найбільш важливі три показники: прибуток до вирахування відсотків і податків; чистий прибуток; реінвестований прибуток. Вибір того чи іншого показника прибутку, визначається і обґрунтовується аналітиком: для оцінки фінансової стійкості господарюючого суб'єкта нерідко використовується показник прибутку до вирахування відсотків і податків; для розрахунку ведучого ринкового індикатора, - доходу (прибутку) на акцію, - чистий прибуток».

Більшість дослідників (О.Г. Богданович [53], В.І. Гончаров [85], А. Головенко [83], В.Г. Гринчук [91], М.В. Мейер [179], А. Д. Шеремет, Р.С. Сейфулін, Є.В. Негашев [317]) схиляється до думки, що «ефективність функціонування

підприємства формується багатьма економічними, виробничими, технічними показниками, а також показниками ефективності управління. Ефективність функціонування підприємства характеризують: рівень технології, продуктивність праці, ступінь раціональності використання сировини, матеріалів, енергетичних ресурсів, рівень менеджменту і т. д.».

В свою чергу, С.В. Дибаль [107] звертає увагу на оцінку наступних показників прибутку: «валовий прибуток, прибуток від продажів, прибуток до оподаткування, прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток». Проте, такий підхід доцільний, якщо підприємство має позитивний фінансовий результат, а у випадку отримання збитків є недієвим.

Ф.Є. Караєва та А.Х. Жанатаєва [128] рекомендують використовувати в процесі аналізу наступні показники: «маржинальний прибуток, прибуток від реалізації продукції, товарів і послуг, загальний фінансовий результат (фінансовий результат від реалізації продукції, робіт і послуг, доходи і витрати від фінансової та інвестиційної діяльності, позареалізаційні і надзвичайні доходи і витрати), чистий прибуток; капіталізований прибуток; спожитий прибуток».

В свою чергу, на думку В.О. Козуб [143] необхідно «урахувати рівні прийняття управлінських рішень і послідовність формування фінансових результатів показники-індикатори моніторингу фінансових результатів, та подати у вигляді багаторівневої системи, яка включає групи показників моніторингу валового доходу, доходів від реалізації, фінансових результатів до оподаткування, чистого та нерозподіленого прибутку». Систему показників, що використовуються для дослідження фінансових результатів за В.О. Козуб подано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Система показників, що характеризують фінансові результати

<i>Вид фін. результатів</i>	<i>Група показників індикаторів</i>	<i>Показник-індикатор</i>	<i>Інформативний показник</i>
1	2	3	4
Валовий дохід	Показники-індикатори формування валового доходу	Результативність формування валового доходу	Валовий дохід (фактичний); валовий дохід (за планом)
		Темп змін валового доходу	Валовий дохід (фактичний) у t-й період; валовий дохід (фактичний) у t-1-й період
		Рівень валового доходу за центром відповідальності	Валовий дохід (фактичний) за n-м центром відповідальності; товарооборот (фактичний) за n-м центром відповідальності
Дохід від реалізації	Показники-індикатори формування доходу від реалізації	Результативність формування доходу від реалізації	Дохід від реалізації (фактичний); дохід від реалізації (за планом)
		Темп змін доходу від реалізації	Дохід від реалізації (фактичний) у t-й період; дохід від реалізації (фактичний) у t-1-й період
Чистий прибуток	Показники-індикатори результативності та ефективності формування чистого прибутку за підприємством	Результативність формування чистого прибутку	Чистий прибуток (фактичний); - чистий прибуток (за планом)
		Рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток (фактичний); власний капітал (середній розмір за період)
	Показники-індикатори ефективності формування чистого прибутку за підприємствами-конкурентами	Рентабельність власного капіталу за підприємствами-конкурентами	Чистий прибуток (фактичний) за підприємствами-конкурентами; власний капітал (середній розмір за період) за підприємствами-конкурентами
Нерозподілений прибуток	Показники індикатори ефективності використання фінансових результатів	Коефіцієнт дивідендних виплат	Сума чистого прибутку, сплачена власникам підприємства; сума чистого прибутку
		Коефіцієнт інвестування прибутку	Сума чистого прибутку, спрямована на інвестування приросту активів; сума чистого прибутку

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Нерозподілений прибуток	Показники індикатори ефективності використання фінансових результатів за підприємствами-конкурентами	Коефіцієнт дивідендних виплат за підприємствами-конкурентами	Сума чистого прибутку, сплачена власникам за підприємствами-конкурентами; сума чистого прибутку за підприємствами-конкурентами
		Коефіцієнт інвестування прибутку за підприємствами-конкурентами	Сума чистого прибутку, спрямована на інвестування приросту активів за підприємствами-конкурентами; сума чистого прибутку за підприємствами-конкурентами

Таким чином, автором [143], наведені показники, що використовуються для моніторингу, однак, поняття моніторингу хоч і пов'язане з економічним аналізом, але є набагато ширшим процесом, що характеризується на думку В.Н. Єдренової [108] як «комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про стан економічного об'єкта, яка дає оцінку і прогнозує його зміни, розробляє обґрунтовані рекомендації щодо прийняття управлінських рішень». З огляду на це, застосування зазначених вище показників в процесі економічного аналізу є недоцільним в частині трудомісткості такого процесу, адже аналітик повинен здійснити не лише оцінку фінансових результатів досліджуваного підприємства, а і провести аналітичну роботу щодо виявлення ефективності формування та використання фінансових результатів підприємств-конкурентів. Використання такої системи є доцільним на великих підприємствах, які здатні забезпечити існування окремого підрозділу моніторингу або ж вдаватися до послуг зовнішніх, наприклад, консалтингових фірм.

Для виявлення оптимального набору показників економічного аналізу фінансових результатів необхідним є урахування їх значення для окремих груп користувачів результатів такої аналітичної роботи. Як зазначалося вище, дані економічного аналізу фінансових результатів можуть використовуватися як внутрішніми, так і зовнішніми стосовно досліджуваного підприємства суб'єктами. Різні групи користувачів результатів економічного аналізу в даній сфері будуть цікавити різні показники. З огляду на це, В.В. Ковальов [138] виділяє чотири групи осіб, що мають пряме або опосередковане відношення до діяльності фірми, інтереси яких зачіпаються в процесі формування, розподілу і використання фінансових результатів. Так, В.В. Ковальов [138], «до першої групи відносить лендерів - економічні суб'єкти, що позичають підприємству грошові кошти на платній, поворотній і довгостроковій основі з метою отримання доходу у вигляді відсотків» та зазначає, що об'єктом їх інтересу є «прибуток до вирахування відсотків і податків, адже саме з прибутку лендери отримують свій дохід від вкладених у підприємство коштів. У більшості економічно розвинених країн сплачені відсотки в певних межах визнаються витратами і включаються в собівартість продукції підприємства і таким чином зменшують тиск податкового преса на організацію».

Другу групу автор [138] характеризує з точки зору держави, адже «зацікавленість держави цілком зрозуміла: чим вище величина прибутку до вирахування податків і обов'язкових платежів, тим більше податків акумулюється в бюджетах різних рівнів». Третя група, відповідно до даного підходу – це власники, визначальним об'єктом інтересу яких є «чистий прибуток, адже лише відповідно до

їх рішення він капіталізується або ж споживається». Натомість, до останньої групи суб'єктів, що зацікавлені в формуванні, розподілу та використанні фінансових результатів та результатів їх аналізу, В.В. Ковальов [138] відносить «найманих працівників та контрагентів (постачальників і кредиторів) підприємства». Однак, об'єднувати зовнішніх та внутрішніх суб'єктів є недоцільним, що в першу чергу, обумовлено їх різними інтересами щодо даного питання. В свою чергу, наймані працівники не мають прямої зацікавленості в фінансових результатах діяльності підприємства, адже отримують заробітну плату, яка включається до величини витрат (адміністративних, збутових, інших) або до собівартості продукції чи послуг. В розвинених країнах світу, звичайно, є практика виплати додаткових відсотків від величини отриманого прибутку працівникам, однак для вітчизняних підприємств вона є нехарактерною.

За методикою МСФЗ [189] «основними користувачами фінансової звітності є: інвестори, які вкладають капітал (що несуть певний ризик), а також їх консультанти, яких цікавить ризик і прибутковість від своїх інвестицій, їм необхідно знати, чи варто придбавати, утримувати або продавати інвестиції (а також здатність компанії виплачувати дивіденди); працівники та їх представники - зацікавлені в стабільності і рентабельності своїх роботодавців. Для них також важлива оцінка здатності компанії забезпечувати зайнятість і виплату заробітку і пенсійних винагород, пенсійні виплати і зайнятість; позикодавці - кредиторам необхідно знати, чи будуть надані ними позики і відсотки по ним виплачені в встановлені терміни; та уряд, представлений різними міністерствами».

Розробники положень МСФЗ використовують, вважаємо достатньо обмежений та спрощений підхід в розподілі груп користувачів фінансової інформації, що унеможлиблює врахування та розуміння цілей і інтересів всього кола суб'єктів, який є, на практиці, ширшим відповідно, у даних економічного аналізу фінансових результатів.

Вважаємо, що користувачів даних економічного аналізу фінансових результатів доцільно поділяти в залежності від їх доступу до суб'єкта господарювання в цілому, та доступу до достовірної інформації про реальний фінансовий стан підприємства, зокрема, тобто на внутрішніх та зовнішніх. Це обумовлено тим, що зовнішні суб'єкти мають доступ до обмеженої інформації, зокрема, в тій частині, що характеризує діяльність підприємства та розкривається в офіційній фінансовій звітності. В свою чергу, внутрішні користувачі мають доступ до закритої інформації, яка може представляти собою комерційну таємницю. Актуальність такого поділу також підтверджується тим, що більшість вітчизняних суб'єктів нівелюють законодавчо встановленими нормами, маскуючи деякі нюанси своєї діяльності з метою оптимізації податкового навантаження. Таким чином, офіційна фінансова звітність не завжди розкриває реальний стан господарюючого суб'єкта. Однією із важливих помилок управлінського персоналу на деяких підприємствах є використання даних фінансової звітності для цілей управління, однак в такому випадку управлінські рішення приймаються без урахування натуральних показників діяльності, базуючись лише на вартісних, також використовуються лише облікові дані, в той час коли важливого значення набувають дані необлікового характеру, які не відображаються в обліково-фінансовій звітності, (наприклад, терміни

погашення кредиторської заборгованості, або своєчасність надходження виручки від покупців, плинність кадрів тощо), але мають суттєвий вплив на подальші управлінські дії.

Думку щодо поділу користувачів на внутрішніх і зовнішніх висловлює І.А. Бланк [49] та зазначає, що «коло основних користувачів фінансової інформації підприємства може бути представлений таким чином: внутрішні користувачі (керуючі (директори) підприємства; фінансові менеджери всіх рівнів; власники (акціонери) підприємства; інші внутрішні користувачі); зовнішні користувачі (кредитори підприємства; потенційні інвестори; контрагенти підприємства по операційній діяльності; податкові органи; аудиторські фірми; залучаються, фінансові консультанти та експерти; фондова біржа (при котируванні на ній цінних паперів, емітованих підприємством); інші зовнішні користувачі)».

З огляду на зазначене вище, необхідно визначитися з економічними цілями окреслених вище користувачів з метою формування методики економічного аналізу фінансових результатів з урахуванням тих показників, що є затребуваними кожним окремим суб'єктом-користувачем результатів аналітичної роботи щодо оцінки фінансових результатів. Зокрема, О.А. Дроздов та Л.Ф. Уварова [106] окреслили цілі й потреби деяких груп користувачів фінансової інформації з зазначенням методики, що забезпечуватиме потреби окремих груп (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Цілі користувачів фінансової інформації та основні методики їх задоволення за О.А. Дроздовим та Л.Ф. Уваровою [106]

<i>№ з/п</i>	<i>Назва групи користувачів</i>	<i>Економічна ціль</i>	<i>Основні методики задоволення потреб в фінансовій інформації</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1.	Власники	Максимізація економічного добробуту (На основі зростання ринкової вартості підприємства)	оцінка змін в максимізації ринкової підприємства; оцінка доцільності здійснених витрат і досягнутих результатів; оцінка фінансової стійкості підприємства; аналіз непродуктивних витрат і втрат; обґрунтоване прогнозування фінансової спроможності підприємства та ін.
2.	Топ-менеджери	Зростання доходів, незалежність	оцінка змін у фінансових результатах і рентабельності підприємства; аналіз ділової активності підприємства; аналіз причин зниження ефективності діяльності підприємства, виявлення резервів її підвищення; обґрунтоване прогнозування фінансової спроможності підприємства тощо.
3.	Фінансові менеджери	Зростання доходів	оцінка фінансового стану підприємства; організація обороту грошових коштів; оцінка взаємозв'язків з учасниками фінансових відносин; виявлення причин погіршення фінансового стану фірми, недоліків в грошовому обороті, в фінансових відносинах, а також резервів вдосконалення організації фінансів підприємства; обґрунтоване прогнозування фінансової спроможності підприємства тощо.
4.	Кредитори	Отримання відсотків на надані в кредит кошти	оцінка кредитоспроможності підприємства
5.	Прямі інвестори	Максимізація економічного добробуту (На основі зростання ринкової вартості підприємства)	оцінка і прогнозування змін в максимізації ринкової вартості підприємства; оцінка доцільності здійснених витрат і досягнутих результатів; оцінка фінансової стійкості підприємства; аналіз непродуктивних витрат і втрат; обґрунтоване прогнозування фінансової спроможності підприємства та ін.

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4
6.	Портфельні інвестори	Отримання доходу на інвестований капітал	оцінка змін фінансових результатів і рентабельності підприємства; оцінка фінансової стійкості підприємства; обґрунтоване прогнозування фінансової спроможності підприємства та ін.
7.	Постачальники (контрагенти)	Отримання прибутку	оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства; аналіз фінансової стійкості підприємства; оцінка фінансових результатів і рентабельності, ділової активності підприємства; обґрунтоване прогнозування змін в фінансовому положенні підприємства
8.	Податкові органи	Збільшення бази оподаткування	оцінка правильності обліку, визнання і формування фінансових результатів діяльності підприємства, змін цих результатів; оцінка змін в майновий стан підприємства

Визначені економічні цілі та основні методики задоволення потреб користувачів у фінансовій інформації, за О.А. Дроздовим та Л.Ф. Уваровою [106], обумовлюють різноманітність задач та етапів та напрямів економічного аналізу результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Зокрема, Полісюк Г.Б. і Коноваленко І.Є. [153] до основних завдань аналізу фінансових результатів відносять: «аналіз складу і динаміки прибутку; аналіз фінансових результатів від звичайних видів діяльності; аналіз фінансових результатів від інших видів діяльності; аналіз розподілу і використання». Натомість, Г.В. Савицька [278] стверджує, що «основними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності є: визначення можливостей одержання прибутку відповідно до наявного ресурсного потенціалу підприємства і кон'юнктури ринку; систематичний контроль за

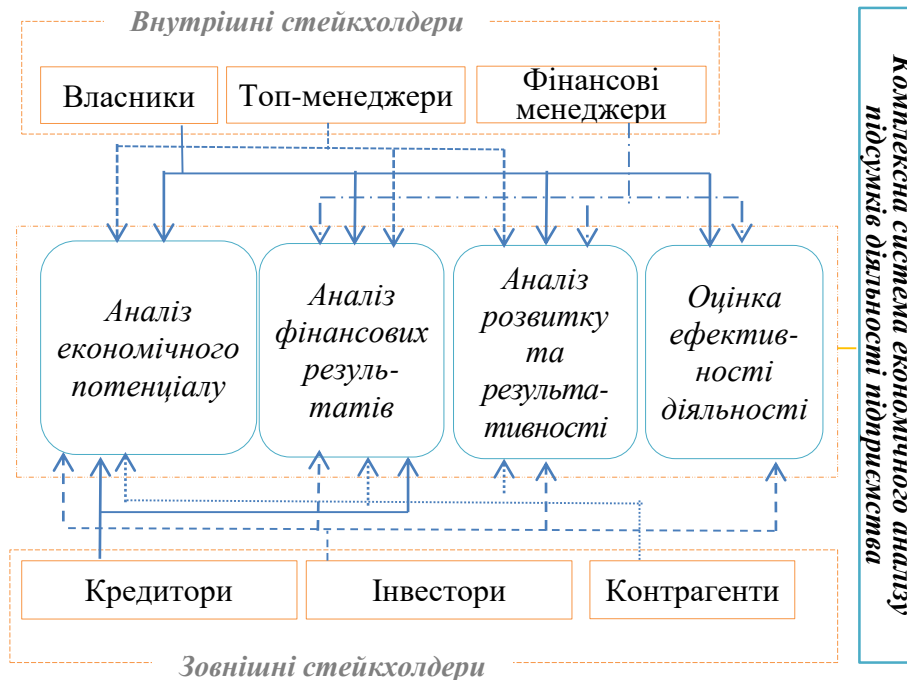
процесом формування прибутку із зміною його динаміки; визначення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на фінансові результати й оцінювання якості прибутку». Однак, такі підходи є дещо обмеженими, зважаючи на їх загальний характер, адже для кожної із груп стейхолдерів економічного аналізу діяльності підприємства – завдання розширюються або ж скорочуються та в цілому змінюються в напрямку конкретних показників, що є необхідними для кожної із груп зацікавлених сторін в результатах такої аналітичної роботи. Адже як зазначають Н.О. Власова та І.Ю. Мелушова [73, с. 154], що «результативність господарської діяльності підприємства в сучасних умовах в значній мірі залежить від аналізу фінансових результатів. Фінансові результати, як взаємопов'язана система показників, найповніше відображають інтереси різних суб'єктів господарського процесу на різних етапах формування і використання, що підвищує їх значущість в системі управління підприємством».

Зважаючи на це, виникає необхідність визначення місця економічного аналізу фінансових результатів в загальній структурі економічного аналізу ефективності діяльності підприємств. Таким чином, необхідно визначити, які результати економічного аналізу результативності та ефективності діяльності суб'єктів господарювання є необхідними для різних стейкхолдерів – зацікавлених сторін. Як зазначає І. Ворончак [74] «зацікавлені сторони по відношенню до організації можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. До зовнішніх зацікавлених сторін відносяться клієнти, кредитори, постачальники, представники органів державної та місцевої влади, громадські організації, засоби масової інформації,

а серед внутрішніх зацікавлених сторін називають власників, вище керівництво, робітників». З огляду на це, вважаємо, що найбільш повно охарактеризувати господарську діяльність можна за допомогою здійснення наступних напрямів аналізу: аналіз фінансових результатів; аналіз економічного потенціалу підприємства; аналіз розвитку та результативності підприємства; та оцінка ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Здійснення економічного аналізу діяльності підприємства в зазначених напрямках дозволить комплексно оцінити підсумки роботи підприємства та виявити причини відхилень від запланованих показників, а також резерви підвищення результативності діяльності, що стане основою для прийняття раціональних, оптимальних та ефективних управлінських рішень. На основі дослідження праць вчених, окреслених вище, доцільно охарактеризувати напрямки аналізу господарської діяльності та визначити в даному контексті місце економічного аналізу фінансових результатів, адже як стверджує Як зазначає І.А. Бланк [50, с. 48], «серед основних напрямів формування показників моніторингу виділено моніторинг формування та використання фінансових результатів, що відповідає загальним напрямам в управлінні фінансовими результатами підприємства». Комплексну систему економічного аналізу результатів діяльності підприємства в залежності від інформаційних потреб різних стейкхолдерів наведено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Комплексна система економічного аналізу результатів діяльності підприємства в залежності від інформаційних потреб різних стейкхолдерів

З огляду на визначені напрями аналізу діяльності підприємства в розрізі інформаційних потреб зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів, необхідним є розробка інформаційно-методичного забезпечення кожного із зазначених напрямів аналізу та визначення конкретних показників, що характеризуватимуть діяльність підприємства та процедур їх виявлення з використанням величини фінансових результатів та взаємопов'язаних з ними показників доходів та витрат підприємства. Слід зазначити, що обґрунтування методики здійснення економічного аналізу в окреслених напрямках повинні розроблятися з урахуванням особливостей методології системи бухгалтерського обліку доходів, витрат і фінансових результатів та формування показників фінансової звітності, адже це

є головним джерелом інформаційного забезпечення економічного аналізу. Необхідність урахування особливостей бухгалтерського обліку обумовлено можливостями вибору суб'єктами господарювання методів обліку окремих операцій, що безпосередньо або опосередковано впливають на величину фінансових результатів.

Запропонована система економічного аналізу результатів діяльності підприємства в залежності від інформаційних потреб різних стейкхолдерів може використовуватися на всіх без винятку суб'єктах господарювання для оцінки їх діяльності, незалежно від їх галузевої приналежності. Зважаючи на те, що система бухгалтерського обліку та фінансової звітності не дає повної інформації, що може використовуватися, в сучасних умовах, як основа для прийняття управлінських рішень, проведення економічного аналізу в окреслених напрямках є необхідним для своєчасного виявлення резервів підвищення ефективності діяльності господарюючого суб'єкта, особливо актуальність даного аналізу проявляється у жорстких ринкових умовах зі зростанням значення конкуренції на ринках. Впровадження такої системи на підприємствах обумовить забезпечення прозорості процесу формування фінансових результатів та активізуватиме дію мотиваційних важелів, сприяючи своєчасному прийняттю обґрунтованих управлінських рішень з огляду на особливості економічних відносин та інформаційні потреби стейкхолдерів.

Таким чином, зважаючи на проведені дослідження напрацювань вітчизняних та зарубіжних авторів було обґрунтовано необхідність та важливість здійснення аналітичної роботи щодо оцінки результатів діяльності підприємств. Зважаючи на вивчення економічних цілей

користувачів фінансової інформації та їх потреб у результатах аналізу діяльності підприємства, встановлено неоднозначність виявлених підходів щодо визначення напрямків, етапів та основних показників економічного аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. З огляду на це, сформовано комплексну систему економічного аналізу оцінки результатів діяльності підприємства з урахуванням інформаційних потреб різних стейкхолдерів та визначено місце економічного аналізу фінансових результатів в структурі загальної оцінки результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Запропонована система комплексного аналізу діяльності підприємства, що включає наступні напрями: аналіз фінансових результатів; аналіз економічного потенціалу підприємства; аналіз розвитку та результативності підприємства; та оцінка ефективності діяльності суб'єкта господарювання є універсальною та може застосовуватися на різних підприємствах, незалежно від галузі та форми їх функціонування, і в свою чергу, дозволяє комплексно оцінити підсумки роботи підприємства, виявити причини відхилень від запланованих показників, а також резерви підвищення результативності діяльності, що, як наслідок, використовуватиметься як базис для прийняття раціональних, оптимальних та ефективних управлінських рішень. Також результати аналізу за сформованими напрямками можуть бути використані як основа для формування стратегії розвитку підприємств та розробки конкретних тактичних кроків її реалізації, адже деталізовано характеризують діяльність суб'єкта господарювання із урахуванням суттєвих аспектів його діяльності. Розробка інформаційно-методичного забезпечення запропонованої комплексної системи економічного аналізу результатів діяльності підприємства здійснюватиметься в наступному параграфі.

3.2. Розробка механізму формування обліково-аналітичної системи управління фінансовими результатами

Економічний аналіз фінансових результатів діяльності підприємства як окрема особлива складова комплексної оцінки ефективності та результативності підсумків його діяльності, з метою отримання якісної аналітичної інформації про функціонування господарюючого суб'єкта, повинен мати відповідне методичне забезпечення. Адже, саме результати даного аналізу, як було обґрунтовано в попередньому параграфі, будуть одним із визначальних базисів для формування основних векторів провадження діяльності, а також основою для прийняття відповідно ефективних управлінських рішень. З огляду на це, чітке формування методичних та організаційних положень комплексної системи економічного аналізу діяльності підприємства в цілому, та зокрема, економічного аналізу фінансових результатів, є передумовою успішного функціонування суб'єкта господарювання в сучасних економічних реаліях. Як зазначають Н.Б. Кащена, О.В. Цуканова та Н.М. Гаркуша [131], «новітні умови господарювання потребують наукового обґрунтування управлінських дій із підвищення ефективності господарської діяльності підприємств і, як наслідок – актуалізують необхідність змін парадигми економічного аналізу від оціночно-статистичного до пошуково-прогностичного з вибором оптимальних управлінських рішень у зоні невизначеності та ризику. У контексті важливості останніх обсяг аналітичного пошуку не тільки не скорочується, а навпаки, зростають його масштаби, підвищуються вимоги до якості та оперативності аналітичних

досліджень через високу мобільність, невизначеність, меркантильність зміни економічних явищ і процесів. Разом із тим, сформований практичний досвід свідчить про те, що можливості економічного аналізу для вирішення актуальних проблем управління повною мірою не реалізуються на багатьох підприємствах. В організаційній структурі управління переважної більшості бізнес-структур України не виділяється спеціальний підрозділ з економічного аналізу, а його функціональні блоки в різних підрозділах департаментів із менеджменту дуже обмежені в застосуванні сучасних методик економічного аналізу». Зазначене обумовлює необхідність розробки організаційно-методичних положень економічного аналізу результатів діяльності підприємства. Так, на думку В.М. Пархоменка [242, с. 96] «методика проведення економічного аналізу залежить від його раціональної організації, створення таких умов, які б забезпечили вивчення взаємозв'язків між окремими показниками діяльності підприємства». Зокрема, під поняттям «методики економічного аналізу» І.Т. Райковська [268] розуміє «сукупність конкретних прийомів, способів та засобів, що використовуються в процесі проведення економічного аналізу в раніше визначеній послідовності їх використання для досягнення поставленої мети». В свою чергу, як «сукупність прийомів і способів, які застосовуються при вивченні господарських процесів» пояснює категорію «методика економічного аналізу» А.В. Шохнех [320]. Таким чином, методика економічного аналізу – це послідовність застосування прийомів, методів, способів та засобів дослідження господарських процесів з метою досягнення конкретно визначених цілей. В розрізі методики формування економічного аналізу

діяльності підприємства необхідним є також визначення напрямів такої аналітичної роботи із зазначення етапів, завдань, інформаційної бази та об'єктів аналізу. З огляду на це, враховуючи запропоновані в попередньому параграфі напрями комплексної системи економічного аналізу діяльності підприємства з урахуванням інформаційних потреб різних груп стейхолдерів, послідує дослідження необхідно здійснити в напрямку розробки організаційно-методичних положень забезпечення аналітичної роботи по кожному із визначених напрямів.

Аналіз розвитку та результативності діяльності. З огляду на те, що користувачі фінансової звітності мають на меті отримання повної та достовірної інформації про результативність діяльності підприємства, найбільш точним показником що її характеризує є фінансові результати. Однак, парадокс полягає в тому, що наявність позитивного фінансового результату не завжди свідчить про наявність грошових ресурсів на підприємстві, зважаючи на особливості визнання доходів при реалізації продукції чи наданні послуг. Тому важливим показником, що характеризуватиме результативність діяльності, з огляду на зазначене вище, є наявність грошових коштів на підприємстві та їх аналіз, адже «реальна картина бізнесу асоціюється з відомою фразою А. Рапопорта: «Profit is an opinion, cash is a facts» (прибуток - це думка, гроші - це факт)» [109]. З цією метою, в контексті аналізу діяльності підприємства в цілому, та зокрема його фінансових результатів, доцільним є оцінка руху грошових коштів. Слід відзначити, що важливість величини грошових коштів обумовлена можливістю погашення ними різного роду кредиторських заборгованостей та заборгованостей щодо дивідендних виплат. Як зазначає Н. Лисенко [173] «в останні роки

набуває поширення система ТСМ (total cash management) являє собою корпоративну ідеологію управління грошовими потоками з наданням цьому напрямку фінансового менеджменту першочергового значення». Натомість, О. Єзерська [109] зазначає, що «ефективність роботи підприємства повністю залежить від організації і системи управління грошовими потоками. Дана система створюється задля забезпечення виконання короткострокових і стратегічних планів підприємства, підтримання платоспроможності і фінансової стійкості, більш раціонального використання активів і джерел їх формування, а також мінімізації витрат на фінансування господарської діяльності. Від якості управління грошовими потоками залежить не тільки стійкість і ефективність роботи підприємства, але і здатність до майбутнього розвитку, досягнення фінансового успіху в довгостроковій перспективі». В даному розрізі, доцільно розраховувати показники рентабельності в частині залишку грошових коштів, витрачання грошових коштів, отриманих грошових коштів та чистого грошового потоку. Зважаючи на те, що внутрішні та зовнішні стейкхолдери, в першу чергу, зацікавлені в величині фінансового результату як характеристиці підсумків діяльності підприємства, необхідним є оцінка грошових коштів з урахуванням їх взаємозв'язку з показниками фінансових результатів та виявлення причин відхилень. З цією метою, було обрано показники рентабельності, що характеризують рух грошових коштів, для розрахунку яких використовується величина фінансового результату діяльності підприємства. В свою чергу, розвиток та результативність діяльності характеризується з позицій ділової активності. В контексті оцінки фінансових результатів, доцільним є аналіз розвитку

діяльності підприємства та стійкості його економічного зростання. І.А. Бланк [51], стійкість підприємства характеризує як «такий стан, коли воно стабільно функціонує, гнучко реагуючи на зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі». Особливої актуальності, можливість гнучкого реагування, набуває у сучасних реаліях нестабільної економічної та політичної ситуації, а також функціонування підприємств в умовах жорсткої конкуренції на ринках. Найбільш поширеними та загальними показниками, що характеризують розвиток діяльності підприємства та стійкість його економічного зростання, а також є основою для аналітичної роботи в зазначеному напрямі є: прибуток, чистий дохід та власний капітал. Таким чином можна визначити основні показники, методи їх розрахунку, об'єкти та завдання аналітичної роботи в напрямку оцінки розвитку та результативності діяльності в частині використання величини фінансових результатів та взаємопов'язаних з ними показників.

В частині аналізу руху грошових коштів, основними завданнями аналітичної роботи є оцінка рентабельності грошових коштів в розрізі залишку грошових коштів, витрачання грошових коштів, отриманих грошових коштів та чистого грошового потоку за видами діяльності підприємства: операційна, інвестиційна та фінансова; та вивчення динаміки зазначених показників рентабельності в розрізі видів діяльності. Основними об'єктами такої аналітичної роботи є фінансові результати, грошові потоки. Інформаційне забезпечення економічного аналізу руху грошових коштів із зазначенням методів розрахунку показників подано у вигляді робочого документу аналітика, наведеного в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3. Робочий документ аналітика щодо оцінки руху грошових коштів та його інформаційне забезпечення

№ з/п	Показник	В розрізі періодів	
		Дані попереднього періоду	Дані звітного періоду
1	2	3	4
1	Фінансові результати, в тому числі:	Сума рядків ряд. 2290 (ряд. 2295) + (-) ряд. 2300 + (-) ряд. 2305 Звіту про фінансові результати (форма №2)	
1.1	- від операційної діяльності	Сума рядків: ряд. 2090 (ряд. 2095) + (-) 2105 + (-) 2110 + ряд. 2120 - ряд. 2130 - ряд. 2150 - ряд. 2180 Звіту про фінансові результати (форма №2)	
1.2	- інвестиційної діяльності	Сума рядків 2200 +2240 + 2241 – 2255 Звіту про фінансові результати (форма №2)	
1.3	- фінансової діяльності	Сума рядків 2220 – 2250 – 2270 Звіту про фінансові результати (форма №2)	
2	Позитивний грошовий потік:		
2.1	- від операційної діяльності	Сума рядків: 3000, 3005, 3010, 3015, 3020, 3025, 3035, 3040, 3045, 3050, 3055, 3095 Звіту про рух грошових коштів (форми №3) (за прямим методом)	
2.2	- інвестиційної діяльності	Сума рядків: 3200; 3205; 3215; 3220; 3225; 3230; 3250 Звіту про рух грошових коштів (форми №3) (за прямим методом)	
2.3	- фінансової діяльності	Сума рядків: 3300; 3305; 3340 Звіту про рух грошових коштів (форми №3) (за прямим методом)	
3	Негативний грошовий потік		
3.1	- від операційної діяльності	Сума рядків 3100, 3105, 3110, 3115, 3135, 3140, 3145, 3150, 3155, 3190 Звіту про рух грошових коштів (форми №3) (за прямим методом)	
3.2	- інвестиційної діяльності	Сума рядків: 3255; 3260; 3270; 3275; 3290 Звіту про рух грошових коштів (форми №3) (за прямим методом)	
3.3	- фінансової діяльності	Сума рядків: 3345; 3350; 3355; 3360; 3365; 3390 Звіту про рух грошових коштів (форми №3) (за прямим методом)	
4	Чистий грошовий потік, в тому числі:		
4.1	- від операційної діяльності	Різниця рядків 2.1 та 3.1 цього документу	
4.2	- інвестиційної діяльності	Різниця рядків 2.2 та 3.2 цього документу	
4.3	- фінансової діяльності	Різниця рядків 2.3 та 3.3 цього документу	
5	Розрахункові показники (розраховувати у розрізі видів діяльності)		
5.1	Рентабельність залишку грошових коштів	$P_z = \frac{\Phi_p}{З_c} 100$	РЗ – рентабельність залишку грошових коштів; ФР – фінансовий результат діяльності підприємства ³ , грн.; ЗС – середній залишок грошових коштів, грн. Сума прибутку (збитку), яка припадає на 1 грн. грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні підприємства в середньому протягом періоду, що досліджується

³ Залежно від цільової спрямованості аналізу в чисельнику може бути будь-який показник фінансового результату діяльності підприємства: чистий прибуток (збиток) звітного періоду, валовий прибуток, фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування тощо. Тому рентабельність залишку грошових коштів, а також їх надходження і використання, може бути відображена декількома показниками: чиста рентабельність, валова рентабельність тощо.

Продовження табл. 3.3

5.2	Рентабельність витрачених грошових коштів	$P_{\phi} = \frac{\Phi_p}{\Gamma\Pi_n} 100$	РВ – рентабельність витрачених грошових коштів; ГПН – негативний грошовий потік, грн.	Сума прибутку (збитку), яка припадає на 1 грн. грошових коштів, витрачених підприємством за період, що досліджується
5.3	Рентабельність грошових коштів отриманих	$P_{\text{отр.}} = \frac{\Phi_p}{\Gamma\Pi_n} 100$	Ротр. – рентабельність грошових коштів, що надійшли; ГПП – позитивний грошовий потік, грн.	Сума прибутку (збитку), яка припадає на 1 грн. грошових коштів, які отримало підприємство за період, що досліджується
5.4	Рентабельність чистого грошового потоку	$P_{\phi} = \frac{\Phi_p}{\Gamma\Pi_{\phi}} 100$	Рч – рентабельність чистого грошового потоку; ГПЧ – чистий грошовий потік (ГПп-ГПн), грн.	Сума прибутку (збитку) на 1 грн. чистого грошового потоку

Таким чином, основними джерелами інформації для забезпечення оцінки руху грошових коштів є форми фінансової звітності №2 та №3. Показники рентабельності необхідно розраховувати в розрізі видів діяльності за декілька періодів з метою встановлення динаміки таких показників та виявлення причинно-наслідкових зв'язків їх змін. Дані показники характеризуватимуть тенденції зміни з можливим виявленням факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. В свою чергу, в розрізі аналізу розвитку та результативності діяльності доцільно оцінити ділову активність підприємства в частині оцінки розвитку діяльності та стійкості економічного зростання.

Аналіз розвитку діяльності підприємства можна здійснити за допомогою «золотого правила економіки», що передбачає наступну нерівність: $T_p > T_r > T_a > 100\%$ (T_p – темп зростання (зменшення) прибутку; T_r – темп зростання (зменшення) обсягу реалізації; T_a – темп зростання (зменшення) вартості активів (валюти балансу)). Дана нерівність свідчить про розвиток діяльності підприємства, однак, як

стверджує Л.М. Петренко [246] «можливі і відхилення від цієї ідеальної залежності, які не завжди необхідно розглядати як негативні. Причинами порушення системи нерівностей можуть бути: освоєння нових перспективних напрямків застосування капіталу, реконструкція та модернізація діючих виробництв, упровадження продуктових нововведень тощо. Така діяльність завжди пов'язана зі значними вкладенням фінансових ресурсів, які порушують наведене співвідношення показників, але не свідчать про зниження ділової активності підприємства».

Натомість оцінити стійкість економічного зростання можна за допомогою коефіцієнта стійкості економічного зростання, що розраховується шляхом ділення різниці чистого прибутку та суми дивідендів на показник власного капіталу. В зазначеній частині, з метою прогнозування темпів розвитку суб'єкта господарювання та оцінки впливу чинників на загальну стійкість економічного зростання, доцільно здійснювати факторний аналіз зазначеного показника. З огляду на це, Абрамова І.М. [34] пропонує використовувати наступну розширену факторну модель (1).

$$\langle K_{сез} = K1 \times K2 \times K3 \times K4 \times K5 \times K6 \times K7, (1) \rangle$$

де $K_{сез}$ - коефіцієнт стійкості економічного зростання; K - частка прибутку, реінвестована у виробництво (чистий прибуток - виплачених дивідендів / чистий прибуток); $K2$ - рентабельність (збитковість) продажу (чистий прибуток / виручка від реалізації продукції); $K3$ - оборотність власного оборотного капіталу (виручка від реалізації продукції / середній розмір власного оборотного капіталу); $K4$ - забезпеченість власним оборотним капіталом (середній розмір власного оборотного капіталу / середній розмір оборотних активів); $K5$ -

коефіцієнт загальної ліквідності (середній розмір оборотних активів / середній розмір короткострокових зобов'язань); K6 - частка короткострокових зобов'язань у капіталі підприємства (середній розмір короткострокових зобов'язань / середній розмір капіталу); K7 - коефіцієнт фінансової залежності (середній розмір капіталу / середній розмір власного капіталу)».

Використання зазначеної факторної моделі обумовлюється необхідністю забезпечення гнучкості підприємства та його здатності впровадження превентивних заходів щодо попередження негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які особливої актуальності набувають в сучасних умовах ринкової економіки та нестабільності у різних сферах суспільного життя з метою забезпечення конкурентних переваг суб'єкта господарювання на ринках. Інформаційним забезпеченням аналізу розвитку та стійкості економічного зростання є показники фінансової звітності форм №1 та №2. Основними об'єктами за напрямком оцінки розвитку та результативності діяльності в частині аналізу ділової активності (оцінка розвитку та стійкості економічного зростання) є прибуток, обсяги реалізації, валюта балансу, власний капітал та сума дивідендів. Слід відзначити, що з метою підвищення аналітичності результатів такого аналізу, насамперед, необхідним є оцінка динаміки зміни коефіцієнта стійкості економічного зростання за періоди для виявлення загальних тенденцій, на основі чого приймається рішення аналітиком щодо здійснення факторного аналізу даного показника.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства. Отримання позитивних фінансових результатів є пріоритетною ціллю діяльності будь якого суб'єкта господарювання, адже саме цей показник є вирішальним для

подальшого розвитку підприємства в частині реалізації принципів самоокупності та самофінансування. Як зазначає О.Я. Маліновська [175] «в отриманні високого фінансового результату діяльності зацікавлені всі суб'єкти господарювання, оскільки прибуток необхідний для розширення діяльності підприємства, реалізації інвестиційних проектів, запровадження інновацій, а також підвищення матеріальної зацікавленості працівників у результатах своєї праці. Стабільна, ефективна і прибуткова діяльність підприємства може бути забезпечена застосуванням наукових методів планування й аналізу прибутку та визначення ефективних напрямів його використання. Прибуток підприємства є важливою категорією, яка зміцнює фінансовий стан підприємства та водночас є першочерговим джерелом формування бюджетних ресурсів». З огляду на це, підтверджується актуальність аналізу даної категорії з метою оцінки ефективності функціонування господарюючого суб'єкта, виявлення потенційних можливостей розвитку та резервів підвищення результативності діяльності. Адже саме на результатах такої аналітичної роботи базуватимуться управлінські рішення щодо подальшого розширення діяльності, опанування нових ринків, впровадження нових технологій та залучення зовнішніх інвестицій. Такий аналіз доцільно здійснювати в декілька етапів, серед яких: аналіз динаміки та структури фінансових результатів в розрізі видів діяльності; аналіз рентабельності діяльності підприємства та факторний аналіз рентабельності операційної діяльності. По кожному із окреслених етапів необхідно визначити завдання, об'єкти, показники та їх інформаційне забезпечення. Так, в частині аналізу динаміки та структури фінансових результатів основним завданням аналітичної роботи є оцінка фінансових результатів з точки зору їх структури, якості та динаміки зміни за аналізовані періоди. Об'єктами

такого аналізу є динаміка, структура та якість фінансових результатів, основними джерелами інформації є фінансова звітність підприємства за формою №2 «Звіт про фінансові результати». Оцінку динаміки та структури основних показників фінансових результатів доцільно здійснювати у формі робочого документа аналітика, наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Робочий документ аналітика з аналізу динаміки та структури основних показників фінансових результатів підприємства та його інформаційне забезпечення

№ з/п	Показник	Дані періоду		Питома вага, %, за періодами		Відхилення		
		попереднього	звітнього	попередній	Звітний	Абсолютне, грн	Відносне, %	Пункти в структурі
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ряд.2000 ф. №2 скориговани й на величину непрямих податків	Ряд.2000 ф. №2 скориговани й на величину непрямих податків	-	-	гр.4 – гр.3 ряд.1 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд.1)*100) - 100	-
2	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Ряд.2000 ф. №2	Ряд.2000 ф. №2	(Ряд.2 гр.3/ряд.1 б гр.3)*100	(Ряд.2 гр.4/ряд.1 б гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.2 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд.2)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.2
3	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Ряд.2050 ф. №2	Ряд.2050 ф. №2	(Ряд.3 гр.3/ряд.1 б гр.3)*100	(Ряд.3 гр.4/ряд.1 б гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.3 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд.3)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.3

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
4	Валовий прибуток (збиток)	Ряд.2090 (2095) ф. №2	Ряд.2090 (2095) ф. №2	-	-	гр.4 – гр.3 ряд.4 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 4)*100) - 100	-
5	Інші операційні доходи	Ряд.2120 ф. №2	Ряд.2120 ф. №2	(Ряд.5 гр.3/ряд.16 гр.3)*100	(Ряд.5 гр.4/ряд.16 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.5 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 5)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.5
6	Адміністративні витрати	Ряд.2130 ф. №2	Ряд.2130 ф. №2	(Ряд.6 гр.3/ряд.17 гр.3)*100	(Ряд.6 гр.4/ряд.17 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.6 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 6)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.6
7	Витрати на збут	Ряд.2150 ф. №2	Ряд.2150 ф. №2	(Ряд.7 гр.3/ряд.17 гр.3)*100	(Ряд.7 гр.4/ряд.17 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.7 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 7)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.7
8	Інші операційні витрати	Ряд.2180 ф. №2	Ряд.2180 ф. №2	(Ряд.8 гр.3/ряд.17 гр.3)*100	(Ряд.8 гр.4/ряд.17 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.8 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 8)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.8
9	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	Ряд.2190 (2195) ф. №2	Ряд.2190 (2195) ф. №2	-	-	гр.4 – гр.3 ряд.9 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 9)*100) - 100	-
10	Дохід від участі в капіталі	Ряд.2200 ф. №2	Ряд.2200 ф. №2	(Ряд.10 гр.3/ряд.16 гр.3)*100	(Ряд.10 гр.4/ряд.16 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.10 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 10)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.10
11	Інші фінансові доходи	Ряд.2220 ф. №2	Ряд.2220 ф. №2	(Ряд.11 гр.3/ряд.16 гр.3)*100	(Ряд.11 гр.4/ряд.16 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.11 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 11)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.11
12	Інші доходи	Ряд.2240 ф. №2	Ряд.2240 ф. №2	(Ряд.12 гр.3/ряд.16 гр.3)*100	(Ряд.12 гр.4/ряд.16 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.12 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 12)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.12
13	Фінансові витрати	Ряд.2250 ф. №2	Ряд.2250 ф. №2	(Ряд.13 гр.3/ряд.17 гр.3)*100	(Ряд.13 гр.4/ряд.17 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.13 цього документу	((гр.4 / гр.3 ряд. 13)*100) - 100	гр.5 – гр.6 ряд.13

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
14	Витрати від участі в капіталі	Ряд.2255 ф. №2	Ряд.2255 ф. №2	(Ряд.14 гр.3/ряд.17 гр.3)*100	(Ряд.14 гр.4/ряд.17 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.14 цього документу	((гр.4/ гр.3 ряд.14)*100) – 100	гр.5 – гр.6 ряд.14
15	Інші витрати	Ряд.2270 ф. №2	Ряд.2270 ф. №2	(Ряд.15 гр.3/ряд.17 гр.3)*100	(Ряд.15 гр.4/ряд.17 гр.4)*100	гр.4 – гр.3 ряд.15 цього документу	((гр.4/ гр.3 ряд.15)*100) – 100	гр.5 – гр.6 ряд.15
16	Сума всіх доходів	Рядки 2, 5, 10, 11, 12 графи 3 цього документу	Рядки 2, 5, 10, 11, 12 графи 4 цього документу	100% (сума ряд. 2, 5, 10, 11, 12 графи 5 цього документу)	100% (сума ряд. 2, 5, 10, 11, 12 графи 6 цього документу)	гр.4 – гр.3 ряд.16 цього документу	((гр.4/ гр.3 ряд.16)*100) – 100	-
17	Сума всіх витрат	Рядки 3, 6, 7, 8, 13, 14, 15 графи 3 цього документу	Рядки 3, 6, 7, 8, 13, 14, 15 графи 3 цього документу	100% (сума ряд. 3, 6, 7,8, 13, 14,15 графи 5 цього документу)	100% (сума ряд. 3, 6, 7,8, 13, 14,15 графи 6 цього документу)	гр.4 – гр.3 ряд.17 цього документу	((гр.4/ гр.3 ряд.17)*100) – 100	-
18	Прибуток (збиток) до оподаткування	Ряд.2290 (2295) ф. №2	Ряд.2290 (2295) ф. №2	-	-	гр.4 – гр.3 ряд.18 цього документу	((гр.4/ гр.3 ряд.18)*100) – 100	-
19	Чистий прибуток (збиток)	Ряд.2350 (2355) ф. №2	Ряд.2350 (2355) ф. №2	-	-	гр.4 – гр.3 ряд.19 цього документу	((гр.4/ гр.3 ряд.19)*100) – 100	-

Форма робочого документу аналітика з оцінки динаміки та структури основних показників фінансових результатів містить інформаційне забезпечення такої аналітичної роботи та є зручною для використання на практиці. Для наочного розуміння в робочому документі наведені два періоди, однак, з метою поліпшення якості аналітичних результатів даний аналіз необхідно здійснювати за більшу кількість періодів, що дасть змогу виявити значно ширший спектр чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які

можуть мати місце в одному періоді, однак чинити вплив в іншому. Даний етап аналізу є необхідним в частині оцінки фінансових результатів діяльності підприємства, адже аналіз структури доходів та витрат як основних показників формування фінансового підсумку, створює загальну картину про значення окремих статей витрат та доходів, на які потрібно звернути увагу управлінському персоналу з метою мінімізації витратної та максимізації дохідної частин фінансових результатів. Синтез аналізу динаміки та структури є важливим та значущим, зважаючи на отримання в його процесі комплексних результатів щодо дослідження діяльності підприємства та можливості виявлення суттєвих аспектів функціонування суб'єкта господарювання стосовно управління доходами та витратами його діяльності.

Важливим етапом оцінки фінансових результатів є аналіз рентабельності діяльності підприємства, адже підсумки функціонування підприємства характеризуються не лише набором абсолютних показників, що охарактеризовані вище. Зважаючи на потреби внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів в частині отримання інформації щодо раціонального вкладення коштів, тобто співвідношення отриманого економічного ефекту з величиною понесених витрат, необхідним є розрахунок відносних показників, що характеризують діяльність підприємства, тобто показників рентабельності. Основним завданням аналізу рентабельності діяльності суб'єкта господарювання є оцінка діяльності підприємства за допомогою показників рентабельності та визначення резервів їх підвищення. З огляду на це, об'єктом такого аналізу є показники рентабельності в частині дохідних, витратних та ресурсних

показників. У розрізі аналізу дохідних, витратних та ресурсних показників рентабельності діяльності та їх інформаційного забезпечення доцільним є здійснення такої аналітичної роботи у наступній формі робочого документу аналітика, наведеної в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Робочий документ аналітика з оцінки рентабельності діяльності підприємства в розрізі дохідних, витратних та ресурсних показників та їх інформаційного забезпечення

№ з/п	Показник	Розрахунок за періоди		Відхилення показника
		Попередній	Звітний	
1	2	3	4	5
<i>1. Розрахунок дохідних показників</i>				
1.1	Валова рентабельність продажу	(ряд. 2090 / ряд 2000 ф.№2)*100%	(ряд. 2090 / ряд 2000 ф.№2)*100%	гр.4 – гр.3 ряд.1.1 цього документу
1.2	Чиста рентабельність продажу	(ряд.2350 /ряд 2000 ф.№2)*100%	(ряд.2350 /ряд 2000 ф.№2)*100%	гр.4 – гр.3 ряд.1.2 цього документу
1.3	Рентабельність доходу від операційної діяльності	(ряд.2190 / (ряд. 2090 (ряд. 2095) + (-) 2105 + (-) 2110 + ряд. 2120) ф.№2)*100%	(ряд.2190 / (ряд. 2090 (ряд. 2095) + (-) 2105 + (-) 2110 + ряд. 2120) ф.№2)*100%	гр.4 – гр.3 ряд.1.2 цього документу
<i>2. Розрахунок витратних показників</i>				
2.1	Рентабельність продукції (товарів, робіт, послуг)	(ряд.2090 / ряд. 2050 ф. №2)*100%	(ряд.2090 / ряд. 2050 ф. №2)*100%	гр.4 – гр.3 ряд.2.1 цього документу
2.2	Рентабельність операційної діяльності	(ряд.2190 / (ряд. ряд. 2130 + ряд. 2150 + ряд. 2180) ф.№2)*100	(ряд.2190 / (ряд. ряд. 2130 + ряд. 2150 + ряд. 2180) ф.№2)*100	гр.4 – гр.3 ряд.2.2 цього документу
2.3	Рентабельність господарської діяльності	(ряд.2350 / (ряд.2050 + 2130 + 2150 + 2180 + 2250 + 2255 + 2270) ф.№2)*100	(ряд.2350 / (ряд.2050 + 2130 + 2150 + 2180 + 2250 + 2255 + 2270) ф.№2)*100	гр.4 – гр.3 ряд.2.2 цього документу

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4	5
3	<i>Розрахунок ресурсних показників</i>			
3.1	Рентабельність підприємства	(ряд.2350 ф.№2 / (ряд.1300 ф.№1 гр.3+4)*0,5)*100%	(ряд.2350 ф.№2 / (ряд.1300 ф.№1 гр.3+4)*0,5)*100%	гр.4 – гр.3 ряд.3.1 цього документу
3.2	Рентабельність власного капіталу	(ряд.2290 ф.№2 / (ряд.1495 ф.№1 гр.3+4)*0,5)*100%	(ряд.2290 ф.№2 / (ряд.1495 ф.№1 гр.3+4)*0,5)*100%	гр.4 – гр.3 ряд.3.2 цього документу
3.3	Рентабельність залученого капіталу	(ряд.2290 ф.№2 / (ряд.1595 (гр.3 +гр.4)*0,5) ф.№1 + (ряд.1695 (гр.3+гр.4)*0,5))*100%	(ряд.2290 ф.№2 / (ряд.1595 (гр.3 +гр.4)*0,5) ф.№1 + (ряд.1695 (гр.3+гр.4)*0,5))*100%	гр.4 – гр.3 ряд.3.3 цього документу

Здійснення розрахунку рентабельності в зазначених напрямках як показників прибутковості, є необхідною умовою для забезпечення якісної оцінки використання ресурсів та віддачі витрат в процесі функціонування підприємства. Зважаючи на те, що дані показники, в більшості випадків, є взаємозалежними від величини чистого прибутку, виникає потреба у обґрунтуванні шляхів його підвищення, адже в ринкових умовах, він є передумовою економічного розвитку суб'єкта господарювання.

В продовження зазначеного, С.С. Свірідова та О.О. Пожар [280] стверджують, що «одним з сучасних напрямів підвищення рентабельності є використання методу «витрати– випуск». За цим методом загальний результат роботи підприємства визначається шляхом підсумовування експлуатаційного, фінансового та надзвичайного результатів. По кожному з видів діяльності провадиться порівняння витрат з випуском продукції (реалізацією),

доходами і визначається кінцевий результат. Це надає можливість аналізувати кожний фактор впливу, визначити «вузьке» місце та обрати напрями покращення діяльності і підвищення рентабельності». З огляду на це, з метою підвищення аналітичних даних щодо оцінки фінансових результатів діяльності підприємства та виявлення підстав для обґрунтування рішень управлінського персоналу в частині асортиментної та маркетингової політики, технології виробництва задля мінімізації витрат та максимізації прибутку необхідно додатково здійснювати аналіз взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток».

Організаційно-методичні проблеми та шляхи їх вирішення щодо зазначеної аналітичної роботи достатньо повно розкриті у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Адже метод «витрати-обсяг-прибуток», що зустрічається в літературних джерелах як CVP-аналіз, був запропонований як ідея в 1930 році американським інженером У. Раутенштрахом. Детально даний метод розглядав ще у 1971 році М.Г. Чумаченко [313], а пізніше – А.П. Зуділін [122]. Також питання аналізу «витрати-обсяг-прибуток» розкриті у працях І.А. Бланка [50], А.А. Васіна [66], А.І. Ковальова [139], Д.Є. Івахник [123], В.Є. Керимова [132], К. Щиборщ [324], П. Курятника [159], Т. Лебеди [166], В.О. Янкового [326], О.А. Орлова [238], Т.А. Гордєєвої [86], Л.В. Нападовської [194] та ін. Зважаючи на значний доробок вчених, не вважаємо за доцільне розглядати в даному контексті.

Зважаючи на зазначене вище, а також значення фінансового результату від операційної діяльності підприємства як визначального фактору формування загальних фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання, враховуючи визначення даного виду діяльності як основного, доцільним є здійснення факторного аналізу

рентабельності операційної діяльності з метою виявлення впливу факторів на кінцевий результат. Рентабельність операційної діяльності визначається шляхом знаходження частки операційних витрат в структурі фінансових результатів від операційної діяльності та добутком цієї величини на 100 %. Однак, з метою підвищення аналітичності результатів такої оцінки, доцільно модель факторного аналізу рентабельності операційної діяльності розширити шляхом розкладання на фактори показники фінансових результатів та величини операційних витрат, що дасть змогу оцінити вплив кожного із елементів. Багатофакторна модель рентабельності операційної діяльності із зазначенням інформаційного забезпечення такої оцінки матиме наступний вигляд:

$$Р_{од} = \frac{ЧД+СВ+ОД-АВ-ЗВ-ІОВ}{АВ+СВ+ІОВ} = \frac{(2000+2050+2120-2130-2150-2180) \text{ рядки ф.№2}}{(2130+2150+2180) \text{ рядки ф.№2}}$$

, де

ЧД- Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
СВ - собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); *ОД* – операційні доходи; *АВ*- адміністративні витрати; *ЗВ* – витрати на збут; *ІОВ* – інші операційні витрати.

Зазначена модель є змішаною, адже прослідковується взаємозв'язок результативного і факторних показників – поєднання у різноманітних комбінаціях адитивної та кратної залежностей. Зважаючи на універсальність та простоту застосування методу ланцюгових підстановок, вважаємо за доцільне здійснювати факторний аналіз рентабельності операційної діяльності за допомогою цього методу. Слід зазначити, що інформаційним забезпеченням даного аналізу є фінансова звітність в частині форми №2 «Звіт про сукупний дохід (звіт про

фінансові результати)». Не дивлячись на те, що дана форма звітності визначена на законодавчому рівні, її наповнення залежить від обраної підприємством облікової політики та професійних компетенцій і суджень бухгалтерського відділу. Таким чином, факторний аналіз рентабельності операційної діяльності дає можливість оцінити вплив факторів на загальну величину та виявити можливі відхилення з метою формування та прийняття ефективних управлінських рішень щодо підвищення результатів діяльності суб'єкта господарювання в цілому, та його окремої і визначальної складової – операційної діяльності.

Аналіз економічного потенціалу підприємства. Наступним етапом аналітичної роботи щодо аналізу підсумків діяльності підприємства є оцінка його економічного потенціалу, зважаючи на те, що його формування, і використання в процесі функціонування підприємства, чинить вплив на важливі показники діяльності підприємства, а саме: доходи, витрати, обсяги реалізації, собівартість продукції, валовий прибуток, фінансові результати тощо. Як стверджує Б.В. Артемєв [39, с. 25]. «економічний потенціал можна розглядати у функціональному, цільовому і тимчасовому аспектах. У функціональному аспекті економічний потенціал є сукупністю виробничих, фінансових, маркетингових, інформаційних і інших можливостей. У цільовому аспекті економічний потенціал є сукупністю можливостей досягнення системи цілей конкретного підприємства. У цьому випадку оцінці підлягають не окремі функціональні можливості, а сукупність можливостей досягнення конкретних цілей підприємства. Фактор часу, у свою чергу, привносить специфічні умови функціонування економічного потенціалу, додаючи процесу його розвитку динамічний характер. Таким чином, оцінка економічного потенціалу є складною,

багатоаспектною та динамічною». Категорія «економічний потенціал» є достатньо комплексним поняттям, що включає в себе сукупність різного роду потенціалів: ресурсний, маркетинговий, управлінський, збутовий, купівельний тощо. В широкому розуміння, економічний потенціал підприємства можна охарактеризувати як здатність суб'єкта господарювання виходити на ринок з продукцією, що з одного боку – забезпечує попит на ринку, а з іншого – достатній рівень прибутку, при одночасному використанні підприємством мінімально допустимого рівня необхідних ресурсів задля виконання таких умов.

Зважаючи на комплексність та складність показника, що характеризує економічний потенціал підприємства, ряд дослідників, пропонують аналізувати його за допомогою інтегрованого показника, підходи щодо визначення його складових наведені в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Підходи до визначення окремих складових економічного потенціалу вченими

Автори, джерело	Складові економічного потенціалу підприємства								
	Природно-ресурсний	Основних фондів	Оборотних активів	Нематеріальних активів	Технологічних працівників	Фінансовий	Управлінського персоналу	Інформаційний	Інноваційний
Бикова В.Г. [47]	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Головкова Л.С. [84]	+	+	+		+	+	+		-
Давискіба К.В. [96]	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Лапін Є.В. [164]	+	-	-	-	-	-	+	-	-
Лепьохін О.В. [169]	+	-	-	-	-	-	-	+	-
Савченко М.В. [279]	+	+	+	-	+	-	-	-	-
Новаківський І.І. [198]	-	-	-	-	-	-	-	+	-
Станіславик О.В. [289]	-	-	-	-	-	-	-	-	+
Колесніков О.О. [144]	-	-	-	-	+	-	-	-	-
Білик М.С., Загородній А.Г., Кіндрацька Г.І [232]	-	-	-	+	-	-	-	-	-

З огляду на зазначені дані щодо підходів вчених в частині виділення складових економічного потенціалу, можна зробити висновок, що найчастіше увага зосереджується на природно-ресурсному потенціалі, потенціалі основних фондів та оборотних активів, а також кадровому потенціалі з розподілом на технологічних працівників та управлінський персонал. Що стосується оцінки кожної із зазначених складових економічного потенціалу, то існує ряд кількісних та якісних показників, що характеризують окремо взятий потенціал підприємства.

Дослідження праць вчених дає підстави стверджувати, що в контексті оцінки показників економічного потенціалу відсутній єдиний підхід. Зокрема, природо-ресурсний потенціал, В.Г. Бикова [47], Л.С. Головкова [84], К.В. Давискіба [96], Є.В. Лапін [164], О.В. Лепьохін [169], М.В. Савченко [279] в кількісному виразі оцінюють як «вартість природних ресурсів, що використовуються підприємством для виробництва продукції», а у якісному – «якість використання цих ресурсів (застосування енерго- та ресурсозберігаючих технологій)». Кількісна оцінка потенціалу основних фондів, на думку М.В. Савченко [279] – це «первісна, залишкова та середньорічна вартість основних фондів», а якісна здійснюється за допомогою «коефіцієнтів: оновлення, вибуття, зносу, надходження; частки машин та устаткування в загальній вартості основних фондів; показників фондоозброєності, фондівіддачі та фондомісткості».

Натомість, Л.С. Головкова [84] вважає, що якісними показниками, що використовуються для оцінки потенціалу основних фондів є показники «рентабельності основних фондів; коефіцієнти

завантаження, змінності, інтенсивності навантаження устаткування; показник інтегрального навантаження».

Потенціал оборотних фондів в кількісному вираженні – це «вартість витрат матеріальних ресурсів» як стверджує М.В. Савченко [279], а в якісному - здійснюється за допомогою показників «матеріаломісткості продукції; коефіцієнта оборотності матеріальних ресурсів; питомої ваги матеріальних витрат у собівартості продукції». В свою чергу, для оцінки потенціалу оборотних фондів Л.С. Головкова [84] вважає за необхідне використовувати «коефіцієнт нерівномірності постачань матеріальних ресурсів; показник матеріаловіддачі продукції; коефіцієнт використання матеріалів; коефіцієнт забезпеченості матеріальними ресурсами (плановий і фактичний)».

Потенціал нематеріальних активів на думку М.С. Білика, А.Г. Загороднього, Г.І. Кіндрацької [232] – це «вартість витрат їх на придбання», що оцінюється за допомогою «коефіцієнта виробничої віддачі нематеріальних активів; коефіцієнта виробничої місткості нематеріальних активів; рентабельності інвестицій в нематеріальні активи».

Натомість, потенціал технологічного персоналу у кількісному аспекті на думку М.В. Савченко [279] та О.О. Колеснікова [144] – це «середньомісячна заробітна плата технологічного персоналу (в динаміці) та середньооблікова чисельність технологічного персоналу (в динаміці)».

В свою чергу, серед якісних показників оцінки даної складової економічного потенціалу М.В. Савченко [279] пропонує використовувати показники: «продуктивність праці; коефіцієнт

плинності, обороту з прийому, обороту з вибуття технологічного персоналу», а О.О. Колесніков [144] – використовувати «структура, професійний склад, накопичений виробничий досвід, особистісні якості працівника». На думку Л.С. Головкової [84], оцінку фінансового потенціалу необхідно здійснювати «за фінансовими показниками (експрес аналіз основних показників, які характеризують ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість)».

Кадровий управлінський потенціал, Л.С. Головкова [84] та Є.В. Лапін [164] рекомендують аналізувати з огляду на «швидкість прийняття важливих рішень, їх обґрунтованість; можливість делегування та реальне делегування повноважень; контроль виконання рішень; систему заохочень та покарань (пов'язаних з контролем виконання рішень); швидкість проходження інформації «з гори на низ» та «знизу-нагору» (наявність ефективного зворотного зв'язку); кадрову політику та якість планування діяльності».

В свою чергу, як стверджує І.І. Новаківський [198] «оцінювання інформаційного потенціалу може здійснюватися:

- 1) шляхом розрахунку абсолютних чи відносних показників економічного чи спеціального спрямування;
- 2) через моделювання впливу на результати діяльності підприємства.

Розрахунок абсолютних чи відносних показників інформаційного потенціалу можна розглядати з двох позицій: часткового оцінювання – на рівні підтримки прийняття конкретного чи цілого класу подібних рішень; узагальненого оцінювання – на рівні розгляду діяльності підприємства в цілому».

Таку складову економічного потенціалу як інноваційний потенціал, що в кількісному вираженні характеризується, на думку О.В. Станіславика [289] «витратами на розробку, виготовлення та реалізацію інноваційної продукції; кількістю отриманих патентів за розробками організації; кількістю авторських свідоцтв; обсягом патентного фонду організації та обсягом робіт за патентними дослідженнями в рамках НДР, що виконуються», а якісними показниками є «ефект від винаходів та раціоналізаторських пропозицій та ефект від використання придбаних ліцензій та патентів».

В контексті оцінки окремих складових, авторами наведений перелік показників, однак, з метою аналізу підсумків діяльності суб'єкта господарювання, необхідна комплексна оцінка економічного потенціалу для формування загальної картини діяльності підприємства та його реальних можливостей, що здійснюватиметься шляхом застосування інтегрального показника економічного потенціалу. В даному контексті доцільно використати як основу ідею Д.В. Солохи [286] щодо визначення інноваційного потенціалу регіону в економічній системі країни, однак повністю трансформували її під особливості суб'єкта господарювання з метою формування інтегрального показника економічного потенціалу.

Методику визначення показника, що комплексно характеризуватиме економічний потенціал суб'єкта господарювання, доцільно формувати на основі визначення, в першу чергу, показників – індикаторів за окремими складовими економічного потенціалу, та їх нормалізації з метою отримання однорідних даних – тобто переходу від різних одиниць вимірювання до однієї системи. Нормалізація даних в систему показників від 1 (найкраще значення) до 0 (найгірше значення)

дозволить здійснити достовірну оцінку економічного потенціалу як складної категорії та представити її у вигляді конкретного показника. Важливість здійснення такої стадії в процесі оцінки економічного потенціалу, обумовлено, по-перше, необхідністю стандартизації окремих показників, що характеризують конкретну складову економічного потенціалу, а по-друге, трудомісткістю процесу пошуку, розробки та впровадження коефіцієнтів вагомості кожного із показників.

Оцінка економічного потенціалу доцільно здійснювати за декілька періодів, зважаючи на процес нормалізації даних показників в ході здійснення якого необхідно урахувати еталонний показник – найбільш бажаний. В процесі нормалізації, всі показники, що характеризують окремо кожну із складових економічного потенціалу необхідно поділити на дві групи: показники, бажаний рівень яких повинен прямувати до максимуму та показники, рівень яких в ідеалі повинен наближатися до мінімального значення. Зважаючи на проведені дослідження праць вчених щодо визначення складових економічного потенціалу, результати якого наведені вище, а також з огляду на показники фінансової звітності суб'єктів господарювання, вважаємо за доцільне характеризувати економічний потенціал підприємства з позицій наступних найбільш суттєвих аспектів діяльності підприємства: фінанси, виробництво, кадри та маркетинг.

Процес нормалізації показників-індикаторів, що використовуватимуться в процесі формування інтегрального показника економічного потенціалу із зазначенням їх інформаційного забезпечення подано у вигляді робочого документа аналітика, наведеного у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Робочий документ аналітика щодо розрахунку інтегрального показника економічного потенціалу та його інформаційне забезпечення

Складова	Показник - індикатор	Бажана величина	Дані за періоди, тис грн			Нормалізовані дані						
						розрахунок періоди			позначення показників			
			n-2	n-1	n	n-2	n-1	n	n-2	n-1	n	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Фінанси	Нематеріальні активи	↑	*ряд. 1000			значення n-періоду / еталонне значення сукупності (n-2, n-1, n) періодів				Ф1		
	Основні засоби	↑	*ряд. 1010							Ф2		
	Інвестиційна нерухомість	↑	*ряд. 1015							Ф3		
	Довгострокові біологічні активи	↑	*ряд. 1020							Ф4		
	Довгострокові фінансові інвестиції:	↑	*ряд. 1030							Ф5		
	Інші фінансові інвестиції	↑	*ряд. 1035							Ф5		
	Інші необоротні активи	↑	*ряд. 1090							Ф7		
	Власний капітал	↑	*ряд. 1495							Ф8		
	Поточні фінансові інвестиції	↑	*ряд. 1160							Ф9		
	Валовий прибуток	↑	**ряд. 2090							Ф10		
	Чистий прибуток	↑	**ряд. 2350							Ф11		
Виробництво	Запаси	↑	*ряд. 1100			еталонне значення сукупності (n-2, n-1, n) періодів / значення n-періоду				Ф12		
	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	↓	*ряд. 1595							Ф13		
	Незавершені капітальні інвестиції	↓	*ряд. 1005							Ф14		
	Короткострокові кредити банків	↓	*ряд. 1600							Ф15		
	Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	↓	*ряд. 1610							Ф16		
	Фінансові витрати	↓	**ряд. 2250							Ф17		
	Втрати від участі в капіталі	↓	**ряд. 2255							Ф18		
Інтегрований показник фінансового потенціалу (ФП)			$\sqrt[18]{\Phi 1 * \Phi 2 * \Phi 3 * \Phi 4 * \Phi 5 * \dots * \Phi 17 * \Phi 18}$									
Виробництво	Інші оборотні активи	↑	*ряд. 1190			значення n-періоду / еталонне значення сукупності (n-2, n-1, n) періодів				В1		
	Поточні біологічні активи	↑	*ряд. 1110							В2		
	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	↑	*ряд. 1125							В3		
	Гроші та їх еквіваленти	↑	*ряд. 1165							В4		
	Інша поточна дебіторська заборгованість	↑	*ряд. 1155							В5		

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	Матеріальні затрати	↓	**ряд. 2500			еталонне значення сукупності (n-2, n-1, n) періодів / значення n- періоду			B6 B7 B8 B9 B10 B11		
	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	↓	*ряд. 1615								
	Адміністративні витрати	↓	**ряд. 2130								
	Інші операційні витрати	↓	**ряд. 2180								
	Амортизація	↓	**ряд. 2515								
	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	↓	*ряд. 1630								
Інтегрований показник виробничого потенціалу (ВП)			$\sqrt[11]{B1 * B2 * B3 * B4 * B5 * \dots * B10 * B11}$								
Кадри	Витрати на оплату праці	↓	**ряд. 2505			еталонне значення сукупності (n-2, n-1, n) періодів / значення n- періоду			K1 K2 K3		
	Відрахування на соціальні заходи	↓	**ряд. 2510								
	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	↑	**ряд. 2000								
Інтегрований показник кадрового потенціалу (КП)			$\sqrt[3]{K1 * K2 * K3}$								
Маркетинг	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	↓	**ряд. 2050			еталонне значення сукупності (n-2, n-1, n) періодів / значення n- періоду			M1 M2 M3		
	Витрати на збут	↓	**ряд. 2150								
	Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	↓	*ряд. 1200								
	Інтегрований показник маркетингового потенціалу (МП)			$\sqrt[3]{M1 * M2 * M3}$							
ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА (ІЕП)											
$\sqrt[4]{\Phi\P * \text{ВП} * \text{КП} * \text{МП}}$											
Примітки: * - форма №1 фінансової звітності «Звіт про фінансовий стан (баланс)»; ** - форма №2 фінансової звітності «звіт про сукупний дохід (звіт про фінансові результати)»											

Запропонована методика оцінки економічного потенціалу підприємства з урахуванням фінансових, виробничих, кадрових та

маркетингових його складових, що дозволить оцінити ефективність діяльності суб'єкта господарювання та виявити можливості та резерви її підвищення. Слід зазначити, що актуальність та прикладне значення запропонованої методики обчислення показника економічного потенціалу полягає, по-перше, в можливості комплексно охарактеризувати складну категорію економічного потенціалу; по-друге, зіставленні з метою порівняння різні за значенням показники між собою та по-третє, полягає в її практичній реалізації, зважаючи на простоту обчислення окреслених вище показників складових економічного потенціалу.

Оцінка ефективності діяльності підприємства. Сучасні умови господарювання підприємств представлені складними вимогами до конкурентоспроможності підприємств на ринку та необхідності їх адекватному та своєчасному реагуванню на вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Аналіз економічного потенціалу, представлена вище дає змогу оцінити можливості суб'єктів господарювання протистояти окресленим чинникам. Однак, важливо також, в розрізі аналізу фінансових результатів, оцінити ефективність суб'єкта господарювання з метою виявлення рівня управління підприємством та його можливості відповідати рівню досягнутих стратегічних цілей, зокрема в частині зростання ринкової вартості компанії.

Зокрема, теоретичні та практичні аспектами оцінки ефективності діяльності піднімалися у працях: А.В. Шегда [316], Є.В. Градобоедов [90], Г.О. Швиданенко [315], П.В. Круш, В.І. Подвігіна, Б.М. Сердюк [153], І.В. Ковальчук [140], І.Н. Герчикова [79], С.Ф. Покропивний [252] та інших. Однак, питання щодо оцінки

впливу окремих складових економічного потенціалу на загальну його величину у процесі стратегічного управління підприємством залишаються невирішеними. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне, використовувати запропонований механізм оцінки економічного потенціалу як факторну модель визначення впливу виробничого, фінансового, кадрового та збутового потенціалів на загальну його величину. Це дасть змогу оцінити вплив кожного з факторів та виявити причини такого впливу з метою розробки напрямків та ідентифікації резервів його підвищення, також на основі цього, прийняття ефективних управлінських рішень щодо покращення ефективності діяльності підприємства в цілому. Факторна модель матиме вигляд:

$$\text{ІЕП} = \sqrt[4]{\text{ФП} * \text{ВП} * \text{КП} * \text{МП}}, \text{ де}$$

ФП – фінансовий потенціал; ВП- виробничий потенціал; КП – кадровий потенціал; МП- маркетинговий потенціал.

Запропонована модель факторного аналізу є мультиплікативною, тому для її розрахунку можна використати спосіб ланцюгових підстановок, що в процесі аналітичної роботи не уде трудомістким процесом. Черговість заміни факторів буде здійснюватися у тій послідовності, що задана у формулі для визначення базисного рівня результативного показника економічного потенціалу. Такий аналіз дасть змогу порівняти результативну величину показника до та після зміни рівня того чи іншого фактору та можливість елімінувати вплив всіх факторів, крім одного, і визначити вплив останнього на приріст результативного показника. Не зважаючи на універсальність та простоту застосування методу ланцюгових підстановок, необхідно враховувати те, що в залежності від обраного порядку заміни

факторів результати факторного розкладання мають різні значення. Тому з метою підвищення аналітичних результатів можна здійснити даний аналіз в розрізі різних порядків заміни факторів, що дасть змогу якісно оцінити вплив кожного із них та виявити тенденції розвитку складної категорії – економічного потенціалу підприємства.

Отже, дослідивши питання організаційно-методичного забезпечення економічного аналізу фінансових результатів було обґрунтовано доцільність здійснення даної аналітичної роботи в розрізі наступних напрямів з урахуванням потреб зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів: аналіз розвитку та результативності діяльності; аналіз фінансових результатів; аналіз економічного потенціалу підприємства та оцінка ефективності діяльності. В частині аналізу розвитку та результативності діяльності запропоновано здійснювати оцінку руху грошових коштів в частині залишку грошових коштів, їх отримання, витрачання та визначення грошового потоку. З метою здійснення такої аналітичної роботи, запропоновано робочий документ аналітика з аналізу руху грошових коштів із зазначеним інформаційним забезпеченням такої оцінки. В свою чергу, в частині аналізу розвитку та результативності, запропоновано розраховувати коефіцієнт стійкості економічного зростання за періоди з метою визначення динаміки його зміни та причин відхилень задля прийняття відповідних управлінських рішень щодо підвищення даного показника.

Доведено, що якісна аналітична оцінка стійкості економічного зростання буде забезпечена із використанням методики факторного аналізу, в частині якої необхідно дослідити коефіцієнт стійкості економічного зростання та виявити фактори впливу на результативний показник. Натомість, в напрямку аналізу фінансових

результатів запропоновано оцінювати динаміку та структуру фінансових результатів в розрізі видів діяльності. Для забезпечення такого аналізу, запропоновано форму робочого документу аналітика із зазначенням інформативної частини аналітичної роботи. В свою чергу, окрім зазначеного, в напрямку оцінки фінансових результатів, доцільно здійснити аналіз показників рентабельності та факторний аналіз рентабельності операційної діяльності. В частині аналізу показників рентабельності розроблено форму робочого документу аналітика та його інформаційне забезпечення та запропоновано здійснювати оцінку рентабельності шляхом розрахунку дохідних, витратних та ресурсних показників за декілька періодів з метою встановлення причин відхилень та прийняття, на основі результатів аналітичної роботи, управлінських рішень, що будуть сприяти підвищенню ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

З метою встановлення факторів впливу на показник рентабельності операційної діяльності, зважаючи на значення даного виду діяльності в структурі підсумків функціонування підприємства, запропоновано багатофакторну модель коефіцієнта рентабельності операційної діяльності. Дана модель є результатом розширення традиційної формули коефіцієнту рентабельності операційної діяльності та дозволяє оцінити вплив окремо кожного із шести факторів на результативний показник. Що стосується аналізу економічного потенціалу, то в першу чергу, слід зазначити, що дана категорія є складною і можливість її оцінки є трудомістким процесом. Зважаючи на це, шляхом використання показників фінансової звітності та їх нормалізації було розроблено інтегровані показники оцінки окремих складових економічного потенціалу: виробничого

потенціалу, фінансового потенціалу, кадрового потенціалу та маркетингового потенціалу.

На основі інтегрованих значень показників складових економічного потенціалу запропоновано інтегральний показник оцінки економічного потенціалу підприємства. Розрахунок запропонованих показників доцільно здійснювати у розробленій формі робочого документу аналітика, який містить інформаційне забезпечення такої аналітичної роботи. Останній напрям аналізу фінансових результатів передбачає оцінку ефективності діяльності суб'єкта господарювання, в розрізі якої, запропоновано здійснити факторний аналіз запропонованого в попередньому напрямі показника економічного потенціалу підприємства з метою визначення впливу окремих факторів фінансового, виробничого, кадрового та маркетингового потенціалів на результативний показник.

Результати такого аналізу є основою для розробки стратегічних рішень щодо підвищення ефективності діяльності підприємства шляхом оцінки та виявлення його можливостей і резервів. Таким чином, здійснення аналітичної роботи в окреслених напрямках щодо аналізу фінансових результатів дозволить забезпечити підтримку прийняття управлінських рішень, які є ключовим інструментом розвитку будь якого суб'єкта господарювання в сучасних умовах. Забезпечення прийняття ефективних рішень управлінським персоналом залежить від процесу надання своєчасної та повної інформації про діяльність підприємства. Зважаючи на це, результати здійснення економічного аналізу за запропонованою комплексною методикою оцінки підсумків діяльності суб'єкта господарювання дозволить отримати вичерпну інформацію про його діяльність, адже аналітична робота у визначених напрямках підвищує дієвість аналізу та аналітичність його результатів.

3.3. Апробація механізму формування аналітичної системи управління фінансовими результатами

Запропонована система обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими ресурсами є якісно новим підходом до формування інформаційного простору прийняття управлінських рішень. Особливістю механізму є те, що він враховує не лише фінансові результати які відірваний процес/об'єкт управління, а визначає його місце в економічному потенціалі підприємства.

Запропонована система аналітичних показників повинна бути апробована на прикладі діяльності підприємств, що покаже ефективність даного механізму. Крім того, на основі отриманих даних є можливість прогнозування фінансових результатів та формування стратегічних положень розвитку підприємства.

Апробація механізму аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами для оцінки фінансового потенціалу підприємства та рівня його фінансової безпеки несе в собі ряд завдань, а саме:

- оцінка ефективності запропонованого методичного підходу через, якісні параметри інформації, яка отримана в результаті застосування аналітичних показників та запропонованої системи облікового забезпечення;

- оцінка можливості застосування розробленого механізму в практиці діяльності підприємств, адже діючі організаційно-методичні положення бухгалтерського обліку можуть бути не пристосованими до запропонованого комплексу аналітичних показників;

- оцінка параметрів застосування запропонованого механізму через удосконалення систем бухгалтерського обліку та економічного аналізу господарської діяльності підприємства;

Апробацію механізму обліково-аналітичного забезпечення здійснимо на прикладі підприємств деревообробної галузі Житомирської області, які ефективно розвиваються, а саме Коростенський завод МДФ за останні 3 календарні роки (2013-2015 рр.).

Першим етапом розробленого механізму обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами підприємств є аналіз розвитку та результативності діяльності. Інформаційне забезпечення сформоване через систему бухгалтерської звітності представлено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Інформаційне забезпечення оцінки руху грошових коштів
Коростенського заводу МДФ**

№ з/п	Показник	В розрізі періодів		
		Дані 2013 р.	Дані 2014 р.	Дані 2015 р.
1	Фінансові результати, в тому числі:	25463	29898	-48789
1.1	- від операційної діяльності	108357	309896	307695
1.2	- інвестиційної діяльності	32025	15728	125366
1.3	- фінансової діяльності	-114919	-295726	-481850
2	Позитивний грошовий потік:			
2.1	- від операційної діяльності	532506	916766	1190369
2.2	- інвестиційної діяльності	0	500	10900
2.3	- фінансової діяльності	687896	0	1000
3	Негативний грошовий потік			
3.1	- від операційної діяльності	-726291	-581177	-785549
3.2	- інвестиційної діяльності	-15114	-702	-11030
3.3	- фінансової діяльності	328049	-324015	-332824
4	Чистий грошовий потік, в тому числі:			
4.1	- від операційної діяльності	-193785	335589	404820
4.2	- інвестиційної діяльності	-15114	-202	-130
4.3	- фінансової діяльності	359847	-324015	-331824

В результаті даного етапу аналітик має здійснити розрахунок наступних показників: рентабельність залишку грошових коштів, рентабельність витрачених грошових коштів, рентабельність грошових коштів отриманих, рентабельність чистого грошового потоку. Всі зазначенні показники розраховуються на основі представлених даних в розрізі видів господарської діяльності: операційна, фінансова, інвестиційна (табл. 3.9.).

Таблиця 3.9

Оцінка руху грошових коштів Коростенського заводу МДФ

№ з/п	Показник	В розрізі періодів		
		Дані 2013 р.	Дані 2014 р.	Дані 2015 р.
1	2	3	4	5
1	Розрахункові показники у розрізі видів діяльності)			
1.1	Рентабельність залишку грошових коштів	182,11	399,49	-517,16
1.1.1	- від операційної діяльності	774,97	4140,78	3261,55
1.1.2	- інвестиційної діяльності	229,04	210,15	1328,87
1.1.3	- фінансової діяльності	-821,91	-3951,44	-5107,59
1.2	Рентабельність витрачених грошових коштів	-6,16	-3,30	4,32
1.2.1	- від операційної діяльності	-14,92	-53,32	-39,17
1.2.2	- інвестиційної діяльності	-211,89	-2240,46	-1136,59
1.2.3	- фінансової діяльності	-35,03	91,27	144,78
1.3	Рентабельність грошових коштів отриманих	2,09	3,26	-4,06
1.3.1	- від операційної діяльності	20,35	33,80	25,85
1.3.2	- інвестиційної діяльності	-	3145,60	1150,15
1.3.3	- фінансової діяльності	-16,71	-	-48185,00
1.4	Рентабельність чистого грошового потоку	16,87	262,91	-66,96
1.4.1	- від операційної діяльності	-55,92	92,34	76,01
1.4.2	- інвестиційної діяльності	-211,89	-7786,14	-96435,38
1.4.3	- фінансової діяльності	-31,94	91,27	145,21

Показники рентабельності руху грошових коштів на підприємстві мають наступну характеристику:

- рентабельність залишку грошових коштів. Показник загальної рентабельності за останні 3-ри роки має неоднозначну динаміку, зокрема спостерігається збільшення в 2014 р. з 182,11 до 399,49. В той же час даний показник має негативну динаміку в 2015 р., адже спостерігається спад до -517,16. Така ситуація пов'язана з негативною тенденцією щодо фінансової діяльності підприємства (2013 р. - -821,91; 2014 р. - -3951,44; 2015 р. - -5107,59), в той час як операційна (2013 р. - 774,97; 2014 р. - 4140,78; 2015 р. - 3261,55) та інвестиційна (2013 р. - 229,04; 2014 р. - 210,15; 2015 р. - 1328,87) показують позитивну тенденцію;

- рентабельність витрачених грошових коштів. Показник загальної рентабельності прямує до збільшення, так у 2013 р. показник мав значення -6,16; 2014 р. - -3,30; 2015 р. - 4,32. Від'ємне значення показника спостерігається щодо операційної (2013. - -14,92; 2014 р. - -53,32; 2015 р. - -39,17) та інвестиційної (2013 р. - -211,89; 2014 р. - -2240,46; 2015 р. - -1136,59) діяльності. Щодо фінансової діяльності показник має наступні значення (2013 р. - -35,03; 2014 р. - 91,27; 2015 р. - 144,78);

- рентабельність грошових коштів отриманих. Показник загальної рентабельності в 2014 р. збільшився на 1,17 порівняно з 2013 р., а в 2015 р. зменшено на 7,32 порівняно з попереднім роком. Даний показник щодо операційної діяльності в 2014 р. збільшився на 13,45 порівняно з попереднім роком; а в 2015 р. зменшився на 7,95. Показник не підлягав розрахунку, за відсутності даних, в 2013 р. в частині інвестиційної діяльності, а в 2014 р. фінансової діяльності підприємства;

- рентабельність чистого грошового потоку. Показник загальної рентабельності значно зріс в 2014 р. на 246,0, а в наступному році (2015 р.) спав о рівня - -66,96. Щодо операційної діяльності показник зріс в 2014 р. на 148,26, а в 2015 р. знизився на 16,33 по відношенню до попереднього року. Від'ємне значення показника характерне для інвестиційної діяльності (2013 р. - -211,89; 2014 р. - -7786,14; 2015 р. - -96435,38). Тенденція до збільшення показника характерна для фінансової діяльності підприємства: 2014 р. на 123,21, а в 2015 р. на 53,94.

В процесі формування обліково-аналітичної системи управління суб'єктом господарювання важливим є здійснення аналітичної роботи на підприємстві в напрямку аналізу фінансових результатів, величина яких є пріоритетною метою будь якої економічної одиниці та визначає її подальший розвиток. З огляду на це, здійснено оцінку динаміки та структури основних показників фінансових результатів, та подано нижче (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Аналіз динаміки та структури основних показників фінансових результатів ПАТ «Коростенський завод МДФ» (тис.грн)

№ з/п	Показник	Дані періоду		Питома вага, %, за періодами		Відхилення		
		2015	2014	2015	2014	Абсолютне, грн	Відносне, %	Пунктів структури
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	790688	700244	-	-	90444	12,92	-

Продовження табл. 3.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	988360	875305	104,67	114,99	113055	12,92	-10,32
3	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	637157	536736	64,06	66,46	100421	18,71	-2,41
4	Валовий прибуток (збиток)	351203	338569	-	-	12634	3,73	0,00
5	Інші операційні доходи	27371	44756	2,90	5,88	-17385	-38,84	-2,98
6	Адміністративні витрати	19034	13465	2,05	1,67	5569	41,36	0,39
7	Витрати на збут	20416	10266	2,05	1,27	10150	98,87	0,78
8	Інші операційні витрати	31429	49698	3,16	6,15	-18269	-36,76	-2,99
9	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	307695	309896	-	-	-2201	-0,71	0,00
10	Дохід від участі в капіталі	0	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
11	Інші фінансові доходи	794	442	0,08	0,06	352	79,64	0,03
12	Інші доходи	125366	15728	13,28	2,07	109638	697,09	11,21
13	Фінансові витрати	286657	197420	28,82	24,45	89237	45,20	4,37
14	Витрати від участі в капіталі	0	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
15	Інші витрати	195987	98748	19,70	12,23	97239	98,47	7,48
16	Сума всіх доходів	944219	761170	100	100	183049	24,05	-
7	Сума всіх витрат	994693	807585	100	100	187108	23,17	-
18	Прибуток (збиток) до оподаткування	0	29898	-	-	-29898	-100,00	-
19	Чистий прибуток (збиток)	-48789	29898	-	-	-78687	-263,18	-

Результати аналізу динаміки та структури основних показників фінансових результатів ПАТ «Коростенський завод МДФ» свідчить, що за період 2014-2015 рр., дохід від реалізації продукції (товарів, послуг) збільшився у 2015 році на 90444 тис грн, тобто на 12,92 % та становив у 2015 році – 790688 тис.грн. Натомість, собівартість реалізованої продукції також зросла на 100421 тис грн у 2015 році порівняно з 2014 роком, тобто на 18,71 %. Така тенденція обумовлена в першу чергу, збільшенням обсягів реалізації продукції, товарів робіт, послуг суб'єктом господарювання та збільшенням затрат на виготовлення такої продукції. Валовий прибуток має позитивну тенденцію за період 2014-2015 рр. Зокрема, даний показник у 2014 році становив 338569 тис. грн, а у 2015 році – 351203 тис. грн, що на 12634 тис. грн більше або на 3,73 %. Слід відзначити, що на 38,84 % зменшилися інші операційні доходи у 2015 році порівняно з 2014 роком та становлять 27371 тис. грн. Натомість, збільшилися адміністративні витрати та витрати на збут, а саме на 41,36 % та 98,87 % відповідно.

Інші операційні витрати зменшилися на 18269 тис грн або на 36,76 % у 2015 році порівняно з попереднім періодом, однак в загальній структурі витрат становлять 3,16 %. В свою чергу, прибуток від операційної діяльності ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2014 році становив 309896 тис грн, а у 2015 році зменшився на 2201 тис грн (0,71%) та складає 307695 тис грн. Що стосується інвестиційної діяльності аналізованого суб'єкта господарювання, то за період 2014 – 2015 рр, дохід від участі в капіталі та витрати від участі в капіталі відсутні. Натомість, збільшилися показники фінансових доходів та фінансових витрат. Так, у 2014 році фінансові

доходи ПАТ "Коростенський завод МДФ» становили 442 тис грн, а у 2015 році збільшилися на 352 тис грн або на 79,64 % до рівня 794 тис грн. В свою чергу, фінансові витрати збільшилися у 2015 році на 89237 тис грн або на 45,2 % та становлять у 2015 році – 286657 тис грн проти рівня 2014 року – 197420 тис грн.

Суттєве збільшення спостерігається по статті інші доходи: у 2014 році – 15728 тис грн, а вже у 2015 році збільшилися на 109638 тис грн тобто на 697,09 % до рівня 125366 тис грн. Суттєво також зросла стаття інших витрат у 2015 році порівняно з попереднім періодом – на 98,47 % та становить у 2015 році 195987 тис грн. Слід відзначити, що загальна величина всіх витрат ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2015 році збільшилася з рівня 807585 тис грн до рівня 994693 тис. грн тобто на 187108 тис грн або на 23,17 %.

У відсотковому співвідношенні відповідно підвищився і загальний показник доходів ПАТ «Коростенський завод МДФ». Так, у 2014 році доходи суб'єкта господарювання 761170 тис грн, а у 2015 – 944219 тис грн, що на 24,05 % більше. Однак, важливим показником є прибуток до оподаткування та чистий прибуток (збиток). У 2015 році ПАТ «Коростенський завод МДФ» отримало збитки у розмірі 48789 тис грн, натомість у 2014 році – прибуток – 29898 тис грн, тобто показник чистих фінансових результатів у 2015 році знизився на 263,18 %, що свідчить про негативну ситуацію на підприємстві та необхідність оцінки його потенційних можливостей.

З метою аналізу підсумків діяльності суб'єкта господарювання, оцінки його реальних можливостей, а також формування даних для прийняття стратегічно важливих управлінських рішень необхідним є комплексне дослідження економічного потенціалу підприємства.

Дану аналітичну роботу здійснено за методикою, що враховує суттєві аспекти діяльності підприємства: фінанси, виробництво, персонал та маркетинг, що запропонована у попередньому параграфі. Розрахунок показників, що характеризують економічний потенціал підприємства здійснено на даних ПАТ «Коростенський завод МДФ» (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

**Розрахунок інтегрального показника економічного потенціалу
ПАТ «Коростенський завод МДФ»**

Складова	Показник - індикатор	Бажана величина	Дані за періоди, тис грн			Нормалізовані дані розрахунок періоди		
			2015	2014	2013	2015	2014	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фінанси	Нематеріальні активи	↑	2363	2669	4432	0,53	0,60	1,00
	Основні засоби	↑	1141102	1175838	1281749	0,89	0,92	1,00
	Довгострокові фінансові інвестиції:	↑	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Фінанси	Інші фінансові інвестиції	↑	1560	0	0	1,00	0,00	0,00
	Інші необоротні активи	↑	0	0	0	0,00	0,00	0,00
	Власний капітал	↑	-112069	-63280	-93178	1,77	1,00	1,47
	Поточні фінансові інвестиції	↑	0	0	0	0,00	0,00	0,00
	Валовий прибуток	↑	351203	338569	142767	1,00	0,96	0,41
	Чистий прибуток	↑	-48789	29898	25463	1,63	1,00	0,85
	Запаси	↑	215011	186057	165188	1,00	0,87	0,77
	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	↓	1491267	1457609	1375273	1,08	1,06	1,00
	Незавершені капітальні інвестиції	↓	6977	6744	7504	1,03	1,00	1,11
	Короткострокові кредити банків	↓	0	0	0	0,00	0,00	0,00
	Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	↓	0	0	0	0,00	0,00	0,00
	Фінансові витрати	↓	286657	197420	71106	4,03	2,78	1,00
	Втрати від участі в капіталі	↓	0	0	0	0,00	0,00	0,00

Продовження табл. 3.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Інтегрований показник фінансового потенціалу (ФП) 2015 рік = $\sqrt[10]{6,2} = 1,2$								
Інтегрований показник фінансового потенціалу (ФП) 2014 рік = $\sqrt[9]{1,36} = 1,03$								
Інтегрований показник фінансового потенціалу (ФП) 2013 рік = $\sqrt[9]{0,44} = 0,91$								
Виробництво	Інші оборотні активи	↑	5245	1090	19204	0,27	0,06	1,00
	Поточні біологічні активи	↑	0	0	0	0,00	0,00	0,00
	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	↑	59087	39299	7329	1,00	0,67	0,12
	Гроші та їх еквіваленти	↑	6868	12000	1484	0,57	1,00	0,12
	Інша поточна дебіторська заборгованість	↑	1527	1089	596	1,00	0,71	0,39
	Матеріальні затрати	↓	466735	372065	403533	1,25	1,00	1,08
	Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	↓	12951	14926	24840	1,00	1,15	1,92
	Адміністративні витрати	↓	13465	19034	12278	1,10	1,55	1,00
	Інші операційні витрати	↓	49698	31429	31050	1,60	1,01	1,00
	Амортизація	↓	135366	125158	77539	1,75	1,61	1,00
	Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	↓	936	800	766	1,22	1,04	1,00
Інтегрований показник виробничого потенціалу (ВП) 2015 рік = $\sqrt[10]{0,73} = 0,97$								
Інтегрований показник виробничого потенціалу (ВП) 2014 рік = $\sqrt[10]{0,08} = 0,78$								
Інтегрований показник виробничого потенціалу (ВП) 2013 рік = $\sqrt[10]{0,01} = 0,63$								
Кадри	Витрати на оплату праці	↓	27048	24575	22664	1,19	1,08	1,00
	Відрахування на соціальні заходи	↓	9466	8493	8022	1,18	1,06	1,00
	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	↑	988360	875305	615395	1,00	0,89	0,62
Інтегрований показник кадрового потенціалу (КП) 2015 рік = $\sqrt[3]{0,62} = 0,85$								
Інтегрований показник кадрового потенціалу (КП) 2014 рік = $\sqrt[3]{1,02} = 1,01$								
Інтегрований показник кадрового потенціалу (КП) 2013 рік = $\sqrt[3]{1,41} = 1,12$								
Маркетинг	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	↓	637157	536736	472628	1,35	1,14	1,00
	Витрати на збут	↓	20416	10266	11006	1,99	1,00	1,07
	Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	↓	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Інтегрований показник маркетингового потенціалу (МП) 2015 рік = $\sqrt[2]{2,68} = 1,64$								
Інтегрований показник маркетингового потенціалу (МП) 2014 рік = $\sqrt[2]{1,14} = 1,07$								
Інтегрований показник маркетингового потенціалу (МП) 2013 рік = $\sqrt[2]{1,07} = 1,03$								
ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА (ІЕП) 2015 рік $\sqrt[4]{1,62} = 1,13$								
ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА (ІЕП) 2014 рік $\sqrt[4]{0,87} = 0,97$								
ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА (ІЕП) 2013 рік $\sqrt[4]{0,5} = 0,84$								

В процесі оцінки економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ», було використано дані фінансової звітності та нормалізовано показники, величини яких характеризують кожен із складових фінансового, виробничого, кадрового та збутового потенціалів зокрема, та економічного потенціалу аналізованого підприємства в цілому, що дало змогу отримати однорідні дані та представити категорію економічного потенціалу у вигляді конкретного значення. Так, в результаті даного дослідження, було встановлено, що інтегрований показник фінансового потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2013 році становив 0,91, у 2014 році – 1,03 а у 2015 збільшився до рівня 1,2 пункти. В свою чергу, виробничий потенціал також має позитивну тенденцію: у 2013 році – 0,63 пункти, а у 2014 та 2015 роках збільшився 0,15 та 0,34 пункти відповідно та становив у 2014 – 0,78, а у 2015 році – 0,97. Натомість, спостерігається зниження кадрового потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2015 році порівняно з попередніми періодами, зокрема, у 2013 році даний показник становив 1,12 пункти, у 2014 – 1,01, а у 2015 зменшився до рівня 0,85. Що стосується такого аспекту діяльності як маркетинг, то тенденція спостерігається позитивна – суттєве підвищення показника маркетингового потенціалу - - рівня 1,03 та 1,07 у 2013 та 2014 роках відповідно, до величини 1,64 у 2015 році. На основі розрахованих інтегрованих показників економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ», було здійснено розрахунок інтегрального показника, що характеризує економічний потенціал аналізованого підприємства. Даний показник за період 2013-2015 років зріс, а саме у 2013 році він становив 0,84 пункти, у 2014

році – 0,97, а у 2015 році підвищився до рівня 1,13, тобто на збільшився у 2015 році порівняно з попереднім на 0,16 пунктів. Результати аналізу дали змогу оцінити категорію економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» на основі порівняння різних за значенням, однак нормалізованих величин. З метою підвищення результатів аналізу доцільно охарактеризувати та визначити вплив факторів на формування економічного потенціалу, що дасть змогу комплексно охарактеризувати ефективність діяльності підприємства.

Останнім напрямком в процесі аналізу фінансових результатів суб'єкта господарювання є оцінка ефективності його діяльності, в ході якої, як було доведено в попередньому параграфі, доцільно здійснити факторний аналіз економічного потенціалу з метою виявлення впливу різних факторів: виробничого, кадрового, маркетингового та фінансового потенціалів на його загальну величину. Даний аналіз здійснено на даних фінансової звітності ПАТ «Коростенський завод МДФ» та подано нижче.

І етап. Формула результативного показника економічного потенціалу у послідовності, що відповідає заміні факторів матиме наступний вигляд:

$$ІЕП = \sqrt[4]{ФП * ВП * КП * МП}, \text{ де}$$

ФП – фінансовий потенціал; ВП- виробничий потенціал; КП – кадровий потенціал; МП- маркетинговий потенціал.

Вихідні дані для аналізу економічного потенціалу досліджуваного підприємства подано нижче.

Таблиця 3.12

**Вихідні дані для аналізу впливу виробничого, фінансового,
кадрового та збутового потенціалів на величину економічного
потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ»**

№ з/п	Показник	Розрахунок за періоди		Відхилення показника
		2015	2014	
1	2	3	4	5
1	Фінансовий потенціал	1,2	1,03	0,17
2	Виробничий потенціал	0,97	0,78	0,19
3	Кадровий потенціал	0,85	1,01	-0,16
4	Маркетинговий потенціал	1,64	1,07	0,57
5	Економічний потенціал	1,13	0,97	0,16

II етап. Розраховуємо умовні величини результативного показника економічного потенціалу шляхом поступової заміни факторів:

$$\text{ІЕП}_{2014} = 0,97;$$

$$\text{ІЕП}_{\text{ум.1}} = \sqrt[4]{1,2 \times 0,78 \times 1,01 \times 1,07} = 1;$$

$$\text{ІЕП}_{\text{ум.2}} = \sqrt[4]{1,2 \times 0,97 \times 1,01 \times 1,07} = 1,06;$$

$$\text{ІЕП}_{\text{ум.3}} = \sqrt[4]{1,2 \times 0,97 \times 0,85 \times 1,07} = 1,01;$$

$$\text{ІЕП}_{2015} = \sqrt[4]{1,2 \times 0,97 \times 0,85 \times 1,64} = 1,13;$$

III етап. Розраховуємо вплив окремих факторів на зміну показника економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ»:

$$\blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{фп}} = 1 - 0,97 = 0,03;$$

$$\blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{вп}} = 1,06 - 1 = 0,06;$$

$$\blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{кп}} = 1,01 - 1,06 = -0,05;$$

$$\blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{зп}} = 1,13 - 1,01 = 0,12;$$

IV етап. Баланс відхилень:

$$\blacktriangle \text{ІЕП} = \text{ІЕП}_{2015} - \text{ІЕП}_{2014} = \sum (\blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{фп}} + \blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{вп}} + \blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{кп}} + \blacktriangle \text{ІЕП}_{\text{зп}})$$

▲ $IEП = 1,13 - 0,97 = 0,03 + 0,06 - 0,05 + 0,12 = 0,16$ (розрахунки проведено правильно).

За результатами проведеного факторного аналізу показника економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» за період 2014 -2015 рр, бачимо що даний показник збільшився на 0,16, що є позитивною тенденцією, що спричинена наступними факторами. По-перше, за рахунок підвищення фінансового потенціалу у 2015 році на 0,17 пунктів, економічний потенціал ПАТ «Коростенський завод МДФ» збільшився на 0,03 пункти. В свою чергу, виробничий потенціал підприємства у 2015 році збільшився на 0,19 пунктів, тобто з рівня 0,78 до 0,97, що вплинуло на підвищення загальної величини економічного потенціалу на 0,06 пункти. Однак, кадровий потенціал ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2015 році порівняно з 2014 роком знизився з рівня 1,01 до рівня 0,85 – на 0,16 пункти, що в загальній величині вплинуло на зниження рівня економічного потенціалу досліджуваного підприємства на 0,05 пункти. Суттєве підвищення за аналізований період спостерігається у частині маркетингового потенціалу, який у 2014 році становив 1,07 та збільшився на 0,57 пункти у 2015 році до рівня – 1,64. Підвищення рівня маркетингового потенціалу на 0,57 пункти обумовило суттєве поліпшення загальної величини економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2015 році, а саме на 0,12 пункти. Даний показник за аналізований період мав найбільший вплив на величину економічного потенціалу підприємства. Таким чином, факторний аналіз економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» дозволи оцінити досить складну категорію та визначити

вплив фінансового, виробничого, кадрового та маркетингового потенціалів на його величину.

Таким чином, на прикладі діяльності ПАТ «Коростенський завод МДФ» було апробовано механізм формування обліково-аналітичної системи управління. Здійснення аналітичної роботи дозволило забезпечити підтримку прийняття управлінських рішень, які є ключовим інструментом розвитку будь якого суб'єкта господарювання в сучасних умовах. Результати апробованого механізму формування обліково-аналітичної системи управління дозволили отримати вичерпну інформацію про підсумки діяльності ПАТ «Коростенський завод МДФ» в цілому, та отримати якісні аналітичні дані щодо потенційних можливостей діяльності аналізованого суб'єкта господарювання, що є запорукою прийняття важливих управлінських рішень. Здійснення аналітичної роботи за запропонованим та апробованим на ПАТ «Коростенський завод МДФ» механізмом формування обліково-аналітичної системи управління дає змогу отримати реальну картину діяльності підприємства, проаналізувати фактори впливу та застосувати конкретні заходи щодо покращення результатів його діяльності, а також забезпечити використання мінімально можливого набору ресурсів для досягнення максимального рівня фінансових результатів.

Висновки до 3-го розділу

1. Обґрунтовано необхідність та важливість здійснення аналітичної роботи щодо оцінки результатів діяльності підприємств. Зважаючи на вивчення економічних цілей користувачів фінансової інформації та їх потреб у результатах аналізу діяльності підприємства, встановлено неоднозначність виявлених підходів щодо визначення напрямків, етапів та основних показників економічного аналізу фінансових результатів діяльності підприємства. З огляду на це, сформовано комплексну систему економічного аналізу оцінки результатів діяльності підприємства з урахуванням інформаційних потреб різних стейкхолдерів та визначено місце економічного аналізу фінансових результатів в структурі загальної оцінки фінансової безпеки.

2. Запропоновано систему комплексного аналізу діяльності підприємства, що включає наступні напрями: аналіз фінансових результатів; аналіз економічного потенціалу підприємства; аналіз розвитку та результативності підприємства; та оцінка ефективності діяльності суб'єкта господарювання є універсальною та може застосовуватися на різних підприємствах, незалежно від галузі та форми їх функціонування. Це в свою чергу дозволяє комплексно оцінити підсумки роботи підприємства, виявити причини відхилень від запланованих показників, а також резерви підвищення результативності діяльності, що, як наслідок, використовуватиметься як базис для прийняття раціональних, оптимальних та ефективних управлінських рішень. Також результати аналізу за сформованими напрямами можуть бути використані як основа для формування

стратегії розвитку підприємств та розробки конкретних тактичних кроків її реалізації, адже деталізовано характеризують діяльність суб'єкта господарювання із урахуванням суттєвих аспектів його діяльності. Розробка інформаційно-методичного забезпечення запропонованої комплексної системи економічного аналізу результатів діяльності підприємства здійснюватиметься в наступному параграфі.

3. Дослідивши питання організаційно-методичного забезпечення економічного аналізу фінансових результатів було обґрунтовано доцільність здійснення даної аналітичної роботи в розрізі наступних напрямів з урахуванням потреб зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів: аналіз розвитку та результативності діяльності; аналіз фінансових результатів; аналіз економічного потенціалу підприємства та оцінка ефективності діяльності. В частині аналізу розвитку та результативності діяльності запропоновано здійснювати оцінку руху грошових коштів в частині залишку грошових коштів, їх отримання, витрачання та визначення грошового потоку. З метою здійснення такої аналітичної роботи запропоновано робочий документ аналітика з аналізу руху грошових коштів із зазначеним інформаційним забезпеченням такої оцінки. В свою чергу, в частині аналізу розвитку та результативності, запропоновано розраховувати коефіцієнт стійкості економічного зростання за періоди з метою визначення динаміки його зміни та причин відхилень задля прийняття відповідних управлінських рішень щодо підвищення даного показника.

4. Доведено, що якісна аналітична оцінка стійкості економічного зростання буде забезпечена із використанням методики

факторного аналізу, в частині якої необхідно дослідити коефіцієнт стійкості економічного зростання та виявити фактори впливу на результативний показник. Натомість, в напрямку аналізу фінансових результатів запропоновано оцінювати динаміку та структуру фінансових результатів в розрізі видів діяльності. Для забезпечення такого аналізу запропоновано форму робочого документу аналітика із зазначенням інформативної частини аналітичної роботи. В свою чергу, окрім зазначеного, в напрямку оцінки фінансових результатів, доцільно здійснити аналіз показників рентабельності та факторний аналіз рентабельності операційної діяльності. В частині аналізу показників рентабельності розроблено форму робочого документу аналітика та його інформаційне забезпечення та запропоновано здійснювати оцінку рентабельності шляхом розрахунку дохідних, витратних та ресурсних показників за декілька періодів з метою встановлення причин відхилень та прийняття, на основі результатів аналітичної роботи, управлінських рішень, що будуть сприяти підвищенню ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

5.3 метою встановлення факторів впливу на показник рентабельності операційної діяльності, зважаючи на значення даного виду діяльності в структурі підсумків функціонування підприємства, запропоновано багатofакторну модель коефіцієнта рентабельності операційної діяльності. Дана модель є результатом розширення традиційної формули коефіцієнту рентабельності операційної діяльності та дозволяє оцінити вплив окремо кожного із шести факторів на результативний показник. Що стосується аналізу економічного потенціалу, то в першу чергу слід зазначити, що дана категорія є складною і можливість її оцінки є трудомістким процесом. Зважаючи на

це, шляхом використання показників фінансової звітності та їх нормалізації було розроблено інтегровані показники оцінки окремих складових економічного потенціалу: виробничого потенціалу, фінансового потенціалу, кадрового потенціалу та маркетингового потенціалу. На основі інтегрованих значень показників складових економічного потенціалу запропоновано інтегральний показник оцінки економічного потенціалу.

6. Останній напрям аналізу фінансових результатів передбачає оцінку ефективності діяльності суб'єкта господарювання, в розрізі якої запропоновано здійснити факторний аналіз запропонованого в попередньому напрямі показника економічного потенціалу підприємства з метою визначення впливу окремих факторів фінансового, виробничого, кадрового та маркетингового потенціалів на результативний показник.

7. Запропонована модель факторного аналізу є мультиплікативною, тому для її розрахунку можна використати спосіб ланцюгових підстановок, що в процесі аналітичної роботи не буде трудомістким процесом. Черговість заміни факторів буде здійснюватися у тій послідовності, що задана у формулі для визначення базисного рівня результативного показника економічного потенціалу. Такий аналіз дасть змогу порівняти результативну величину показника до та після зміни рівня того чи іншого фактору та можливість елімінувати вплив всіх факторів, крім одного, і визначити вплив останнього на приріст результативного показника. Незважаючи на універсальність та простоту застосування методу ланцюгових підстановок, необхідно враховувати те, що в залежності від обраного порядку заміни факторів результати факторного

розкладання мають різні значення. Тому з метою підвищення аналітичних результатів можна здійснити даний аналіз в розрізі різних порядків заміни факторів, що дасть змогу якісно оцінити вплив кожного із них та виявити тенденції розвитку складної категорії – економічного потенціалу підприємства.

8. За результатами проведеного факторного аналізу показника економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» за період 2014 -2015 рр., бачимо що даний показник збільшився на 0,16, що є позитивною тенденцією, що спричинена наступними факторами. По-перше, за рахунок підвищення фінансового потенціалу у 2015 році на 0,17 пунктів, економічний потенціал ПАТ «Коростенський завод МДФ» збільшився на 0,03 пункти. В свою чергу, виробничий потенціал підприємства у 2015 році збільшився на 0,19 пунктів, тобто з рівня 0,78 до 0,97, що вплинуло на підвищення загальної величини економічного потенціалу на 0,06 пункти. Однак, кадровий потенціал ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2015 році порівняно з 2014 роком знизився з рівня 1,01 до рівня 0,85 – на 0,16 пункти, що в загальній величині вплинуло на зниження рівня економічного потенціалу досліджуваного підприємства на 0,05 пункти.

9. Суттєве підвищення за аналізований період спостерігається у частині маркетингового потенціалу, який у 2014 році становив 1,07 та збільшився на 0,57 пункти у 2015 році до рівня – 1,64. Підвищення рівня маркетингового потенціалу на 0,57 пункти обумовило суттєве поліпшення загальної величини економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» у 2015 році, а саме на 0,12 пункти. Даний показник за аналізований період мав найбільший вплив на величину економічного потенціалу підприємства. Таким чином,

факторний аналіз економічного потенціалу ПАТ «Коростенський завод МДФ» дозволи оцінити досить складну категорію та визначити вплив фінансового, виробничого, кадрового та маркетингового потенціалів на його величину.

10. Результати апробованого механізму формування обліково-аналітичної системи управління дозволили отримати вичерпну інформацію про підсумки діяльності ПАТ «Коростенський завод МДФ» в цілому, та отримати якісні аналітичні дані щодо потенційних можливостей діяльності аналізованого суб'єкта господарювання, що є запорукою прийняття важливих управлінських рішень. Здійснення аналітичної роботи за запропонованим та апробованим на ПАТ «Коростенський завод МДФ» механізмом формування обліково-аналітичної системи управління дає змогу отримати реальну картину діяльності підприємства, проаналізувати фактори впливу та застосувати конкретні заходи щодо покращення результатів його діяльності, а також забезпечити використання мінімально можливого набору ресурсів для досягнення максимального рівня фінансових результатів.

РОЗДІЛ 4
АНАЛІЗ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ
ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Теоретично-методичне значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства

Ризики, що виникають під час ведення господарської діяльності підприємства, спричиняють підвищення зацікавленості суб'єктів до впровадження змін в системі управління та використання нових методів прийняття управлінських рішень. Валютний ризик виникає внаслідок нестабільності на світовому та національному валютних ринках. Інтенсивність його впливу та наслідки для господарської діяльності залежать від загальної економічної ситуації в країні розташування підприємства.

В Україні на сьогодні спостерігається ситуація, за якої суб'єкти господарювання намагаються використати максимум можливостей для збереження своїх доходів та стабільності витрат, що в тому числі піддаються впливу зміни валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземної. Причиною цього є нестабільність валютного ринку України, адміністративні обмеження з боку Національного банку України на продаж валютної виручки експортерами, а також ряд економічних, демографічних та

політичних чинників, які безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин.

Валютні коливання безпосередньо впливають на різні сфери розвитку економіки країни, таким чином окреслюючи середовище функціонування суб'єктів господарювання. В Україні зовнішньоторговельний баланс з негативним сальдо та знецінення національної валюти не стимулюють розвиток зовнішньоекономічної діяльності, а, навпаки, стримують і дестабілізують внутрішній ринок товарів і послуг, інвестиційну привабливість країни та рівень конкурентоспроможності національних товаровиробників. Тому питання аналізу валютних ризиків на мікрорівні є досить актуальним, адже пропозиції в даній сфері дозволять окремим суб'єктам зберегти бажаний рівень прибутковості і відкрити нові можливості задля розвитку своєї господарської діяльності.

Дослідження наукової літератури (Додаток 1) показали, що в Україні дослідники валютний ризик розглядають в розрізі здійснення фінансової діяльності банківськими установами. Лише окремі дослідники в своїх дисертаційних роботах піднімають такі питання, як:

- управління валютними ризиками (В.С. Асаулко [40] - розкрито суть дефініцій «валютний ризик» і «управління валютними ризиками підприємства», визначено специфіку формування ефективної системи управління даними ризиками; І.І. Вербіцька [69] - сформульовано теоретичні положення щодо управління валютними ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства; висвітлено основні причини виникнення ризиків під час укладання зовнішньоторговельних угод; Я.Є. Камінський [126] - досліджено

базові теоретичні аспекти валютних ризиків, універсальні й ефективні методи та інструменти управління валютними ризиками суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; Г.Ю. Попова [257] - надано рекомендації щодо розробки стратегії зниження валютних ризиків; Л.В. Репа [270] - розкрито економічну природу та сутність валютного ризику; запропоновано класифікацію валютних ризиків з урахуванням можливості управлінського впливу на їх запобігання та зниження; запропоновано концепцію управління валютним ризиком; розроблено комплекс методів і моделей запобігання та зниження валютних ризиків; визначено фактори виникнення та зроблено оцінку валютних ризиків його суб'єктів за сучасних умов; наведено рекомендації щодо застосування нових методів і моделей управління валютними ризиками з урахуванням специфіки умов функціонування валютного ринку України; О.О. Українська [300] - проаналізовано ступінь чутливості вітчизняних суб'єктів господарювання реального сектору економіки щодо впливу валютного, процентного й інфляційного ризиків; запропоновано механізм оцінки та зниження негативного впливу фінансових ризиків);

- обліку і аудиту операцій в іноземній валюті (С.О. Левицька [167] запропонувала альтернативні варіанти впровадження до вітчизняної облікової практики операцій хеджування валютних ризиків);

- впливу ризиків на економіку країни (О.Ю. Паценко [244]);

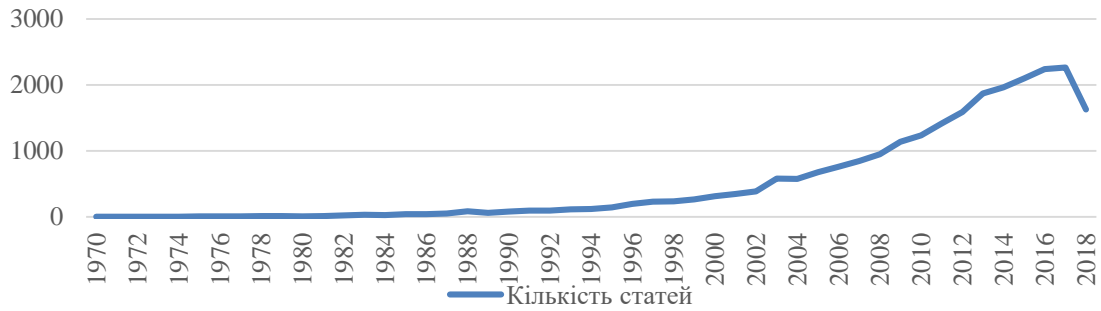
- правового характеру (О.Ю. Шереметьєва [319] - запропоновано визначення поняття валютного ризику як правової категорії, встановлено основну причину виникнення валютних ризиків, якою є

валютні протиріччя, наведено новий вид класифікації валютних ризиків залежно від рівня їх можливого виникнення).

В зарубіжному науковому середовищі актуальність досліджуваної тематики прослідковується більш на високому рівні. Однією з причин є розвиненість фінансового, особливо строкового, міжнародного ринку. Адже валютний ризик, що виникає як на макро-, так і на мікрорівні, вимагає застосування відповідних методів управління ним. Натомість строковий ринок представляє ряд інструментів, за допомогою яких міжнародні суб'єкти здійснюють управління валютним ризиком. Такий висновок зроблено на підставі дослідження та аналізу наукових публікацій, розміщених в реферативній базі даних Scopus за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis».

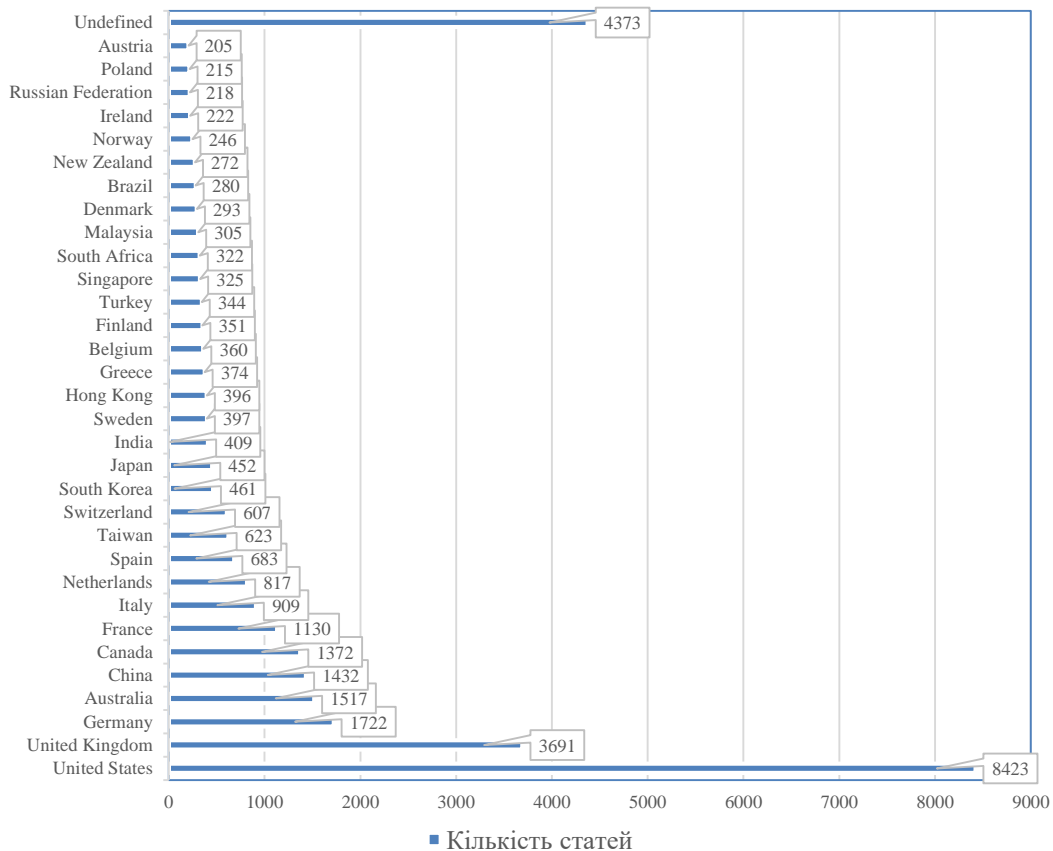
Відповідно до результатів, отриманих в ході аналізу, можна зробити наступні висновки. Питання аналізу валютного ризику розглядається починаючи з 1970 року і до сьогодні залишається актуальним та спостерігається позитивна динаміка зацікавленості серед науковців (рис. 4.1).

Серед науковців питанню аналізу валютного ризику присвятили свої праці (із зазначенням кількості статей в реферативній базі Scopus): Wong K.P. (32 статті), Bahmani-Oskooee M. (30 статей), Lien D. (30 статей), Sarno L. (29 статей), Menkhoff L. (26 статей), Clark E. (24 статті), Verschoor W.F.C. (24 статті), Batten J.A. (23 статті), Wu L. (23 статті).

Рис. 4.1. Кількість статей за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis» в реферативній базі Scopus за роками
Джерело: [101].

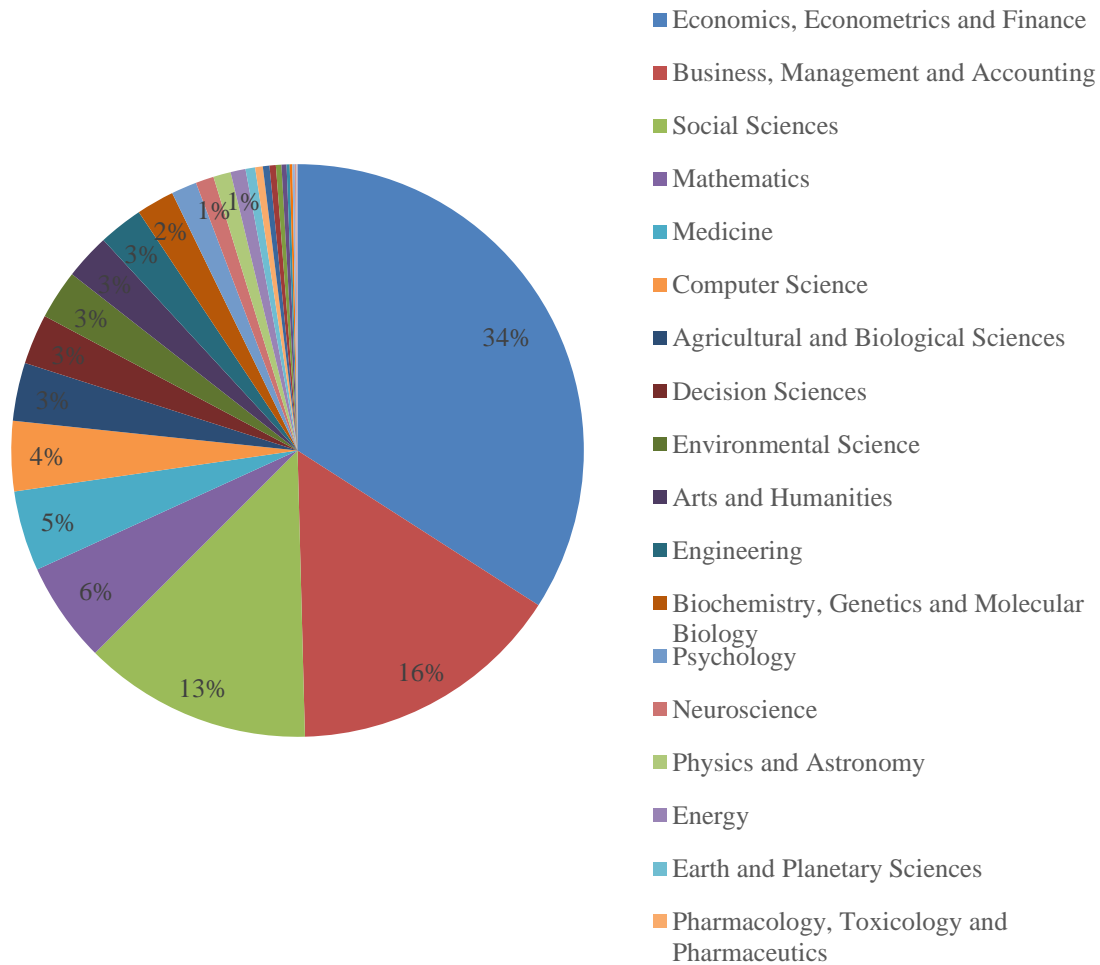
Аналізуючи географічну структуру наукових результатів (рис. 4.2), бачимо, що найбільшу частку складають дослідники США, Великобританії, Німеччини, Австралії, Китаю, Канади та Франції.

Рис. 4.2. Кількість статей за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis» в реферативній базі Scopus за географічною ознакою
Джерело: [103]

Велику частку в досліджуваній вибірці займають наукові праці з таких країн, як: Російська Федерація, Північна Африка, Туреччина, валютний ринок яких характеризується нестабільністю та високою амплітудою коливань курсу національної валюти.

На рис. 4.3 представлено найбільш актуальні категорії, в межах яких здійснюються дослідження питань аналізу валютних ризиків.

Рис. 4.3. Кількість статей за ключовими словами «currency» and «risk» and «analysis» в реферативній базі Scopus за тематикою

Джерело: [102]

Валютні ризики є об'єктом дослідження економічних та суспільних наук, а також в сфері ведення бізнесу, управління та бухгалтерського обліку.

За своєю сутністю валютний ризик виникає внаслідок зміни валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземної. В нормативних документах валютний ризик характеризується як:

1) імовірність того, що вартість фінансового інструмента буде змінюватися внаслідок змін валютного курсу [254];

2) це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Валютний ризик можна поділити на: ризик трансакції; ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик); економічний валютний ризик [182];

3) ризик знецінення національної валюти відносно іноземних валют, у яких номіновано зобов'язання за державним боргом [255].

В представлених поняттях розкривається сутність та види валютного ризику, однак не враховується позитивний аспект такого явища як ризик. Адже для експортера знецінення національної валюти в короткостроковому періоді має позитивний ефект, а для імпортера така ж ситуація на валютному ринку призведе до додаткових витрат у вигляді негативних курсових різниць.

Тому, вважаємо, що доцільним є обґрунтування впливу валютного ризику на діяльність суб'єкта господарювання залежно від позиції, яку займає підприємство на валютному ринку і на ринку товарів і послуг. В свою чергу, метою здійснення аналізу такого валютного ризику для суб'єктів господарювання буде формування інформаційного забезпечення, необхідного для ефективного

управління підприємством задля не лише попередження виникнення або мінімізації впливу ризиків на господарську діяльність, але й ідентифікації позитивного впливу ризику та його вчасного прийняття.

Акцентуючи увагу на вищеописаному підході до трактування валютного ризику та його впливу на діяльність підприємства, метою дослідження в даному параграфі дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичного значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства через формування валютної політики суб'єкта господарювання, ідентифікацію етапів управління валютними ризиками (аналізу валютних ризиків) і окреслення напрямів удосконалення аналітичного забезпечення валютних ризиків.

В економічній літературі досліджується широкий аспект функціонування підприємства та його взаємодії з іншими суб'єктами як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі. Зокрема, як показав аналіз науковці вивчають товарну, цінову, інноваційну, маркетингову (конкурентну), облікову, фінансову, кадрову та інші види політик підприємств, що реалізуються з однією метою – досягнення цілей, які передбачені в стратегії розвитку діяльності суб'єкта господарювання.

В даній дисертаційній роботі здійснюється дослідження діяльності підприємства в частині аналізу валютних коливань на господарські процеси та майновий і фінансовий стан. Все більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності створюють в своїй організаційній структурі відділи управління валютними ризиками, адже отримання позитивного фінансового результату є на сьогодні

лише однією з цілей підприємства. Вагоме значення має стабільність та можливість прогнозування, що неможливе без налагодженої системи управління ризиками. Валютна політика підприємства є однією зі складових економічної політики та потребує врахування різноманітних аспектів функціонування суб'єкта господарювання в міжнародному середовищі.

Журавка Ф.О., Журавка Ф.А. зазначають, що «вітчизняні підприємства порівняно недавно стали досить самостійними на світових ринках, у них ще не вистачає досвіду та кваліфікації у формуванні власної валютної політики» [118]. Русаненко І.С. в своїй дисертаційній роботі робить висновок, що досить актуальним є «питання реструктуризації фінансових підсистем компаній з метою їхньої націленості на формування валютної політики підприємства» [257].

Також науковець окреслює, що «для успішного й ефективного вирішення проблем валютної політики на підприємстві доцільним виглядає створення відділу менеджменту валютних ризиків, до складу якого входитимуть менеджери з управління кожним видом валютного ризику, фахівець із прогнозування валютних курсів, фінансовий аналітик» та пропонує структуру відділу менеджменту валютних ризиків. Русаненко І.С. зазначає, що «політика даного відділу повинна формуватися у взаємодії з маркетинговою службою і виробничим відділом. Це співробітництво допоможе поліпшити управління конкурентною позицією підприємства» [257].

Журавка Ф.О., Журавка Ф.А. визначають валютну політику «як частину його загальної фінансової стратегії, що полягає в розробці системи заходів щодо нейтралізації можливого негативного впливу

на діяльність підприємства, викликаного несприятливими змінами валютних курсів» [118].

Двоєглазов С.І., Ільчева О.В. характеризують валютну політику підприємства «як складова загальної фінансової тактики підприємства, яка полягає у виробленні сукупності правил, норм і дії по скороченню можливого негативного впливу на діяльність підприємства, що викликаний несприятливими змінами валютних курсів, яка включатиме опис процесів управління міжнародних грошових потоків суб'єкта, аналіз експортних та імпорتنих контрактів на стадії укладання і в процесі їх виконання, планування залучення позикових джерел в іноземній валюті, оцінку валютних інвестиційних проектів» [97].

Досліджуючи основні напрямки валютної політики, Ф.О. Журавка, Ф.А. Журавка наводять напрямки, які виокремив І.А. Боков [55] в своїх дослідженнях:

- «раціональне управління міжнародними грошовими потоками;
- використання валютних кредитів з найменшою вартістю;
- оцінка та управління валютними ризиками;
- оптимізація фінансових вкладень в іноземній валюті;
- строгий контроль за погашенням дебіторської заборгованості в іноземній валюті;
- утримання мінімально необхідної валютної готівки;
- перегляд умов зовнішньоторговельних контрактів;
- управління відкритими валютними позиціями на фондовому ринку з метою одержання додаткового прибутку;

- формування та регулювання оптимального валютного портфеля» [55].

Погоджуємось частково з думками даних науковців, тому що зміна валютного курсу може мати як негативні, так і позитивні наслідки, тому варто під час управління використовувати методи та інструменти, які забезпечать також використання позитивного впливу на господарські процеси в інтересах розвитку підприємства.

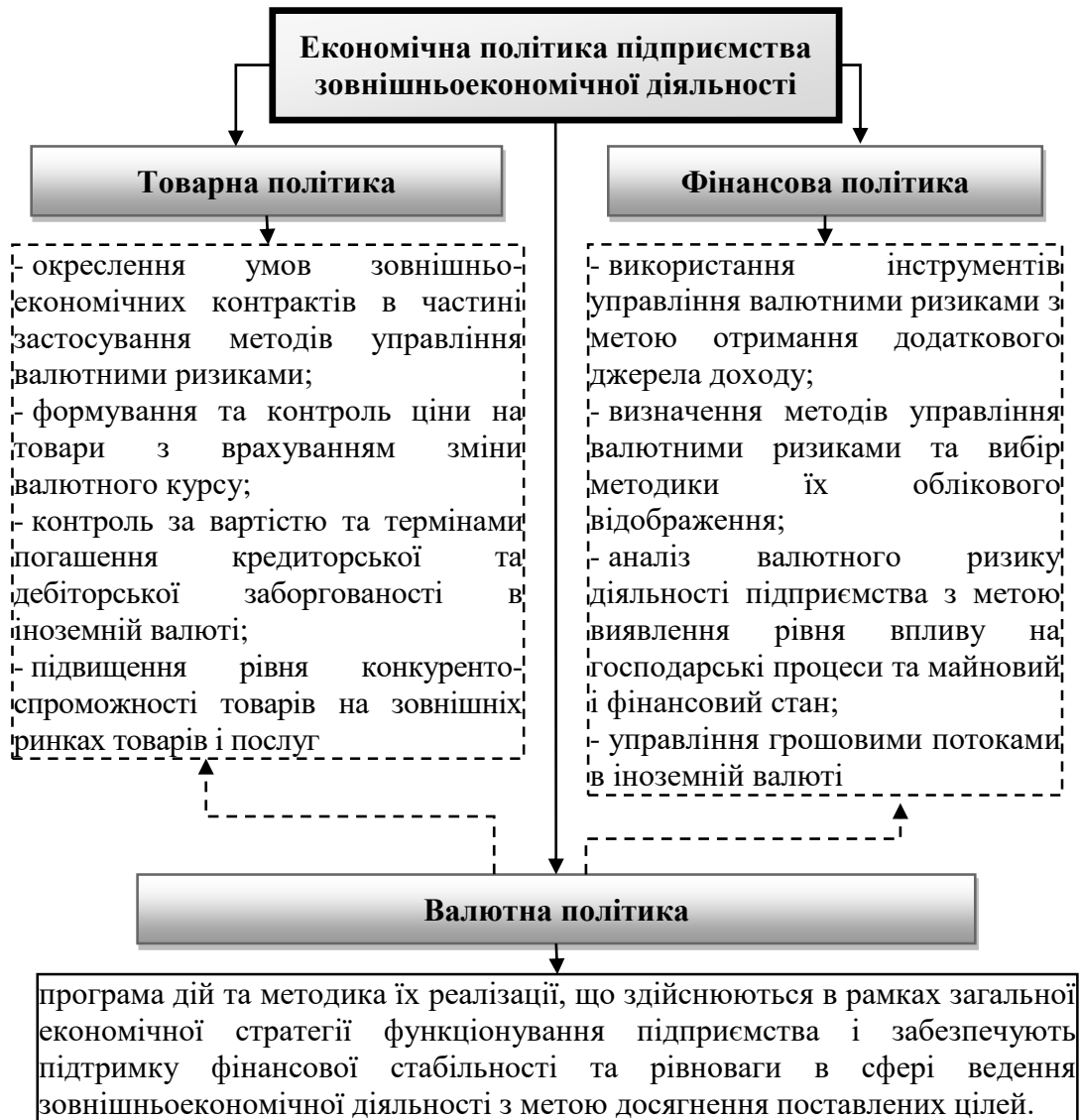
Валютна політика підприємства охоплює ряд елементів, які характеризують не лише валютний ризик, але й інші аспекти операцій з іноземною валютою в сфері зовнішньоекономічної діяльності. На нашу думку, в цілях реалізації завдань даного дослідження доцільно ідентифікувати зв'язок валютної політики з іншими елементами економічної політики підприємства зовнішньоекономічної діяльності.

Варто також відзначити, що «економічна політика підприємства – це сукупність заходів і методів управління підприємства, яка включає в себе маркетингову, інноваційну, інвестиційну, кадрову, фінансову та інші політики у відповідності до економічної стратегії підприємства» [150, с. 15].

На рис. 4.4 розкрито характеристики особливостей функціонування підприємства, які пов'язані зі здійсненням операцій в іноземній валюті.

Нами обрано товарну та фінансову політики для окреслення особливостей здійснення валютної політики як однієї зі складових економічної у зв'язку з тим, що вони найбільш тісно пов'язані з операціями в іноземній валюті, які здійснюють підприємства зовнішньоекономічної діяльності. Так, наприклад, товарна політика

включає в себе також цінову, рекламну, збутову та комунікаційну складові, а фінансова політика підприємства визначає принципи функціонування аналітичного та облікового відділів.

Рис. 4.4. Інформаційні канали комунікаційної взаємодії валютної політики з товарною та фінансовою політиками підприємства

В зовнішньоекономічних контрактах визначаються умови розрахунків за господарськими операціями, які характеризують також особливості зміни валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземної. Застосування валютної політики та методів управління валютними ризиками передбачатиме врахування в контрактах валютних застережень

Ціни на експортовану продукцію залежать від валютного курсу національної валюти по відношенню до валюти контракту, тому врахування зміни валютного курсу є важливим етапом формування собівартості та ціни на товари. Підприємства можуть використовувати внутрішні методи управління ризиками та передбачати в контрактах перенесення валютного ризику на контрагента у разі несприятливих коливань курсу на валюту контракту. В свою чергу, контроль за здійсненням розрахунків як один із методів управління валютними ризиками може попередити негативний вплив на доходи та витрати підприємства за зовнішньоекономічними операціями.

Русаненко І.С. звертає увагу на те, що «однією з задач менеджера з міжнародного маркетингу в компанії має бути ідентифікація ймовірних наслідків зміни відносних цін для конкурентних позицій фірми. Надалі, на цій основі фірма повинна протидіяти ймовірному погіршенню своєї конкурентоздатності, викликаного різницею між реальним і номінальним валютними курсами, за допомогою корекції своєї цінової політики» [257].

Однією з цілей валютної політики є також аналіз валютного ризику діяльності підприємства з метою виявлення рівня впливу на господарські процеси та майновий і фінансовий стан. Від того,

наскільки якісно буде налагоджений процес аналізу валютних ризиків на підприємстві залежатиме ефективність системи управління ризиками.

Розробка валютної політики є важливим етапом планування діяльності підприємства та повинна враховувати всі можливі варіанти з метою досягнення максимального ефекту від її впровадження в діяльність суб'єкта господарювання.

Зарубіжні вчені Двоглазов С. И., Ильичева Е. В. «Формування валютної політики підприємства має розпочатися з визначення цілей і завдань, які вона покликана переслідувати. Для кожного окремого суб'єкта господарювання вони будуть індивідуальні, і поставлені після аналізу поточного фінансового стану підприємства, оцінки рівня його зовнішньоекономічної діяльності. Валютна політика підприємства включає наступні елементи:

- оцінка і управління валютними ризиками;
- раціональне формування портфеля валют;
- підтримання оптимального обсягу валютної готівки;
- оптимізація фінансових вкладень в іноземній валюті;
- виконання валютних зобов'язань за мінімальною вартістю;
- визначення лімітів дебіторської заборгованості в валюті;
- коригування на стадії укладання умов контрактів із зовнішньоекономічної діяльності;
- контроль за наявністю відкритих валютних позицій на фондовому ринку і професійне управління ними» [97].

Вважаємо, що окрім перерахованого вище, розкриваючи питання формування валютної політики також важливим аспектом є дослідження факторів, які визначають необхідність виокремлення

валютної політики, створення системи управління валютними ризиками та застосування методів аналізу. В літературі класично можна знайти дві групи факторів – внутрішні та зовнішні, які науковці також називають відповідно суб'єктивні та об'єктивні.

Так, наприклад, «до зовнішніх факторів відносяться: рівень економічного розвитку країни (ризик щодо країни); характер державного регулювання валютної діяльності підприємств; зміни обмінного курсу національної валюти; темпи інфляції в країні; кон'юнктура попиту та пропозиції на валютно-фінансовому ринку; рівень конкуренції в окремих сегментах валютного ринку; рівень криміногенної обстановки в країні; фактори форс-мажорної групи; стабільність інститутів влади і закордонних партнерів; політика держави в області митних тарифів і податків як в середині країни, так і у закордонних партнерів.

Під суб'єктивними факторами, що впливають на валютну політику компанії, слід виділити: основні напрями валютної стратегії фірми; менталітет власників і менеджерів у відношенні оцінки й управління валютними ризиками; розмір власного капіталу підприємства; структура активів; структура капіталу; платоспроможність контрагентів; достатність інформаційної бази валютного менеджменту; характер партнерів по валютних операціях (угодах); рівень кваліфікації валютних менеджерів» [118].

В свою чергу, залежно від того, які фактори впливають на зовнішньоекономічну діяльність, суб'єкт господарювання обирає відповідний вид валютної політики або конкретні методи управління валютними ризиками (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Види валютних політик за дослідженнями науковців

Ф.О. Журавка, Ф.А. Журавка

Види валютних політик	Характеристика
Агресивна валютна політика	характеризується наявністю відкритої довгої або короткої валютної позиції компанії
Консервативна валютна політика	націлена на збереження валютних резервів, тобто фірма дотримується накопичувального характеру (за принципом, чим більше заощаджень, тим краще), тримаючи готівку в доларах США або іншому стабільному активі (наприклад, у золоті). Ця стратегія дозволяє уникнути депозитного та процентного ризиків, але породжує втрати від інфляції і ризик упущеної вигоди.
Короткострокова валютна політика	переслідує поточні цілі компанії, наприклад, пов'язані з одержанням експортної виручки: що робити з отриманою валютною виручкою: залишити в гривнях або перевести в іноземну валюту, використовуючи її під відповідне забезпечення.
Довгострокова валютна політика	спрямована на довготривалу перспективу, наприклад, укладення довгострокового контракту з іноземним партнером, тому що в силу специфіки діяльності підприємства виробничий цикл може тривати від 1,5 до 5 років.
Тверда валютна політика	Фірма може проводити гнучку або фіксовану (тверду) валютну політику. Компанія-експортер домінує на ринку продукції, тому що тип ринку продукції, що є предметом контракту, – ринок продавця. Ця компанія може диктувати зручні та сприятливі саме для неї умови контракту. Причому ні за яких умов ця валютна політика переглядатися не буде.
Гнучка валютна політика	здатність компанії йти на компроміс у рамках зовнішньоекономічних операцій з іноземним контрагентом
Внутрішня валютна політика	використовує наступні стратегії покриття валютного ризику: хеджування, розподіл ризику, диверсифікація валютного портфеля фірми, самострашування, перегляд умов контрактів, створення реінвойсингових центрів тощо.
Зовнішня валютна політика	виходить за рамки самої фірми і спрямована на зовнішні ринки. При хеджуванні валютних ризиків використовуються інструменти термінового ринку (форвардні, ф'ючерсні, своп-контракти, опціони), а також звернення до державних спеціалізованих компаній зі страхування зовнішньоекономічних операцій фірми від валютних ризиків (поки що такі організації існують тільки в розвинутих країнах)

Джерело: побудовано на основі [118].

Отже, складовою валютної політики підприємства є процес управління валютними ризиками підприємства, який передбачає застосування відповідних методів та інструментів, а також здійснення аналітичних процедур щодо впливу зміни валютного курсу на ведення зовнішньоекономічної діяльності.

На рис. 4.5 представлено механізм формування валютної політики підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічні операції.

Рис. 4.5. Механізм формування валютної політики підприємства

На початковому етапі формування валютної політики важливим є ідентифікація факторів, що впливають на процес ведення зовнішньоекономічної діяльності і, зокрема, здійснення операцій в іноземній валюті. Вони будуть визначати вид валютної політики, яку підприємство застосовуватиме під час управління валютними ризиками.

Крім того, як видно з рис. 4.5, валютна політика повинна містити опис предмету та об'єктів, відповідно до яких будуть застосовуватися інструменти. В нашому дослідженні інструментами валютної політики є методи управління валютними ризиками, які, в свою чергу, застосовуються на одному з етапів управління ризиками.

Перевагою розробки та використання валютної політики є те, що кожна з господарських операцій, яка здійснюється в іноземній валюті або передбачає використання валюти на одному з етапів, матиме «повітряну подушку», за допомогою якої підприємство плануватиме свої доходи та витрати, а це дозволить отримувати максимальну вигоду навіть тоді, коли зміна валютного курсу буде негативно впливати на зовнішньоекономічні операції.

Таким чином, задля отримання позитивного ефекту від операцій зовнішньоекономічної діяльності, підприємству необхідно здійснити превентивні заходи та побудувати систему управління валютними ризиками, яка буде враховувати особливості діяльності підприємства (предмет, обсяг операцій, галузь, забезпеченість ресурсами тощо).

В науковій літературі питання управління валютними ризиками та особливостей застосування методів зменшення їх негативного впливу на діяльність як суб'єктів господарювання, так і банківських установ, досліджували такі науковці, як: М.Ю. Анікєєв [36], К.В.

Бойко [54], Н.К. Василенко [64], В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко [72], Л.Б. Долінський [104], В.В. Ксендзук, О.В. Олійник [235], Л.О. Примостка [260,261], О.М. Сохацька [288], А.С. Шапкін [314], А.О. Шуліко [323,322] та інші.

Однак, мало хто з науковців звертає увагу саме на розробку валютної політики підприємства, яка, на нашу думку, має стати теоретичною основою для здійснення управління валютними ризиками. Тому, перш ніж розглянути процес управління валютними ризиками, варто проаналізувати особливості інструментів валютної політики. Адже правильний вибір інструменту буде впливати на ефективність застосовуваного виду валютної політики.

Інструментами валютної політики є методи управління ризиками. В ході проведення дослідження за допомогою методів групування, аналізу та синтезу виокремлено групи методів, які підприємства зовнішньоекономічної діяльності можуть застосовувати з метою мінімізації негативних або максимізації позитивних наслідків, уникнення або попередження впливу валютних коливань на операції в іноземній валюті (табл. 4.2).

Варто відмітити, що Русаненко І.С. до методів управління ризиками відносить: «структурне збалансування активів, пасивів, кредиторської та дебіторської заборгованості; стратегія випереджень та запізнювань (стратегія «leads&lags»); угода про поділ ризиків; кредитування та інвестування в іноземній валюті; структурування зустрічних валютних потоків; паралельні позички; валютні застереження; валютні «подушки»; створення реінвойсингових центрів; операції з валютними деривативами, у т.ч.: валютні операції «форвард»; операції «своп»; опціонні угоди; валютні ф'ючерсні

контракти; дисконтування вимог в іноземній валюті (форфейтинг); самострахування та інші» [257].

Натомість Двоєглазов С.І. та Ільчева О.В. поділяють методи на «зовнішні (фінансові): 1) форвардні операції; 2) валютні ф'ючерси; валютні опціони; 4) операції своп; 5) кредитування та інвестування в іноземні валюти; 6) паралельні кредити; 7) застосування «валютного кошика»; та внутрішні (нефінансові): 1) структурне балансування грошових надходжень і витрачань; 2) переміщення ризиків; 3) поділ ризиків; 4) прискорення і уповільнення розрахунків; 5) застосування перерозрахункових центрів; 6) реструктуризація валютної заборгованості; 7) введення валютних застережень; 8) натуральне хеджування» [98].

Корж Н.В. в своїх дослідженнях називає методами управління ризиками лише наступні: «локалізація ризиків; мінімізація ризиків або утримання ризику у межах одного прийнятого; розсіювання ризиків; ухилення від ризиків» [146].

Кожен з науковців обґрунтовує власний підхід, який служить досягненню певних цілей дослідження. З метою детального вивчення кожного з підходів нами узагальнено опис виокремлених методів управління валютними ризиками, які на нашу думку, є найбільш ефективними та відображають особливості ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Таблиця 4.2

**Методи управління валютними ризиками залежно від етапу
здійснення зовнішньоекономічних операцій**

<i>Етапи операцій зовнішньоекономічної діяльності</i>	<i>Методи управління валютними ризиками:</i>	
	зовнішні	внутрішні
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Підготовка до операції (аналіз ринку, пошук партнерів, ведення переговорів, встановлення умов контракту, надсилання оферт та відповідей тощо)	1) превентивні:	
	×	- лімітування; - диверсифікація; - валютні застереження в умовах контракту; - прийняття ризику
Реалізація операції (укладання контракту, організація перевезення та доставка товару, страхування та митне оформлення товарів, здійснення розрахунків тощо)	2) оперативні:	
	- хеджування за допомогою фінансових інструментів; - метчінг; - кредити в іноземній валюті; - депозити в іноземній валюті	- природне хеджування; - створення резервів
Завершення операції (аналіз ефективності реалізованої операції, виявлення та виправлення браку, повернення товару тощо)	3) наступні:	
	- хеджування за допомогою фінансових інструментів	×

Джерело: узагальнено автором.

В переважній більшості підходів в науковій літературі методи управління валютними ризиками поділяються на зовнішні та внутрішні. На нашу думку, доцільно виокремити три групи методів, які можуть застосовувати суб'єкти господарювання на різних етапах здійснення зовнішньоекономічних операцій. Наприклад, на етапі ведення переговорів підприємство може застосовувати лише внутрішні методи управління ризиками, такі як: валютні

застереження в зовнішньоекономічних контрактах, диверсифікація валютного ризику шляхом формування «валютного кошика».

Натомість застосування зовнішніх методів, які передбачають залучення третіх сторін, на етапі переговорів та укладання контракту може мати рекомендований характер. Адже на початковому етапі використання таких методів може бути неефективним, так існує висока ймовірність нездійснення операції.

Тому доречним буде починати процес хеджування валютних ризиків за допомогою фінансових інструментів, залучення валютних кредитів чи відкриття депозитів після укладання зовнішньоекономічного контракту.

Також в науковій літературі серед науковців відбувається дискусія щодо пошуку найоптимальнішого методу управління валютними ризиками. Так, на погляд А.А. Єфімова, «найпростіше рішення – так зване натуральне хеджування – привести доходи і витрати підприємства до одного знаменника, тобто виразити їх в єдиній валюті. Але подібний підхід не доступний тим, хто працює на ринках товарів народного споживання. Не спрацює натуральне хеджування і в разі, якщо валютні витрати істотні, але їх питома вага в загальній сумі витрат відносно невелика» [110].

«Підприємствами активно застосовується введення в експортний або імпорتنний контракт валютного застереження. Воно являє собою умови, які спеціально додаються до тексту контракту, відповідно до якого сума платежу повинна бути переглянута в тій же пропорції, в якій відбудеться зміна курсу валюти платежу по відношенню до валюти, визначеної в застереженні» [98].

Ці методи не потребують залучення третіх сторін та можуть вважатися ефективними, коли обсяги зовнішньоекономічних операцій є невеликими, а терміни розрахунків не є довгостроковими.

Ксендзук В.В. вважає, що найбільш поширеними методами управління ризиками є страхування, хеджування, диверсифікація і лімітування. Також науковець аналізує переваги застосування методів управління ризиками для діяльності підприємства, до яких зараховує:

- «збільшення ймовірності досягнення цілей суб'єкта господарювання;
- удосконалення фінансової звітності щодо формування звітної інформації про ризики та методи управління ними;
- удосконалення організаційної структури в частині формування та функціонування відділу управління ризиками діяльності;
- зміцнення довіри інвесторів до підприємства та, як наслідок, збільшення інвестиційної привабливості не лише на рівні суб'єктів господарювання, але й на національному рівні;
- удосконалення механізму контролю діяльності;
- мінімізація збитків шляхом уникнення, попередження виникнення або зменшення негативного впливу ризиків на діяльність підприємства;
- оптимізація оподаткування через регулювання фінансового результату завдяки застосуванню методів управління ризиками;
- ефективне використання ресурсів підприємства;
- оперативна ідентифікація загроз і можливостей зовнішнього середовища та пристосування діяльності до змінних зовнішніх економічних умов» [156].

В зарубіжній літературі знаходимо такий підхід, що «вибір відповідного методу управління трансакційним валютним ризиком залежить головним чином від їх вартості, оскільки в прийнятій консервативній стратегії всі застосовані заходи призводять до однакового ефекту, а саме до закриття відкритих валютних позицій. Перед застосуванням комплексних зовнішніх методів слід розглянути можливість використання внутрішніх методів, оскільки найкращі методи захисту ризиків є найпростішими і, відповідно, найдешевшими методами в прийнятій стратегії» [16].

Вартість зовнішніх методів управління ризиками є вищою. Тому науковці також відзначають про переваги та недоліки використання, наприклад, фінансові інструменти, які застосовуються для захисту від валютних ризиків.

Однак, на нашу думку, крім врахування переваг та недоліків, варто враховувати такі критерії як:

- 1) обсяги операції та окремих процесів, які підпадають під валютний ризик;
- 2) терміни діяльності, які охоплює даний валютний ризик;
- 3) особливості інструментів валютної політики.

Щодо останнього критерію, то на українському фінансовому ринку представлено не всі фінансові інструменти, які підприємства можуть використовувати задля управління валютними ризиками. На рис. 4.6 представлено модель вибору інструментів валютної політики під час прийняття рішення про застосування методів управління валютними ризиками.

Обсяги зовнішньо-економічної операції, щодо якої існує валютний ризик	Невідомі дані ↓	Відомі дані ↓		
Період здійснення зовнішньо-економічної операції, щодо якої існує валютний ризик	↓	Відомі дані ↓	Невідомі дані ↓	Відомі дані ↓
Методи управління валютними ризиками	Внутрішні методи (природне хеджування, створення резервів)	Валютні кредити / депозити, ф'ючерсні та форвардні контракти, валютні свопи, валютні опціони	Внутрішні методи (природне хеджування, створення резервів)	Валютні кредити / депозити, ф'ючерсні та форвардні контракти, валютні свопи, валютні опціони

Рис. 4.6. Критерії вибору інструментів для управління валютними ризиками в короткотерміновому періоді

Таким чином, характеризуючи методи управління валютними ризиками, можна зробити висновок, що застосування їх на практиці повинно бути обґрунтованим та доречним. Вони є основним інструментом реалізації процесу управління валютними ризиками, який, в свою чергу, складається з таких етапів:

- 1) ідентифікація валютного ризику (визначення ризику та валютної позиції, опис, вимірювання ризику);
- 2) прийняття рішення та застосування методів управління ризиками;
- 3) контроль, моніторинг та оцінка прийнятих рішень і реалізованих дій.

Дані етапи узагальнені на підставі проведеного дослідження різних підходів до процесу управління ризиками на підприємствах, що розроблені відповідними інститутами в сфері управління ризиками (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Процес управління ризиками: різні підходи

<i>Джерело</i>	<i>Етапи управління ризиками</i>
Стандарт управління ризиками, розроблений Комітетом спонсорських організацій комісії Тредвея (COSO, США) [26]	1) визначення внутрішнього середовища; 2) постановка цілей; 3) визначення (ідентифікація) ризикових подій; 4) оцінка ризику; 5) реагування на ризик; 6) засоби контролю; 7) інформація і комунікації; 8) моніторинг.
Стандарт з управління ризиками Федерації європейських асоціацій ризик-менеджерів (FERMA) [303]	1) стратегічні цілі організації; 2) оцінка ризиків: аналіз, ідентифікація, опис, вимірювання; 3) звіт про ризики; 4) прийняття рішення; 5) заходи з управління ризиком; 6) повторний звіт про ризики; 7) моніторинг
Стандарт з управління ризиками ISO 31000: 2009 [177]	1) визначення контексту; 2) аналіз ризиків; 3) ідентифікація ризику; 4) оцінка ризику; 5) управління ризиками; 6) створення та здійснення заходів, структур, процесів, відповідальності та повноважень

На міжнародному рівні розроблено стандарти в сфері управління ризиками, які визначають особливості здійснення процесу управління на підприємствах, в банківських установах тощо. Так, наприклад, наведений в табл. 4.3 стандарт, розроблений Комітетом спонсорських організацій комісії Тредвея (COSO, США) окреслює концептуальні засади управління ризиками і представляє

детальні рекомендації в частині створення системи управління ризиками.

Стандарт Федерації європейських асоціацій ризик-менеджерів (FERMA) розглядає ризик-менеджмент як основну частину стратегічного управління підприємством, завданням якої є ідентифікація і управління ризиками.

Представлені підходи до визначення процесу управління ризиками включають аналогічні етапи поведінки в діяльності суб'єкта господарювання. Стандарт управління ризиками FERMA пропонує широкий процес управління ризиками, а також надає ряд інструментів для вибору та операційних сценаріїв. Стандарти ISO 31000:2009 визначають аналогічний процес управління ризиками, за винятком того, що комунікація і консультації, а також моніторинг і нагляд не є окремими етапами цього процесу, а відбуваються протягом всього процесу управління.

Щодо аналізу ризиків, то в Стандарті з управління ризиками ISO 31000: 2009 зазначено, що «аналіз ризику є підставою для оцінки ступеня ризику і обговорень з питань необхідності проведення обробки ризику, а також стратегій та методів його обробки. Аналіз ризику може також бути підставою для прийняття рішень по ризиках різних типів і рівнів, особливо тих, де є вибір. Аналіз ризиків включає в себе розгляд причин і джерел ризику, його позитивних і негативних наслідків та імовірності виникнення цих наслідків» [177].

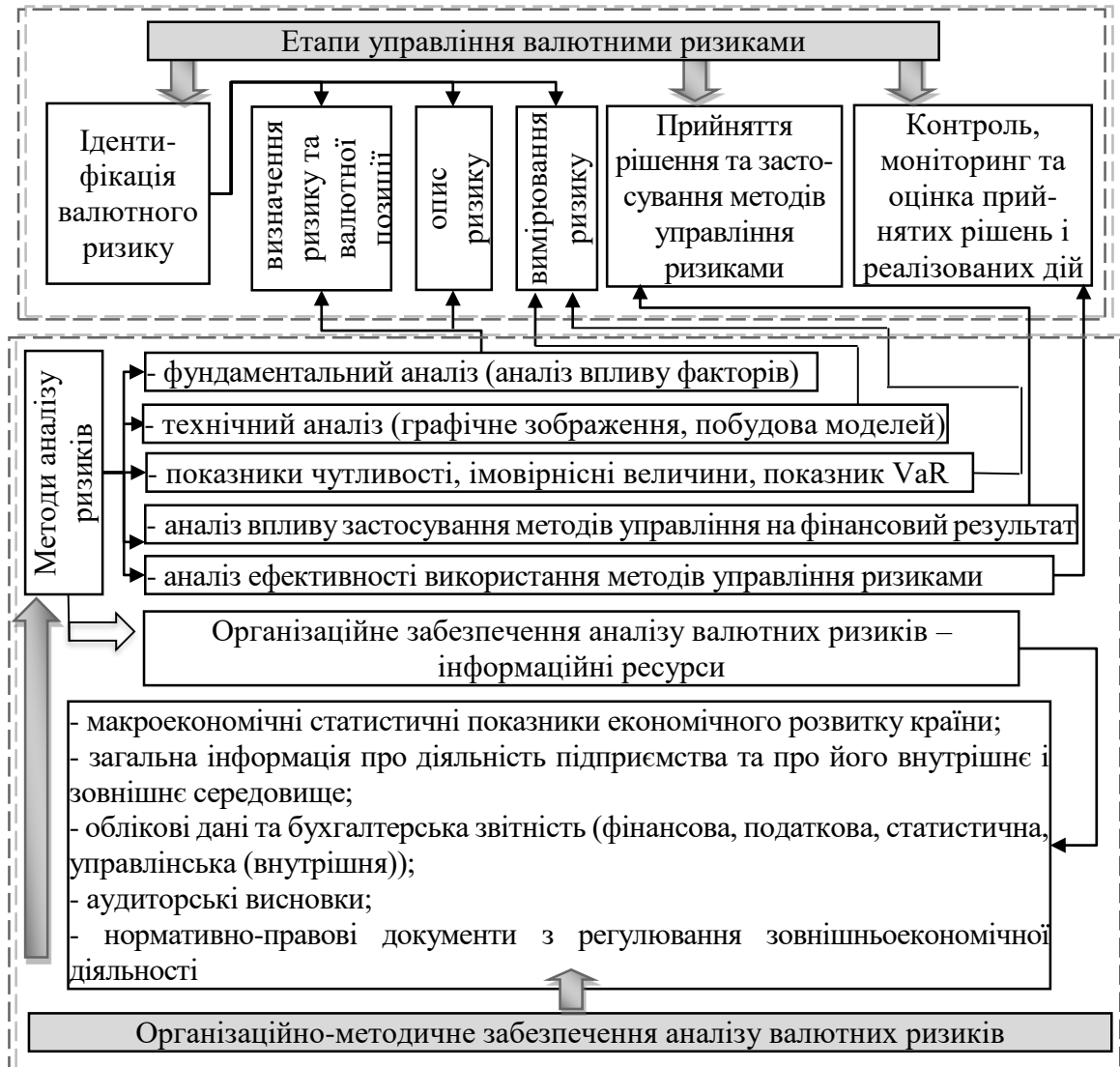
Крім того, в науковій літературі І.М. Писаревський та О.Д. Стешенко узагальнюють процес управління ризиками та представляють його «як послідовність таких етапів:

- усвідомлення й виявлення ризику, визначення причин його виникнення і ризикових сфер;
- аналіз та оцінка ризику – кількісне визначення витрат, пов'язаних із видами ризику, які були виявлені на першому етапі;
- вибір методів (прийомів) управління ризиком та їх застосування, мінімізація витрат на здійснення вибраних методів;
- оцінка результатів, що включає здійснення постійного контролю рівня ризиків із застосуванням механізму зворотного зв'язку» [248, с. 40].

Також автори зазначають, що «призначення аналізу ризику – надати потенційним партнерам необхідні дані для прийняття рішення стосовно доцільності участі у проекті та передбачити заходи щодо захисту від можливих фінансових втрат».

На рис. 4.7 обґрунтовано роль аналізу валютних ризиків в процесі управління ризиками, що враховує особливості організаційно-методичного забезпечення аналітичних процедур.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження варто охарактеризувати методичне забезпечення аналізу валютних ризиків на кожному з етапів управління валютними ризиками. Це стане основою удосконалення теоретичних підстав аналітичного забезпечення валютних ризиків, адже враховуватиме етапи оцінки валютного ризику, особливості застосування методів управління валютних ризиків та процес здійснення оцінки прийнятих рішень і реалізованих дій.

Рис. 4.7. Роль аналізу валютних ризиків в процесі управління ризиками

Визначені напрямки організаційно-методичного забезпечення аналізу валютних ризиків передбачають використання ряду методів аналізу та характеризують інформаційне забезпечення, яке стане підставою застосування аналітичних методів. Використання наведеного механізму аналізу валютних ризиків відповідно до етапів управління валютними ризиками забезпечить ефективність застосовуваних методів управління ризиками та своєчасність прийнятих рішень щодо оцінки ефективності реалізованих дій.

4.2. Організаційні аспекти аналізу в процесі управління на етапі ідентифікації валютних ризиків

Валютні ризики виникають на підприємствах, які здійснюють операції в іноземній валюті, та можуть як позитивно, так і негативно впливати на фінансові результати діяльності. Аналіз є одним з основних методів, які повинні застосовуватися задля виявлення ступеня впливу ризику зміни курсу національної валюти по відношенню до іноземної.

З метою отримання якісних та достовірних результатів аналізу необхідною умовою є правильна організація аналітичного забезпечення. На першому етапі управління валютними ризиками – ідентифікація ризиків – здійснюється ряд дій, які також і визначають подальшу ефективність та дієвість застосування методів управління.

В науковій літературі організаційні аспекти аналізу валютних ризиків розглядаються на рівні розробки технологій аналізу об'єктів в іноземній валюті та аналізу впливу валютних ризиків на діяльність підприємств (P.R. Hartley [10], S. Parveen, A.Q. Khan, M. Ismail [25], B. Boykorayev [5], Ph. Lane [14]), правові основи регулювання валютних ризиків (О.Ю. Шереметьєва [319]), управління валютним ризиком (Л.В. Репа [270], В.В. Вітлінський та Г.І. Великоіваненко [71], А.В. Лукашов [172]), А.А. Єфімов [111]).

Завдання даного параграфу дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб охарактеризувати якісно новий аспект аналізу операцій в іноземній валюті, що охоплює не лише існуючі об'єкти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а ідентифікує нові господарські процеси, які пов'язані зі зміною валютного курсу та застосуванням методів

управління як позитивними, так і негативними валютними коливаннями. Таким чином, для суб'єкта господарювання організаційний аспект аналізу валютних ризиків набуває особливого значення, адже за такого підходу враховуватиме ряд особливостей валютних ризиків.

Олійник О.В. в своїх наукових дослідженнях зазначає, що «організація ефективної системи економічного аналізу є складним багатокроковим процесом, що включає такі етапи:

1. Критичний аналіз і співставлення визначених для попередніх умов господарювання завдань функціонування суб'єкта господарювання, сформованої стратегії і тактики діяльності з видами та напрямками діяльності, розмірами, організаційною структурою, а також з її можливостями, оцінка рівня комп'ютеризації діяльності суб'єкта господарювання загалом і окремих підсистем зокрема.

2. Розробка та документальне закріплення нової, такої, що відповідає умовам господарювання, що змінилися, концепції функціонування суб'єкта господарювання (цільові спрямування діяльності, конкурентні переваги, місце на ринку), а також комплексу заходів, що забезпечить реалізацію нової концепції для розвитку та удосконалення суб'єкта господарювання.

3. Діагностика ефективності існуючої структури управління. Крім того за наявності – уточнюються, за відсутності – розробляються графіки документообороту в цілому за суб'єктом господарювання та окремим структурним підрозділам, посадові інструкції із зазначенням прав, обов'язків, компетенцій.

4. Розробка типових технологій економічного аналізу окремих об'єктів, що дозволить упорядкувати взаємовідносини працівників щодо здійснення аналітичних робіт, ефективно управляти наявними

ресурсами (інформаційними, кадровими, фінансовими та іншими), оцінювати якість інформаційного забезпечення як аналітичних робіт, так і етапів прийняття управлінських рішень.

5. Організація системи економічного аналізу з формуванням відділу економічного аналізу або іншого спеціалізованого підрозділу, що виконуватиме аналітичні роботи, інший варіант – структурно-функціональна форма економічного аналізу і відповідне кадрове, методичне, інформаційне і технічне забезпечення.

6. Визначення шляхів удосконалення системи економічного аналізу з урахуванням перманентного розвитку суб'єкта господарювання, зміни зовнішнього і внутрішнього середовища» [233].

В табл. 4.4 представлено головні напрямки організації аналізу валютних ризиків.

Таблиця 4.4

Напрямки розвитку організаційного забезпечення аналізу валютних ризиків

<i>Організація аналізу валютних ризиків</i>	<i>Особливості аналізу валютних ризиків</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Об'єкт аналізу	Об'єктом аналізу валютних ризиків є операції в іноземній валюті, яка характеризується високим ступенем волатильності і передбачає застосування методів управління ризиками
Предмет аналізу	Предметом аналізу валютних ризиків є причинно-наслідкові зв'язки в господарських процесах підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (зокрема, операції в іноземній валюті)
Джерела інформаційного забезпечення аналізу	Особливістю джерел інформації, яка використовується задля здійснення аналітичних процедур щодо операцій в іноземній валюті, є її внутрішній (джерела розроблені та створені всередині підприємства на підставі його внутрішніх даних) та зовнішній (інформація зовнішніх джерел, яка формується на підставі огляду фінансового ринку, офіційних статистичних даних тощо) характер

Продовження табл. 4.4

1	2
Структура управління та місце аналітичного відділу в ній	Аналіз валютного ризику як одне з ключових завдань системи управління підприємством вимагає створення системи управління валютними ризиками та функціонування відповідного структурного підрозділу на підприємстві. Залежно від ряду показників (обсяги діяльності, підхід до управління, територіальне охоплення) підприємство обиратиме власний варіант, який відповідатиме його потребам в створенні окремого аналітичного відділу для аналізу валютних ризиків чи об'єднанні з відділом управління валютними ризиками
Документальне забезпечення аналітичних процедур	Результати аналізу валютних ризиків передбачають створення документального забезпечення, яке дозволить окреслювати різноманітні аспекти валютних ризиків та застосовуваних методів управління ними. Так, наприклад, форма звіту з аналізу валютних ризиків повинна включати підсумкові показники, які визначають ефективність використаної методики аналізу валютних ризиків, а також і прогнози, що дозволить отримати оперативну інформацію для реалізації першого етапу управління валютними ризиками.
Типові технології, методики аналізу	Аналіз валютних ризиків передбачає застосування аналітичних методів та прийомів, які будуть враховувати особливості зовнішньоекономічної діяльності підприємства та вплив внутрішнього і зовнішнього середовища на систему управління підприємством. Аналіз валютних ризиків здійснюється як макро-, так і на мікрорівні і передбачає розробку рекомендацій в частині удосконалення системи управління валютними ризиками, зокрема визначення ефективності застосування методів управління

Досліджуючи питання ідентифікації валютних ризиків варто систематизувати аналітичні дії та прийоми, які можуть застосовуватись задля управління ризиками.

Віленчук О.М. вважає, що «необхідність ідентифікації ризиків є ключовим завданням сучасності, оскільки здійснюється заради визначення параметрів ризикової ситуації (що може статися, де, коли, як та чому). Метою ідентифікації ризиків є виявлення та складання

повного переліку можливих загроз, які можуть вплинути на діяльність аграрного підприємства. Цей перелік має бути максимально повним, оскільки неідентифіковані ризики представляють істотну небезпеку під час досягнення поставлених цілей, втрати контролю над процесами управління та координації діяльності підприємством, а також призводять до невикористання наявних можливостей розвитку. Необхідною умовою проведення повної та всебічної ідентифікації ризиків є якість інформації, яка визначається достовірністю, об'єктивністю, своєчасністю, актуальністю, повнотою охоплення» [70].

Натомість відповідно до стандартів FERMA, «метою ідентифікації ризику є визначення ступеня невизначеності, якій наражається підприємство. Це вимагає детального ознайомлення з суб'єктом господарювання, ринком, де він функціонує, його правовим, соціальним, політичним та культурним середовищем, а також глибоке розуміння стратегічних та оперативних цілей підприємства, включаючи ключові фактори для досягнення успіху та загрози і можливості, пов'язані з впровадженням цих цілей» [1].

В ході дослідження окреслено завдання етапу ідентифікації валютних ризиків в системі управління підприємством:

- визначення ризику передбачає реалізацію наступних кроків: виявлення всіх груп валютних ризиків; їх детальна класифікація; аналіз структури, динаміки і порівняння основних показників об'єктів обліку в іноземній валюті, використання яких призводить до виникнення валютних ризиків; характеристика валютної позиції об'єктів ризику. Результатом даної стадії є реєстр валютного ризику,

який документально підтверджує, чи потрібно здійснювати подальші дії щодо управління виявленими валютними ризиками;

- опис ризику вимагає визначення основних ознак валютного ризику кількісного і якісного характеру з урахуванням впливу факторів на обмінний курс іноземної валюти. Таким чином, опис ризику передбачає використання статистичних даних макрорівня задля дослідження зовнішнього середовища формування валютного курсу, а також здійснення прогнозування зміни курсу національної по відношенню до іноземної;

- вимірювання валютного ризику передбачає визначення вартості негативного впливу валютних ризиків за відкритою та незабезпеченою валютною позицією, що підприємство може понести в майбутньому в результаті купівлі або продажу валюти для здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Русак О.П. та Паламарчук Т.М. зазначають, що «досліджуючи та ідентифікуючи ризики господарської діяльності, важливо мати на увазі два моменти. Перший – це те, що всі види ризиків є взаємопов'язаними між собою, другий – це те, що ступінь дії окремого виду ризику на прийняття рішення різний» [274, с. 106].

Тому, вважаємо, що даний етап ідентифікації валютних ризиків є одним з найважливіших, від результатів якого будуть залежати подальші дії управління та вибір методів управління валютними ризиками.

«Багатонаціональні фірми є учасниками валютних ринків завдяки своїм міжнародним операціям. Щоб виміряти вплив зміни обмінного курсу на діяльність підприємств, яке займається

операціями, деномінованими в іноземній валюті, необхідно визначити тип та кількість ризику» [9].

В зарубіжній літературі вирізняють три основні типи ризику обмінного курсу, а також зазначається, що ідентифікація різних видів валютного ризику, поряд з їх вимірюванням, є необхідною умовою розробки стратегії управління валютним ризиком [28;15]:

1. Трансакційний ризик, який є ризиком потоку грошових коштів і стосується впливу зміни валютного курсу на дебіторську заборгованість (експортні контракти), кредиторську заборгованість (імпортні контракти) або дивіденди. Зміна валютного курсу у валюті будь-якого такого контракту призведе до виникнення трансакційного валютного ризику.

2. Трансляційний ризик, який є ризиком зміни обмінного курсу, що відображається в балансі та стосується оцінки іноземної дочірньої компанії і консолідації іноземної дочірньої компанії в балансі материнської компанії.

3. Економічний ризик відображає в основному ризик для поточної вартості майбутніх операційних грошових потоків від змін валютних курсів. Економічний ризик стосується впливу змін обмінного курсу на доходи (внутрішні продажі та експорт) та операційні витрати (вартість внутрішніх витрат та імпорту).

Встановлення виду ризику є важливим етапом і необхідне для того, щоб встановити, чи до валютного ризику, який виникає застосовувати методи управління валютними ризиками. Адже, наприклад, для економічного валютного ризику потрібно розробляти особливі стратегії управління, що враховуватимуть не лише існуючі, а й майбутні потенційні фактори. Натомість трансляційні ризики

виникають на дату звітності і їх вплив на фінансовий стан підприємства буде залежати від того, на скільки ефективно застосовувались методи управління валютними трансакційними ризиками.

Подальші дії щодо визначення валютного ризику залежать від позиції активів і пасивів в іноземній валюті, які вони займають на фінансовому ринку. Валютна позиція може визначатися як за окремим об'єктом, так і за групою. Крім того, підприємство зовнішньоекономічної діяльності визначає валютну позицію підприємства на підставі аналізу балансу. Це є підставою для створення основної стратегії прийняття рішень під час управління валютним ризиком.

Потенційним ризиком для експортера буде падіння обмінного курсу, в той час як потенційні можливості – це збільшення курсу іноземної валюти. У цьому випадку суб'єкт господарювання, що здійснює експортні операції, займає довгу валютну позицію на фінансовому ринку. З іншого боку, потенційною загрозою для імпортера буде підвищення валютного курсу, в той час як потенційні можливості – це зниження курсу іноземної валюти. Імпортер займає коротку валютну позицію на фінансовому ринку.

Задля визначення загальної валютної позиції варто побудувати баланс підприємства, в якому зазначити всі активи і пасиви, що оцінені в іноземній валюті. Українські науковці, що займаються дослідженням питань управління валютним ризиками здебільшого звертають увагу на визначення валютної позиції активів і пасивів банківських установ.

Так, наприклад О.О. Українська на підставі досліджень О.В. Михайловської [184] зазначає, що «виникнення валютного ризику пов'язано зі станом валютної позиції, тобто співвідношенням між вимогами і зобов'язаннями, що стосується іноземної валюти. У випадку закритої валютної позиції, тобто коли вимоги і зобов'язання сходяться, ризик зведений до мінімуму. Коли ж валютна позиція відкрита, суми вимог і зобов'язань не сходяться, у зв'язку з чим і виникає валютний ризик. У цьому випадку банку доведеться в майбутньому купувати валюту за новим курсом і продавати за старим. Якщо при відкритій валютній позиції сума валютних зобов'язань банку перевищує суму вимог, то це буде коротка валютна позиція, якщо ж навпаки, вимоги перевищують зобов'язання – довга. Збитки виникають тоді, коли доводиться відповідно до раніше укладеного договору продавати валюту за курсом нижче за поточний, а купувати (прийняти раніше куплену валюту) за курсом, що є вищим за поточний» [299].

Порівняння сум активів і пасивів підприємства також буде підставою визначення короткої чи довгої позиції, а це, в свою чергу, дозволить здійснити подальші дії щодо управління валютними ризиками і відкривати на фінансовому ринку зворотну позицію, що сприятиме отриманню позитивного результату від зміни курсу національної валюти по відношенню до іноземної.

Аналізуючи важливість визначення валютної позиції підприємства О.О. Українська [299] наводить обґрунтування Старостіної А.О. [290]: «проте оцінка валютного ризику тільки за величиною відкритої валютної позиції може призвести до невірних стратегічних рішень. Ризик по конкретній валюті тим більше, чим

більше її нестійкість (критерій – середньоквадратичні відхилення курсів за той або інший період). Відкрита валютна позиція по євро несе ризик у середньому в 4,5 рази більше, ніж зіставна позиція в доларах – перш за все через більшу нестійкість євро. А ризик валютної позиції з терміном виконання 12 місяців приблизно в 19 разів більше ризику аналогічної позиції з терміном виконання один день. Тому при оцінці ризиків валютних позицій, необхідно враховувати не тільки об'єм позиції, але й стійкість валюти і період, на який проводиться розрахунок».

Аналіз структури, динаміки і порівняння основних показників об'єктів обліку в іноземній валюті, використання яких призводить до виникнення валютних ризиків, необхідно здійснювати на підставі даних бухгалтерського обліку. Метою такої оцінки є узагальнення та систематизація інформації про операції в іноземній валюті, які є потенційними об'єктами процесу управління валютними ризиками. Така інформація корисна для перспективного аналізу діяльності підприємства та може використовуватися задля прийняття рішень в сфері обґрунтування використання конкретного виду іноземної валюти для зовнішньоекономічних розрахунків, продовження чи зменшення термінів погашення кредиторської та дебіторської заборгованості тощо.

Таким чином, в ході проведення дослідження можна побудувати модель визначення валютного ризику в системі управління підприємством, яка враховує всі охарактеризовані стадії даного етапу (рис. 4.8).

Рис. 4.8. Модель визначення валютного ризику в системі управління підприємством

Результатом ідентифікації валютного ризику є реєстр валютного ризику, форма якого встановлюється для кожного підприємства індивідуально, враховуючи особливості господарської діяльності, сферу та обсяги діяльності, а також ознаки валютного ризику, що виникає на підприємстві в ході здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Стандарти з управління ризиками визначають структуру форми реєстру ризику, не враховуючи особливості конкретного його виду. Тому вважаємо, що доцільно розглянути дане питання та запропонувати шляхи удосконалення документального забезпечення аналізу валютних ризиків суб'єктів господарювання.

Насамперед розглянуто пропозиції стандартів з управління ризиками (Стандарт з управління ризиками ISO 31000: 2009 [178]), які розкривають наступні елементи реєстру ризику:

- вид ризику та ймовірність його виникнення;
- принципи здійснення моніторингу ризиків;
- ефективність застосовуваних засобів щодо запобігання виникнення ризиків;
- відповідальні особи за здійснення операцій в сфері виявлення ризиків;
- пріоритети в сфері управління ризиками;
- ймовірні витрати та доходи, до яких призводять ризики.

На нашу думку, реєстр валютного ризику повинен складатися з трьох взаємопов'язаних частин (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Форма реєстру валютного ризику, що складається в процесі ідентифікації ризику

Умови валютного ризику						
<i>№ з/п</i>	<i>Умови, в яких функціонує підприємство</i>	<i>Фактори / обставини</i>	<i>Зацікавлені сторони</i>	<i>Причина зацікавлення</i>	<i>Очікування / вимоги</i>	<i>Опис ризику / можливостей</i>
1	2	3	4	5	6	7
1	Законодавчі	законодавство України в сфері валютного регулювання, ціноутворення, ведення зовнішньоекономічної діяльності	державні законодавчі органи, адміністрація підприємства	відсутність штрафних санкцій за порушення законодавства	дотримання законодавства України в сфері валютного регулювання, ціноутворення, ведення зовнішньоекономічної діяльності	зміни в законодавстві України в сфері валютного регулювання, ціноутворення, ведення зовнішньоекономічної діяльності

Продовження табл. 4.5

1	2	3	4	5	6	7
2	Макроекономічні	валютний курс, стан платіжного балансу	адміністрація підприємства	отримання запланованого прибутку	відсутність коливань валютних курсів, які негативно впливають на прибуток підприємства	зміни валютного курсу (зміцнення чи знецінення національної валюти)
			фінансовий відділ (бухгалтерія)	достовірні дані для складання звітності	достовірність та своєчасність фінансової звітності	недостовірні дані в фінансовій звітності та бухгалтерському обліку, ймовірність виникнення трансляційного валютного ризику
			відділ управління ризиками	виключення фінансових втрат, пов'язаних зі зміною курсу валют	високий аналітичний рівень отриманої інформації та ефективність методів управління валютними ризиками	зміни валютного курсу (зміцнення чи знецінення національної валюти)
3	Комерційні	ціни на продукцію, товари, послуги	відділ продажу/постачання, фінансовий відділ (бухгалтерія)	конкурентні ціни на продукцію, товари, послуги	укладання зовнішньоекономічних контрактів на вигідних умовах (передбачення перенесення валютних ризиків на контрагентів)	недостовірність розрахунків контрактної та первісної собівартості продукції та послуг, цін на товари; зміна цін в іноземній валюті

Насамперед варто задокументувати умови, в яких підприємство функціонує та які призводять до виникнення валютних ризиків під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Таким чином, можна забезпечити якісну організацію роботи персоналу підприємства, адже кожна з умов має своїх зацікавлених сторін, які відповідають за конкретні фактори виникнення валютних ризиків.

Крім того, реєстр ризику, який складається на етапі ідентифікації ризику має містити карту валютного ризику, в якій повинні описуватися процеси, що генерують валютні ризики, а також види валютних ризиків і валютна позиція підприємства із зазначенням можливих наслідків прийняття конкретних видів ризику.

Також важливим результатом даного етапу є визначення валютної позиції, що також передбачено в реєстрі валютного ризику. Такі пропозиції є базою для подальших дій щодо реалізації процесу управління валютними ризиками.

Отже, щодо ідентифікації валютного ризику, то в ході дослідження було описано загальний підхід до реалізації даної стадії, який і повинен бути врахований в ході розробки реєстру валютного ризику. Таким чином, в табл. 4.5 наведено запропоновану форму реєстру, що бере до уваги особливості ідентифікації валютного ризику.

Зарубіжні вчені Bennett D., Ruzyko вказують: «Під час прогнозування трансакційного ризику слід враховувати як договірні майбутні грошові потоки, що виникають внаслідок операцій продажу чи купівлі, так і неконтрактні грошові потоки, які можна очікувати з великою ймовірністю, з урахуванням раціонального

припущення щодо подальших дій суб'єкта господарювання. Вартість, тип валюти та дати грошових потоків зазвичай є результатом таких прогнозів, як: плани продажів та виробництва, інвестиційні та кредитні плани. Підставою для створення таких прогнозів є припущення, прийняті для кожної з країн, в яких працює підприємство, щодо: розміру ринку та частки ринку за видами продуктів, цінових рішень та рішень щодо вибору сировини, виробничих циклів та зміни рівня оборотного капіталу» [4].

Крім реєстру ризику науковці пропонують також складати «різні типи анкет або опитувань, адресовані всім учасникам процесу управління. Це додаткові форми вдосконалення управління ризиками. Крім того, в рамках впровадження та розвитку системи управління ризиками розробляються стратегії, політики, принципи та керівні принципи, які розвиваються як частина безперервного процесу моніторингу та перегляду застосованих рішень» [32].

Знання, отримані на етапі ідентифікації валютного ризику, дозволяють приймати рішення про те, які будуть подальші дії в сфері управління ризиком. Наступний етап – це опис та оцінка ризику.

Відповідно до Стандарту з управління ризиками «Метою опису ризику є представлення виявлених ризиків у читабельному вигляді, наприклад, у вигляді таблиці» [303]. Натомість в ISO 31000 обґрунтовано, що „в описі ризику повинні бути точно вказані найбільш ймовірні, прямі причини та можливі глибші причини для описаної ситуації. Саме в них часто існує ключ до визначення ефективних заходів зі зниження ризику, механізмів нагляду та показників ризику. У описі можна також спробувати конкретизувати негайні (найбільш ймовірні) наслідки загроз – це може бути корисним для оцінки їх впливу» [178].

Екстраполюючи представлені підходи до предмету дослідження, можна зробити висновок, що метою опису валютного ризику є визначення основних особливостей валютного ризику в кількісному та якісному підході з урахуванням впливу факторів на обмінний курс іноземної валюти. Тому в табл. 4.6 представлено схему опису ризиків відповідно до стандартів управління ризиками.

Таблиця 4.6

Опис ризиків відповідно до стандартів управління ризиками

Найменування ризику	Опис виявлених ризиків
Сфера ризику	Опис ключових подій, визначення розміру, типу, кількості та сфери впливу
Тип ризику	Стратегічний, операційний, фінансовий, знання / інформація, регулятивний
Зацікавлені особи	Зацікавлені особи і їхні очікування
Кількісне вираження ризику	Значення наслідків та ймовірності ризиків
Прийнятність ризику	Ймовірні збитки і їх фінансовий вплив Ціна ризику Ймовірність і розмір можливих збитків / прибутку Цілі контролю над ризиком і бажаний рівень виконання поставлених завдань
Управління ризиком і механізми контролю	Застосовувані методики управління ризиком Рівень надійності існуючої програми контролю над ризиком Наявність протоколів обліку та аналізу контролю над ризиком
Можливості для поліпшення	Рекомендації щодо зниження ризику
Стратегічні та управлінські зміни	Визначення ступеня відповідальності (функції) за розробку та впровадження стратегії / управління ризиком

Джерело: [304]

Щодо валютних ризиків, то представлений опис можна трансформувати і застосувати до різних видів валютних ризиків, які виникають на підприємствах, що здійснюють зовнішньоекономічні операції в іноземній валюті.

Вважаємо, що доцільно опис валютних ризиків презентувати за

видами ризиків, адже не до всіх їх варто застосовувати методи управління. Тому в табл. 4.7 наведено структуру документу, в якому запропоновано підприємствам здійснювати записи щодо опису ідентифікованих видів валютного ризику.

Таблиця 4.7

**Структура документу щодо опису ідентифікованих видів
валютного ризику**

<i>Структурні елементи опису валютного ризику</i>	<i>Види ідентифікованих валютних ризиків</i>		
	<i>транзакційний</i>	<i>трансляційний</i>	<i>економічний</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Ідентифікований ризик</i>	ризик знецінення валютного курсу валюти зовнішньоекономічного контракту за операцією експорту	ризик зміни валютного курсу на дату складання звітності	ризик зміни валютного курсу за прогнозними показниками діяльності підприємства
<i>Методи, на підставі яких проаналізовано фактори виникнення ризику</i>	кореляційно-регресійний аналіз валютного курсу валюти контракту	економічний аналіз структури активів та пасивів підприємства в іноземній валюті	кореляційно-регресійний аналіз валютного курсу валюти запланованого контракту
<i>Сфера впливу ризику</i>	зовнішньоекономічний контракт за операцією експорту товарів	звіт про майновий стан підприємства (баланс) за звітний період	прогноз доходів і витрат підприємства на звітний період
<i>Зацікавлені (відповідальні) особи і їх очікування</i>	- адміністрація підприємства, відділ експорту (отримання запланованої суми маржі за контрактом); - відділ управління ризиками (ефективність застосованих методів)	- адміністрація підприємства (зростання вартості підприємства); - фінансовий відділ, відділ управління (достовірність даних фінансової звітності)	- адміністрація підприємства (отримання запланованих доходів та витрат зовнішньоекономічної діяльності)
<i>Наслідки прийняття ризику</i>	зменшення доходу за операцією експорту призведе до:	ризик зміни вартості активів і пасивів в іноземній валюті призведе до:	зміна запланованих сум доходів та витрат зовнішньоекономічної діяльності

Продовження табл. 4.7

1	2	3	4
- якісний характер	зниження суми запланованого прибутку	зниження / зростання вартості підприємства	зниження суми запланованого прибутку
- кількісний характер	зменшення доходу від експорту за рахунок зниження валютного курсу в сумі (в грн) (оцінка за методом VAR)	зниження вартості підприємства в сумі (в грн), що визначено на підставі складання звітності та перерахунку активів і пасивів в іноземній валюті на дату звітності	зменшення / збільшення доходів (в грн) і витрат (в грн) від експортно-імпортних операцій за рахунок зміни валютного курсу (оцінка за методом VAR)
Мета моніторингу і контролю ризиків	своєчасне застосування методів управління транзакційним валютним ризиком	виявлення транзакційних валютних ризиків	виявлення транзакційних валютних ризиків
Пропонований механізм управління ризиком	відкриття зворотної валютної позиції на строковому ринку шляхом укладання валютного ф'ючерсного контракту	застосування методів управління транзакційними ризиками до окремих об'єктів активів і пасивів до моменту настання дати звітності	застосування методів управління транзакційними ризиками до окремих об'єктів активів і пасивів

Джерело: розроблено автором

Опис ризиків повинен включати розробку прогнозу майбутнього обмінного курсу або вивчення факторів, що впливають на обмінний курс іноземної валюти. «У теорії і практиці валютного прогнозування найчастіше використовуються два методи – фундаментальний і технічний аналіз. Хоча кожен метод має свої недоліки, обидва в той же час мають високу цінність щодо дослідження факторів, які впливають на рух валютного курсу як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі» [4].

«Найбільш поширеним методом створення довгострокових прогнозів обмінного курсу є фундаментальний аналіз. Суть цього підходу полягає в ретельному аналізі макроекономічних, політичних і психологічних факторів, які можуть вплинути на майбутні курси валют» [17]. На рис. 4.9 представлено вплив факторів на зростання валютного курсу.

Рис. 4.9. Фактори, що впливають на валютний курс

Джерело: [33, с. 251-260].

Фундаментальний аналіз ґрунтується на використанні паритету купівельної спроможності, згідно з яким «обмінний курс можна визначити, визначаючи співвідношення цін одного і того ж товару в двох різних валютах. Теорія паритету купівельної спроможності визначає обмінний курс як відношення загального рівня цін у двох економіках» [30, с. 17]. Для прогнозування обмінного курсу необхідно визначити різницю в очікуваному темпі інфляції між країнами, чії валюти є предметом прогнозу. Обмінний курс країни з вищою інфляцією повинен зменшуватися в порівнянні з валютою країни з меншою інфляцією. Оскільки валюта країни, що

характеризується високим рівнем інфляції, знецінюється по відношенню до валюти країни з низьким рівнем інфляції.

Щодо фундаментального аналізу, то детальний аналіз буде здійснено в третьому пункті даного розділу із застосуванням кореляційно-регресійного аналізу задля виявлення факторів впливу на курс національної валюти по відношенню до іноземної.

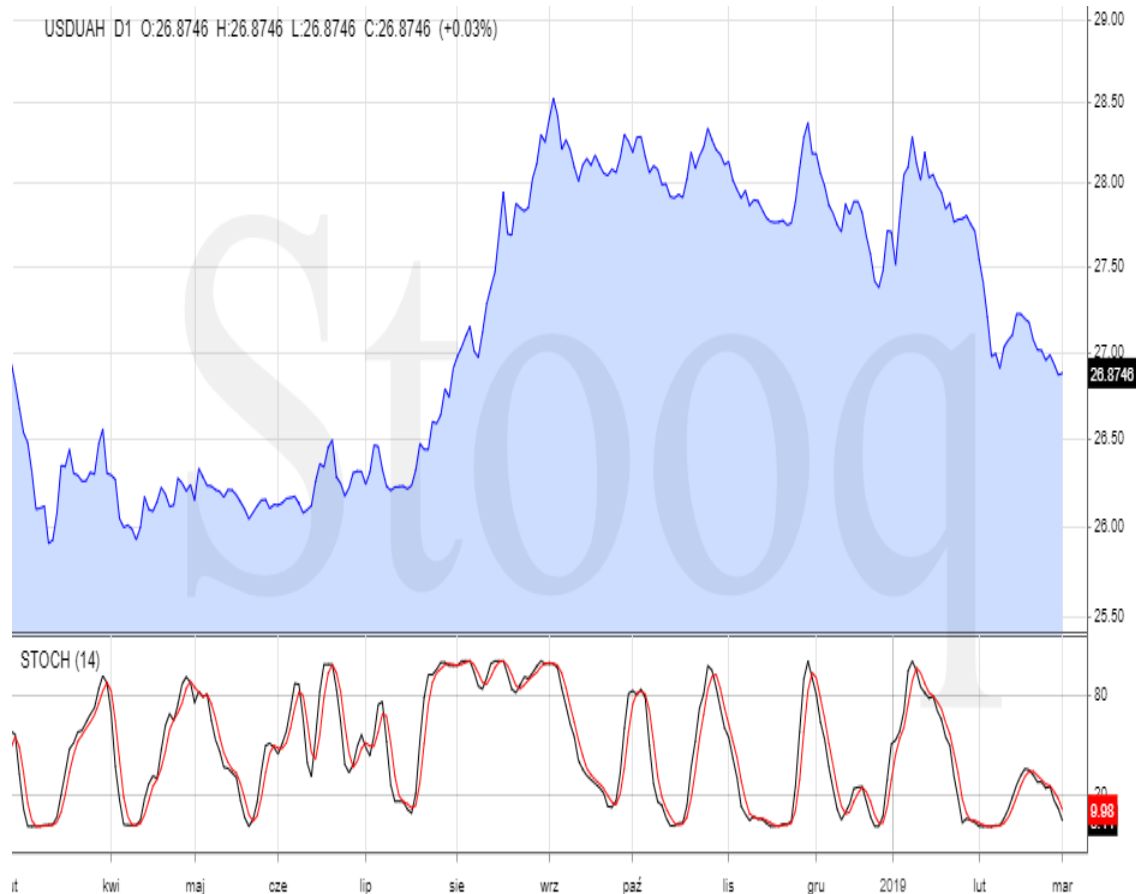
«Протилежним фундаментальному аналізу є технічний аналіз, прихильники якого розробляють свої короткострокові прогнози на основі історичних котирувань валютних курсів та обсягу валютних потоків на ринку. В технічному аналізі економічні, політичні та психологічні чинники повністю ігноруються при складанні прогнозів. Прогностичний успіх стосується, головним чином, можливостей виявлення нової системи взаємного впливу валютних потоків і коефіцієнтів обмінного курсу, що підтверджує статистичну повторюваність цих взаємодій у певний період і дозволяє зробити точний прогноз» [18, с. 114-115].

Технічний аналіз необхідний для використання експортерами та імпортерами, а його сигнали можуть бути використані для прийняття рішень про купівлю / продаж іноземної валюти. Прикладом такого аналізу є стохастичний індекс, що дозволяє визначити момент обміну іноземної валюти з урахуванням типу обміну (купівлі або продажу).

Так, наприклад, якщо проаналізувати поведінку курсу USD/UAN на фінансовому ринку (рис. 4.10), можна спостерігати тенденцію змін та прогнозувати купівлю-продаж іноземної валюти з метою здійснення розрахунків за зовнішньоекономічними операціями.

На початку 2019 р. валютний курс USD/UAN знецінювався і така ситуація була вигідна для експортерів, зокрема для тих, хто в даний

період отримував валютну виручку. Натомість імпортери повинні були застосувати методи управління валютними ризиками і відкрити зворотні валютні позиції на фінансовому ринку, щоб зберегти заплановані доходи і витрати за імпортними операціями.

Рис. 4.10. Стохастичний аналіз курсу USD/UAH за період з березня 2018 р. по березень 2019 р. за даними інтернет-сервісу Stooq

Джерело: [27]

Отже, на етапі опису валютних ризиків активне застосування різноманітних методів аналізу забезпечить формування інформаційної підстави для прийняття рішень в сфері управління валютними ризиками. Однак, без детального вимірювання (оцінки)

ризиком неможливо буде підібрати такий метод, який буде найефективнішим для конкретної господарської ситуації.

В ході проведеного дослідження окреслено мету оцінки валютного ризику, яка полягає у визначенні вартості збитків за відкритою та незабезпеченою валютною позицією, яку підприємство може понести в майбутньому в результаті купівлі або продажу валюти за прогнозним курсом.

В літературі найпопулярнішим методом вимірювання валютного ризику у короткостроковому періоді є Value at Risk. Нами розроблено Карту вимірювання валютного ризику, яку запропоновано скласти для конкретного господарського процесу, який генерує валютний ризик та щодо якого встановлено на етапі визначення та опису ризику ймовірність виникнення такого ризику.

Седукова Ю.Д. називає переваги методу VaR, вказуючи, що «VaR-оцінка виражається в грошових одиницях. Це значить, що її можна порівнювати по різних фінансових інструментах. Саме в цьому полягає перевага VaR над класичним методом вимірювання ризику, який заснований на визначенні середньоквадратичного відхилення. Також перевагами VaR-оцінки є:

- можливість виміряти ризик величиною втрат, які співвідносяться з можливістю їх виникнення;
- можливість виміряти і порівняти ризики по різних операціях і фінансових інструментах;
- можливість агрегувати всі ризики в єдину величину» [281].

В табл. 4.8 наведено схематичне представлення Карти вимірювання валютного ризику із застосуванням оцінки Value at Risk.

Таблиця 4.8

Створення Карти вимірювання валютного ризику

Характеристика	Значення	Примітки
Початкові дані		
Іноземна валюта	EUR	-
Вартість контракту (рахунку-фактури)	10 000,00	-
Валютний курс, передбачений умовами зовнішньоекономічного контракту, грн	32,2	-
Очікувана (основна) маржа	5,00%	-
Прибуток (передбачено відсутність валютного ризику), грн	16 100,00	-
Терміни розрахунків, передбачені умовами зовнішньоекономічного контракту, дні	90	-
Без застосування хеджування як методу управління валютними ризиками		
Ризик в період розрахунків (без застосування хеджування як методу управління валютними ризиками), грн	259 505,95	<i>згідно з оцінкою VAR – існує ймовірність 95%, що збиток за операцією не перевищить даної суми</i>
Нова маржа без застосування хеджування	-3,06	<i>в даному випадку підприємство отримає збиток, що зменшить прибуток за операцією на 3,06%</i>
Застосування хеджування як методу управління валютними ризиками		
Відсоток, який підприємство приймає рішення хеджувати	Ризик в період розрахунків, грн	Нова маржа з застосуванням хеджування
100%	0,00	5,00%
90%	25 950,59	4,19%
50%	129 752,97	0,97%

Використаний в розрахунках оцінки Value at Risk підхід ґрунтується на методі історичного моделювання. Запропонований підхід щодо структури документу, в якому відображаються розрахунки за даним методом відображає альтернативні варіанти, які впливатимуть на прийняття рішення в сфері вибору і застосування методів управління валютними ризиками.

В науковій літературі також визначають переваги методу історичного моделювання, який нами було застосовано. Так, зокрема, до переваг відносяться:

- «відносна простота реалізації методу;

- відсутність припущення про нормальний закон розподілу доходності факторів ризику або якої-небудь іншої стохастичної моделі динаміки цін на ринку, крім тієї, яка реально спостерігалася в минулому (що дозволяє враховувати ефект «товстих хвостів» такого розподілу;

- непогана точність оцінювання ризику нелінійних фінансових інструментів;

- відсутність ризику використання помилкової моделі для оцінювання вартості інструмента;

- інтуїтивна простота та наочність» [82, с. 103-104].

«Недоліки методу історичного моделювання:

- некоректність результатів у випадку, якщо вибірка, отримана в базовому періоді, не є репрезентативною, зокрема і за кількістю спостережень;

- використання лише однієї траєкторії цін;

- ігнорування різниці між старими і останніми спостереженнями, тоді як видалення із вибірки найстаріших значень може значно покращити точність моделі;

- великий об'єм обчислень для великих диверсифікованих портфелів» [82, с. 103-104].

Отже, досліджуючи питання організаційного забезпечення аналізу валютних ризиків на етапі їх ідентифікації, визначено об'єкт, предмет та описані завдання аналізу валютних ризиків, а також

розроблено документальне забезпечення, що забезпечує отримання достовірної, своєчасної та оперативної інформації задля ефективного управління діяльністю підприємства. Зокрема, запропоновано на першій стадії визначення валютних ризиків скласти реєстр, який складається з ідентифікації умов валютних ризиків і карти валютних ризиків, а також розрахунку валютної позиції підприємства. Крім цього на підставі даної інформації формується опис ідентифікованих видів валютного ризику, який представляє пропонований механізм управління ризиком. Також на підставі використання методу VAR розроблено форму Карти вимірювання валютного ризику, що відображає альтернативні методи управління валютних ризиків.

Проведені дослідження та отримані результати дозволили удосконалити організаційне забезпечення аналізу валютних ризиків, інформативність, своєчасність та достовірність якого є підставою для формування методики аналізу.

4.3. Методичне забезпечення аналізу валютних ризиків в частині застосування методів управління валютними ризиками

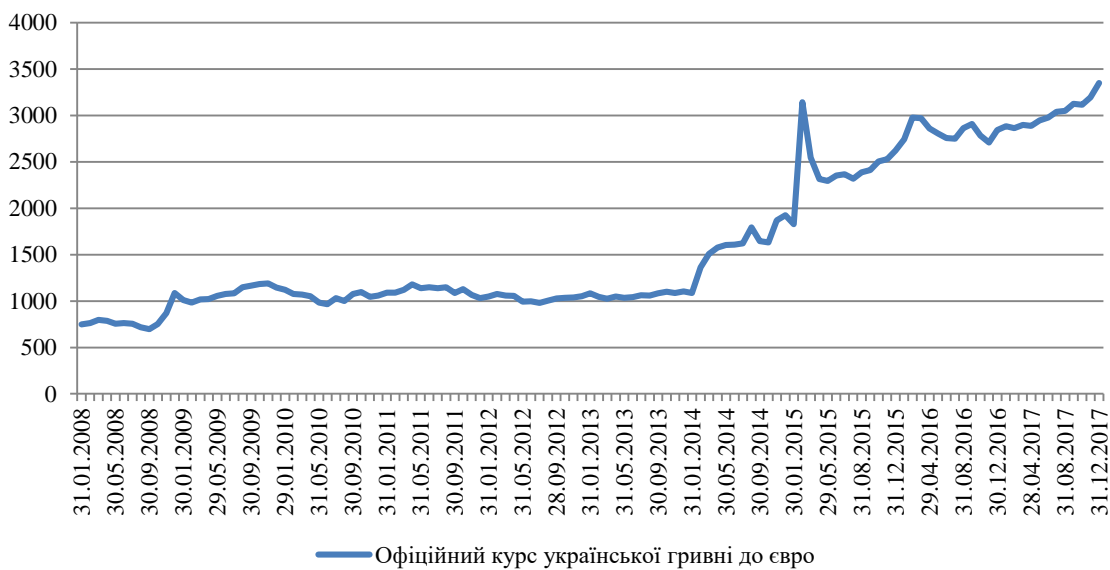
Валютний курс є індикатором валютного ризику зовнішньоекономічної діяльності підприємства, тому аналіз факторів, що призводять до зміни курсу національної валюти по відношенню до іноземної є важливим етапом здійснення загального аналізу як всієї діяльності підприємства, так і окремих його об'єктів (в тому числі, і валютного ризику).

Здійснення операцій експорту та імпорту відбувається з використанням іноземної валюти, доходи та витрати експортерів та імпортерів формуються під впливом зміни валютного курсу. Валютна політика є частиною фінансового сектору економіки країни, її основні положення та регулятивні інструменти впливають на рішення, що приймають підприємства в сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року містить мету, яка полягає в «створенні фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС». Серед системних проблем у фінансовому секторі виокремлено, зокрема: «жорсткі адміністративні заходи (у т. ч. щодо зняття депозитів, валютно-обмінних операцій), що були запроваджені у зв'язку із розгортанням військового конфлікту та економічною кризою; зменшення обсягу торгів на вітчизняних біржах на 38% у 2014 році, до 76 млрд. грн., у тому числі торгів акціями та деривативами на 46%, до 36 млрд. грн.». Крім того, серед чинників, які стримують розвиток фінансового сектору названо: «обмежена кількість фінансових інструментів, у т. ч. хеджування ризиків» [195].

Валютний ринок України характеризується нестабільністю національної валюти та низьким рівнем розвитку операцій з фінансовими інструментами, що перешкоджає ефективному веденню зовнішньоекономічних операцій суб'єктами господарювання та створює бар'єри для виходу підприємств на зовнішні ринки товарів і

послуг, капіталу. Відповідно до досліджень Всесвітнього економічного форуму Україна за рейтингом Глобального звіту про торгівлю 2016 займає 95 позицію з-поміж 136 країн світу, за два роки опустившись на 9 позицій [31]. Національна валюта України протягом останніх 10 років знецінилась в майже 3,5 рази по відношенню до євро, про що свідчать дані Національного банку України (рис. 4.11).

**Рис. 4.11. Офіційний курс української гривні до 100 євро
в період з 2008-2017 рр.**

Джерело [196]

Девальвація курсу EUR/UAN негативним чином позначається на діяльності, в першу чергу, імпортерів. Враховуючи той факт, що експортери використовують в процесі виробництва імпорту сировину, витрати на експортні операції теж зростають. Таким чином, знижується рівень конкурентоспроможності підприємств на

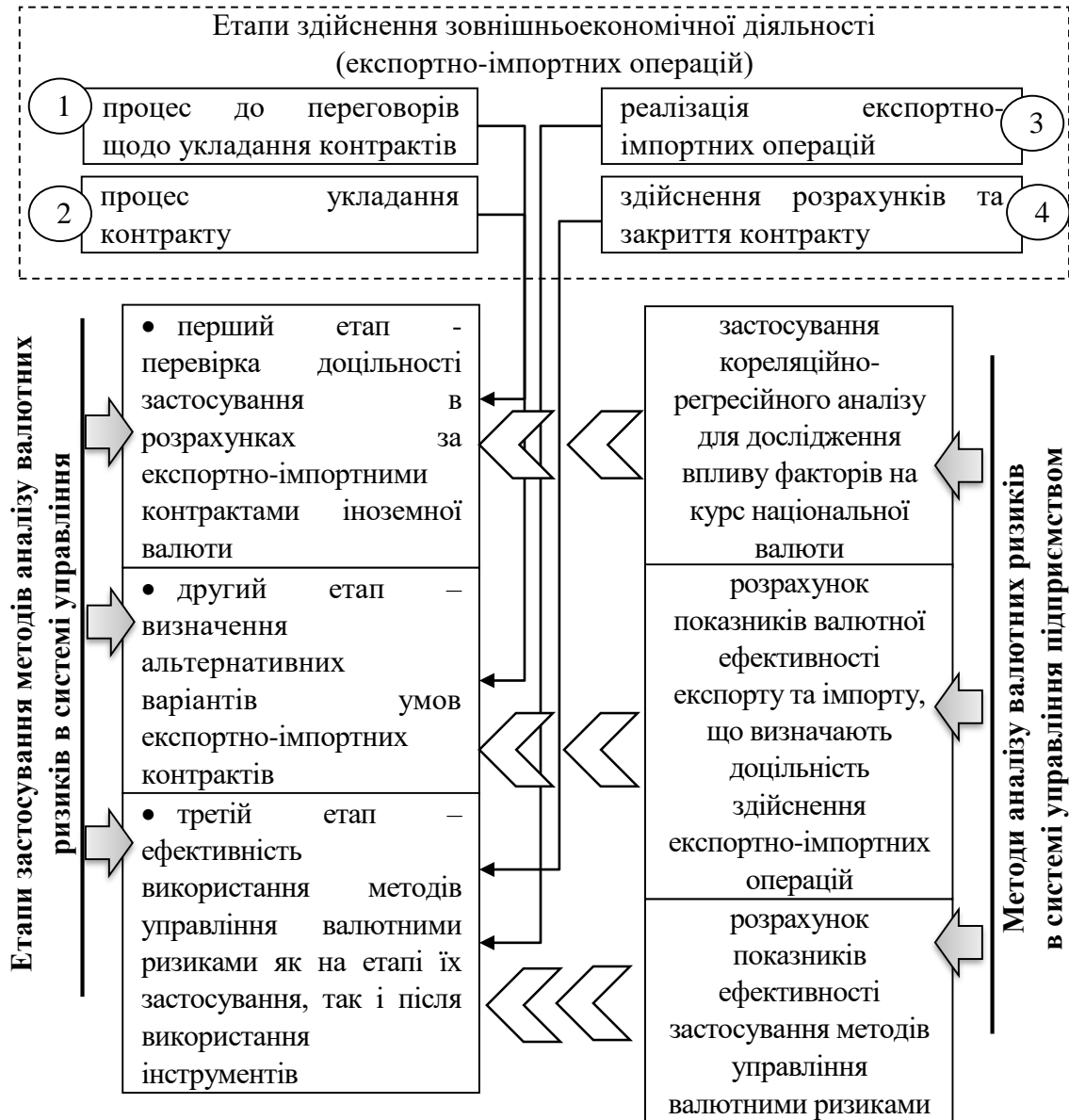
зовнішніх ринках товарів і послуг та зменшуються заплановані фінансові результати підприємства.

Таким чином, удосконалення методики аналізу валютних ризиків повинно базуватися на особливостях валютного ринку країни та враховувати правила і обмеження, які застосовуються на них щодо суб'єктів господарювання.

Метою даного параграфу дисертаційного дослідження є розробка методики аналізу валютних ризиків підприємства зовнішньоекономічної діяльності, враховуючи особливості застосування методів управління валютними ризиками. Досягнення даної мети дозволить удосконалити аналітичне забезпечення і сформувані підстави для виявлення переваг і недоліків в сфері здійснення експортно-імпортних операцій для конкретних підприємств, які застосовуватимуть розроблений методичний підхід.

На підставі проведеного дослідження в попередніх параграфах дисертації розроблено модель здійснення аналізу валютних ризиків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (рис. 4.12), яка показує взаємозв'язок між етапами здійснення зовнішньоекономічних операцій та етапами використання методів аналізу валютних ризиків.

Отже, в ході дослідження, на підставі запропонованої методики аналізу валютних ризиків поставлено гіпотезу, яка має на меті підтвердити, що зміна валютного курсу EUR/UAH залежить від зміни ряду макроекономічних показників (ВВП, інфляція, процентна ставка, дефіцит загального державного бюджету, баланс поточних операцій, державний борг, експорт та імпорт товарів і послуг тощо).

Рис. 4.12. Модель здійснення аналізу валютних ризиків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності

Вирішення поставленого завдання реалізовується в розрізі виконання цілей здійснюваних економічних реформ в Україні та має практичне значення, що реалізується в забезпеченні створення підґрунтя для розвитку системи управління валютними ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Визначення

впливу факторів на валютний курс EUR/UAH дозволить українським експортерам, які здійснюють розрахунки в євро на зовнішніх ринках товарів та послуг, використати дані дослідження для планування та прогнозування зовнішньоекономічної діяльності.

Дослідження ґрунтується на попередніх наукових результатах українських та зарубіжних науковців щодо виокремлення факторів, які визначають поведінку національної валюти в країні (Додаток 2).

Дослідження науковців XXI століття аналізують вплив факторів на формування валютного курсу на підставі використання різноманітних методів: регресійний аналіз, метод EGARCH, метод оцінки VAR, економетрична модель багатофакторної регресії тощо.

Валюта кожної окремої країни в залежності від рівня її економічного розвитку та політико-економічної ситуації характеризується різним ступенем впливу факторів. Головними факторами зміни валютного курсу є монетарна та фіскальна політики в країні, за допомогою інструментів яких уряд країни регулює ситуацію на валютному ринку.

Натомість дане дослідження стосується валютного курсу української гривні, тому на наступному етапі проаналізуємо фактори, які впливають на формування курсу EUR/UAH.

Гайдаєнко О. та Коваленко Л. зазначають, що «ефективне управління сучасним підприємством не можливо без використання сучасних методів економіко-математичного моделювання та економічного та статистичного аналізу» [76].

«Кореляційно-регресійний аналіз розв'язує два основні завдання: визначення за допомогою рівняння регресії аналітичної

форми зв'язку між результативним і факторним показниками та встановлення рівня щільності зв'язку між ними».

Тому для визначення впливу факторів на валютний курс використано метод кореляційно-регресійного аналізу.

«У процесі побудови багатфакторних регресійних моделей можна виділити такі етапи:

1. Вибір та аналіз всіх можливих факторів, які впливають на процес (або показник), що вивчається.

2. Вимір та аналіз знайдених факторів – якщо деякі фактори неможливо кількісно чи якісно визначити або для них недоступна статистика, то вони вилучаються з подальшого розгляду.

3. Математико-статистичний аналіз факторів – на цьому етапі при наявності у динамічних рядах недостатньої інформації за допомогою спеціальних методів проводиться її відтворення, а також здійснюється перевірка основних припущень класичного регресійного аналізу.

4. Вибір вигляду регресійної багатфакторної моделі.

5. Оцінка невідомих параметрів регресійної моделі.

6. Перевірка значимості знайдених параметрів моделі та її оцінка на адекватність реальній дійсності – здійснюється за допомогою F-критерію Фішера та t-критерію Ст'юдента.

7. Розрахунок основної характеристики (коефіцієнт множинної кореляції R), аналіз отриманих результатів, висновки» [193].

«Висновок про придатність (значимість) рівняння регресії проводиться за допомогою таких кроків:

1. Спочатку проводиться загальна перевірка за допомогою F-тесту (F-статистики Фішера). Метою даного методу є з'ясування того,

чи пояснюють x - змінні значну частину варіації y -змінної. Якщо відповідь негативна, тобто побудована регресія є незначимою, неадекватною експериментальним даним, то слід шукати, будувати інший вид регресії ізнов перевіряти її таким чином на адекватність.

2. Якщо ж регресія виявляється адекватною (значимою), то продовжується аналіз, використовуючи t -тести для окремих коефіцієнтів регресії (t -статистика Ст'юдента). Даний аналіз дає змогу визначити значимість впливу x_i -го фактору на залежну змінну рівняння y (при умові, що всі інші фактори залишаються незмінними). Цілком прийнятною вважається значимість коефіцієнті регресії, як і адекватність регресійної моделі, на рівні 95%. Звісно, чим вищою є ця значимість, тим побудована модель буде достовірніше відображати математичні взаємозв'язки між факторами та залежною змінною економічних явищ та процесів» [193].

Крім того, варто також керуватися тими фактами, що «дослідження свідчать, що при побудові множинної лінійної регресії помилково вважати, що чим більше чинників враховує рівняння регресії, тим воно точніше описує процес і дає кращі результати. Теж можна сказати і про такі характеристики складності побудови, як форми математичних залежностей (лінійні і нелінійні), облік чинників випадковості й невизначеності тощо. Надмірна складність і громіздкість рівняння регресії ускладнює процес дослідження» [310].

Формування валютного курсу української гривні відбувається під впливом попиту та пропозиції на валютному ринку, а також ринкові фактори впливають на коливання валютного курсу. Адже відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу «Національний банк

дотримуватиметься режиму плаваючого обмінного курсу, маючи на увазі, що грошово-кредитна (монетарна) політика не спрямовуватиметься на досягнення певного рівня або діапазону обмінного курсу» [267].

Такі науковці як Леснік Т.М. [170] та Фатюха Н.Г., Циганок Д.В. [302], досліджуючи фактори, які впливають на валютний курс української гривні (номінальний показник офіційного боргу, середньорічний темп інфляції, середньомісячна заробітна плата, ВВП, населення, обсяг грошової маси M2, обсяг експорту та імпорту), отримали якісні результати з R-square, відповідно, 0,98 та 0,88. Варто зауважити, що Т.М. Леснік [170] здійснювала дослідження валютної пари USD/UAH за період 1996-2016 рр., а Н.Г. Фатюха, Д.В. Циганок [302] EUR/UAH за період 2009-2016 рр.

Однак, як вказує Н.М. Надь в своїх дослідженнях щодо дієвості побудованих регресійних моделей, що вони «на сьогодні не є сталими в довгостроковому періоді, оскільки в українській економіці зовнішнє середовище та його умови змінюються досить часто. Тому в майбутньому доцільно розрахувати нові параметри регресійних моделей на основі представлених методів та здійснювати прогнозування згідно отриманих даних» [193].

Отже, розрахунок впливу факторів на формування і зміну валютного курсу EUR/UAH за період з 1999 по 2016 рр. буде актуальним та доцільним для здійснення управління валютними ризиками підприємств.

Варто проаналізувати відповідність залежності факторів, представлених в дослідженнях науковців, теоретичним підставам, викладеним в економічній теорії. Так, зміна ВВП як основного

показника розвитку економіки країни призводить до надходження іноземних інвестицій в економіку, зростання попиту на національну валюту і спричиняє її зміцнення. Дане твердження підтверджують проаналізовані статистичні дані ([196], [23], [20], [22], [240], [12], [29]), тому можемо стверджувати, що ВВП та валютний курс EUR/UAH мають обернено пропорційну залежність.

Відповідно до концепції Манделла-Флемінга, «негативне сальдо платіжного балансу чинить тиск у бік зниження курсу національної валюти, оскільки резиденти країни для виконання своїх зобов'язань перед зовнішнім світом виявляють додатковий попит на іноземну валюту. А позитивне сальдо платіжного балансу сприяє зміцненню курсу національної валюти, оскільки збільшується пропозиція іноземної валюти на внутрішньому ринку» [68, с. 26].

Чим вищі темпи інфляції у країні, тим нижчий курс її валюти, якщо не протидіють інші фактори. В Україні курс EUR/UAH зростав разом зі підвищенням рівня інфляції (за винятком 2005 р., 2009 р. та 2015 р., що пояснюється післякризовими наслідками в економіці країни).

Дефіцит державного бюджету впливає на збільшення грошової маси в обігу та призводить до зниження курсу національної валюти. Аналізуючи статистичні дані, в Україні не прослідковується чіткої залежності між вказаними показниками.

Підвищення процентних ставок призводить до зростання обсягів надходжень іноземного капіталу в країну. Щодо валютного курсу EUR/UAH, то залежності від зміни процентних ставок не прослідковується, що може бути пояснено впливом ряду інших факторів.

Девальвація курсу національної валюти сприяє збільшенню обсягів експорту, а імпорт більш вигідний, коли національна валюта зміцнюється. Чіткої залежності між обсягами зовнішньої торгівлі товарами і послугами та зміною валютного курсу в Україні не спостерігається. Така ситуація пояснюється тим, що ефект від впливу даного показника видно в довгостроковому періоді.

Між зростанням державного боргу та знеціненням національної валюти спостерігається прямолінійна залежність. Однак, варто зауважити, що під час аналізу необхідно враховувати джерела виникнення державного боргу. Так, наприклад, отримання фінансової допомоги від Міжнародного валютного фонду було спрямоване на стабілізацію валютного курсу.

На початку здійснення кореляційно-регресійного аналізу здійснено вибірку факторів, які впливають на зміну валютного курсу EUR/UAH. Для цього сформовано відповідну таблицю (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Фактори впливу на зміну валютного курсу EUR/UAH

<i>Дата</i>	<i>Y</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>	<i>X3</i>	<i>X4</i>	<i>X5</i>	<i>X6</i>	<i>X7</i>	<i>X8</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
1999	5,24	-0,20	22,68	45,00	-1,50	5,25	0,72	-2,20	48,25
2000	5,06	5,90	28,20	27,00	0,40	4,29	1,42	21,50	57,41
2001	4,67	9,20	11,96	12,50	-0,30	3,48	1,24	2,90	53,83
2002	5,53	5,20	0,76	7,00	0,50	7,50	2,31	9,10	50,71
2003	6,66	9,40	5,18	7,00	-0,40	5,79	2,05	7,40	55,18
2004	7,22	12,10	9,05	9,00	-3,00	10,65	0,71	21,30	53,70
2005	5,97	2,70	13,57	9,50	-1,90	2,94	2,60	-11,20	50,64
2006	6,34	7,30	9,06	8,50	0,70	-1,50	-1,52	-5,60	49,47
2007	6,92	7,90	12,84	8,00	1,40	-3,68	-5,71	3,20	50,36
2008	7,71	2,30	25,23	12,00	-1,32	-7,10	-12,23	5,70	54,91
2009	10,87	-14,80	15,89	10,25	-3,89	-1,48	-0,79	-22,00	48,05
2010	10,53	4,20	9,38	7,75	-5,94	-2,22	-1,48	4,50	51,09

Продовження табл. 4.9

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
2011	11,09	5,47	7,96	7,75	-1,79	-6,27	-9,16	2,67	56,43
2012	10,27	0,24	0,56	7,75	-3,79	-8,16	-12,90	-5,65	56,37
2013	10,61	-0,03	-0,28	6,50	-4,45	-9,01	-17,22	-8,06	52,19
2014	15,72	-6,55	12,19	14,00	-4,98	-3,44	-3,66	-14,24	52,10
2015	24,23	-9,77	48,72	22,00	-2,28	-0,21	0,12	-13,17	54,48
2016	28,42	2,31	13,90	14,00	-2,94	-3,70	-3,88	-1,58	55,52

Примітка: Y - обмінний курс EUR / UAH (річні зміни); X1 - зростання ВВП (річних%) в Україні; X2 - Інфляція, споживчі ціни (річні%) в Україні; X3 - Відсоткова ставка (%) в Україні; X4 - Дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+) в Україні,% ВВП; X5 - баланс поточних операцій (% ВВП) в Україні; X6 - Баланс фінансового рахунку (млрд USD) в Україні; X7 - Експорт товарів і послуг (річний% зростання) в Україні; X8 - імпорт товарів та послуг (% від ВВП) в Україні.

Джерело: систематизовано на основі: [196], [23], [21], [22], [240], [13], [29]

Вхідні дані, що наведено в табл. 4.9 зведено до кореляційної матриці, яка використовується для вимірювання сили взаємозв'язку між обраними факторними величинами та результативним показником. В табл. 4.10 представлено абсолютні значення коефіцієнтів кореляції, які отримано на основі аналізу даних наведених у табл. 4.9. Розрахунки здійснено в програмі MS Excel за допомогою функції “КОРРЕЛ”

Таблиця 4.10

Кореляційна матриця залежності валютного курсу EUR/UAH

	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
Y	1								
X1	-0,517	1							
X2	0,400	-0,400	1						
X3	0,317	-0,263	0,812	1					
X4	-0,434	0,509	0,113	0,131	1				
X5	-0,335	0,392	0,050	0,151	0,368	1			

Продовження табл. 4.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
X6	-0,126	0,140	0,247	0,287	0,321	0,858	1		
X7	-0,412	0,800	-0,097	0,115	0,412	0,503	0,192	1	
X8	0,210	0,258	0,211	0,428	0,053	-0,066	-0,217	0,466	1

Примітка: Y - обмінний курс EUR / UAH (річні зміни); X1 - зростання ВВП (річних%) в Україні; X2 - Інфляція, споживчі ціни (річні%) в Україні; X3 - Відсоткова ставка (%) в Україні; X4 - Дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+) в Україні,% ВВП; X5 - баланс поточних операцій (% ВВП) в Україні; X6 - Баланс фінансового рахунку (млрд USD) в Україні; X7 - Експорт товарів і послуг (річний% зростання) в Україні; X8 - імпорт товарів та послуг (% від ВВП) в Україні.

Джерело: розраховано на підставі даних таблиці 4.9

Можемо охарактеризувати тісноту зв'язку між фактором та результирующим показником за допомогою коефіцієнтів кореляції. ВВП має сильний зв'язок з валютним курсом EUR/UAH. Ті змінні, коефіцієнт кореляції яких перевищує 0,30, також впливають на зміну валютного курсу в значній мірі. Натомість слабкий зв'язок спостерігається зі змінними: баланс фінансового рахунку та імпорт товарів і послуг.

«Перевірка на наявність явища мультиколінеарності обумовлює необхідність виключення деяких факторів з економіко-математичної моделі. Таке виключення доцільно застосувати до факторних величин <...>, величина абсолютного значення коефіцієнтів кореляції яких є > 0,7, що згідно шкали Чеддока характеризує сильний та, відповідно, дуже сильний зв'язки між даними факторними величинами» [245].

На нашу думку, не є доцільним виключати окремі фактори, адже побудова кореляційна модель містить різні за градацією щільності зв'язку відповідно до шкали Чеддока [174]. Тому в подальшому будемо враховувати всі фактори, які ідентифіковані на початку дослідження.

На наступному етапі з метою ідентифікації виду та характеристики зв'язку між залежною і незалежними змінними використано метод регресійного аналізу. Використовуючи програму MS Excel, побудовано множинну лінійну регресію (табл. 4.11), де залежна змінна – це валютний курс EUR/UAH, а незалежні змінні – це ВВП, інфляція, процентна ставка, дефіцит державного бюджету, баланс поточних операцій, баланс фінансового рахунку, експорт товарів і послуг, імпорт товарів і послуг.

Таблиця 4.11

Результати регресійного аналізу

Регресійна статистика								
Множинний R	0,7408							
R-квадрат	0,5488							
Нормований R-квадрат	0,1477							
Стандартна помилка	6,0715							
Спостереження	18							
Дисперсійний аналіз								
Показники	Df	SS	MS	F	Значимість F			
Регресія	8	403,5546	50,444	1,368	0,32371			
Залишок	9	331,7755	36,863					
Разом	17	735,3301						
Змінні	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення	Нижнє 95%	Верхнє 95%	Нижнє 95,0%	Верхнє 95,0%
Y	-41,615	36,55486	-1,1384	0,284	-124,31	41,077	-124,31	41,077
X1	-0,0093	0,501072	-0,0186	0,985	-1,1428	1,1241	-1,1428	1,1241
X2	0,1589	0,215854	0,7364	0,480	-0,3293	0,6472	-0,3293	0,6472
X3	-0,0473	0,211817	-0,2236	0,828	-0,5265	0,4317	-0,5265	0,4317
X4	-1,0357	0,926049	-1,1184	0,292	-3,1306	1,0591	-3,1306	1,0591
X5	-0,4004	0,729412	-0,5489	0,596	-2,0504	1,2496	-2,0504	1,2496
X6	0,4003	0,630215	0,6352	0,541	-1,0253	1,8259	-1,0253	1,8259
X7	-0,1736	0,306733	-0,5662	0,585	-0,8675	0,5201	-0,8675	0,5201
X8	0,9329	0,698394	1,3358	0,214	-0,6469	2,5128	-0,6469	2,5128

Примітка: Y - обмінний курс EUR / UAH (річні зміни); X1 - зростання ВВП (річних%) в Україні; X2 - Інфляція, споживчі ціни (річні%) в Україні; X3 - Відсоткова ставка (%) в Україні; X4 - Дефіцит державного бюджету (-) та профіцит (+) в Україні,% ВВП; X5 - баланс поточних операцій (% ВВП) в Україні; X6 - Баланс фінансового рахунку (млрд USD) в Україні; X7 - Експорт товарів і послуг (річний% зростання) в Україні; X8 - імпорт товарів та послуг (% від ВВП) в Україні.

Джерело: розраховано на підставі даних таблиці 4.10

«Якщо значення R є близьким до 1, то взаємозв'язок між показником і факторами вважається щільним. Множинний коефіцієнт кореляції R є основною характеристикою тісноти взаємозв'язку між результативною ознакою та сукупністю факторних ознак» [291].

Оцінюючи якість отриманих результатів, варто вказати, що коефіцієнт детермінації R^2 складає 0,7408. Це свідчить про те, що на 74,08 % значення результуючої ознаки (валютний курс EUR/UAH) визначається значеннями досліджуваних факторів, а на 25,92 % - іншими показниками. Враховуючи велику кількість чинників, які впливають на зміну валютного курсу EUR/UAH, отриманий результат вважаємо досить значним.

Дані, передбаченні побудованою моделлю, з високою ймовірністю відповідають реальності, адже 54,88% зміни вихідної змінної (валютного курсу) визначається впливом вхідних змінних (факторів впливу на валютний курс). Стандартна помилка складає 6,0715, це означає, що побудована модель може в середньому помилитися на 6071,5 грн. в оцінці зміни валютного курсу EUR/UAH.

В результаті розрахунків, з урахуванням вище визначених незалежних змінних множинна лінійна регресія визначення валютного курсу EUR/UAH має такий вигляд (1.1):

$$Y = -41,615 - 0,0093 X_1 + 0,1589 X_2 - 0,0473 X_3 - 1,0357 X_4 - 0,4004 X_5 + 0,4003 X_6 - 0,1736 X_7 + 0,9329 X_8 \quad (1.1)$$

Інтерпретація результатів аналізу множинної лінійної регресії свідчить, що за незмінності всіх інших параметрів коефіцієнта кореляції зниження рівня ВВП, відсоткової ставки, дефіциту державного бюджету, баланс поточних операцій та експорту операцій з товарами та послугами на 1% супроводжується зростанням

валютного курсу EUR/UAH на відповідно 0,0093%, 0,0473%, 1,0357%, 0,4004%, 0,1736%. Із зростанням інфляції на 1% курс зростає на 0,1589%. Крім того, зі збільшенням імпорту на 1% валютний курс також зростає на 0,9329%. Також зростання балансу фінансового рахунку на 1% збільшуватиме валютний курс EUR/UAH на 0,4003.

Побудована модель є статистично значущою, а зміни валютного курсу EUR/UAH визначаються впливом факторів, які передбачені в представленому рівнянні.

В ході проведеного аналізу причин зміни валютного курсу зміни EUR/UAH за період з 1999 по 2016 рр. в Україні можна зробити висновок, що досягнуто поставлену мету дослідження. Адже побудована модель регресії є з високою ймовірністю (54,88%) відповідають реальності – зміни вихідної змінної (валютного курсу) визначаються впливом вхідних змінних (факторів впливу на валютний курс).

Дослідження показує, що найбільш тісний зв'язок валютний курс має з такими макроекономічними показниками, як: ВВП, зовнішній борг України, дефіцит державного бюджету, експорт та імпорт, інфляція. ВВП як основний макроекономічний показник розвитку економіки країни складається з вартості усіх виготовлених товарів і послуг, що і пояснює його вплив на формування валютного курсу. Натомість складовою дефіциту бюджету є зовнішній борг, який в Україні в значній мірі формується з вартості зовнішніх кредитів в іноземній валюті. Це, в свою чергу, впливає на валютні коливання на фінансовому ринку. Експортні надходження в Україну у вигляді валютної виручки безпосередньо впливають на зміцнення валютного

курсу. Адже Національний банк України до цього часу не відмінив обов'язковий продаж валютної виручки у розмірі 50% для підприємств, які здійснюють операції експорту.

Побудована регресійна модель дає змогу підтвердити або спростувати окреслені на початку дослідження гіпотези. Адже фактори, що використані під час побудови моделі по різному впливають на зміну курсу національної валюти по відношенню до іноземної.

Відповідно проведені дослідження підтверджують гіпотезу, що підвищення рівня ВВП, зростання дефіциту державного бюджету, призводять до зміцнення курсу національної валюти EUR/UAH; підвищення рівня інфляції, зростання державного боргу призводять до підвищення курсу національної валюти EUR/UAH, тобто знецінення національної валюти. А також як висновок можна спростувати окремі положення гіпотез: збільшення обсягів експортних операцій та додатне значення платіжного балансу позитивно впливають на формування валютного курсу та призводять до збільшення грошової маси в країні і, відповідно, стабілізують валютний курс EUR/UAH.

Враховуючи особливості проаналізованих факторів, спостерігається вагомий вплив фіскальної та монетарної політики на формування валютного курсу України. Тому основні пропозиції, які стосуються можливості стабілізації валютного курсу EUR/UAH повинні виходити від ефективної взаємодії фіскальної та монетарної політик. Крім цього, варто враховувати той факт, що зовнішній державний борг в найближчі роки буде зростати, що також буде дестабілізувати фінансовий ринок України. Тому необхідно

гармонізувати фіскальну політику з монетарною політикою, а потім проаналізувати зв'язок обох цих політик з зовнішньоторговельною політикою країни. Це забезпечить ефективне функціонування внутрішньої та зовнішньої економічних політик країни в довгостроковому періоді.

Другий етап удосконаленої методики аналізу валютних ризиків полягає в тому, що підприємство за конкретними зовнішньоекономічними контрактами визначає альтернативні варіанти умов експортно-імпортних контрактів. Нами запропоновано на даному етапі здійснювати розрахунок показників валютної ефективності експорту та імпорту, що окреслюють доцільність здійснення експортно-імпортних операцій.

Аналіз валютної ефективності є складовою аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності. «Прямий ефект від здійснення зовнішньоекономічної діяльності виникає при зменшенні витрат на експорт продукції та економії від імпорту за умови, якщо імпортування певного виду продукції економічно вигідніше за вироблення її в країні. Цей ефект вимірюється за допомогою багатьох показників. Непрямий ефект характеризується позитивним впливом на соціально-економічний розвиток, підвищення науково-технічного рівня виробництва, покращення рівня та якості життя населення. Особливості непрямого впливу від зовнішньоекономічної діяльності важко оцінити кількісно, оскільки він має певну специфіку» [305].

Також науковець Л.М. Федорець зазначає, що «з метою оцінки власних потенційних можливостей в конкурентній боротьбі на зовнішньому ринку і розробки заходів підвищення конкурентоспроможності та забезпечення максимального прибутку

підприємству-експортеру необхідно проводити комплексний економічний аналіз виробничо-господарської діяльності в цілому і зовнішньоекономічної діяльності зокрема» [305]. Тобто доцільність та необхідність здійснення аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства є очевидною, а тому аналіз валютної ефективності може стати важливим елементом для досягнення конкретних цілей щодо управління валютними ризиками, які виникають під час здійснення операцій експорту та імпорту.

Щоб зовнішньоекономічна операція була ефективною, то перш за все необхідно на етапі їх планування і попередньої підготовки зовнішньоекономічних контрактів здійснити оцінку шляхом застосування методів аналізу. В ході дослідження в розрізі описаного етапу запропонованої методики аналізу валютних ризиків окреслено визначення валютної ефективності зовнішньоекономічних операцій (табл. 4.12).

Дана модель визначена на підставі аналізу попередніх досліджень науковців. Так, наприклад, Стрельнікова М.С. досліджувала комплексний підхід до вибору показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства та наголошувала, що «проведення аналізу зовнішньоекономічних операцій на стадії планування цього напрямку діяльності на промисловому підприємстві є запорукою зниження ризиків та максимізації доходної частини від експортно-імпортних операцій» [292].

Гринько П.О. [92] запропоновано методологічне забезпечення формування системи показників діагностики ефективності експортно-імпортної діяльності підприємства.

Таблиця 4.12

**Порядок визначення валютної ефективності експортно-
імпортних операцій**

Характеристика операції	Валютна ціна		Обсяги, од.	Витрати на одиницю, грн.	Розрахунок	База порівняння		Прийняття рішення
	Ціна, грн.	Курс валют*				Пряме котирування	Непряме котирування	
Експорт товарів (контракт 11/2019)	120,00	28,00	1000	85,00	$(120,00/28,00 \times 1000)/(85,00 \times 1000) = 0,0504$	×	0,0357	операція ефективна
	120,00	27,50	1000	85,00	$(120,00/27,50 \times 1000)/(85,00 \times 1000) = 0,0513$	×	0,0357	операція ефективна
	...	...	...	...	...	...	...	...
Імпорт сировини (контракт 32/2019)	80,00	32,20	500	50,00**	$(50,00 \times 500)/(80,00/32,20 \times 500) = 20,125$	32,20	×	операція неефективна
	...	...	...	...	...	...	...	...

Примітки: * - якщо підприємство визначає валютну ефективність на етапі укладання контракту, то доцільним є проаналізувати декілька варіантів, які передбачатимуть різні валютні умови контракту (курси валют), з метою врахування можливості зміни валютного курсу та досягнення позитивного результату від здійсненої зовнішньоекономічної операції; ** - ціна перепродажу на внутрішньому ринку.

Джерело: розроблено автором.

Вакульчик О.М., Дубицький Д.П. [61] систематизували результати попередніх досліджень і представили чотири групи показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі і валютну ефективність експортних та імпортних операцій.

Науковці зазначають, що «показник валютної ефективності експорту (Ев.е.) насамперед характеризує купівельну силу валюти, її курс. Він розраховується як відношення суми добутків валютної ціни і-го експортного товару (ЦВЕі) й обсягу експорту і-го товару (КЕі) до суми добутків витрат на виробництво та реалізацію

одиниці i -го товару (BE_i) і обсягу експорту i -го товару (KE_i). Слід зазначити, що сам по собі показник не свідчить про ефективність чи неефективність експорту і потребує порівняння одержаних значень з певною базою. Такою базою порівняння, як правило, є валютний курс. Якщо коефіцієнт валютної ефективності експорту перевищує значення зворотного курсу обміну валюти, то ця діяльність вважається ефективною» [61].

Натомість валютна ефективність імпортних операцій розраховується як співвідношення вартості одиниці імпортного товару до валютної ціни одиниці товару. «Якщо значення показника перевищує значення курсу національної валюти – ЗЕД є ефективною» [152].

Результатом визначення валютної ефективності є прийняття рішення щодо здійснення конкретного виду зовнішньоекономічної операції. Також підприємство за допомогою розрахунку таких показників може проаналізувати доцільність обговорення не лише валютних позицій в зовнішньоекономічних контрактах, а також встановити необхідність зміни іноземної валюти або відмови від реалізації операцій.

Третій етап удосконаленої методики аналізу валютних ризиків передбачає визначення ефективності використання методів управління валютними ризиками як на етапі їх застосування, так і після використання інструментів.

Аналіз показників ефективності застосування методів управління валютними ризиками варто виокремити в залежності від використовуваних методів – зовнішніх чи внутрішніх. Адже підходи до аналізу ефективності будуть відрізнятися. Тому в цілях

дослідження вибрано два методи – узгодження валютних застережень в зовнішньоекономічних контрактах і хеджування за допомогою фінансових інструментів, на підставі яких проаналізовано ефективність використання методів управління валютними ризиками на практиці суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Застосування внутрішніх методів управління валютним ризиками вимагає здійснення якісного процесу переговорів, адже саме на етапі обговорення умов зовнішньоекономічних контрактів можна передбачити валютні застереження, які і будуть одним із інструментів зменшення негативного впливу валютного ризику на вартість операції.

Таблиця 4.13

Валютно-цінові застереження відповідно до законодавства

Валюта ціни і валюта розрахунку різні
Валюта розрахунку (назва валюти) визначена виходячи із співвідношення валютного курсу на день підписання договору (контракту) і становить ..X.. одиниць валюти ціни договору (контракту) (назва валюти). Якщо на день розрахунку валютний курс зміниться більш як на .. +/- Y.., суму платежу буде відповідно змінено у співвідношенні ..X..
Валюта розрахунку (назва валюти) визначена виходячи із співвідношення валютного курсу на день підписання договору (контракту) і становить ..X.. одиниць валюти ціни договору (контракту) (назва валюти). Якщо на день розрахунку валютний курс зміниться, суму платежу буде відповідно змінено у співвідношенні ..X..
Валюта ціни і валюта розрахунку збігаються, але ціна товару ставиться у залежність від курсу іншої валюти
Сума даного договору (контракту) становить ..X.. одиниць . зазначеної валюти .. . Якщо у день, що передує дню платежу, курс .. зазначеної валюти .. стосовно до .. зазначеної іншої валюти .. зміниться порівняно з курсом .. зазначеної валюти .. стосовно до .. зазначеної іншої валюти .. на день, який передує дню підписання договору (контракту), що становить Y .. зазначеної валюти .. за одиницю .. зазначеної іншої валюти .., зміниться і сума даного договору (контракту) у відповідній пропорції.

Джерело: [259]

Аналіз ефективності використання валютних застережень як контрактного методу управління валютними ризиками є одним із завдань для прийняття рішень в сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Тому в ході дослідження запропоновано порядок здійснення аналізу ефективності використання валютних застережень як одного з внутрішніх методів управління валютними ризиками (табл. 4.14).

Таблиця 4.14

**Аналіз ефективності використання валютних
застережень як одного з внутрішніх методів управління
валютними ризиками**

<i>Вид контракту</i>	<i>Експортна виручка, дол.</i>	<i>Валютний курс контракту</i>	<i>Експортна виручка, грн.</i>	<i>Ефективність укладання контракту</i>
Валютні застереження не застосовуються				
Валюта ціни та валюта платежу контракту – українська гривня	12 000,00	28,10	337 200,00	100 %
Валютні застереження застосовуються				
Валюта ціни – долар США, валюта платежу – українська гривня (непряме валютне застереження)	12 000,00	28,10	337 200,00	ефективність залежить від зміни валютного курсу та може коливатися в межах від 0 до 100 %
	12 000,00	28,00	336 000,00	
Валюта ціни – долар США, валюта платежу – долар США (у разі зміни курсу долара США на більше, ніж 2,5%, сума контракту в доларах збільшиться пропорційно зміні курсу)	12 000,00	28,10	337 200,00	100 %
	12 000,00	28,00	337 200,00 (зміна на 0,36 %)	
	12 000,00	28,90	346 800,00 (зміна на 2,85 %)	ефективність залежить від зміни валютного курсу та може коливатися в межах від 0 до 99 %
...	...	...	...	...

Джерело: розроблено автором

Таким чином, валютні застереження як внутрішній метод управління валютними ризиками може бути ефективним у тому випадку, якщо статті зовнішньоекономічного контракту «ціна товару» та «умови платежу» прописані таким чином, що зводять до мінімуму виникнення ймовірних витрат, пов'язаних зі зміною валютного курсу.

Аналіз валютних ризиків щодо визначення ефективності застосування зовнішніх методів управління валютними ризиками. Нами систематизовано попередні дослідження, які здійснювались в цій сфері, та ідентифіковано основні положення в частині аналізу ефективності хеджування ризиків як одного з методів управління ризиками.

В частині питання, що досліджується в даному параграфі наукові результати щодо розробки та удосконалення методичного забезпечення аналізу ефективності управління валютними ризиками наступні:

– Бойко К.В. [54] – розроблено первинні документи “Обґрунтування хеджування” та “Розрахунок ефективності хеджування”; систематизовано концептуальні положення до розрахунку ефективності та результативності хеджування та розроблено факторну модель визначення фінансового результату хеджування;

– Василенко Н.К. [64] – розроблено робочу документацію операцій хеджування грошових потоків (Перспективне тестування ефективності; Ретроспективне тестування ефективності; Узгодження фінансового результату);

– Шуліко А.О. [323] – удосконалено ефективність операцій хеджування товарними деривативами на підставі розрахунку рейтингової оцінки операцій хеджування товарними деривативами;

– Василенко Н.К. [64] – удосконалено процедури аналізу ефективності хеджування грошових потоків, які полягають у обґрунтуванні застосування методів оцінки ефективності хеджування

для перспективного та ретроспективного тестування та запропонованому алгоритмі вибору оптимального методу оцінки ефективності у випадку співпадіння чи неспівпадіння важливих умов інструменту хеджування з умовами об'єкта хеджування;

– Примостка Л.О. [260] – розроблено аналітичне забезпечення процесу хеджування ризиків в банках (побудовано структурно-логічну модель аналізу операцій хеджування; систематизовано методичні прийоми аналізу коефіцієнтів хеджування та проведено їх апробацію на вітчизняному ринку; розроблено методику аналізу ефективності управління хеджевим портфелем банку);

– Точилова В.А. [297] – досліджено та уточнено методику оцінки ефективності хеджування ризиків;

– Ксендзук В.В. [155] – удосконалено методичне забезпечення аналізу операцій хеджування в частині ідентифікації об'єкта, мети, системи показників та етапів аналізу процесу хеджування валютних ризиків і запропонованого методу оцінки ефективності хеджування через застосування показника вартості хеджування, що забезпечує формування достовірної обліково-аналітичної підсистеми управління підприємства.

В своєму дисертаційному дослідженні В.В. Ксендзук робить висновок, що «визначення ефективності є підставою для ухвалення управлінських рішень щодо планування, бухгалтерського обліку, аналізу та контролю господарської діяльності. Одним з найважливіших завдань створення та функціонування підприємств є отримання позитивного результату діяльності. Тому показники ефективності мають важливе значення для отримання достовірної інформації про результативність здійснених операцій» [155, с. 199].

В науковій літературі систематизовано наступні методи оцінки ефективності хеджування:

- аналіз вартості (VAR – Value at Risk);
- порівняння істотних умов (critical terms comparison);
- метод доларової компенсації (dollar-offset method);
- метод відносних різниць (relative-difference method);
- коефіцієнт кореляції Пірсона (Pearson product-moment correlation coefficient);
- регресійний аналіз (regression analysis method).

Найбільш популярним методом, який використовують підприємства, є метод доларової компенсації (рис. 4.13).

**Рис. 4.13. Метод розрахунку ефективності хеджування
(метод доларової компенсації)**

Джерело: розроблено на підставі [254]

«Здійснення оцінки ефективності хеджування залежить від багатьох факторів, які в ході дослідження запропоновано класифікувати в залежності від характеру їх впливу:

прямого (безпосередньо пов'язані з процесом хеджування та впливають на його ефективність не лише в частині якісних особливостей, а і на кількісне значення):

– вид об'єктів та інструментів хеджування, що використовуються;

– вид оцінки ефективності хеджування (перспективне чи поточне);

– стан підготовки документації про хеджування ризиків діяльності;

– вартість процесу хеджування, що складається з витрат, необхідних для організації та здійснення операцій з інструментами та об'єктами хеджування;

– особливості бухгалтерського обліку господарської діяльності, передбачені в обліковій політиці підприємства;

опосередкованого (характеризують діяльність підприємства та впливають на особливості процесу хеджування через створення умов для його застосування з метою управління ризиками діяльності):

– обсяг, характер та умови діяльності підприємства;

– організаційна структура підприємства;

– ризики здійснення господарських операцій» [155, с. 206-207].

В ході дослідження нами проаналізовано особливості розрахунку ефективності хеджування як методу управління валютними ризиками та розроблено форму документу, в якому відображається інформація про аналіз валютних ризиків (табл. 4.15).

Таблиця 4.15

**Аналіз ефективності використання зовнішніх методів
управління ризиками**

Метод управління валютними ризиками		хеджування з використанням фінансових інструментів			
Об'єкт хеджування		запланована операція придбання товарів за зовнішньоекономічним контрактом 012/2019 від 12.01.19 р.			
Вихідні дані про об'єкти хеджування					
Період	Вартість контракту, дол.	Валютний курс, грн./дол.	Зміна валютного курсу, грн.	Вартість контракту, грн.	Зміна СВ ОХ, грн.
02.08.2018	10000,00	28,03	0,00	280300,00	0,00
31.09.2018	10000,00	27,60	-0,43	276000,00	-4300,00
31.12.2018	10000,00	27,90	0,30	279000,00	3000,00
Інструмент хеджування		форвардний контракт на купівлю долара США			
Вихідні дані про інструменти хеджування					
Період	Вартість контракту, дол.	Валютний курс, грн./дол.	Зміна валютного курсу, грн.	Вартість контракту, грн.	Зміна СВ ІХ, грн.
02.08.2018	10000,00	27,90	0,00	279000,00	0,00
31.09.2018	10000,00	27,50	-0,40	275000,00	-4000,00
31.12.2018	10000,00	27,80	0,30	278000,00	3000,00
Розрахунок ефективності застосування методу управління валютними ризиками					
Період	СВ ІХ, грн.	Зміна СВ ІХ, грн.	СВ ОХ, грн.	Зміна СВ ОХ, грн.	Коефіцієнт ефективності
02.08.2018	279000,00	0,00	280300,00	0,00	–
31.09.2018	275000,00	-4000,00	276000,00	-4300,00	1,08
31.12.2018	278000,00	3000,00	279000,00	3000,00	1,00

Примітка: ІХ – інструмент хеджування; ОХ – об'єкт хеджування; СВ – справедлива вартість.

Отримані результати за проаналізованою операцією імпорту товарів свідчать про ефективність застосування хеджування за допомогою форвардного контракту, адже коефіцієнт ефективності складає 1,00 та 1,08 і є в межах 0,8 – 1,25.

Отже, на підставі використання інструментів аналізу валютних ризиків в частині застосування методів управління ними

підприємство може здійснювати планування доходів за операціями зовнішньоекономічної діяльності, оптимізувати витрати експортно-імпортних операцій, враховуючи валютні коливання на ринку. Таким чином, проведені дослідження дозволили удосконалити методичне забезпечення аналізу валютних ризиків шляхом пропозиції етапів аналізу із застосуванням конкретних методів аналізу на кожному з них (кореляційно-регресійний аналіз, валютна ефективність операцій експорту та імпорту, ефективність методів управління валютними ризиками).

Висновки до 4-го розділу

На підставі дослідження питань організаційного та методичного забезпечення економічного аналізу, що задовольняє інформаційні запити внутрішніх та зовнішніх користувачів, зроблено наступні висновки:

1. Дослідження теоретичних аспектів аналізу валютних ризиків показало, що на сьогодні валютний ризик для підприємства має як позитивний, так і негативний вплив, який залежить від валютної позиції підприємства на ринку товарів і послуг. Обґрунтування теоретичного значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства здійснено через окреслення особливостей розробки валютної політики суб'єкта господарювання та її комунікаційного взаємозв'язку з фінансовою та товарною політиками. На підставі запропонованого механізму формування валютної політики суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності

доведено доцільність здійснення управління валютними ризиками на підприємстві.

2. В ході дослідження ідентифіковано етапи управління валютними ризиками (аналізу валютних ризиків) та окреслено основні види методів управління валютними ризиками залежно від етапу здійснення зовнішньоекономічних операцій, що підвищує оперативність реагування на зміни валютного курсу та їх вплив на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів.

4. Визначено роль аналізу валютних ризиків в процесі управління ризиками, що враховує організаційно-методичні аспекти аналітичного забезпечення на кожному з етапів управління валютними ризиками. Виокремлені напрямки організаційно-методичного забезпечення аналізу валютних ризиків передбачають використання ряду методів аналізу та характеризують інформаційне забезпечення, яке стане підставою застосування аналітичних методів та забезпечить підвищення ефективності застосовування методів управління ризиками і своєчасність прийняття рішень щодо оцінки ефективності реалізованих дій.

5. Організаційне забезпечення аналізу валютних ризиків включає ідентифікацію ключових його складових: об'єкт, предмет та завдання аналізу валютних ризиків, а також документальне забезпечення. Тому в ході дослідження визначено напрямки розвитку організаційного забезпечення аналізу валютних ризиків на підставі опису об'єкту, предмету, джерел інформаційного забезпечення, структури управління та місця аналітичного відділу в ній, документального забезпечення аналітичних процедур, а також встановленню типових технологій і методик аналізу.

6. Досліджено етап ідентифікації валютних ризиків та визначено завдання аналізу валютних ризиків в частині удосконалення організаційного забезпечення аналізу. Це дало можливість побудувати модель визначення валютного ризику в системі управління підприємством, яка враховує всі охарактеризовані стадії досліджуваного етапу. Як результат, розроблено форми документального забезпечення процесу управління валютними ризиками – умови і карти валютних ризиків, розрахунок валютної позиції підприємства, опис ідентифікованих видів валютного ризику, карти вимірювання валютного ризику (розрахунок показника VAR), що забезпечують отримання достовірної, своєчасної та оперативної інформації задля ефективного управління діяльністю підприємства.

7. Розроблено модель здійснення аналізу валютних ризиків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, яка є базою удосконалення методичного забезпечення аналізу валютних ризиків. Окреслені в моделі етапи застосування методів аналізу валютного ризику (кореляційно-регресійного аналізу, валютної ефективності операцій експорту та імпорту, ефективності методів управління валютними ризиками) забезпечують підвищення ефективності процесів планування доходів і витрат за зовнішньоекономічними операціями.

8. На підставі наведених пропозицій здійснено кореляційно-регресійний аналіз валютного курсу EUR/UAH та обґрунтовано залежність його зміни від сукупності макроекономічних показників (ВВП, інфляція, процентна ставка, дефіцит загального державного бюджету, баланс поточних операцій, державний борг, експорт та імпорт товарів і послуг).

9. Враховуючи той факт, що аналіз валютної ефективності є складовою аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності, розглянуто порядок визначення валютної ефективності експортно-імпортних операцій та обґрунтовано необхідність здійснення таких розрахунків в процесі переговорів щодо укладання зовнішньоекономічних контрактів. Це дозволяє не лише визначити валютні умови операцій, а також встановити необхідність зміни іноземної валюти або відмови від реалізації конкретних операцій, які не приносять запланованої вигоди.

10. Розглянуто порядок визначення ефективності використання методів управління валютними ризиками як на етапі їх застосування, так і після використання інструментів, відповідно до положень чинного законодавства. Виокремивши внутрішні та зовнішні методи управління валютними ризиками, проаналізовано ефективність їх застосування на практичних прикладах і обґрунтовано доцільність здійснення такого аналізу. Адже це дозволяє здійснювати планування доходів за операціями зовнішньоекономічної діяльності, оптимізувати витрати експортно-імпортних операцій, враховуючи валютні коливання на ринку, що, в свою чергу, впливає на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства в майбутньому.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано комплексне вирішення науково-практичної проблеми щодо розвитку економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств. Найбільш вагомими результатами дослідження, які характеризують наукову новизну й особистий внесок автора, полягають в наступному:

1. Підводячи підсумок оцінки результатів наукових досліджень вітчизняних вчених, що присвятили свої докторські дисертації проблемам розвитку бухгалтерського обліку та економічного аналізу на початку XXI ст., варто зазначити, що дослідження були обмежені обраним об'єктом та предметом дослідження. В свою чергу примноження наукового знання економічного аналізу відбулося в частині методології та організації шляхом розширення методологічного інструментарію до існуючих об'єктів управління та/або адаптації існуючих методів та методики до нових об'єктів управління, що обумовлені розвитком економічних систем або ж зміною фундаментальних економічних теорій чи теорій вивчення економічних систем. Теоретичні положення розвитку економічного аналізу як функціональної економічної науки залишилися поза увагою вчених; лише окремі з них були обґрунтовані в частині визначення місця економічного аналізу в управлінні господарською діяльністю або ж її окремими складовими.

2. В контексті опрацювання поняття “фінансова безпека підприємств” в якості об'єкту аналізу слід зауважити на необхідності максимального охоплення всіх елементів цього поняття для кінцевого випрацювання комплексної методики аналізу власне

аналізу фінансової безпеки підприємств. А тому, на підставі раніше наведеного та вищевказаного пропонується розуміти під фінансової безпекою підприємства певний стан фінансової системи підприємства, що уможлиблює безперервний розвиток його ефективної діяльності підприємства, який досягається сукупністю заходів технологічного характеру в процесі відповідної діяльності спрямованих на забезпечення стабільності фінансового стану та захисту фінансових інтересів підприємства через вивчення зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на систему з метою мінімізації загроз та синергізації сприятливих подій; виявлення та упередженню ризиків в часі і просторі; оптимізацію складу і структури внутрішніх детермінант-об'єктів господарської діяльності підприємств. Таке розуміння фінансової безпеки підприємств презентує комплексне бачення вказаного явища господарського життя підприємств, що включає сукупність всіх важливих аспектів, що підлягають аналітичному дослідженню розбудови організаційно-методичних положень аналізу фінансової безпеки підприємств.

3. Для розширення теоретичного знання економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств було розроблено модель модифікації економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств, яка передбачає обґрунтування вихідних положень економічного аналізу (мета - формування комплексного аналітичного забезпечення про стан фінансової безпеки промислового підприємства, яке передбачає визначення причинно-наслідкових в'язків щодо окремих складових та об'єктів управління, а також ідентифіковані резерви підвищення рівня релевантної до ризиків; об'єкт - господарська діяльність

підприємства в контексті її автономності та безперервності зважаючи на ризики внутрішнього та зовнішнього середовищ; предмет - причинно-наслідкові зв'язки щодо стану фінансової безпеки промислового підприємства загалом та ризикових об'єктів зокрема фінансових результатів та валютних ризиків). В зазначені моделі ідентифіковано напрями трансформації елементів системи аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень та визначено пріоритетні об'єкти управління (фінансові результати, що визначають рівень економічного потенціалу та валютні ризики, які характеризують зовнішнє середовище господарської діяльності). Це стало основою обґрунтованих напрямів трансформації методологічного інструментарію.

4. Розрахункові дані дозволяють стверджувати, що на досліджуваних підприємствах існують проблеми в політиці розподілу прибутку в контексті розвитку підприємств, оскільки спостерігається загальна тенденція до зменшення коефіцієнту реінвестування прибутку та коефіцієнту стійкості економічного зростання. Це також визначає потребу в розробці інноваційних організаційно-методичних положень економічного аналізу як фінансових результатів як пріоритетного об'єкту управління фінансовою безпекою. Сучасний стан промислових підприємств перебуває під впливом зовнішніх факторів, які сприяють стрімкому падінню всіх досліджуваних підприємств. Отримані результати не відповідають нормативам та вимагають перегляду політики формування виробничого процесу на підприємствах та збільшення грошових коштів за рахунок комерційного кредитування. Насамперед, отримати бажаний результат можливо за рахунок

активізації державних програм промислової підтримки, адже без активних економічних зрушень на макрорівні промисловість самостійно не зможе подолати проблеми, які є на часі та не зрушить забезпеченням задовільної фінансової стійкості.

5. Ідентифіковано сучасні підходи до формування організаційно-методичних положень економічного аналізу фінансових результатів як пріоритетного об'єкту управління фінансовою безпекою промислових підприємств. В результаті чого запропоновано комплексну модель системи економічного аналізу результатів діяльності промислового підприємства в залежності від інформаційних потреб різних стейкхолдерів. Зазначена модель передбачає оцінку фінансових результатів за такими напрямками: аналіз економічного потенціалу, аналіз фінансових результатів, аналіз розвитку та результативності, оцінка ефективності діяльності. Запропонована система економічного аналізу результатів діяльності підприємства в залежності від інформаційних потреб різних стейкхолдерів може використовуватися на всіх без винятку суб'єктах господарювання для оцінки їх діяльності, незалежно від їх галузевої приналежності. Зважаючи на те, що система бухгалтерського обліку та фінансової звітності не дає повної інформації, що може використовуватися в сучасних умовах як основа для прийняття управлінських рішень, проведення економічного аналізу в окреслених напрямках є необхідним для своєчасного виявлення резервів підвищення ефективності діяльності господарюючого суб'єкта. Особливо актуальність даного аналізу проявляється у жорстких ринкових умовах зі зростанням значення конкуренції на ринках. Впровадження такої системи на підприємствах обумовить забезпечення прозорості процесу формування фінансових результатів

та активізуватиме дію мотиваційних важелів, сприяючи своєчасному прийняттю обґрунтованих управлінських рішень з огляду на особливості економічних відносин та інформаційні потреби стейкхолдерів.

6. Для забезпечення комплексного аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами в контексті оцінки рівня фінансової безпеки промислового підприємства було розроблено комплекс аналітичних процедур. В частині аналізу розвитку та результативності діяльності промислового підприємства запропоновано порядок оцінки руху грошових коштів та визначено порядок інформаційного забезпечення та документального супроводу аналітичних процедур. Запропоновано рух грошових коштів оцінювати та такими аналітичними показниками як: рентабельність залишку грошових коштів, рентабельність витрачених грошових коштів, рентабельність грошових коштів отриманих, рентабельність чистого грошового потоку. Розроблено форми робочих документів аналітика та порядок їх інформаційного наповнення в частинні динаміки та структури доходів та фінансових результатів промислового підприємства в розрізі специфічних видів діяльності та обґрунтовано новий механізм використання аналітичних показників рентабельності (витратний, дохідний та ресурсний підходи) з точки зору впливу на рівень фінансової безпеки.

7. Запропоновано методіку визначення показника, що комплексно характеризуватиме економічний потенціал суб'єкта господарювання. Методика передбачає визначення в першу чергу показників – індикаторів за окремими складовими економічного потенціалу, та їх нормалізації з метою отримання однорідних даних – тобто переходу від різних одиниць вимірювання до однієї системи.

Нормалізація даних в систему показників від 1 (найкраще значення) до 0 (найгірше значення) дозволить здійснити достовірну оцінку економічного потенціалу як складної категорії та представити її у вигляді конкретного показника. Важливість здійснення такої стадії в процесі оцінки фінансової безпеки через економічний потенціал обумовлено, по-перше, необхідністю стандартизації окремих показників, що характеризують конкретну складову економічного потенціалу, а по-друге, трудомісткістю процесу пошуку, розробки та впровадження коефіцієнтів вагомості кожного із показників. Оцінку економічного потенціалу доцільно здійснювати за декілька періодів, зважаючи на процес нормалізації даних показників, в ході здійснення якого необхідно враховувати еталонний показник – найбільш бажаний. В процесі нормалізації всі показники, що характеризують окремо кожен із складових економічного потенціалу необхідно поділити на дві групи: показники, бажаний рівень яких повинен прямувати до максимуму та показники, рівень яких в ідеалі повинен наближатися до мінімального значення. Зважаючи на проведені дослідження праць вчених щодо визначення складових економічного потенціалу, результати якого наведені вище, а також з огляду на показники фінансової звітності суб'єктів господарювання, вважаємо за доцільне характеризувати економічний потенціал підприємства з позицій наступних найбільш суттєвих аспектів діяльності підприємства: фінанси, виробництво, кадри та маркетинг. Запропонована методика оцінки економічного потенціалу підприємства з урахуванням фінансових, виробничих, кадрових та маркетингових його складових дозволяє оцінити ефективність діяльності суб'єкта господарювання та виявити можливості та резерви її підвищення.

8. Обґрунтовано напрями розвитку теоретико-методологічного забезпечення економічного аналізу валютних ризиків як складової управління фінансової безпеки промислових підприємств. Основною складовою управління валютними ризиками, що визначає напрями формування аналітичного забезпечення є валютна політика підприємства. Валютна політика підприємства охоплює ряд елементів, які характеризують не лише валютний ризик, але й інші аспекти операцій з іноземною валютою в сфері зовнішньоекономічної діяльності. В цілях реалізації завдань даного дослідження ідентифіковано зв'язок валютної політики з іншими елементами економічної політики підприємства зовнішньоекономічної діяльності. В даному контексті було розроблено інформаційні канали комунікаційної взаємодії валютної політики з товарною та фінансовою політиками підприємства.

9. Складовою валютної політики підприємства є процес управління валютними ризиками підприємства, який передбачає застосування відповідних методів та інструментів, а також здійснення аналітичних процедур щодо впливу зміни валютного курсу на ведення зовнішньоекономічної діяльності. Зазначені складові були покладенні в розроблений механізм формування валютної політики підприємства, що передбачає сукупність удосконалених методів управління валютними ризиками залежно від етапу здійснення зовнішньоекономічних операцій; критерії вибору інструментів для управління валютними ризиками в короткотерміновому періоді.

10. Розроблено організаційно-методичні аспекти економічного аналізу в процесі управління на етапі ідентифікації валютних ризиків, що є основою формування комплексу заходів із забезпечення

відповідного рівня фінансової безпеки промислового підприємства. Запропоновано напрями розвитку організаційних аспектів економічного аналізу за напрямками: об'єкт та предмет аналізу; джерела інформаційного забезпечення аналізу; структура управління та місце аналітичного відділу в ній; документальне забезпечення аналітичних процедур; типові технології, методики аналізу. Розроблено модель визначення валютного ризику в системі управління фінансовою безпекою промислового підприємства, яка складається з п'яти етапів: виявлення всіх груп валютних ризиків, види валютних ризиків, аналіз структури, динаміки і порівняння основних показників об'єктів обліку в іноземній валюті та доходів і витрат, визначення валютної позиції, складання реєстру валютного ризику. Для документального забезпечення кожного із зазначених етапів було розроблено сукупність аналітичних документів: 1) реєстр валютного ризику, що складається в процесі ідентифікації ризику; 2) опис ризиків відповідно до стандартів управління ризиками; 3) відомість опису ідентифікованих видів валютного ризику; 4) карта вимірювання валютного ризику. Проведені дослідження та отримані результати дозволили удосконалити організаційне забезпечення аналізу валютних ризиків, інформативність, своєчасність та достовірність якого є підставою для формування методики аналізу.

11. Запропоновано модель здійснення аналізу валютних ризиків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, яка показує взаємозв'язок між етапами здійснення зовнішньоекономічних операцій та етапами використання методів аналізу валютних ризиків. Важливу роль у забезпеченні запропонованої моделі є оцінка зовнішнього середовища, яку здійснено із використанням методології регресійно-кореляційного аналізу. Відповідно проведені

дослідження підтверджують гіпотезу, що підвищення рівня ВВП, зростання дефіциту державного бюджету призводять до зміцнення курсу національної валюти EUR/UAH; підвищення рівня інфляції, зростання державного боргу призводять до підвищення курсу національної валюти EUR/UAH, тобто знецінення національної валюти. А також як висновок можна спростувати окремі положення гіпотез: збільшення обсягів експортних операцій та додатне значення платіжного балансу позитивно впливають на формування валютного курсу та призводять до збільшення грошової маси в країні і, відповідно, стабілізують валютний курс EUR/UAH. Другий етап удосконаленої методики аналізу валютних ризиків полягає в тому, що підприємство за конкретними зовнішньоекономічними контрактами визначає альтернативні варіанти умов експортно-імпортних контрактів. Нами запропоновано на даному етапі здійснювати розрахунок показників валютної ефективності експорту та імпорту, що окреслюють доцільність здійснення експортно-імпортних операцій. Зокрема, розроблено: 1) порядок визначення валютної ефективності експортно-імпортних операцій; 2) методику аналізу ефективності використання валютних застережень як одного з внутрішніх методів управління валютними ризиками; 3) методику аналізу ефективності використання зовнішніх методів управління ризиками. Запропоноване дозволяє здійснювати планування доходів за операціями зовнішньоекономічної діяльності, оптимізувати витрати експортно-імпортних операцій, враховуючи валютні коливання на ринку, що, в свою чергу, впливає на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Standard zarządzania ryzykiem, op. cit.», [Online], available at : [https://books.google.com.ua/books?id=cg9WyDarbCUC&pg=PT16&lpg=PT16&dq=Standard+zarządzania+ryzykiem,+op.+cit.&source=bl&ots=w98ONM1oVa&sig=ACfU3U3Qm457NfQTBwO8S73dGu5rIE](https://books.google.com.ua/books?id=cg9WyDarbCUC&pg=PT16&lpg=PT16&dq=Standard+zarządzania+ryzykiem,+op.+cit.&source=bl&ots=w98ONM1oVa&sig=ACfU3U3Qm457NfQTBwO8S73dGu5rIE07/ed20070302/find?text=%D4%B3%ED%E0%ED%F1%EE%E2%E0+%E1%E5%E7%EF%E5%EA%E0#w29)
2. 07/ed20070302/find?text=%D4%B3%ED%E0%ED%F1%EE%E2%E0+%E1%E5%E7%EF%E5%EA%E0#w29
3. 31. Норд Г.Л., Ципліцька О.О. Інституційні аспекти розвитку освіти в регіоні // Наукові праці: науково-метод. журнал. Т. 51. Вип. 38. Економічні науки. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. С. 111-115.
4. Bennett D., Ryzyko walutowe – instrumenty i strategie zabezpieczające, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2000
5. Boykorayev, B. (2008), Factors that determine nominal exchange rates and empirical evidence of cross-sectional analysis. MSc in Finance and International Business. Aarhus School of Business. P. 1-65. URL: http://pure.au.dk/portal/files/3262/Bahodir_
6. Chorna M., Filipishyna L., Nord G., Tkachenko S., Velychko K. (2018) Analytical support for organizations' economic and environmental safety management // Journal of Security and Sustainability Issues (P. 413-422). URL: https://jssidoi.org/jssi/uploads/papers/31/Chorna_Analytical_support_for_organizations_economic_and_environmental_safety_management.pdf (включено до SCOPUS) (заг. обсяг 1,11 д. а., особисто автору належить 0,22 д. а.: визначено вплив екологічних ризиків на систему управління фінансовою безпекою великих промислових підприємств).
7. Chorna M., Nord G., Avanesova N., Stoian O. (2018). Innovative impressionability as a basis for stimulation of agent's behavior regarding energy

saving // Academy of Strategic Management Journal. 2018. №5 (17). <https://www.abacademies.org/articles/Innovative-impressionability-as-a-basis-for-stimulation-1939-6104-17-5-272.pdf> (включено до SCOPUS, SCIMAGO, ProQuest, LexisNexis, Cengage Gale, UGC, Google Scholar (США), CiteFactor, CNKI, J-Gate (Індія), Questia, DRJI, JournalTOCs, WorldCat) (заг. обсяг 0,59 д. а., особисто автору належить 0,15 д. а.: обґрунтовано, що енергозалежність є дистабілізаційним фактором управління фінансовою безпекою промислових підприємств).

8. Chorna, M., Nord, G., Bezghinova, L., Melushova, I., Diadin, A. (2019). Company development strategy choice on the grounds of innovative potential assessment. Academy of Strategic Management Journal. 2019. №1(18). URL: <https://www.abacademies.org/articles/Company-development-strategy-choice-on-the-grounds-of-innovative-potential-assessment-1939-6104-18-1-322.pdf> (включено до SCOPUS, SCIMAGO, ProQuest, LexisNexis, Cengage Gale, UGC, Google Scholar (США), CiteFactor, CNKI, J-Gate (Індія), Questia, DRJI, JournalTOCs, WorldCat) (заг. обсяг 0,62 друк. арк., особисто автору належить 0,1 д. а.: обґрунтовано особливості застосування аналітичного інструментарію в забезпеченні стратегічного розвитку промислового підприємства).

9. Nakala J., Wystup U., 2002, Foreign Exchange Risk: Models, Instruments, and Strategies, London: Risk Publications.

10. Hartley, Peter R. (1983). Rational Expectations and the Foreign Exchange Market. Chapter in NBER book Exchange Rates and International Macroeconomics, editor Jacob A. Frenkel. P. 153-188. Published by University of Chicago Press. URL: <http://www.nber.org/chapters/c11379.pdf>

11. Ievdokymov, V., Oliinyk, O., Grytsyshen, D., Ksendzuk, V., Nord, G. (2018) The New Geological Epoch, "anthropocene," as a Result of Human Economic Activity. Comparative Economic Research. Central and Eastern

Europe. – Vol. 21, No. 3/2018. – pp. 131-149. (включено до SCOPUS, Index Copernicus) (заг. обсяг 1,11 д. а., особисто автору належить 0,22 д. а.: визначено напрями управління фінансовою безпекою промислових підприємств в умовах екологічних загроз на зміни доктрини екологічної політики).

12. IndexMundi (2017). Ukraine - Net financial account. URL: <https://www.indexmundi.com/facts/ukraine/net-financial-account>

13. IndexMundi (2017). Ukraine - Net financial account. URL: <https://www.indexmundi.com/facts/ukraine/net-financial-account>

14. Lane, Ph. (1999). What Determines the Nominal Exchange Rate? Some Cross-Sectional Evidence, *The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economie*, Vol. 32, No. 1. pp. 118-138. URL: <http://www.tcd.ie/Economics/TEP/1998/9812.pdf>

15. Madura J, 1989, *International Financial Management*, 2nd ed. St. Paul, Minnesota: West Publishing Company.

16. Miciuła I. Ryzyko walutowe oraz instrumenty zarządzania nim na przykładzie przedsiębiorstw gospodarki morskiej, [online], *Kwartalnik Zarządzanie i Finanse*, s. 131-146, S. 138, http://zif.wzr.pl/pim/2013_4_4_9.pdf.

17. Najlepszy E., *Finanse międzynarodowe przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2013.

18. Najlepszy E., *Finanse międzynarodowe przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2013.

19. Nord G.L., Oliinyk O., Ksendzuk V., Sergiienko L. Ukraine's foreign trade policy: integration changes in the context of cooperation with the EU Iserman, R., Dei, M., Rudenko, O., Tsekhmister, Ya. & Lunov, V. (Ed.). (2019). *Association agreement: driving integrational changes*. Chicago: Accent Graphics Communications. 2019. 808 p. pp. 491-504 (заг. обсяг 2 д. а., особисто автору

належить 0,5 д. а.: визначне особливості впливу євроінтеграційних процесів на поведінку підприємств на ринку як складової фінансової безпеки).

20. Official site of Eurostat database. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

21. Official site of Eurostat database. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

22. Official site of the European Central Bank. URL:
<https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>

23. Official site of World Bank Open Data. URL:
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2016&locations=UA&start=1988&view=chart&year_low_desc=false

24. Oliinyk O., Nord G., Ksendzuk V., Gordopolov V. Applying analytical support in foreign exchange policy as a basis for efficient enterprise management // STUDIA OECONOMICA POSNANIENSIA. 2019. vol. 7, no. 3. pp. 115-133. (включено до CEJSH, IndexCopernicus (Польща), BazEkon) (заг. обсяг 0,77 д. а., особисто автору належить 0,19 д. а.: визначено специфіку застосування аналітичного інструментарію до оцінки валютних ризиків як пріоритетного об'єкту управління фінансовою безпекою промислових підприємств в умовах інфляції).

25. Parveen, S., Khan, A.Q., Ismail, M. (2012). Analysis of the factors affecting exchange rate variability in Pakistan. Academic Research International. Vol. 2, No. 3, May. P. 670-674. URL: www.savap.org.pk

26. Rittenberg D. L., Martens F. Understanding and Communicating Risk Appetite', the Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. – 2012. Режим доступу до ресурсу:
<https://www.coso.org/Documents/ERM-Understanding-and-Communicating-Risk-Appetite.pdf>

27. Serwis Stooq U.S. Dollar / Ukraine Hryvnia 1:1 (USDUAH). URL: <https://stooq.pl/q/a2/?s=usduah&i=d&t=m&a=lg&z=0&ft=20180227&l=0&d=1&ch=0&f=0&lt=57&r=4&o=1>
28. Shapiro, A.C, 1996, Multinational Financial Management, 5th ed. Hoboken, New Jersey: Wiley.
29. Trading economics (2018). Euro Area Current Account to GDP. URL: <https://tradingeconomics.com/euro-area/current-account-to-gdp>
30. Wejner P., Parytet siły nabywczej jako wyznacznik realnego kursu walutowego, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2008, 82 s.
31. World Economic Forum (2016). The Global Enabling Trade Report 2016. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GETR_2016_report.pdf
32. Wróblewski D. (red.), Zarządzanie ryzykiem – przegląd wybranych metodyk, Wydawnictwo: Centrum Naukowo-Badawcze Ochrony Przeciwpożarowej im. Józefa Tuliszkowskiego Państwowy Instytut Badawczy, Józefów 2015, 480 s
33. Zając J., Polski rynek walutowy w praktyce, K.E.LIBER, Warszawa 2002
34. Абрамова І. М. Управління запасом фінансової стійкості підприємства [Електронний ресурс] / І. М. Абрамова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2014. - № 2. - С. 30-36. - Режим доступу до ресурсу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_2_7
35. Андреева Г.І., Андреева В.А. Організація і методика економічного аналізу: Навчальний посібник. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 353 с.
36. Аникеев М.Ю. Учет и анализ операций хеджирования в коммерческих организациях: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук: спец. 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика [Електронний ресурс] / М.Ю. Аникеев. – Ростов-на-Дону,

2007. — Режим доступу до ресурсу : [http://www.dissercat.com/content/uchet i analiz operatsii khedzhiro vaniya-v-kommercheskikh-organizatsiyakh](http://www.dissercat.com/content/uchet_i_analiz_operatsii_khedzhiro_vaniya-v-kommercheskikh-organizatsiyakh)

37. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б.Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. -№1. – С.99-103.

38. Артеменко В.Г. Экономический анализ: учебное пособие / В.Г.Артеменко, Н.В. Анисимова. - М.: КНОРУС, 2011. – 288 с.

39. Артемєв Б.В. Аналіз сучасних підходів до визначення сутності економічного потенціалу // Управління розвитком. – 2010. – №2. – С.24-29.

40. Асаулко В.С. Підвищення ефективності управління валютними ризиками туристичних підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / В.С. Асаулко ; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. — Сімф., 2009. — 20 с.

41. Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: Навчально-методичний посібник .- К.:2009. – 328 с.

42. Барановський О. І. Фінансова безпека держави / О. І. Барановський // Фінанси України. – 1996. – № 11. – С. 19–34.

43. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні – методологія оцінки та механізми забезпечення: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук: спец. 08.04.01 / Барановський Олександр Іванович ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. - К., 2000. - 36 с.

44. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун.-т, 2004. 759 с. L
SEP

45. Безпека /Вікіпедія // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Безпека#cite_note-1

46. Бердар М. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / М. Бердар // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. — 2011. — № 124/125. — С. 73-76.
47. Бикова В.Г. Оцінка та планування фінансово-економічного потенціалу підприємств загальнодержавного значення: дис...канд. екон. наук: 08.04.01 / В.Г. Бикова. - К., 2006. - 220 с.
48. Біляк Ю. В. Основні загрози фінансовій безпеці корпоративних підприємств / Ю. В. Біляк // Агросвіт. - 2017. - № 12. - С. 20-30.
49. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента : в 2 т. / И. А. Бланк. Т. 1. – К., 1999. – С. 61 –62.
50. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А.Бланк. – К.: «Ника-Центр», 2007. – 423 с.
51. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия/И.А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 720 с.
52. Бланк И.О. Управление финансовой безопасностью предприятий/И.А.Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784с.
53. Богданович О. Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу / О. Г. Богданович // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 1. – 25 с.
54. Бойко К.В. Облік і аналіз хеджування (на прикладі підприємств переробної промисловості): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 „Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / К.В. Бойко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 19 с.
55. Боков И.А. Предпринимательские риски и хеджирование. М., 1999. – 127 с.

56. Болгар Т. М. Роль фінансової безпеки підприємства в системі антикризового управління / Т. М. Болгар. // Ефективна економіка. - 2013. - № 4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_20.

57. Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбатов М. І. Економічний аналіз / за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2003. – 540 с.

58. Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбатов М.І. Економічний аналіз: Навч. посібник; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.

59. Бочаров В.В. Финансовый анализ. / В. В. Бочаров. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2009. – 240 с.

60. Брадул О.М. Теорія та методологія бухгалтерського обліку і аналізу діяльності корпорацій: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук.: 08.00.09 / О.М. Брадул ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2009. – 35 с.

61. Вакульчик О. М., Дубицький Д. П. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. – 2012. – №. 2. – С. 75-82.

62. Варналій З. Проблеми і шляхи забезпечення економічної безпеки України. Економіка і управління. 2001. No 1. С. 18–29. ^[L]_{SEP}

63. Васечко Л.І. Огляд понятійного апарату фінансово-економічної безпеки підприємства//Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. - №9(136). – С.115-118.

64. Василенко Н.К. Облік і аналіз фінансових інструментів хеджування грошових потоків підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 „Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / Н. К. Василенко. – К., 2012. – 21 с.

65. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підруч. для студ. екон. спец. вищ. закла- дів освіти. / О. Д. Василик — 4-те вид., доп. — К. : НІОС, 2003.
66. Васина А. А. Дойти до точки ... безубыточности / А.А.Васина // The Chief. – № 2. – 2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: – <http://www.ippnou.ru/article.php?idarticle=000568>.
67. Васькова Ю. І. Фінансова безпека підприємства – провідна складова економічної безпеки та засіб попередження кризи підприємств / Ю. І. Васькова // Наука й економіка. - 2014. - Вип. 1. - С. 230-234.
68. Вахненко Т. П. Теоретичні засади валютного курсоутворення: концепції та моделі. [Електронний ресурс] / Т. П. Вахненко // Економіка і прогнозування, 2: 21-30. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: http://eip.org.ua/docs/EP_04_2_21_uk.pdf.
69. Вербіцька І. І. Управління економічними ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / І. І. Вербіцька ; Терноп. нац. екон. ун-т. — Т., 2011. — 20 с.
70. Віленчук О.М. Концептуальні підходи до ідентифікації, оцінювання та управління ризиками в аграрній сфері / О.М. Віленчук // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2013. – № 1–2(2). – С. 137–147
71. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємництві: Монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
72. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємництві: Монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
73. Власова Н.О. Деякі аспекти управління фінансовими результатами підприємств роздрібної торгівлі / Н.О. Власова, І.Ю. Мелушова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та

послуг: зб. наук. праць. - Х. : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2007 .
- С.153-157.

74. Ворончак І. Соціальна відповідальність бізнесу як соціально-економічний феномен / І. Ворончак // Відповідальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 90–103.

75. Гаврилюк Т.Ю. Дослідження загроз фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні / Т.Ю. Гаврилюк // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (24-25 жовтня 2013 р.). – 2013. – С. 374 – 378.

76. Гайдаєнко О., Коваленко Л. Застосування кореляційно–регресійного аналізу для прогнозування результатів діяльності підприємства. Облік. Економіка. Менеджмент: наукові нотатки Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 1 (13) частина 1. 2017. С. 16-23

77. Галенко О.М. Фінансовий аналіз діяльності підприємств з метою упередження банкрутства: теорія і методологія: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / О.М. Галенко ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. – К., 2009. – 34 с.

78. Ганущак Т.В. Фінансова безпека бізнесу. –К.: Департамент поліграфії Університету «КРОК», 2016. – 266.

79. Герчикова И. Н. Менеджмент: Учебник / И. Н. Герчикова – [4-е изд.]. – М.: Юнити-Дана, 2010. – 371 с.

80. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спеціальність: 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)"; 21.04.02 "Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності" / Л.В. Гнилицька. – Київ. – 2013. – 40 с.

81. Гоголь Т. А. Обліково-аналітичне забезпечення в управлінні діяльністю підприємств малого бізнесу України.- автореф. дис. ... на здобуття наук. д-ра екон. наук: 08.00.09 / Т.А. Гоголь, Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Київ, 2015.- 320 с.

82. Гожий О. Підхід до оцінювання ризиків у задачах планування / О. Гожий, І. Кобилінський, Д. Лугінець [Електронний ресурс]// Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Комп'ютерні науки та інформаційні технології. - 2014. - № 800. - С. 98-105. - Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPKNIT_2014_800_17

83. Головенко А. Підвищення ефективності діяльності підприємства як результат ефективного управління / А. Головенко [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://conference.spkneu.org/2012/12/golovenko-o/>

84. Головкова Л. С. Сукупний економічний потенціал корпорації: формування та розвиток: монографія / Л.С. Головкова. - Запоріжжя : КПУ, 2009. - 340 с.

85. Гончаров В. И. Менеджмент : учеб. пособие / В. И. Гончаров. – Мн. : Мисанта, 2003. – 624 с

86. Гордєєва Т. А. Теоретичні підходи до визначення поняття «маржинальний прибуток» / Т. А. Гордєєва // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси . – 2012. – Вип. 9(1). – С. 250–255.

87. Гордополов В.Ю., Норд Г.Л. Методичне забезпечення аналізу валютних ризиків в частині застосування методів управління валютними ризиками // Економічний простір. 2019. №144. С. 5-32. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща)) (загальний обсяг 1,50 д. а., особисто автору належить 0,75 д. а.: обґрунтовано напрями аналітичної оцінки валютної ефективності та ефективності методів управління

валютними ризиками в контексті інформаційного забезпечення фінансової безпеки великих промислових підприємств).

88. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: Авто- реф. дис. .. канд. екон. наук: 08.06.01. – К.: Ін-т економіки і прогнозування НАН України, 2006. – 19 с.

89. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: [навч. посіб.] / Б.Є. Грабовецький. – К.: Центр учбової літератури, 2009. –256 с.

90. Градобоев Е.В. Особенности оценки эффективности деятельности промышленных предприятий: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. Наук : спец. 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством”/ Е.В.Градобоев. – Иркутск, 2009. – 24 с.

91. Гринчук В. Г. Підвищення ефективності функціонування підприємств на принципах сучасного менеджменту / В. Г. Гринчук // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – 9 с.

92. Гринько П. О. Формування системи показників діагностики ефективності експортно-імпортової діяльності підприємства [Електронний ресурс] / П. О. Гринько // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 20, частина 1. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_1_2018ua/29.pdf.

93. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. К., 2001. 122 с. ^[L]_{SEP}

94. Гукова А.В. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности / А.В. Гукова, И. Д. Аникина // Образование и общество. - 2006. - №3. - С. 98-102.

95. Гушко С.В. Методологічний та організаційний аспекти обліку, аналізу та аудиту в управлінні підприємств гірничо-металургійного комплексу: автореф. дис.. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук:

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / С.В. Гушко. – Київ. – 2011. – 44 с.

96. Давискіба К. В. Економічний потенціал регіону та його ефективне використання в умовах ринкової трансформації: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 / К.В. Давискіба. - Х., 2005. - 20 с.

97. Двоглазов С. И., Ильичева Е. В. Необходимость и принципы формирования валютной политики предприятия в ходе ведения внешнеэкономической деятельности //Международный научно-исследовательский журнал. – 2012. – №. 6-1. – С. 91-92.

98. Двоглазов С. И., Ильичева Е. В. Управление валютными рисками с применением финансовых и нефинансовых методов на примере предприятия горно-металлургического холдинга //Вестник БУКЭП. – 2011. – №. 3. – С. 226-235

99. Диба В. М. Облік та аналіз необоротних активів: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спеціальність: 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)", В.М. Диба. - К. КНЕУ, 2017.

100. Дмитренко Е.С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2009. 592 с. [1]

101. Документы по годам [Электронный ресурс] // Scopus – Режим доступа до ресурсу: <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plf-f&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>.

102. Документы по отрасли знаний [Электронный ресурс] // Scopus – Режим

доступу до ресурсу: <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plf f&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>.

103. Документы по странам или территориям [Электронный ресурс] // Scopus –

Режим доступа до ресурсу: <https://www.scopus.com/term/analyzer.uri?sid=587b4465fdabf52a8e1a3cab4e210e35&origin=resultslist&src=s&s=currency+risk+analysis&sort=plf f&sdt=a&sot=a&sl=22&count=24805&analyzeResults=Analyze+results&txGid=4a8a4c2e2d12ea33690c5790a655a0a6>.

104. Долінський Л.Б. Фінансові обчислення та аналіз цінних паперів: навч. посіб.. – К.: Майстер-клас, 2005. – 192 с.

105. Донец Л.І. Економічна безпека підприємств/ Л.І.Донець, Н.В.Ваденко. – К.: Центр учб.літ., 2008. – 240с.

106. Дроздов О. А., Уварова Л. Ф. Анализ финансовых результатов деятельности предприятия туристкой индустрии: моногр. – СПб.: ЧОУ ВПО «БГИ», 2010. – 288 с.

107. Дыбаль С. В. Финансовый анализ: теория и практика: учеб. пособие / С. В. Дыбаль. – изд. 2-е, дополн. и перераб. – СПб., 2006. – 304 с.

108. Едророва В. Н. Система показателей мониторинга устойчивости региональной финансовой системы / В. Н. Едророва, А. А. Кавинов // Финансы и кредит. – 2005. – № 19. – С. 4–12.

109. Езерская О. Денежный поток – причина конфликта собственников и топ-менеджеров [Электронный ресурс] / Оксана Езерская // Бизнес Энтропия. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: <http://bizentropy.biz/articles/77-denezhnyj-potok-prichina-konflikta-sobstvennikov-i-top-menedzherov.html>.

110. Ефимов А.А. Финансовые методы хеджирования валютных рисков на промышленных предприятиях // Экономика и право. – 2010. – № 3. – С. 13–21

111. Ефимов А.А. Финансовые методы хеджирования валютных рисков на промышленных предприятиях / А.А. Ефимов // Вестник Удмуртского университета. – 2010. – Вып. 3. – С. 13-20

112. Євдокимов В.В. Економічний аналіз витрат великих промислових підприємств: організація та методика / В.В. Євдокимов, Д.О. Грицишен, Г.Л. Норд, К.О. Фокін. – Житомир: ЖДТУ, 2018. – 200 с. (заг. обсяг 12,8 д. а., особисто автору належить 2,5 д. а.: визначено місце витрат в формуванні показників фінансового стану підприємства).

113. Євдокимов В.В., Гордополов В.Ю., Норд Г.Л. Організаційні аспекти аналізу в процесі управління на етапі ідентифікації валютних ризиків // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2019. Вип. 2 (43). С. 35-48. (включено до: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США), DOAJ.) (загальний обсяг 1,37 д. а., особисто автору належить 0,46 д. а.: розроблено організаційно-методологічні положення економічного аналізу управління валютними ризиками промислових підприємств, що є основою формування інформаційного простору управління фінансовою безпекою в умовах зовнішньої нестабільності).

114. Євдокимов В.В., Гордополов В.Ю., Норд Г.Л. Теоретично-методичне значення аналізу валютних ризиків в системі управління діяльністю підприємства // Вісник ЖДТУ. 2019. №2(88). С. 106-120. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща), Scientific Indexin services (США)) (загальний обсяг 1,41 д. а., особисто автору належить 0,47 д. а.: обґрунтовано теоретичні положення та напрями

розвитку методологічні економічного аналізу управління валютними ризиками з позиції їх оцінки для визначення рівня фінансової безпеки).

115. Єлецьких С. Я., Петрищева К. Г. Фінансова безпека підприємства в управлінні грошовими коштами / С. Я. Єлецьких, К. Г. Петрищева // Економічний вісник Донбасу. - 2017. - № 3. - С. 101-106.

116. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К., 2001. 309 с.

117. Журавка О.С. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємств/ О.С.Журавка, Е.К.Бондаренко// Інноваційна економіка. – 2012. - №4(30). – С.234-236.

118. Журавка Ф.О., Журавка Ф.А. Формування валютної політики підприємства в умовах нестабільного фінансового середовища. [Електронний ресурс] – 2003. Режим доступу до ресурсу: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/Zhuravka_24.pdf

119. Загородній А. Г. Фінансово–економічний словник / Укл. А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007.– 1072 с.

120. Зазуляк Х., Миронов Ю. Фінансова стійкість підприємства та фактори, що впливають на неї // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kerivnyk.info/2014/04/zazulyak.html>

121. Зоріна О.А. Економічний аналіз діяльності акціонерних товариств в контексті сучасної теорії олігополії : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / О. А. Зоріна; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2013. – 37 с.

122. Зудилин А. П. Анализ хозяйственной деятельности предприятий развитых капитали- стических стран / А.П.Зудилин. – 2-е изд., перераб. – Екатеринбург : "Каменный пояс", 1992. – 224 с

123. Ивахник Д. Е. Анализ безубыточности в маркетинговой деятельности предприятия / Д. Е. Ивахник // Маркетинг в России и за

рубежом. – 2000. – № 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу:
<http://region.dn.ua/pages/business/746.html>

124. Использование маржинального анализа в принятии управленческих решений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: –
http://www.rusconsult.ru/cms-news.php?mode=view_news&id=1929

125. Кальченко О.М. Методичні підходи до оцінювання фінансової безпеки підприємства / О. М. Кальченко, Я. С. Андросенко // Проблеми і перспективи економіки та управління. - 2015. - № 2. - С. 244-250.

126. Камінський Я.Є. Управління валютними ризиками в нефінансовому секторі країн з ринковою економікою: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Я.Є. Камінський ; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. — К., 2000. — 19 с.

127. Кантаєва О.В. Бухгалтерський облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія : авто автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / О.В. Кантаєва: Житомир; ЖДТУ – 2011 – 39 с.

128. Караева, Ф. Е. Максимизация прибыли как один из факторов конкурентной борьбы хозяйствующего субъекта / Ф. Е. Караева, А. Х. Жантаева // Экономический анализ: теория и практика. – 2008. – № 22 (127). – 48 с.

129. Картузов Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств / Є. П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 9. - С. 115-124.

130. Картузов Є.П. Визначення фінансової безпеки підприємств: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти// Актуальні проблеми економіки. – 2012. – 8(134). – С.172-181.

131. Кащена Н. Б. Методика економічного аналізу: сутність та елементи [Електронний ресурс] / Н. Б. Кащена, О. В. Цуканова, Н. М.

Гаркуша // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2014_1_6.

132. Керимов В. Э. Анализ соотношения «затраты-объем-прибыль» / В. Э. Керимов, О. А. Роженецкий // Менеджмент в России и за рубежом. – № 4. – 2000. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: – <http://www.cfin.ru/press/management/2000-4/12.shtml>.

133. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи / О. А. Кириченко, І. В. Кудря // Інвестиції : практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 22–26

134. Кириченко О. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємств / О.Кириченко, Ю.Ким // Економіка та держава. – 2009. - №1. – С.15-18.

135. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика. – К. : «Знання», 2008. – 428 с.

136. Ковалев В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В. В. Ковалев. – М., 2006. – 374 с.

137. Ковалев В.В. Управление денежными потоками, прибылью и рентабельностью. / В. В. Ковалев. – М.: Проспект, ТК Велби, 2007. – 336 с.

138. Ковалев, В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры [Текст] / В. В. Ковалев. – М., 2006. – С. 372 – 374.

139. Ковальов А. І. Управління прибутковістю підприємства на основі виробничо- фінансового левериджу / А. І. Ковальов, В. О. Янковий // Південноукраїнський правничий часопис. – Одеса, ОДУВС, 2008. – № 4. – С. 249–253.

140. Ковальчук І.В. Економіка підприємства : навч. посіб. / І.В.Ковальчук. – К. : Знання, 2008. – 680 с.

141. Ковальчук Т.М. Оперативний економічний аналіз: теорія, методологія, організація: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.06.04 / Т.М. Ковальчук ; Ін-т аграр. економіки УААН. – К., 2004. – 40 с.

142. Козак Л.С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства / Л.С. Козак, І.В.Багровецька // Економіка і управління. – 2008. – №13. – С.97-101.

143. Козуб В. О. Формування системи моніторингу фінансових результатів підприємств торгівлі [Електронний ресурс] / В. О. Козуб // Бізнес Інформ № 2. - С. 163-168. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_2_34.

144. Колесніков О. О. Управління стратегічним потенціалом підприємства: дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Олександр Олександрович Колесніков. - Х., 2005. - 224 с.

145. Концепція економічної безпеки України / В.М. Геєць, Б.Є. Кваснюк та ін. К.: Логос, 1999. 56 с.

146. Корж Н.В. Методи управління фінансовими ризиками // ТРАЕКТОРИЯ НАУКИ / Н.В. Корж [Електронний ресурс] Международный электронный научный журнал. 2016. Т. 2, № 10. Режим доступу до ресурсу: <http://oaji.net/articles/2016/3992-1478384580.pdf>

147. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація : автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 / М.Д. Корінько ; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. - К., 2008. - 36 с.

148. Костирко Р.О. Контроль і аналіз в управлінні економічним потенціалом підприємств: методологія та організація : автореф. дис. ... на

здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / Р.О. Костирко . – Київ : Б.в., 2010 . – 36 с.

149. Костюченко В.М. Методологія й організація обліку і аналізу діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці: автореф. дис.. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / В.М. Костюченко. – Київ. – 2008. – 40 с.

150. Крейдич І. М., Вістяка Г. І. Теоретичні аспекти поняття економічної політики розвитку підприємства //Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Економіка. – 2012. – №. 12. – С. 12-17.

151. Крупка Я. Д.Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.06.04 / Я. Д. Крупка; Тернопільська академія народного господарства. – Т., 2002. – 32 с.

152. Круш П. В. Методичні підходи до оцінки ефективності управління зовнішньоекономічною діяльністю [Електронний ресурс] / П. В. Круш, Т. Ю. Хоменко // Актуальні проблеми економіки та управління №. 11.. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/22596/1/2017-11_4-08.pdf.

153. Круш П.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник/ П. В. Круш, В. І. Подвігіна, Б. М. Сердюк та ін.. - К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. - 777 с.

154. Крючко Л. С. Теоретичні засади фінансової безпеки підприємства / Л. С. Крючко // Інвестиції: практика та досвід. - 2013. - № 15. - С. 49-52.

155. Ксендзук В. В. Бухгалтерський облік та аналіз операцій хеджування валютних ризиків: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік,

аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Житомир, 2015. – 367 с.

156. Ксендзук В.В. Методи управління валютними ризиками в зовнішній торгівлі / В.В Ксендзук [Електронний ресурс]// Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2016. - № 1. - С. 142-151. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2016_1_20

157. Кудрицька Ж.В. Система управління фінансовою безпекою підприємства. [Електронний ресурс] / Ж.В.Кудрицька // Ефективна економіка. – 2012. №1. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

158. Куньч З. Універсальний словник української мови. – Т.: Навчальна книга –Богдан. – 2005. – 848с.

159. Курятник П. Анализ чувствительности взаимосвязи «затраты – объем – прибыль» / П. Курятник // Справочник економіста. – 2010. – № 9. – С. 23– 31.

160. Куцик В.І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення /Куцик В.І., Бартиш А.І. //Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип.21.4. – С.250-255.

161. Лаврова Ю. В. Фінансова безпека підприємства: класифікація загроз / Ю. Лаврова [Електронний ресурс]: Економічний аналіз. – 2011. – No 9, Ч 2. – С. 274-277. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_9_2/pdf/lavrova.PDF.

162. Лаговська О. А.Розвиток бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / О.А. Лаговська; МОНМС України, Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2012. – 40 с.

163. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз: теорія, методологія, практика : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук.: 08.06.04 / І.Д. Лазаришина; Тернопільський держ. економічний ун-т. – Т., 2006. – 434 с.

164. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління: дис... д-ра екон. наук: 08.07.01 / Євген Васильович Лапін. - Х., 2006. - 432 с.

165. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання / Л.А. Лахтіонова; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2007. – 387 с.

166. Лебеда Т. Анализ безубыточности и маржинальной прибыли в процессе планирования производства / Т. Лебеда // Теория и практика управления. – 2003. – № 4. – С. 13–17.

167. Левицька С.О. Облік і аудит операцій в іноземній валюті: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / С.О. Левицька ; Терноп. акад. народ. госп-ва. — Т., 2000. — 16 с.

168. Левицька С.О. Облік, контроль та аналіз діяльності невідприємницьких організацій: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спеціальність 08.06.04 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / С.О. Левицька. – Київ. – 2005. – 36 с.

169. Лепьохін О.В. Економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва: дис...канд. екон. наук: 08.07.01 / О.В. Лепьохін. - К., 2002. - 198 с.

170. Леснік Т. М. Вплив макроекономічних показників на курс національної валюти: регресійний аналіз [Електронний ресурс] / Т. М. Леснік // НАУКОВИЙ ВІСНИК, 177. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.msu.edu.ua/visn/?p=2871&lang=uk>.

171. Лиса О. В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах / Олена Володимирівна Лиса // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет;

редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 26. – № 1. – С. 58-64.

172. Лукашов А.В. Международные корпоративные финансы и управление валютными рисками в нефинансовых корпорациях / А.В. Лукашов // Управление корпоративными финансами. – №1 (7). – 2005. – С. 36-52.

173. Лысенко Н. Как управлять денежным потоком? Принципы использования концепции ТСМ в условиях ограниченных ресурсов// Финансовый директор, 2009. №3.

174. Мазуренко В. П. Статистика: навч.-метод. посіб. / В. П. Мазуренко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – 315 с.

175. Маліновська О.Я. Фінансові результати діяльності промислових підприємств львівщини // Науковий вісник НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.7, – С.183-187

176. Матвійчук Л.О. Концептуальні аспекти фінансової безпеки підприємства // економічний вісник Донбасу. – 2009. - №4 (18). – С.133 - 136.

177. Международный Стандарт ISO 31000 Риск-менеджмент [Електронний ресурс] // Принципы и руководства – Режим доступа до ресурсу: [http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009(r).pdf)

178. Международный Стандарт ISO 31000 Риск-менеджмент [Електронний ресурс] // Принципы и руководства – Режим доступа до ресурсу: [http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/lib/std/iso_31000-2009(r).pdf).

179. Мейер М. В. Оценка эффективности бизнеса / М. В. Мейер, В. Маршал; [пер. с англ. А. О. Корсунский]. – М. : ООО«Вершина», 2004. – 272 с.

180. Мельник С.І. Теоретичні основи фінансової безпеки підприємств// Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип.23.14. – С.276-281.

181. Мельниченко О.В. Організація і методологія аналізу і аудиту електронних грошей в банках: дис. докт. ек. наук: 08.00.09 / О.В. Мельниченко– Житомир, 2016. – 488 с

182. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, затверджені постановою Правління Національного банку України 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>

183. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства. / В.О. Мец. – К.: Вища шк., 2005. – 246 с.

184. Михайловська О. В. Операційний менеджмент: Навч.-методол. посіб. / О. В. Михайловська. – К. : Кондор., 2008. – 549 с.

185. Мних Є.В. Фінансовий аналіз: навч. Посібник. / Є.В. Мних, Н.С. Барабаш // К.: КНТЕУ, 2010. – 412 с.

186. Мороз Ю.Ю. Бухгалтерський облік та аналітичне забезпечення моніторингу економічного потенціалу підприємства : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / Ю.Ю. Мороз ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2012. – 39 с.

187. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. / За ред. д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. –

2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2007. – 704 с.

188. МСБО 7 “Звіт про рух грошових коштів” //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/929_019

189. МСФО - Основы подготовки составления и представления финансовой отчетности [Электронный ресурс] // ЗАО «ПрайсвотерхаусКуперс Аудит». – 2004. – Режим доступа до ресурсу: http://www.e-biblio.ru/book/bib/09_ekonomika/Vuh_uchet/MSFO/um_osfo.pdf.

190. Мулик Я.І. Сутність поняття «фінансова безпека підприємств»: систематизація наукових поглядів /Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2013. - №3(80). – С.195-206.

191. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К. : КВІЦ, 1999. – 464 с.

192. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. К.: КВІЦ. 1999. 462 с.

193. Надь Н.М. Застосування багатофакторного регресійного аналізу у моделюванні економічних процесів / Н.М. Надь [Електронний ресурс] – 2010 – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/9V1Kb2>

194. Нападівська Л. В. Базові принципи управлінського обліку / Л. В. Нападівська // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1(139). – С. 173–181.

195. Національний банк України (2015). Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року затверджена Постановою Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>.

196. Національний банк України (2018). Офіційний курс валют [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/currency/search/form/period>.

197. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств [текст] : підручник / О. О. Непочатенко, Н. Ю. Мельничук - К. : «Центр учбової літератури», 2013. - 504 с.

198. Новаківський І. І. Інформаційний потенціал системи управління підприємством: дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / І.І. Новаківський. - Л., 2002. - 219 с.

199. Новий тлумачний словник української мови (у 4 т.). Т.1. – К.: Видавництво “АКОНІТ”, 2001. – 910с.

200. Норд Г.Л. Аналіз показників ліквідності та рентабельності промислових підприємств. Вісник ХНАУ імені В.В. Докучаєва. 2019. №2. С. 339-352. (включено до: Index Copernicus (Польща); Academic Resoure Index; Академия Google (США), CiteFactor) (0,8 д. а.).

201. Норд Г.Л. Аналіз фінансових результатів в частині оцінки ефективності діяльності суб'єкта господарювання. Сучасні тенденції в економіці та управління: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9 червня 2018 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління . – Запоріжжя: ГО “СІЕУ”, 2018. 156 с. С. 129-134 (0,1 д. а.).

202. Норд Г.Л. Аналіз фінансової стійкості промислових підприємств. Економічний простір. 2019. №148. С. 135-148. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща)) (0,50 д. а.).

203. Норд Г.Л. Апробація механізму формування обліково-аналітичної системи управління фінансовими результатами. Агросвіт. 2018. №12. С. 34-41. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща), Scientific Indexin services (США)) (0,77 д. а.).

204. Норд Г.Л. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти. Щорічна науково-метод. конференція «Могилянські читання - 2014» (17-21 листопада 2014 р., м. Миколаїв). С. 213-217 (0,2 д. а.).

205. Норд Г.Л. Економічний аналіз результатів діяльності підприємства в залежності від інформаційних потреб стейкхолдерів.

Створення ефективної фінансової інфраструктури в умовах інноваційної економіки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 9 червня 2018 р.) У 2-х частинах. – Дніпро: НО “Перспектива”, 2017. Ч. 2. 124 с. С. 109-112 (0,1 д. а.).

206. Норд Г.Л. Загальні положення економічного аналізу в системі управління фінансово-економічною безпекою. Постконфліктна економіка: державно-управлінські аспекти та еколого-економічні проблеми: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 21-22 квітня 2017 року). Житомир: ЖДТУ, 2017. С. 125-127. (0,2 д. а.)

207. Норд Г.Л. Зарубіжний досвід забезпечення можливостей людського розвитку для інвалідів // Економіка та держава: міжнародний науково-практичний журнал. 2015. № 11. С. 65-70. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща), Scientific Indexin services (США)) (0,9 д. а.).

208. Норд Г.Л. Інформаційні потреби користувачів економічного аналізу фінансових результатів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №12. С. 63-67. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща), Scientific Indexin services (США)) (0,69 д. а.).

209. Норд Г.Л. Основні важелі розширеного відтворення кадрового потенціалу регіону та принципи моделювання розвитку навчального закладу нового типу. Глобалізація як джерело конкуренції, конфліктів та можливостей: Збірник матеріалів V Міжнародної конференції молодих вчених 30-31 травня 2003: у 2-х томах. Т. 1. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. С. 112-117. (0,1 д. а.).

210. Норд Г.Л. Особливості фінансування вищих навчальних закладів як одна з передумов формування освітнього кластеру / [Федулова Л.І., Норд Г.Л., Руденко Н.О. та ін.] // Формування технологічних кластерів як точок зростання економіки України : монографія / за ред. Федулової Л. І.

Чорноморський держ. ун-т імені Петра Могили. Миколаїв: Іліон, 2012. (заг. обсяг 18,4 д. а., особисто автору належить 2,3 д. а.: визначено особливості залучення промислових підприємств до освітнього кластеру як основи формування його кадрового потенціалу).

211. Норд Г.Л. Розвиток економічного аналізу. Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу: тези виступів міжнар. наук. конф. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2017. С. 463-465 (0,1 д. а.).

212. Норд Г.Л. Стан розвитку аналітичних досліджень в Україні // Ефективна економіка. 2016. № 2. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2016/45.pdf (включено до: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США); WorldCat) (1,02 д. а.).

213. Норд Г.Л. Становлення національної школи економічного аналізу // Ефективна економіка. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2015/99.pdf (включено до: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США); WorldCat) (1,32 д. а.).

214. Норд Г.Л. Традиційні форми фінансування та системи вищої освіти. Сучасні проблеми вищої освіти: Зб. доповідей до наук.-практ. конф. Миколаїв: МФ НаУКМА. - 1998. Провісники духовності в Україні: Довідник/ За ред. І.Ф. Кураса. К.:Вища школа, 2003. 783 с. (0,2 д. а.).

215. Норд Г.Л., Белікова В.В. Особливості класифікації виробничих запасів підприємств-виробників будівельних виробів з пластмаси та металу. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №10. С. 122-126. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща), Scientific Indexin services (США)). (заг. обсяг 0,8 д. а., особисто автору належить 0,4 д. а.: обґрунтовано особливості впливу класифікації виробничих запасів на формування інформаційного забезпечення економічного аналізу ліквідності підприємств).

216. Норд Г.Л., Клименко Л.П. Системи технологій: навч. посібник для вузів. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 600 с. (загальний обсяг 35,20 д. а., особисто автору належить 17,6 д. а.: обґрунтовано особливості застосування математичного інструментарію для оцінки діяльності підприємства).

217. Норд Г.Л., Комаренко І.С. Методичні засади оцінки конкурентоспроможності підприємств: класифікація факторів. Наукові праці: Науково-методичний журнал / Серія: Економіка. Правознавство. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Том 161. Вип. 149. С. 59-61 (загальний обсяг 0,5 д. а., особисто автору належить 0,25 д. а.: обґрунтовано особливості застосування методів оцінку конкурентоспроможності для формування аналітичного забезпечення управління фінансовою безпекою великих промислових підприємств).

218. Норд Г.Л., Кравченко Т.В. Концептуальні аспекти розробки моделі стратегічного управління оборотним капіталом як інструменту покращення інвестиційної привабливості підприємства. Наукові праці: науково-метод. журнал. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. Т. 99. Вип. 86. Економічні науки. С. 61-66.

219. Норд Г.Л., Куслій В.О. Визначення системи показників щодо формування фінансових результатів // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування. №2 (84). 2018. С. 21-27. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща), Scientific Indexin services (США)) (заг. обсяг 0,87 д. а., особисто автору належить 0,44 д. а.: обґрунтовано сукупність показників економічного аналізу фінансових результатів великих промислових підприємств як основи формування інформаційного простору управління фінансовою безпекою).

220. Норд Г.Л., Куслій В.О. Фінансові результати в системі економічного аналізу. Актуальні питання економічного розвитку держави та регіонів: теоретичні і практичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 16 червня 2018 року) / ГО “Львівська економічна фундація”. Львів: ЛЕФ, 2018. 144 с. С. 125-129 (0,13 д. а.).

221. Норд Г.Л., Лисичко А.М. Аналітичні дослідження в Україні. Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу: тези виступів Міжнар. наук. конф. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2017. С. 465-467 (0,1 д. а.).

222. Норд Г.Л., Руденко Н.О. Елементи бюджетування в державних ВНЗ в умовах фінансової автономії // Наукові праці: науково-метод. журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. Т. 275. Вип. 263. Економіка. С. 42-46. (загальний обсяг 0,4 д. а., особисто автору належить 0,2 д. а.: обґрунтовано особливості взаємодії бізнесу та державних закладів вищої освіти в контексті формування кадрового потенціалу промислових підприємств).

223. Норд Г.Л., Руденко Н.О. Нормативно-правове забезпечення обліку доходів спеціального фонду закладів освіти III-IV рівнів акредитації. Наукові праці: Науково-методичний журнал / Серія: Економіка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. Том 189. Вип. 177. С. 59-66

224. Норд Г.Л., Руденко Н.О. Особливості фінансування бюджетних установ на прикладі ВНЗ. Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. 2010. № 4 (54). С. 342-347. (включено до GoogleScholar (США), IndexCopernicus (Польща), DOAJ (Directory of Open Access Journals) (Швеція), Ulrich's Periodicals Directory; WorldCat; BASE; eLibrary.ru (РИНЦ)) (заг. обсяг 0,82 д. а., особисто автору належить 0,41 д. а.: розкрито напрями фінансування

закладів вищої освіти бізнесом з позиції формування кадрового потенціалу промислового підприємства та залучення висококваліфікованих кадрів).

225. Норд Г.Л., Фокін О.К. Взаємодія економічного аналізу та бухгалтерського обліку як основа зворотного зв'язку. Ефективна економіка. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7242> (включено до: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США); WorldCat) (загальний обсяг 1,20 д. а., особисто автору належить 0,6 д. а.: визначено напрями формування облікового забезпечення економічного аналізу в системі управління фінансовою безпекою великих промислових підприємств).

226. Норд Г.Л., Фокін О.К. Передумови удосконалення методичного забезпечення аналізу витрат виробництва. Ефективна економіка. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7241> (включено до: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США); WorldCat) (загальний обсяг 0,7 д. а., особисто автору належить 0,35 д. а.: обґрунтовано напрями управління витратами в контексті забезпечення формування фінансових результатів як пріоритетного об'єкту управління фінансовою безпекою).

227. Норд Г.Л., Цегельник Н.І. Облікове відображення розрахунків із покупцями та замовниками в умовах дропшипінгу. Ефективна економіка. 2018. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/56.pdf (включено до: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США); WorldCat) (загальний обсяг 1,34 д. а., особисто автору належить 0,67 д. а.: обґрунтовано напрями розкриття інформації про розрахунки з покупцями та замовниками (дебіторська заборгованість) в контексті формування інформаційного забезпечення аналітичних розрахунків щодо стану фінансової безпеки).

228. Норд Г.Л., Цегельник Н.І. Розвиток бухгалтерського обліку розрахунків із покупцями та замовниками: особливості ведення

господарської діяльності в інтернет-середовищі. Ефективна економіка. 2018. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2018/56.pdf (включено до: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (США); WorldCat) (загальний обсяг 1,24 д.а., особисто автору належить 0,62 д.а.: сформовано комплекс інформаційного забезпечення економічного аналізу в частинні оцінки платоспроможності як складової фінансової безпеки).

229. Норд Г.Л., Черненко К.П. Порівняльний аналіз функціонування багаторівневих систем пенсійного забезпечення в країнах ЄС та можливості їх запровадження в Україні. Наукові праці, Т. 126. Економіка. Вип. 113. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. С. 47-53. (загальний обсяг 0,69 д. а., особисто автору належить 0,35 д. а.: обґрунтовано напрями стимулювання персоналу підприємства через пенсійне страхування).

230. Норд Г.Л., Яненко І.Г. Роль інтелектуального капіталу в інноваційному процесі. Наукові праці: наук.-метод. журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. Т. 265. Вип. 253. Економіка. С. 28-32..

231. Норд Г.Л. Економічний аналіз в системі управління фінансовою безпекою промислових підприємств: монографія. Житомир: ЖДТУ. 2019. 300 с. (26,27 д. а.).

232. Облік, аналіз та аудит : навчальний посібник / М.С. Білик, А.Г. Загородній, Г.І. Кіндрацька та інші. – К.: Кондор, 2008. – 618 с.

233. Олійник О.В. Організація економічного аналізу: диференціація наукових підходів / О.В. Олійник [Електронний ресурс]// Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 2(17). 2010. С. 232-240. Режим доступу до ресурсу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/download/51907/48127>

234. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація: а автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09/ О.В. Олійник ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 36 с.

235. Олійник О.В., Ксендзук В.В. Хеджування валютних ризиків: облікове забезпечення в системі управління підприємством: монографія // Бухгалтерські наукові дослідження в ЖДТУ. – Т. 2: Моделювання системи інформаційного забезпечення управління в умовах невизначеності економіки / за заг. ред. [із передм.] С.Ф. Легенчука. – Житомир: ЖДТУ, 2015. – 430 с. – С. 313-346.

236. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: монографія / Олійник О.В. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 653 с.

237. Організація і методика економічного аналізу: Навчальний посібник / Автори і уклад. Г.І. Андрєєва, В.А. Андрєєва. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 353 с.

238. Орлов О. А. Маржинальная прибыль в экономических расчётах на промышленных предприятиях : монография / О. А. Орлов, Е. Г. Рясных. – К. : Издательский дом «Скарбы», 2003. – 132 с.

239. Осадча Т.С. Бухгалтерський облік та аналіз ренти: теорія і методологія: автореф. дис. / Осадча Т.С.; [наук. консультант С. В. Бардаш] ; М-во освіти і науки України, Житомир. держ. технол. ун-т. - Житомир : Рута, 2017. - 37 с

240. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/>.

241. Парасій-Вергуненко І.М. Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / І.М. Парасій-Вергуненко ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". – К., 2009. – 32 с.

242. Пархоменко В. М. Економічний аналіз якості продукції: компоненти методики / В. М. Пархоменко // Вісник ЖДТУ. Сер. Економічні науки. – 2009. – № 2 (48). – С. 96–104.

243. Пархоменко В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку, контролю та аналізу витрат на якість продукції : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / В.М. Пархоменко; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2011. – 36 с.

244. Паценко О.Ю. Конкурентоспроможність національної економіки і валютний курс: оцінка впливу, прогнозування динаміки: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / О.Ю. Паценко ; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. — К., 2001. — 19 с.

245. Петрашук М. М. Використання методів кореляційно-регресійного аналізу для моделювання рівня фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / М. М. Петрашук // Ефективна економіка, 6. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2139>.

246. Петренко Л. М. Оцінка та напрямки покращення ділової активності підприємства [Електронний ресурс] / Л. М. Петренко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2010. - Вип. 18(1). - С. 101-105. - Режим доступу до ресурсу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_18\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_18(1)_17)

247. Петрина О. Б. Теоретичні аспекти поняття "фінансова безпека підприємства" та його складових елементів / О. Б. Петрина // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. - 2010. - Т. 12, № 3(5). - С. 214-223.

248. Писаревський І. М. Управління ризиками [Електронний ресурс] / І. М. . Писаревський, О. Д. Стешенко // Навч. посібник. – Харків: ХНАМГ 124 с. – 2008. – Режим доступу до ресурсу:

http://eprints.kname.edu.ua/11051/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81risk_%D0%BF%D0%B5%D1%87._%D0%B2%D0%B0%D1%80.pdf.

249. Підхомний О. М. Типологія загроз фінансовій безпеці підприємницької діяльності / О. М. Підхомний, Н. О. Микитюк, І. П. Вознюк // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2007. – № 605. – С. 119-123.

250. Погоріла Г. В. Фінансова безпека підприємства: економічна суть та складові / Г. В. Погоріла // Студентський вісник НУВГП. – Рівне : НУВГП, 2017. – Вип. 1(7). – С. 113-116.

251. Погосова М. Ю. Діагностування фінансової безпеки промислового підприємства: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / М. Ю. Погосова. – К., 2010. – 285 с.

252. Покропивный С.Ф. Экономика промышленного производства / Покропивный С.Ф., Белорус О.Г., Федонин А.С. – Киев: Техника, 1997. – 351 с.

253. Полисюк, Г. Б. Анализ финансового результата деятельности ОАО «Партнер-проект» / Г. Б. Полисюк, И. Е. Коноваленко // Экономический анализ. – 2008. – № 21 (126). – С. 17–23.

254. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 “Фінансові інструменти”, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>

255. Положення про управління ризиками, пов’язаними з державним боргом, затверджене наказом Міністерств фінансів України від 16.06.2010 № 461 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=255474

256. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств / О. Е. Пономаренко. – Економіка розвитку. – 2010. – №1 (53) – С. 77–80.

257. Попова Г.Ю. Стратегія зниження ризиків інвестиційної діяльності: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.02.03 / Г.Ю. Попова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2006. — 40 с.

258. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. Підручник. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 227 с.

259. Постанова від 21 червня 1995 р. N 444 «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-%D0%BF>.

260. Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: теорія і практика: дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук.: 08.06.04 / Л.О. Примостка; Київський національний економічний ун-т. – К., 2002. – 481 с.

261. Примостка Л.О. Фінансові деривативи: аналітичні та облікові аспекти: монографія. – К.: КНЕУ, 2001. – 263 с

262. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 ^[L]_[SEP][Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665->

263. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 ^[L]_[SEP][Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>

264. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Мінфіну України від 07.02.2013 № 73 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0336-13>

265. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Мінфіну України, Фонду державного майна від 26.01.2001 № 49/121// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01/ed20130219/find?text=%D4%B3%ED%E0%ED%F1%EE%E2%E8%E9+%F1%F2%E0%ED+%EF%B3%E4%EF%F0%E8%BA%EC%F1%F2%E2%E0>

266. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження КМУ від 15.08. 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p>

267. Рада Національного банку України Основні засади грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу [Електронний ресурс] // Схвалено рішенням Ради Національного банку України від 12 вересня 2017. Київ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=55564681>.

268. Райковська І. Т. Методика економічного аналізу на промислових підприємствах / І. Т. Райковська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : Міжнар. зб. наук. праць. Сер. Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. – Вип. 3 (6). – Житомир : ЖДТУ, 2006. – С. 239–258.

269. Ревенчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н.Й.Ревенчук. – Л.: ЛБІ НБУ, 2004. – 195с.

270. Репа Л.В. Управління валютним ризиком: політекономічний аспект [Електронний ресурс]: автореферат дисертації на здобуття наукового

ступеня кандидата економічних наук: спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / Л.В. Репа. – Донецьк, 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://avtoreferat.net/content/view/11616/46/>.

271. Реслер М.В. Обліково–аналітичне забезпечення операційної компоненти фінансового менеджменту: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук:08.00.09 / М.В.Реслер; Тернопільський національний економічний університет. – 2015. – 40 с.

272. Рішення НКЦПФР \\"Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів\\" від 03.12.2013 № 2826 [Електронний ресурс] // Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. – 2013. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13>.

273. Роберт С. Хиггинс. Финансовый анализ. Инструменты для принятия бизнес- решений / Analysis for Financial Management. – М.: Вильямс, 2007. – 464 с.

274. Русак О. П. Ідентифікація ризиків в умовах забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств [Електронний ресурс] / О. П. . Русак, Т. М. Паламарчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 12, частина 2. С. 103-106 – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/23.pdf.

275. Русаненко І.С. Управління валютними ризиками підприємств-експортерів: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. / І.С. Русаненко [Електронний ресурс] Українська академія банківської справи Національного банку України, 2004. Режим доступу: http://uabs.sumdu.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2004/2004_05_ken.pdf

276. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности. / Г. В. Савицкая. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 285 с.

277. Савицька Г. В. Аналіз господарської діяльності підприємства: 5-е вид. / Г. В. Савицька. Мінськ: ТОВ «Нове знання», – 2001. – 688 с.

278. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: [навч. посіб.] / Савицька Г.В. - К.: Знання, 2007. - 668 с.

279. Савченко М. В. Управління економічним потенціалом промислових підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Марина Василівна Савченко. - Х., 2004. - 220 с.

280. Свірідова С. С. Оцінка факторів впливу на рентабельність підприємства / С. С. Свірідова, О. О. Пожар // Молодий вчений. - 2014. - № 11(14). - С. 93-96.

281. Седукова Ю. Д. Применение VAR-анализа для оценки валютных рисков [Електронний ресурс] / Ю. Д. Седукова – Режим доступу: http://bseu.by:8080/bitstream/edoc/16975/2/Sedunkova_Yu_D_S_193_194_ocr.pdf.

282. Семенов А.Ю. Сутність та значення фінансової безпеки держави // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Випуск 29, частина 2. С. 117-120.

283. Сілакова Г.В. Втрати фінансової безпеки підприємств // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21168/1/57.pdf>

284. Смирнов А.А. Государственная политика обеспечения экономической безопасности: монография. СПб.: СПб ГУЭФ, 2002. [L]
[SEP]

285. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; пер. с англ.; предисл. В.С. Афанасьева.– М.: Эксмо, 2007. – 77 с.

286. Солоха, Д. В. Позичювання інноваційного потенціалу Донецького регіону в економічній системі України / Д. В. Солоха // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – 2012. – Т. 13. Вип. 247. – С. 179–190.

287. Сорокіна О.М. Зміст дефініції «фінансова безпека»/ О.М.Сорокіна // Торгівля і ринок України – 2009. – Вип.28.Т.3. – с.270-274.

288. Сохацька О.М. Міжнародні ф'ючерсні ринки: теоретико-методологічні аспекти: монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 454 с.

289. Станіславик О.В. Теоретико-методичні основи оцінювання інноваційного потенціалу промислових підприємств (на прикладі машинобудування) : автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.04 / О.В. Станіславик. - О., 2008. - 18 с.

290. Старостіна А. О. Ризик – менеджмент: [навч.посіб.] / А. О. Старостіна. – К. : ЦУЛ, 2009. – 220 с.

291. Степанишин В. М. Побудова моделі кореляційного аналізу для дослідження багатофакторних процесів і явищ [Електронний ресурс] / В. М. . Степанишин, Л. О. Тисовський. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/15993/1/23-Stepanyshyn-133-138.pdf>.

292. Стрельнікова М. С. Значення аналізу зовнішньоекономічних операцій в прогнозуванні ефективності діяльності промислових підприємств [Електронний ресурс] / М. С. Стрельнікова // Научный вестник ДГМА. № 2 (10Е). – 2012. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/science_vesnik/%E2%84%962\(10%D0%95\)_2012/article/12SMSAIE.pdf](http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/science_vesnik/%E2%84%962(10%D0%95)_2012/article/12SMSAIE.pdf).

293. Сусіденко О.В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки підприємства: дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Сусіденко Олексій Валентинович / Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2015. – 220 с.

294. Сухоруков А.І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України : монографія. К.: НІПМБ, 2004. 117 с.^[LSEP]

295. Сухоруков А.І., Ладюк О.Д. Фінансова безпека держави: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.^[LSEP]

296. Тарасова Т.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком підприємств торгівлі: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Т.О. Тарасова; Харківський держ. ун-т харч. та торгівлі. – Харків, 2017. – 41с.

297. Точилова В.А. Бухгалтерский учет и хеджирование рисков по фьючерсным контрактам и опционным сделкам [Электронный ресурс]: автореферат диссертации на соискание ученой степени к.э.н.: спец.: 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика / В.А. Точилова. – Москва, 2001. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/bukhgalterskii-uchet-i-khedzhirovanie-riskov-po-fyuchersnym-kontraktam-i-optsiionnym-sdelkam>

298. Тридід О.М. Щодо визначення поняття “фінансова безпека підприємств” / Тридід О.М., Орехова К.В.// Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник №87. – 2009. – С. 240 – 244.

299. Українська О. О. Оцінка валютної позиції підприємства //Бізнес Інформ. – 2012. – №. 7. – С. 104-108.

300. Українська О. О. Фінансові ризики суб'єктів господарювання: оцінка і зниження їх негативного впливу: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. О. Українська ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2010. — 20 с.

301. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навч. посіб. / С.М. Фролов, О.В. Козьменко, А.О. Бойко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Фролова. Суми: УАБС НБУ, 2015. 332 с.

302. Фатюха Н. Г. Кореляційно-регресійний аналіз валютного курсу [Електронний ресурс] / Н. Г. Фатюха, Д. В. Циганок // Агросвіт, (22), 39-41 – Режим доступу до ресурсу: http://www.agrosvit.info/pdf/22_2017/8.pdf.

303. Федерация европейских ассоциаций риск-менеджеров. Русское общество управления рисками Стандарты управления рисками. Режим доступа до ресурсу: <https://www.dvbi.ru/risk-management/library/Token/ViewInfo/ItemId/6/%D0%A1%D1%82%D0%B0%>

D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82-
 %D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%B
 D%D0%B8%D1%8F-
 %D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8-
 FERMA-eng-rus

304. Федерация европейских ассоциаций риск-менеджеров. Русское общество управления рисками Стандарты управления рисками [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.dvbi.ru/risk-management/library/Token/ViewInfo/ItemId/6/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82-%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8-FERMA-eng-rus>.

305. Федорець Л. М. Методичний підхід до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності АПК регіону [Електронний ресурс] / Л. М. Федорець // Агросвіт. № 21. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2011/5.pdf.

306. Філімонюк Є. В. Теоретичні основи моделювання системи фінансово-економічної безпеки підприємства / Є. В. Філімонюк, І. О. Тарасенко // International scientific journal. - 2015. - № 8. - С. 162-165.

307. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова, [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін]. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.

308. Фінансовий стан підприємства // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Фінансовий_стан_підприємства

309. Храпкина В. Анализ подходов и методов определения финансовой безопасности предприятия / В. Храпкина // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8, ч. 2. – С. 359-364.

310. Чанхі О. С. Використання методів кореляційно-регресійного аналізу для визначення та оцінки основних чинників впливу на кон'юнктуру ринку молока та молочних продуктів [Електронний ресурс] / О. С. Чанхі // Научные труды SWorld 18.1. С. 76-82. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.sworld.com.ua/konfer38/497.pdf>.

311. Черниш О.В. Фінансова безпека підприємств в умовах кризового середовища/ Черниш О.В., Тарасенко І.О.//Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. - №3. – Т.2. – С.117-119.

312. Чібісова І.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / І.В. Чібісова, Є.М. Івашина // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Chibis.pdf

313. Чумаченко Н. Г. Учет и анализ в промышленном производстве США / Н. Г. Чумаченко. – М. : Финансы, 1971. – 237 с.

314. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций: монографія. – М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К°”, 2003. – 544 с

315. Швиданенко Г.О. Бізнес-діагностика підприємства: Навч. посіб. / Швиданенко Г.О., Дмитренко А.І., Олексюк О.І. – К.: КНЕУ, 2008. – 344 с.

316. Шегда А. В. Економіка підприємства: Навч. посібник / А. В. Шегда, – К.: Знання, 2006. – 614 с.

317. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу. / А.Д. Шеремет, Р.С.Сайфулин, Е.В. Ненашев. – М.: ИНФРА - М, 2005. – 301 с.

318. Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків [Електронний ресурс]: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: спеціальність 12.00.07 –

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О.Ю. Шереметьєва. – Київ, 2007. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/244428.html>

319. Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.Ю. Шереметьєва ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. — К., 2007. — 21 с.

320. Шохнех А. В. Концепция комплексного экономического анализа в малом бизнесе / А. В. Шохнех // Аудит и финансовый анализ. – 2008. – № 1. – С. 122–128.

321. Штангрет А. М. Антикризове управління фінансовою безпекою підприємства: теоретичні аспекти / А. М. Штангрет, М. М. Караїм // Економічний вісник університету. - 2013. - Вип. 20(1). - С. 178-182.

322. Шуліко А. О. Методика оцінки необхідності здійснення операцій хеджування товарними деривативами / А. О. Шуліко // Економічний дисбаланс країни: проблеми та шляхи вирішення : XI Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : Львівська економічна фундація, 2012. – С. 110–113

323. Шуліко А.О. Облік та аналіз операцій хеджування товарними деривативами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 / А.О. Шуліко; ДВНЗ “Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника”. – Івано-Франківськ, 2013. – 20 с.

324. Щиборщ К. Теоретическая модель CVP-анализа / К. Щиборщ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: – <http://hghltd.yandex.net/yandbtm?url>

325. Экономика предприятия / под ред. Л.Г.Мельника. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 638с.

326. Янковий В. О. Антикризове управління підприємством на основі аналізу беззбитковості / В. О. Янковий, В. В. Куперман // Вісник

соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОДЕУ, 2009. – № 36. – С. 222–228.

327. Яременко О. Ф. Класифікація чинників фінансової безпеки промислових підприємств / О. Ф. Яременко // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2011. - Вип. 16. - С. 242-247.

Додаток А

**Вихідні положення дисертацій на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09. –
бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної
діяльності) з проблем бухгалтерського обліку та економічного
аналізу**

Автор та тема	Мета	Предмет / Об'єкт	Новизна в частині економічного аналізу
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
<i>Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління суб'єктами господарювання</i>			
1. Гоголь Т.А. «Обліково-аналітичне забезпечення в управлінні діяльністю підприємств малого бізнесу України»	комплексне розв'язання проблем обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємств малого бізнесу шляхом розробки теоретичних, методологічних, організаційних і практичних рекомендацій та пропозицій до побудови обліково-аналітичної системи управління в цілому та розвитку бухгалтерського обліку і аналізу господарської діяльності зокрема, що спрямовано на забезпечення інформаційних потреб користувачів	Об'єктом дослідження є система обліково-аналітичного забезпечення управлінської діяльності в секторі малого бізнесу. Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних, організаційних та практичних положень обліково-аналітичного забезпечення в управлінні діяльністю підприємств малого бізнесу України.	- удосконалено порядок оцінювання економічного потенціалу малого підприємства на основі сформованого складу кількісних та якісних показників, що характеризують рівень фінансових можливостей, кредитоспроможності, ризику та ймовірності банкрутства. Використання запропонованої системи показників забезпечує проведення експрес- і комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності та сприяє удосконаленню процесу аналітичного забезпечення управління підприємств малого бізнесу; - удосконалено методичні підходи до оцінки ймовірності банкрутства, що базуються на виборі методу оцінки залежно від параметризації малих підприємств: 1) на основі побудови багатофакторної дискримінантної моделі з використанням сформованого комплексу фінансових показників та

Продовження додатку А

1	2	3	4
			їх вагових коефіцієнтів у рамках облікового забезпечення діяльності малих підприємств; 2) на основі скорингового аналізу та побудови інтегрального показника з використанням запропонованих рейтингових критеріїв та прийомів експертного оцінювання. Використання таких методик доповнює результати комплексного аналізу економічного потенціалу та дає можливість його використання на малих та мікропідприємствах в рамках експрес-аналізу
2. Грицишен Д.О. «Обліково-аналітичне забезпечення управління економіко-екологічною безпекою підприємств»	обґрунтуванні теоретико-методологічних положень бухгалтерського обліку та економічного аналізу в системі формування транспарентного інформаційного простору управління економіко-екологічною безпекою підприємств в контексті сталого розвитку	Об'єктом дослідження є системи бухгалтерського обліку та економічного аналізу в управлінні економіко-екологічною безпекою підприємств в забезпеченні сталого розвитку. Предметом дослідження є теоретичні та методологічні положення бухгалтерського обліку та економічного аналізу в управлінні економіко-екологічною безпекою підприємств як основи їх сталого розвитку.	– удосконалено теоретико-методологічні положення еколого-економічного аналізу як складову обліково-аналітичного забезпечення системи управління економіко-екологічною безпекою підприємства через обґрунтування його ознак, механізму формування завдань, ідентифікацію об'єктів, систематизацію принципів та формалізацію видів, що дозволяє структурувати аналітичне забезпечення управління ризиками екологічного характеру, які мають економічні наслідки; – удосконалено аналітичне забезпечення системи управління економіко-екологічною безпекою підприємств через розробку аналітичних процедур щодо оцінки ефективності управління пріоритетними

Продовження додатку А

1	2	3	4
			<p>об'єктами. В частині операцій поводження з відходами запропоновано:</p> <p>1) модель еколого-економічного аналізу процесу виробництва на предмет утворення та повторного використання відходів, яка передбачає розрахунок відходовитратності, відходоємності, відходозаміщення, результативності відходозаміщення;</p> <p>2) механізм оцінки ефективності системи поводження з відходами через показники рентабельності: загальної рентабельності, рентабельності переробки, використання та реалізації.</p> <p>Для аналітичної оцінки діяльності підприємства в умовах НС запропоновано показники: ефективності заходів превентивного характеру та заходів з ліквідації наслідків НС; втрати прибутку як результат втрати робочого часу та/або пошкодження/знищення активів.</p> <p>Сформоване аналітичне забезпечення дозволило розробити комплекс заходів щодо підвищення рівня економіко-екологічної безпеки, а також виявити відповідні резерви;</p>
3. Бочуля Т.В. «Інновативний розвиток обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством»	Розроблення теоретико-методологічних та організаційних засад і практичних положень інновативного розвитку	Об'єктом дослідження є теорія і методологія інноваційного розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством.	- удосконалено технології формування та оновлення бази даних обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством через використання концепції великих даних, що полягає в поглибленні аналітичної роботи із регульованими

Продовження додатку А

1	2	3	4
	<p>обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством як підґрунтя інформаційного наповнення контролю і прийняття рішень в умовах комунікаційного феномена й становлення парадигми інформаційного розвитку національної економіки</p>	<p>Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних, практичних положень інноватизації розвитку обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством в умовах становлення інформаційної економіки.</p>	<p>інноваційними системами, які координуються на підставі попередньо розроблених механізмів обробки, передачі та зберігання даних, що дозволило розширити джерела цінної дослідницької інформації, імплементація якої в аналітичний процес сприяє підвищенню ефективності формулювання висновків для прийняття рішень щодо діяльності підприємства.</p> <p>- набуло подальшого розвитку методичний підхід до розрахунку рівня ризиків в обліково-аналітичному забезпеченні управління із виокремленням їх різноманітних видів, запропонованих параметрів та наслідків прояву в інформаційній системі підприємства, що дозволяють вчасно виявити причини виникнення ризиків та попередити їх негативний прояв, що реалізується в розробленні нешаблонної політики, сприяючи ефективності обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством</p>
<p>4. Лаговська О.А. «Розвиток бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія, методологія, організація»</p>	<p>обґрунтуванні теоретичних, методологічних та організаційних положень обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління діяльністю підприємств задля максимізації</p>	<p>Об'єктом дослідження є процес облікового та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління підприємством. Предметом дослідження є теоретико-методологічні та організаційно-практичні положення</p>	<p>- удосконалено систему обліково-аналітичного забезпечення оцінки вартості підприємства на базі модифікованого диференційованого підходу до застосування показника економічної доданої вартості як основи досягнення інвестиційної привабливості суб'єктом господарювання з позиції різних груп заінтересованих осіб через підвищення надійності аналітичних процедур</p>

Продовження додатку А

1	2	3	4
	фінансової потужності та значимості вітчизняних суб'єктів господарювання у світовому економічному просторі	обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтовано-го управління підприємством.	
5. Гнилицька Л.В. «Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства»-	присвячена комплексному розв'язанню проблем розвитку бухгалтерського обліку та аналізу господарської діяльності шляхом розробки теоретичних і практичних рекомендацій, що ґрунтуються на засадах соціально-орієнтованої економіки і спрямовані на забезпечення інформаційних потреб функціонування системи економічної безпеки підприємства	Об'єктом дослідження є процеси забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства на основі використання технологій обліку та аналізу. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та прикладних засад формування обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства як інформаційного підґрунтя прийняття рішень щодо його безпечного та стійкого функціонування	- вперше розроблено методичні положення оцінювання економічної надійності контрагентів, які, ґрунтуючись на концептуальних підходах до діагностики фінансового стану підприємства у поєднанні з прийомами експертного оцінювання та методами спеціального забезпечення безпеки, дозволяють здійснювати багаторівневий системний моніторинг економічних взаємовідносин з контрагентами; - удосконалено теоретико-організаційні положення фінансової діагностики в межах обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки, шляхом розширення її прийомів з метою уточнення як об'єктів дослідження (оскільки фінансова діагностика в системі економічної безпеки виходить за межі власного підприємства і перетворюється на механізм зовнішніх досліджень), так і суб'єктів фінансової діагностики (оскільки в системі економічної безпеки цей напрям досліджень здійснює аналітик з питань фінансово-економічної безпеки);

Продовження додатку А

1	2	3	4
6. Тарасова Т.О. «Обліково-аналітичне забезпечення сталим розвитком підприємств торгівлі»	Виявлення проблемних аспектів формування обліково-аналітичного забезпечення управління сталим розвитком підприємств торгівлі та наукове обґрунтування теоретико-методологічних положень для їх вирішення в умовах нестабільності бізнесу		
7. Реслер М.В. «Обліково – аналітичне забезпечення операційної компоненти фінансового менеджменту»	обґрунтування теоретичних та методичних засад обліково-аналітичного забезпечення операційної компоненти фінансового менеджменту з метою досягнення фінансової стійкості підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств чорної металургії на основі практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію інформації обліку і аналізу		

Продовження додатку А

1	2	3	4
<i>Проблеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу господарської діяльності або окремих об'єктів управління</i>			
8. Пархоменко В.М. «Концепція розвитку бухгалтерського обліку, контролю і аналізу витрат на якість продукції»	науково обґрунтовано підхід до облікового відображення та контрольної - аналітичного забезпечення витрат на якість продукції (забезпечення, поліпшення, підтримка), що реалізується на основі інтеграції системи бухгалтерського обліку та системи управління якістю продукції	Об'єктом дослідження є конвергенційні зв'язки підсистем бухгалтерського обліку, контролю та аналізу з системою управління якістю продукції в частині витрат на якість. Предметом дослідження є теоретико-методологічні та організаційно-практичні засади бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та економічного аналізу витрат на якість продукції.	- набуло подальшого розвитку комплексний організаційно-методичний підхід до економічного аналізу витрат на якість продукції, реалізація якого здійснюється в розрізі таких напрямів: встановлення основних завдань та визначення фінансових і нефінансових показників якості продукції, отримання достовірних результатів щодо стану якості, врахування яких забезпечить ефективну організацію аналітичних досліджень та визначення впливу показників на результати діяльності підприємства з метою забезпечення його керівництва достовірною інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень
О.В. Кантасва «Бухгалтерський облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія»	розробка теоретичних, методологічних і організаційних положень системи обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності підприємств	Об'єктом дослідження є відображення в системі бухгалтерського обліку процесів інноваційної діяльності та її аналітичне забезпечення на підприємствах України. Предмет дослідження – теоретико-методологічні та організаційні проблеми розвитку бухгалтерського обліку та аналізу інноваційної діяльності підприємств.	- удосконалено теоретико-організаційне забезпечення економічного аналізу інноваційної діяльності в частині мети та завдань аналізу, методів визначення ризику в передпроектних оцінках інновацій, що забезпечує можливість оцінки результатів інноваційної діяльності; – набуло подальшого розвитку методологія економічного аналізу через розвиток його методів для оцінки можливостей інноваційного розвитку підприємства на етапі

Продовження додатку А

1	2	3	4
			аналізу варіантів інноваційних проєктів, що дозволяє підвищити ефективність прийнятих рішень щодо реалізації інноваційного проєкту; – набуло подальшого розвитку модель економічного аналізу ефективності інноваційної діяльності, яка з урахуванням впливу організаційних і технологічних факторів діяльності створює можливості для формування аналітичної інформації про витрати, доходи та фінансові результати від інноваційної діяльності для забезпечення здійснення ефективного управління
С.О. Левицька «Облік, контроль та аналіз діяльності непадприємницьких організацій»	розробка теоретичних і практичних положень із обліку, контролю та аналізу щодо ефективного використання неприбутковими організаціями отриманих цільових та бюджетних коштів	Об'єктом дослідження є процес обліку, контролю та аналізу діяльності неприбуткових організацій. Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади реформування системи обліку, контролю та аналізу діяльності бюджетних і небюджетних неприбуткових організацій.	- опрацьовано методіку аналізу ефективного використання одержаного фінансування неприбутковими організаціями. Аналітичні прийоми поширено на програмно-цільовий метод планування бюджетів, що забезпечує оптимізацію способів фінансування і загалом відповідає міжнародній практиці аналізу діяльності неприбуткових організацій
Мельниченко О.В. «Організація і методологія аналізу і аудиту електронних грошей в банках»	розробка теоретичних, методологічних засад та організаційних і практичних положень аналізу й аудиту електронних грошей в банках	Об'єктом дослідження є обіг електронних грошей в банках. Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та організаційно-практичні підходи.	- вперше методичне забезпечення аналізу банківської діяльності за операціями з електронними грошима з використанням запропонованих концептуальних засад, що дозволяє проводити оцінку ефективності реалізації в банках бізнес-проєкту з емісії й поширення цього

Продовження додатку А

1	2	3	4
		до аудиту й аналізу електронних грошей в банках	<p>платіжного засобу та роботи з ним за такими важливими напрямками:</p> <p>платоспроможність та ліквідність, ефективність емісії електронних грошей, ділова активність банку та соціальна відповідальність. За переліченими напрямками й виокремлено відповідні групи показників для визначення ефективності роботи банку з цим платіжним засобом. У процесі розрахунку інтегрального показника оцінки діяльності банку з електронними грошима підвищується результативність комплексного аналізу діяльності досліджуваного банку з електронними грошима, що уможливорює зіставлення параметрів різних банків за сукупністю показників для дослідження ринку електронних грошей, його розвиненості</p> <p>- удосконалено – порядок проведення економічного аналізу з використанням методів теорії масового обслуговування, методу аналізу ієрархій для визначення ефективності впровадження розрахунків електронними грошима в системах масового обслуговування клієнтів (касах банків, супермаркетах тощо), що розширює методологічний інструментарій економічного аналізу, в основі якого – глибоке математичне осмислення економічних процесів, пов'язаних з обігом електронних грошей</p>

Продовження додатку А

1	2	3	4
Осадча Т.С. «Бухгалтерський облік та аналіз ренти: теорія і методологія»	розробка теоретичних, методологічних і практичних положень бухгалтерського обліку та аналізу ренти відповідно до вимог інформаційного забезпечення управління доходами суб'єктів господарювання та макроекономічного регулювання з урахуванням положень концепції сталого розвитку	Об'єктом дослідження є системи бухгалтерського обліку та аналізу ренти як інформаційна основа управління суб'єктом господарювання. Предметом дослідження є теоретико-методологічні та організаційно-практичні положення бухгалтерського обліку та аналізу ренти	- вперше одержано механізм трансформації методології економічного аналізу в контексті формування інформаційно-аналітичного супроводу управління рентами відносинами внаслідок чого розширено спектр аналітичних показників в частині рентабельності й ефективності ренти, визначення синергетичного ефекту від взаємодії факторів впливу на них, що покладено в основу розробки методик аналізу ренти, які дозволяють характеризувати абсолютну ефективність господарювання підприємства й стають найважливішими для оцінки його операційної та фінансової діяльності; - удосконалено методичні положення аналізу впливу факторів на рентабельність ренти підприємства (рентабельність ренти від кожного з ренти утворюючих ресурсів – земельних, водних, лісових ресурсів, надр і територій видобування корисних копалин, інновацій та цінних паперів), факторами впливу на який є чистий прибуток, нормальні витрати, чистий дохід, нормальний прибуток за видами рентиутворюючих ресурсів. Застосувавши прийом розширення факторних систем до показника рентабельність ренти, встановлено перелік факторів впливу на нього та черговість їх зміни у факторній моделі: 1) рентабельність продажів; 2) ресурсомісткість ренти; 3) ефективність використання активів. Застосування

Продовження додатку А

1	2	3	4
			<p>запропонованих показників і методик визначення впливу факторів на рентабельність ренти дозволить впливати на розмір і структуру ренти при її формуванні;</p> <p>- удосконалено аналітичне забезпечення оцінки ефективності отриманих доходів через запропонований коефіцієнт ефективності ренти та індекси залежності коефіцієнта ефективності ренти від факторних показників. Застосування прийому розширення факторних систем до коефіцієнта ефективності ренти дозволило розрахувати вплив на нього коефіцієнта окупності витрат, ресурсомісткості чистого доходу та ренти віддачі активів, від яких він прямо залежить. Застосування розробленої послідовності розрахунків дозволяє управляти ефективністю ренти в поточній діяльності підприємства та при плануванні його стратегічного розвитку;</p>
<p>Я.Д. Крупка «Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємства: методологія та організація»</p>	<p>розглянуто організаційно-методологічні питання обліку та аналізу інвестиційної діяльності підприємств в. Розкрито головні поняття, підходи до оцінки та інформаційного забезпечення, побудована структурно-логічна модель інвестування.</p>	<p>Об'єктом дослідження є інвестиційна діяльність підприємств державних будівельних корпорацій "Укрбуд" і "Укрбудматеріали". Предметом дослідження є методологія і організація обліку інвестиційної діяльності підприємств будівельного комплексу відповідно до національних і міжнародних стандартів обліку, а також система оцінки і аналізу.</p>	<p>- визначено напрями щодо оцінки і аналізу ефективності інвестування: привабливість майбутніх проектів, забезпечення їх ресурсами, зіставлення інвестиційних доходів і витрат, оцінка ефективності та ліквідності інвестицій;</p> <p>- обґрунтовано найбільш придатні для перехідної економіки методи і показники оцінки ефективності інвестицій. Запропоновано здійснювати розрахунок внутрішньої норми доходності інвестицій (одного з найбільш важливих показників оцінки ефективності) комбінованим способом з використанням методів ітерації та інтерполяції;</p> <p>- вдосконалено методика і розроблено програмне забезпечення щодо проведення інтегральної оцінки та аналізу інвестиційної привабливості підприємств та окремих проектів.</p>

Продовження додатку А

1	2	3	4
	Досліджено структуру інвестиційних ресурсів, виявлено зв'язок інвестицій з капіталом підприємства	інвестиційної привабливості та ефективності окремих проектів	
О.М. Брадул «Теорія та методологія бухгалтерського обліку і аналізу діяльності корпорацій»	досліджено теоретико-методологічні засади обліково-аналітичного забезпечення менеджменту за умов інтеграції та інтернаціоналізації капіталу, розвитку корпоративного сектору економіки України та формування нових економічних суб'єктів - корпорацій	Об'єктом дослідження є бухгалтерський облік і аналіз діяльності підприємств корпоративного сектору економіки України. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних та організаційних засад бухгалтерського обліку й аналізу в інформаційному забезпеченні менеджменту корпорацій	- вперше розроблено процесуальну будову комп'ютерної інформаційної системи аналізу (KICA) діяльності корпорацій, що дозволяє досягти цілісності системи проведення аналізу при розмежованості джерел інформації, засобів проведення аналізу і виконавців, та створити адекватне аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій у реальному режимі часу; - удосконалено методологічні засади оцінки ефективності функціонування бізнес-одиниць у структурі корпорації в частині розробленого показника їх взаємодії
В.М. Костюченко «Методологія організації обліку і аналізу діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці»	розроблений обґрунтований концептуальних положень методології та організації обліку й аналізу діяльності юридичної особи та її	Об'єктом дослідження є процес обліку та аналізу діяльності групи підприємств як єдиної економічної одиниці. Предметом дослідження є теорія й методологія консолідації та аналізу	- вперше запропоновано методологічний інструментарій оцінювання вартості групи підприємств з використанням методів аналізу коефіцієнтів прибутковості, дисконтування грошових потоків, економічної доданої вартості, що дасть змогу розрахувати вартість капіталу групи підприємств та оцінити перспективу розвитку материнського підприємства і його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці; - вперше розроблено методіку аналізу звітних сегментів групи підприємств у

Продовження додатку А

1	2	3	4
	дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці, що ґрунтуютьс я на вітчизняних і міжнародних стандартах фінансової звітності, надання рекомендацій щодо їх практичного застосування	фінансової звітності групи підприємств як єдиної економічної одиниці відповідно до національних і міжнародних стандартів обліку	контексті консолідованих фінансових звітів, що уможливило запровадження механізму оцінювання діяльності групи за реальними та потенційними ринками збуту продукції, місцями виробництва й безпосередньо видами бізнесу; - вдосконалено методи аналізу консолідованих фінансових звітів на основі моделей оцінювання вартості групи підприємств з метою формування інформації про майбутній фінансовий стан, вартість капіталу юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці
Діба В.М. «Облік та аналіз нематеріальних активів в умовах інституційних змін: теорія і методологія»	обґрунтування та розвиток нової наукової парадигми обліково-аналітичного забезпечення управління нематеріальними активами в умовах інституційних змін в напрямку забезпечення соціальної відповідальності бізнесу	Об'єктом дослідження є господарські операції нематеріальними активами суб'єктів господарювання, що функціонують в умовах інституційних змін з метою забезпечення соціальної відповідальності бізнесу. Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних та практичних аспектів обліку та аналізу господарських операцій з нематеріальними активами суб'єктів господарювання в умовах інституційних змін	- вперше сформовано методологічні засади аналізу нематеріальних активів для виміру ефективності діяльності суб'єкта господарювання в умовах інституційних змін, запропоновано в інформаційно-аналітичній моделі виміру ефективності бізнесу використовувати систему аналітичних показників, в якій ураховано причинно-наслідкові зв'язки фінансових та нефінансових показників за результатами операцій з нематеріальними активами, що підвищує рівень аналітичності інформації про ринкову цінність суб'єкта господарювання та задовольняє вимоги соціальної відповідальності сучасного ведення бізнесу у частині збалансованості інформації для всіх зацікавлених сторін; - вперше сформовано концептуальні положення аналізу витрат суб'єктів господарювання на створення інтелектуальних активів у розрізі груп витрат: на формування знань; на розробку інновацій і розвиток інфраструктури; на використання створених знань; на моніторинг виконання договорів. Це забезпечує

Продовження додатку А

1	2	3	4
			формування та надання релевантної інформації для обґрунтування інвестиційних та фінансових рішень різним групам стейкхолдерів та уможливорює оцінку впливу інтелектуальних активів на рівень створеного власними силами гудвілу економічного суб'єкта через встановлення множинного кореляційного взаємозв'язку між групами витрат на створення інтелектуальних активів та внутрішньо генерованим гудвілом
Ю.Ю. Мороз «Бухгалтерський облік та аналітичне забезпечення моніторингу економічного потенціалу підприємства»	З'ясовано, що економічний потенціал підприємства може вимірюватися через інформацію рахунків бухгалтерського обліку агрегованим показником доданої вартості, який охоплює доходи працівників, витрати на соціальне забезпечення, кошти амортизації на відтворення необоротних активів, податкові платежі, чистий прибуток, безповоротні надходження активів, зміни	Об'єктом дослідження є процес відображення складових економічного потенціалу підприємства в бухгалтерському обліку та аналітичного забезпечення моніторингу. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних, організаційних і практичних проблем бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення процесу моніторингу економічного потенціалу підприємства.	- вперше сформовано методологічні положення до аналітичного забезпечення моніторингу економічного потенціалу підприємства на основі сукупності підходів до оцінки створення, використання і розвитку об'єктів доданої вартості із застосуванням адаптованих до інформаційних ресурсів бухгалтерського обліку пооб'єктних та комплексних моделей економічного аналізу, спрямованих на розширення превентивної та діагностичної цілей системи управління та розробку заходів щодо запобігання ризикам привабливого формування ринкової вартості підприємства. Доведено, що ділова репутація, як складова економічного потенціалу підприємства, – це синергетичний результат взаємодії внутрішнього і зовнішнього середовища, що формується в зонах контакту підприємства та суспільства на основі реалізації спільних для них стратегій, а управління діловою репутацією є складним і неперервним процесом, що залежить від ефективності управління, адекватності прийнятих рішень, організації роботи з персоналом, відносин з постачальниками, покупцями і державою; – комплексні функціональні факторні моделі оцінки ефективності формування та використання економічного потенціалу з узагальненням трансформацій запропонованих показників у

Продовження додатку А

1	2	3	4
	корисності активів за наявними об'єктами обліку на балансових і позабалансових рахунках та вартості ділової репутації		розрахунки темпів розвитку підприємства, рентабельності чистих активів за адаптованою методикою DuPont, окупності авансованих фінансових ресурсів і економічної безпеки діяльності підприємства, факторного аналізу доданої вартості. Це дозволить визначити місце окремих факторів у формуванні економічного потенціалу підприємства - показники для пооб'єктного аналізу елементів, що формують економічний потенціал підприємства в частині оцінки ефективності формування доданої вартості, ділової активності персоналу, податкового навантаження, формування фінансового результату, співвідношень показників моделі створення доданої вартості. Це дасть можливість підвищити змістовність аналітичної інформації та ефективність управління доданою і ринковою вартістю підприємства;
С.В. Гушко «Методологічний та організаційний аспекти обліку, аналізу та аудиту в управлінні підприємств в гірничо-металургійного комплексу»	обґрунтування концепції та розроблення методологічних і організаційних засад формування облікової, контрольної й аналітичної системи в управлінні підприємствами гірничо-металургійного комплексу	Об'єктом дослідження є бухгалтерський облік, аналіз та аудит в управлінні підприємств. Предметом дослідження є теорія, методологія й організація обліку, аналізу й аудиту в управлінні підприємств гірничо-металургійного комплексу України.	- удосконалено теоретичні положення аналізу промислових підприємств з урахуванням світових тенденцій їх стратегічного розвитку через виокремлення взаємопов'язаних самостійних складових: аналізу господарської діяльності підприємства, аналізу ефективності інвестицій та системної оцінки ефективності взаємовідносин «підприємство—галузь», що сприятиме подальшій гармонізації положень економічного аналізу на «мікро», «макро» та «мега» рівні як однієї з умов переходу до інноваційної моделі розвитку підприємств гірничо-металургійного комплексу; індикативний комплекс ключових показників у – удосконалено рамках стратегії розвитку промислових холдингів з використанням моделі формування збалансованої системи показників, шляхом виділення п'яти ключових напрямів: фінансового стану, технології, організації процесів управління, клієнт-ринку, інноваційної діяльності та підвищення

Продовження додатку А

1	2	3	4
			<p>знань персоналу. Ці показники є складовою інформаційного забезпечення системи управління економічної діяльності, основні інформаційні джерела якої – дані обліку, аналізу та аудиту в управлінні. Її реалізація сприятиме оперативності управління ресурсами промислового холдингу, регулюванню їх виробничим навантаженням, контролю за відображенням облікової інформації;</p>
<i>Контроль на економічний аналіз в системі управління</i>			
<p>М. Д. Корінько «Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія , організація»</p>	<p>комплексне вирішення проблем розвитку контролю та аналізу діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації шляхом розробки теоретичних положень і практичних рекомендацій</p>	<p>Об'єктом дослідження є система контролю та аналізу діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та організаційні засади контролю й аналізу диверсифікації діяльності суб'єктів господарювання</p>	<p>- вперше отримано методологічні підходи до здійснення аналізу, що дає можливість отримати показники для використання при розробці та прийнятті управлінських рішень щодо: визначення необхідності диверсифікації діяльності; вибору найефективнішого проекту, можливості здійснення та оцінки результатів диверсифікації за даними фінансової звітності із застосуванням розробленої комп'ютерної програми;</p> <p>- удосконалено теоретичні засади аналізу діяльності суб'єкта господарювання в умовах її диверсифікації шляхом встановлення його ролі в цих умовах, що забезпечує одержання аналітичних оцінок наявного стану та змін у ресурсах, процесах і результатах господарської діяльності суб'єкта господарювання для обґрунтування та прийняття управлінських рішень стосовно необхідності диверсифікації, вибору варіантів її проектів, можливості їх впровадження та отримання результатів за ними;</p> <p>- удосконалено організаційні положення щодо аналізу діяльності суб'єктів господарювання з позиції системного підходу, що забезпечує отримання аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень на всіх етапах диверсифікації</p>

Продовження додатку А

1	2	3	4
<p>Р.О. Костирко «Контроль і аналіз в управлінні економічними потенціалами підприємств: методологія та організація»</p>	<p>обґрунтування та розробка теоретичних, методологічних і організаційних положень контролю і аналізу в управлінні економічними потенціалами підприємств та визначення напрямів і механізмів їх реалізації в процесі організації контрольної - аналітичної системи, адаптованої до умов ринкової економіки України</p>	<p>Об'єктом дослідження є система контролю і аналізу в управлінні економічним потенціалом підприємств реального сектору економіки України. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та організаційні аспекти контролю і аналізу в управлінні економічним потенціалом підприємств в умовах ринкової невизначеності економіки</p>	<p>- вперше обґрунтовано нові підходи до виявлення резервів в процесі аналізу економічного потенціалу для покриття втрат від ризиків за об'єктами, який, – на відміну від існуючої практики формування резервів, – визначає процедури оцінювання втрат економічних вигід та формування інформації для розробки бюджету резервних коштів та заходів щодо запобігання ризикам; - удосконалено систему комплексного аналізу економічного потенціалу підприємств за трьома рівнями (попереднім, динамічним, інтегральним) шляхом визначення сегментів і показників аналізу відповідно до складових потенціалу та критеріїв (потужності, результативності, резервів), використання запропонованого аналітичного інструментарію, процедури інтегральної оцінки і параметризації результатів аналізу на основі матричного методу, що дає можливість визначити фактори, які впливають на економічний потенціал, здійснити його рейтингове оцінювання у розрізі галузей та прийняти управлінське рішення щодо розвитку цього потенціалу:</p>

Наукове видання

НОРД Ганна Леонідівна

**ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

МОНОГРАФІЯ

В авторській редакції

Технічний редактор *Т.М. Тростенюк*
Коректор *І.В. Супрунова*

Підписано до друку 16.08.2019 р. Папір офсетний. Формат 60x84 1/16
Гарнітура “Таймс”. Друк офсетний. Ум. др. арк. 26,27
Наклад 300 прим. Зам. № 686

Друк та палітурні роботи ФОП О.О. Євенок
м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17а
тел.: (0412) 422-106, e-mail: book_druk@i.ua

*Свідоцтво про внесення до
Державного реєстру суб'єктів видавничої справи України
серія ДК № 3544 від 05.08.2009 р.*